

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXV. évfolyam

2015/3–4.

Huszonöt éves
a Magyar
Hadtudományi
Társaság

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői:

Dr. Boda Mihály, PhD, NKE HHK,
egyetemi adjunktus

Dr. Göcze István ny. alezredes, PhD

Dr. Hegedűs Henrik ny. alezredes, PhD,
az MHTT Humán erőforrás-fejlesztési
Szakosztály titkára,
a HSZOSZ elnökségi tagja

Kult László történész, főlevéltáros,
az MNL Baranya Megyei Levéltára
mb. igazgatója

Dr. Nagy László ny. ezredes, DSc,
a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke

Dr. Nagy Péter alezredes, PhD,
az MH GEOSZ főmérnöke

Dr. Orosz Zoltán altábornagy, PhD,
a Honvéd Vezérkar főnök-helyettes,
az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományi
Osztály Hadtudományi Bizottságának
elnökhelyettese

Dr. Óvári Gyula ny. okl. mk. ezredes, PhD,
a NKE Katonai Repülő Tanszék
egyetemi tanára

Dr. Porkoláb Imre ezredes, PhD,
NATO–Pentagon Összekötő Iroda,
irodavezető

Dr. Szabó Miklós ny. altábornagy, DSc,
az MTA rendes tagja

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, CSc,
az NKE Nemzetközi és Európai
Tanulmányok Kar egyetemi tanára

Szentgáli Gergely, a HM Miniszteri Kabinetjének
munkatársa

Dr. Szilvássy László okl. mk. alezredes,
a NKE HHK Katonai Repülő Tanszék
egyetemi docense

Dr. habil. Varga János ny. határőr ezredes, PhD,
az NKE RTK Határrendészeti Tanszék
vezetője, főiskolai tanár,
az MRTT Határrendészeti Tagozat elnöke

Rövidítések jegyzéke:

HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

HM – Honvédelmi Minisztérium

HSZOSZ – Humán Szakemberek Országos Szövetsége

MH GEOSZ – Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat

MHTT – Magyar Hadtudományi Társaság

NKE – Nemzeti Közszerződési Egyetem

MNL – Magyar Nemzeti Levéltár

MRTT – Magyar Rendészettudományi Társaság

MTA – Magyar Tudományos Akadémia

RTK – Rendészettudományi Kar

A Magyar Hadtudományi Társaság és az

MTA Hadtudományi Bizottság lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Nagy László, az MHTT elnöke.

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Király László, az MHTT alelnöke.

Elnökhelyettes:

Bertalan György főszerkesztő.

A bizottság tagjai:

Horváth István,

a szerkesztőbizottság örökös tagja.

Továbbá:

Antal Erika,

Besenyő János,

Haig Zsolt,

Kádas Géza,

Kátai-Urbán Lajos,

Kladek András,

Palik Mátyás,

Siposné Kecskeméthy Klára,

Szabó Péter,

Ujházy László.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,

Hungária krt. 9–11.

Tel.: 432-9000/29-684 mellék

A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@freemail.hu

www.mhtt.eu/hadtudomany/index.html

Nyomtatott kiadványváltozat:

ISSN 1215-4121

Nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

DEMAX Művek Nyomda

Online kiadványváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Németh András

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXV. évfolyam

3–4. szám

2015. OKTÓBER

Tartalomjegyzék

JUBILEUM

Orosz Zoltán	25 éves a Magyar Hadtudományi Társaság	3
Nagy László	Születésnap köszöntő	7

EMLÉKEZÜNK

Elhunyt Horváth István, a Hadtudomány egykori főszerkesztője	20
--	----

HADÜGY

Gócze István	A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 2.rész. A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése	21
Porkoláb Imre	Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?	36
Szabó Miklós	A tiszti alapképzés folyamatos korszerűsítését kikényszerítő nemzetközi események és a magyar tiszti „minőség” fontosabb elemei az 1960-as évek első felében	49
Boda Mihály	Célzott emberölés és igazságos háború. Része-e a célzott emberölés (targeted killing) az igazságos háborúnak?	59

NEMZETBIZTONSÁG

Szentgáli Gergely	Csendben szolgálni. A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között – 2. rész	77
-------------------	---	----

VÉDELEMGAZDASÁG

Szenes Zoltán	Válság vagy sodródás? A védelemgazdaság problémái Magyarországon	91
---------------	---	----

FÓRUM

Kult László	Fejezetek a hadtörténelemből. Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2014 között elhangzott előadásaiból	109
Varga János	Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai	117
Hegedűs Henrik	A Magyar Hadtudományi Társaság és a Humán Szakemberek Országos Szövetsége együttműködésének tapasztalatai	123
Nagy Péter	Tanácskoztak a geoinformációs szakemberek	129
Óvári Gyula – Szilvássy László	A magyar repüléstudomány 2015. évi seregszemléje Szolnokon	134

KRONOLÓGIA

Tények és adatok a Magyar Hadtudományi Társaság 25 évéről (Összeállították az MHTT tagjai)	136
---	-----

ABSTRACT	159
--------------------	-----

HELYREIGAZÍTÁS

Szentgáli Gergely tanulmányának címe a Hadtudomány 2015/1–2. számában pontatlanul jelent meg.

A helyes cím: *Csendben szolgálni. A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között – 1. rész.*

A szerzőtől és olvasóinktól ezúton kérünk elnézést.

25 éves a Magyar Hadtudományi Társaság

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.3

„Azé a győzelem, akié a nagyobb hadi mesterség.”

Zrínyi Miklós

A hadtudomány művelői körében már a '80-as évek elején felmerült a gondolat, hogy szükség lenne egy tudományos igényű, vitákat is lehetővé tevő, állandó tagsággal, programmal rendelkező, de mégis nyilvános, a magyar hagyományoknak megfelelő fórumra. Ez az igény vált valóra a Hadtudományi Klub keretében, amelyet a 19. század reformkor eszméjével azonosuló katonai teoretikusról, a Magyar Tudományos Akadémia egykori tagjáról, Kiss Károly honvéd ezredesről neveztek el.

Ekkortájt a változó társadalmi és nemzetközi hatásoknak a hadtudományt, hadügyet, biztonságpolitikát érintő vizsgálatai – így főként a biztonsági és együttműködési folyamat, az enyhülés eredményei, a leszerelés kérdései – kerültek előtérbe. A Klub olyan témákat tűzött napirendre, mint a doktrínák változásai, a hadi- és katonai gazdálkodás, az európai biztonság- és bízalomerősítés kérdéskörei, a hadtudomány, a tudományos továbbképzés és együttműködés, az ország védelempolitikájának, az egyes hadtörténeti kutatásoknak a helyzete.

A klubtagság körében az 1980-as évek végén mindinkább igény mutatkozott egy olyan tudományos társaság létrehozására, amely alkalmas lehetne arra, hogy – miközben megőrzi strukturális függetlenségét –, hivatalos szervként összefogja és segítse a hadtudósok tevékenységét, előmozdítsa a hadtudomány iránt érdeklődők tevékenységének összehangolását, segítse a tudományos fokozatok megszerzését. Ennek nyomán hívták össze a kezdeményezőket a hadtudományi fokozatot szerzett, a hadtudomány művelését aktívan végző mintegy másfél száz tiszt és tábornok közgyűlését, akik 1990. október 13-án megalakították a Magyar Hadtudományi Társaságot (MHTT). Döntésük a társaság megalapítására egy olyan intézményt eredményezett, mely lehetővé tette a hadtudomány új, szabadabb, kreatívabb és konvenciómentes művelését. A Társaság gerincét tizenhárom szakosztály és 4–5 tagozat jelentette, amelyekhez rövidesen újabb szervezeti egységek is csatlakoztak.

Ennek egyik letéteményese volt a rendszerváltás idején a Tudománypolitikai Bizottság, amelynek a fő törekvése az volt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) egyes kutatócsoportjai közötti együttműködést fokozza és – erősítve az interdiszciplináris jelleget – szorgalmazza a katonai szakemberek, minősített kutatók, oktatók beválasztását az MTA bizottságaiba.

*

Mit jelent 25 év a tudományban? – tesszük fel a kérdést, amikor értékeljük az MHTT megalakulása óta eltelt időszakot. Mit jelentett a honvédelem, a vezérkar és nem utolsósorban saját tagsága számára? A Magyar Honvédség számára ez az önkéntes társadalmi szerveződés hűséges társ volt az elmúlt negyedévszázad alatt, amellyel együtt tett meg hatalmas utat, és amely munkájával mindig segítette a honvédség átalakításának bonyolult folyamatát. Fórumot biztosított arra, hogy a felmerült kérdéseket – kilépve a hierarchiából, a szigorú alá- és fölérendeltségi rendből – nyíltan meg lehessen vitatni; hogy szokatlan és kreatív ötletek is felszínre kerüljenek, nyilvánosságot kapjanak, és ha arra érdemesnek találtattak, akkor az MH felkarolja.

A továbbiakban is szükség van a nyílt eszmecserére, a dilemmák őszinte feltárására és a döntéshozókkal való megismertetésére. A döntéseknél ugyanis nemcsak az információhiány, hanem a félreértett ismeretek is hibához vezetnek. Ezért is szükséges a valóság több irányú feltárása és ismerete. Az MHTT küldetése, hogy véleményét megfogalmazva bemutassa a honvédség felső vezetésének a tudomány szempontjaival azokat a folyamatokat, jelenségeket, amelyeket az apparátus sajátos helyzete miatt nem tud feltárni.

A Társaság összefogja a hadtudomány iránt érdeklődő, a hadtudományt gyarapítani kívánó, a fejlődéséért tenni akaró szakembereket, a hadtudomány művelőit; nyilvánosságot biztosít írásbeli és szóbeli megnyilvánulásaiknak; szervezi a tudományos életet; kapcsolatteremtésre ad lehetőséget a szakterületeken belül és biztosítja az ismeretséget más szakterületekkel, tudományterületekkel is. Az együttműködés a tagságon belül nem pusztán hobby, hanem a közösség számára is az értékes önmegvalósítás fontos állomása.

A Társaság minden évben három nívós díjjal: az életmű díjjal, a Tanárky Sándor díjjal és a Korponay János díjjal jutalmazza a hadtudomány legkiemelkedőbb művelőit. A díjak nemcsak a kiemelkedő teljesítményt nyújtó kutatóknak jelentenek elismerést, de egyben a jövő generáció számára is példát és perspektívát mutatnak.

Más kutató- és szakmai műhelyek számára az MHTT megteremtette a különféle tudományágak közötti együttműködés lehetőségeit. A Társaság pályázati kiírásai nyitva állnak valamennyi egyetem és kutatóműhely munkatársai számára és a szakma elismert művelői mellett más tudományterületekről érkezett kutatók számára is lehetőséget adnak gondolataik publikálására. A szinte minden évben kiírt pályázati felhívásokra összesen jóval több, mint száz pályamű érkezett be, köztük igen színvonalas munkák.

A jó együttműködés a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktori iskoláival példázza a törekvést a fiatalok bevonására, az utánpótlás biztosítására. Az MHTT tevékenysége átfogja a hadtudomány komplexen értelmezett teljes spektrumát, és a határterületek tudományágainak széles skáláját is, amit a szakosztályok sokszínűsége is tükröz.

A kezdeti 13 szakosztályt magában foglaló MHTT mára 20 szakosztály és két klub mellett két vidéki tagozattal is rendelkezik. Büszkéek lehetünk a Társaság sokféleségére, mert ez is azt mutatja, hogy a hadtudomány integráló jellegű. Tudatosan kell törekedni a kapcsolatok erősítésére minden hasonló profilú, rendeltetésű, célkitűzésű társasággal és szakmai műhellyel.

*

Ugyancsak méltán lehetünk büszkéek a ma már harmadik évtizedében járó Hadtudomány című folyóirat nyomtatott és elektronikus lapszámaiban leközzölt ezernél több publikációra. De az MHTT megragad minden egyéb lehetőséget is, hogy az ismeretek ne csak papírizú publikációkban jelenjenek meg, hanem élő fórumokon és rendezvényeken is. A Társaság fennállása óta közel harminc központi rendezvényre és számtalan, a szakosztályok által szervezett szakmai fórumra és megbeszélésre került sor.

A hadtudomány megállapításainak a társadalom felé való közvetítésére igen jó módszernek kínálkozik a *Mindenki Hadtudománya* címmel indított előadássorozat, amely alkalmas arra, hogy a Társaságban kiérlelt gondolatok elérjék a társadalom egyéb szegmenseit is. Meg kell találni a módját, hogy felkeltsük az érdeklődést az MHTT előadásai iránt a civil életben, célzottan a felsőoktatási hallgatók köreiben. Ők lesznek a jövő véleményformálói, tudósai vagy döntéshozói, így hadtudományi ismereteik színvonala egyáltalán nem lehet közömbös számunkra.

Már a rendszerváltozást követő első időszakban felvetődött egy egységes, a hadtudomány minden részletét átfogó lexikon megalkotásának szükségessége. Ez egyben lehetőséget teremtett arra, hogy az egyre önállóbbá váló magyar katonai gondolkodás fogalmi alapjait is megteremtse. A szívós munka eredményeként, alig két év alatt, 1995 nyarára háromezer példányban elkészült a kétkötetes Hadtudományi Lexikon. A mű ugyan szerényen lexikon néven jelent meg, de terjedelme és a címszavak kidolgozásának mélysége miatt bizvást állíthatjuk, hogy valójában nem lexikon, hanem enciklopédia. A közel 150 tagú szerkesztő, fordító, illetve szerzői közösség összesen 4700 címszót dolgozott fel, 1600 oldalon. A lexikont ért korai kritikák még nem értették meg azt, hogy a katonai biztonság ma már csak egyik szektora a biztonságnak és ezért a hadtudomány rengeteg szállal kötődik más szakterületekhez. A biztonság komplex kutatásában, a részterületek problémáinak feltárásában az MHTT és a szakosztályok sokat tettek, így a katonai biztonság problémáin kívül a politikai, a gazdasági, a környezeti stb. biztonság kérdései is tisztázódtak. Fontos és hiánypótló mű volt ez, amely 20 éve jelentett kiindulási pontot kutatóknak és tanulóknak, hogy eligazodjanak a hadtudomány területén. Valószínűleg még sokáig meg fogjuk találni a könyvtárak polcain, hallgatók és tisztek kezében, és számos alkalommal fognak még hivatkozni rá kutatók tudományos dolgozataikban. Éppen ezért fontos, hogy a MHTT felismerje a felelősséget, mely a jövő tudós generációjának felnevelésében reá hárul: nem elegendő a múlt eredményeit, a régi jól megszerezett ismereteket reprodukálni, leporolni és fényesíteni, hanem fel kell tárni a jövő kihívásait, új és gyakorlatba átvihető ismeretekre van szükség, amelyeket a szövetségi feladatvállalásaink során képesek leszünk alkalmazni.

*

Nem tehetjük meg, hogy figyelmen kívül hagyjuk a nemzetközi hadtudományi tendenciákat és tapasztalatokat, mint ahogy azt sem, hogy olyan ismeretrendszert építsünk fel, mely nem alkalmazható többnemzeti, összhaderőnemi műveletek során. A honvédségben egyre erőteljesebben fogalmazódik meg az igény arra, hogy a közelmúlt háborúinak és a műveletek gyakorlati tapasztalatainak tudományos elemzésével közvetlenül hasznosítható eredményeket érjenek el, amelyeket hasznosítani lehet az oktatásban és a kiképzésben. A mi diszciplinánk – noha van markáns

elméleti része is – alapvetően gyakorlati tudomány, a harci tapasztalatokra alapozó hadi, hadügyi cselekvésnek vagy tevékenységnek az esszenciája.

A hadtudomány lényege először tapasztalatként jelentkezik, mely később követelmény, elv, törvényszerűség vagy törvény formáját öltve épült be a hadtudomány rendszerébe, ismeretanyagába, módszerei közé. Clausewitz szerint a hadtudományi elmélet „... mint némely növény, csak akkor hoz gyümölcsöt, ha nem túl hosszú a szára, éppen úgy a gyakorlati művészeteknél nem szabad az elmélet leveleit és virágait túl magasra növesztetni. Ügyeljünk, hogy közel maradjanak termőtalajukhoz, a tapasztalathoz!” Erre kérem én is a társaság tagjait: gyakorlatias katonatudósként keressék azokat a modern gyakorlati példákat és tapasztalatokat, melyekre jól hasznosítható elméletet lehet felépíteni. Kérem, hogy amikor hadtörténelmi példákat dolgoznak fel, ne nézzenek túl mélyen a múlt üveggömbjébe, ne hagyják magukat elcsábítani olyan kényelmes hadtörténelmi témák által, melyek relevanciája, hasznosíthatósága megkérdőjelezhető.

* * *

Végül, de nem utolsó sorban, beszélnünk kell a Társaság létezésének anyagi hátterét biztosító alapítványról. Minden társadalmi szervezetnek léte első pillanatától fogva kiadásai merülnek fel, amelyet a tagsága által fizetett hozzájárulásból (önkéntes adományok, tagdíj) általában nem tud fedezni. Függetlenül attól, milyen magasztos célokat szolgál a szervezet, anyagi segítségnyújtás nélkül megszűnik.

A kapott segítséget, bár hálásak érte, kellően méltatni alig-alig szokták. Ezért most megragadom a lehetőséget, hogy köszönetet mondjak a Honvédelmi Minisztériumnak és a Honvéd Vezérkar Hadtudományi Alapítványának, hogy biztosítja az anyagi bázisát az MHTT keretei között folyó hadtudományi kutatásnak, a hadtudományi irányultságú pályázatok díjainak, illetve a hadtudományi publikációknak. Mindez annak a felismerésnek az egyenes következménye, amelyet hadtudományi maxima formában jó másfél évszázaddal korábban a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István így fogalmazott meg: *„Európában nemzeti függetlenséget hadi erő, had-erőt hadtudományos műveltség nélkül még csak képzelni sem lehet.”*

Orosz Zoltán

Születésnap i köszöntő

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.7

Egy születésnap i köszöntő lehet rövid, frappáns, de lehet részletekbe menő, terjedelmes, az életút mérföldköveit felölelő is. A félezernél is több tagot számláló Hadtudományi Társasághoz sokkal inkább a második változat méltó.

Előjáróban leszögezhetjük, hogy maga a hadtudomány – amely tudományterület művelésére a Társaság létrejött annak idején – egyetemleges. Nincs külön „magyar” hadtudomány, de az egyetemleges hadtudománynak igenis van magyar képviselte, vannak magyar aspektusai és vannak magyar művelői. Ebben az értelmezésben lehetünk nagyvonalúak és beszélhetünk magyar hadtudományról, amelynek időben az alábbi szakaszolása célszerű:¹

- 1825 előtt (vagyis a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáig) csak esetleges megnyilvánulásai lehettek;
- 1825-től 1883-ig (lényegében a Hadtudományi Bizottság megalakításáig) nem volt intézményesített képviselte;
- 1947-ig, az akkor már átnevezett Hadtörténeti Bizottság feloszlataáig a „hadügy és honvédelem” nemzeti irányú fejlesztése jellemezte;
- A nyolcvanas évekig a szovjet hadtudomány adaptálása nyomta rá a bélyegét;
- A nyolcvanas évektől a kilencvenes évek végéig – különösen 1994-től, a Hadtudományi Bizottság újjáalakításától – az önálló magyar hadtudomány megteremtésére, az egyetemes hadtudomány magyar sajátosságainak kifejezésre juttatására irányuló törekvés vált meghatározóvá;
- A kilencvenes évek végétől a szövetségi elvek és normák átvétele vált elsődlegessé.

A hadtudomány 1980-as években kezdődött intézményesülésének folyamata

A hadtudományt ősidők óta művelik, de ez a tevékenység sohasem volt és a jövőben sem lesz a jelentős katonai erővel rendelkező országok, hatalmak kiváltsága. Nagyon fontos munkát végezhetnek, végeztek és végeznek a kisebb országok hadtudósai is e tudományterület fejlesztése érdekében.

1 Ács Tibor, a Társaság alapító tagja és egyik meghatározó személyisége több művében is ezt a felosztást adja meg.

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) és közvetlen jogelődje, a Kiss Károly Hadtudományi Klub tagjai éppen a nyolcvanas évektől váltak zászlóvivőivé annak a folyamatnak, amely a hadtudomány magyar, illetve magyarországi jellemzőinek kikristályosodását célozta. Nem tűnik szerénytelenségnek azt állítani, hogy ők voltak a modern magyar hadtudomány megteremtői. Megérdemlik tehát, hogy méltó emléket állítsunk nekik. És semmi nem lehet méltóbb, mint áttekinteni a fentebb említett folyamatot.

A magyar tisztikarban, különösen a tudományos képzésben részesült tisztekben, a katonatudósokban mindig élt a vágy, hogy a magyar katonai tapasztalatok elemzéséhez, a honvédelem témakörében felmerült kérdésekhez kapcsolódó gondolataiknak, kutatási eredményeiknek, a tudományos elemzésekből levont következtetéseiknek hangot adjanak. Részükről vetődött fel a gondolat a nyolcvanas évek elején, hogy gondolataik kifejtéséhez, bizonyos értelemben az önmegvalósításhoz szükség lenne egy fórumra, egy eszmecserének is alkalmat biztosító intézmény, szervezet létrehozására. A gondolatot tett követte: 1983 őszén (egyes információk szerint november 26-án) az akkori Magyar Néphadsereg Művelődési Házában megalakult a Hadtudományi Klub. A közel ötvenfős önkéntes szervezet – Ács Tibor ezredes, hadtörténész ajánlatára – felvette a 19. század kiemelkedő hadtudósának, Kiss Károlynak a nevét.

A klubban folytatott beszélgetések vissza-visszatérő kérdése volt, hogy a hadtudománynak – a „civil” tudományterületekhez hasonlóan – miért nincs jogi státusszal felruházott egyesülete, szervezete, szövetsége vagy társasága. Az aktív klubélet elvezetett a következő logikus lépéshez: a Kiss Károly Hadtudományi Klub először létrehozott egy előkészítő bizottságot, majd hivatalosan is kezdeményezte a Magyar Hadtudományi Társaság megalapítását. Elképzelésük szerint a leendő társaságnak elő kell segítenie a tudományos tevékenység bevált módszereinek, abban a nemzetközi tapasztalatoknak a közzétételét és elterjesztését, az idősebb és fiatalabb kutatói nemzedékek együttműködését, a honvédelem ügyének támogatását a (had)tudomány eszközeivel, a magyar katonai hagyományok megőrzését, a hadtudomány iránt érdeklődők széles körének megszervezését, számukra megnyilvánulási lehetőségek biztosítását.

Visszatérve a megalakulásunkat közvetlenül követő időszakhoz, azt láthatjuk, hogy az egyik logikus lépést követte a másik: a Magyar Hadtudományi Társaság a maga részéről lankadatlan erőfeszítéseket tett a Magyar Tudományos Akadémia felé a komoly hagyományokkal rendelkező, de hanyatott sorsú Hadtudományi Bizottság újbóli megalakítása érdekében. A hivatalos kezdeményezés eredménnyel járt, 1994-ben újjáalakult a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztályán a Hadtudományi Bizottság (HTB). A HTB első elnöke Szabó Miklós lett, ő nyolc évig töltötte be ezt a tisztséget (akkor még négyéves volt a választási ciklus, később ez háromra módosult), majd hat évig Ács Tibor, a következő hat évig Szenes Zoltán következett. 2014-ben a Hadtudományi Bizottság Padányi Józsefet választotta meg elnöknek.

A Társaság

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) alakuló ülésén, 1990. október 13-án 130 fő jelent meg. Eddig az időpontig összesen 176 fő írta alá a belépési nyilatkozatot, őket tekintjük – joggal – a Hadtudományi Társaság alapító tagjainak.

A Társaság taglétszámának alakulása szemléletesen igazolta vissza a kezdeményezők és alapítók törekvéseinek jogosságát. Az MHTT-tagok száma már 1990 végére megközelítette a hatszázat, 1991 végén pedig 890 volt. A dinamikus taglétszám-növekedés folytatódott, 1992 végére meghaladta az ezerszázat, majd ezen a szinten többé-kevésbé stabilizálódott.

1994-ben vetődött fel először komoly formában a tagdíjfizetés kérdése. A fizetést elmulasztók figyelmeztető levelet kaptak. A probléma azonban állandósult, 1996-ban – újabb figyelemfelhívó levél kiküldése után – mintegy négyszáz főt kellett törölni a tagok sorából a tagdíjfizetés elmulasztása miatt.

Az újabb belépőkkel 800 körül állandósult a Társaság tagjainak létszáma, és kisebb ingadozásokkal ez az érték megmaradt az új évszázad első évtizedének közepéig. A fegyveres erők, testületek, szervek – elsősorban természetesen a honvédség – fokozatos létszám-leépítését azonban némi időeltolódással követte a Hadtudományi Társaság létszámának alakulása is, amely immár körülbelül egy évtizede 600 körül ingadozik, az utóbbi években 600 alá süllyedt.

A továbbiakban ismerkedjünk meg kicsit részletesebben a Hadtudományi Társasággal! Meggyőződésem, hogy még tagjaink között is sokan vannak, akiknek ismeretei hézagosak, esetleg alig tudnak valamit a szervezet működéséről, rendeltetéséről, felépítéséről, sajátosságairól. Számukra, és olvasóink többsége számára is minden bizonnyal érdekesek lehetnek az alább megfogalmazottak.

*

A Magyar Hadtudományi Társaság jelenleg közel 600 tagot számláló „civil” (korábban megszokott szóhasználatnál „társadalmi”) szervezet. Céljai közé tartozik:

- a hadtudomány fejlődésének szolgálata, az egyetemes biztonság problémáinak tudományos vizsgálata;
- a tudományos eredmények gyakorlatban való alkalmazásának segítése;
- a hadtudomány és más kapcsolódó tudományterületek iránt érdeklődő, azokkal tudományos igénnyel foglalkozó szakemberek összefogása;
- megfelelő fórum biztosítása a Társaság tagjai részére ismereteik bővítésére, kutatásaik segítésére, szakmai eredményeik terjesztésére, publikálására, továbbá érdekeik védelmére;
- a magyar hadtudományi élet hagyományainak ápolása.

Mindez megfelel azoknak a várakozásoknak, amelyeket annak idején a Kiss Károly Hadtudományi Klub tagjai megálmodtak.

*

Érdekes színfoltja a Társaság életének a címer, mai divatos szóval logó. Az 1991-ben elfogadott alapszabály még úgy fogalmaz, hogy *„a társaság jelvénye és emblémája később kerül megalkotásra”*. A Hadtudomány 1995-ös számai már előlapjukon hordozták a Társaság eléggé kezdetlegesen megrajzolt címerét (ennek alapján készült el több száz példányban a zománcozott jelvény is), majd a 2000-ben megjelent, *A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság* című kiadvány már egy csinosabb kivitelezésű emblémával volt ellátva. (Az alkotók kilétét sajnos homály fedi.) Viszont a Társaság 2009. évi küldöttgyűlésén elfogadott és jelenleg is érvényben lévő címere

Csáky Imre tagtársunk alkotása, aki úgy fogalmazott, hogy az ábrázolás „heraldika-
ilag helyes”.

A 25-éves jubileumra egy egyedi megoldással készülünk: elkészíttetjük a Ma-
gyar Hadtudományi Társaság jubileumi emlékérmét, amelyet azon alapító tagjaink
kapnak meg, akik jelenleg is tagjai a Társaságnak.

*

A Társaság története során három díjat alapított: a kiemelkedő tudományos illetve
tudományszervezői tevékenység elismerését szolgálja a *Tanárky Sándor-díj* (1992), a 35
évesnél fiatalabb tagok tudományos sikereinek elismerését pedig a *Korponay János-díj*
(2001). Ezen kívül életmű megkoronázására szolgál a Társaság legmagasabb szintű
elismerése, az *Életmű-díj* (az MHTT betűkkel jelölt aranygyűrű), amelyet 2003-ban
ítélt oda először az elnökség.

*

A Hadtudományi Társaságnak *saját honlapja* van, amely önálló címen megnyitható
(www.mhtt.eu). Honlapunkon közzétesszük alapszabályunkat, történetünket, díja-
zott tagjaink és szakértőink nevét, együttműködő partnereinket, a Hadtudomány
teljes archívumát, továbbá aktuális eseményeinket és rendezvényeinket. Legutóbb
például feltettük a honlapra azoknak a tagjainknak a névsorát, akiket – a központi
nyilvántartás szerint – alapító tagoknak tekinthetünk. Néhány észrevétel már eddig
is érkezett a névsorral kapcsolatban, amelyek hozzájárultak a pontosításához, köszö-
net érte az észrevételezőknek.

Hozzájárulás a magyar katonai szaknyelv gazdagításához

A Társaság két díját 19. századi hadtudósokról, katonai gondolkodókról neveztük el.
Visszaulva a magyar hadtudomány időbeli szakaszolására, felhívom az olvasó
figyelmét, hogy mindegyik névadó jelentős szerepet vállalt a magyar katonai szak-
nyelv kialakításában, művelésében, tehát az önálló magyar hadtudomány megte-
remtésében. És nem véletlen, hogy nevesített „intézményeink” kivétel nélkül a 19.
század katonáinak, katonai vezetőinek, katona-tudósainak nevét viselik, hiszen ez az
időszak volt a magyar katonai tudomány, hadtudomány – ténylegesen, nyelvében is
magyar és ténylegesen tudomány – megteremtésének korszaka.

A magyar katonai szaknyelv ápolása kapcsán helyénvaló kitérni arra, hogy a
Hadtudományi Társaság eddigi legjelentősebb produktuma az 1995-ben megjelent
kétkötetes Hadtudományi Lexikon, amelyet néhány évvel később CD-n is kiadtunk.
A lexikon megalkotása annak idején hatalmas vállalkozás volt. Szabó József tagtár-
sunk vezetésével és irányításával több, mint száz szakember – döntő többségében
MHTT-tag – nyújtotta tudása legjavát az egyes témakörök szócikkeinek összeállítá-
sához.

Időről időre felmerül a gondolat, hogy meg kellene újítani, ki kellene egészíteni
a Hadtudományi Lexikont egy harmadik kötettel, amely tartalmazná az 1995 óta
bekövetkezett változásokat, módosulásokat, új (például a NATO-tagság kapcsán
átvett) fogalmakat és kifejezéseket. Megfogalmazódik olyan vélemény is, hogy a

lexikon elavult, ezért eleve újra neki kellene fogni az összeállításának. Más vélekedés szerint semmi esetre sem avult el, egyszerűen csak a kilencvenes évek állapotát tükrözi, de természetesen jó lenne megújítani. Mindenféle elképzelés azonban eddig mindannyiszor megbukott az anyagi lehetőségek hiányán.

Viszont a Társaság aktív szerepet vállalt a 2015. év derekára elkészült Katonai Terminológiai Értelmező Szótár összeállításában és végleges formába öntésében. A hiánypótló mű – amely a HM Zrínyi Nonprofit Kft. gondozásában, ez év júliusában jelent meg – sokat merített a Hadtudományi Lexikonban összegyűjtött hatalmas adatbázisból.

A szervezeti élet

A Társaság tagjai szervezeti egységekben, konkrétan 20 szakosztályban, két területi tagozatban és 2015. május 6-a óta immár három klubban fejtik ki tevékenységüket. Két, hagyományos klubunk mellett ugyanis megalakult a Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klub.²

A klubok a Társaság életének sajátos színterei. Kezdjük velük az ismerkedést, annál is inkább, mert a két „klasszikus” klub idősebb magánál a Társaságnál is.

A Kiss Károly Hadtudományi Klubról már történt említés, de további gondolatoknak is helye van e születésnap i köszöntő keretében, mivelhogy a klub nem szűnt meg a Hadtudományi Társaság megalapításával. A hagyományok megőrzésének – és továbbfejlesztésének – szellemében önálló szervezeti egységként tovább létezik és működik a Társaság keretében. Fokozatosan kialakultak tevékenységének önként vállalt szabályai. Mindenekelőtt arról született döntés, hogy a klub elnevezése ne változzon.

A kilencvenes évek elején olyan elképzelés látott napvilágot, hogy a klub az elnökség vitafórumaként, egyes döntések előkészítőjeként funkcionáljon. Későbbi tervek arról szóltak, hogy a klub kapjon szerepet a Társaság szakértői címének odaítélési folyamatában. Egy rövid bizonytalansági időszak kivételével gyakorlatilag havi rendszerességgel mind a mai napig folytatódik a legkülönbözőbb hadtudományi témák megvitatása. 2007-ig „szabályos” szervezeti egységként működött választott vezetőséggel, de azzal a különbséggel, hogy nem volt saját tagsága, vagyis a Társaság minden tagja automatikusan tagja volt, tagja lehetett a Kiss Károly Hadtudományi Klubnak (is). Az elnöki pozíciót olyan kiemelkedő MHTT-tagok töltötték be, mint Vasvári Vilmos, Berek Lajos, Héjja István, illetve még őket megelőzően Móricz Lajos, aki a Hadtudományi Társaság megalapításakor annak elnöke lett.

2007-ben a Kiss Károly Hadtudományi Klub egyesült a Biztonságpolitikai Szakosztállyal, majd 2009-től ismét önálló klubként folytatta tevékenységét, de újabb sajátosságként ettől az évtől kezdve nem volt saját választott vezetősége sem. Két szakosztályunk (a Biztonságpolitikai és a Nemzetbiztonsági Szakosztály), összefogva a Biztonságpolitikai Szakkollégiummal váltakozva szervezte, szervezi a klub programjait, előadásait, vitadélutánjait.

2 A szervezeti egységekről részletesebb, részben új információk találhatóak a folyóirat Kronológia című rovatában, az Ifjúsági Klubról pedig a Társaság honlapján (www.mhht.eu).

Hasonlóképpen sajátos szerveződés a *Láhner György Haditechnikai Klub* is, amely 1989 tavaszán alakult meg, vagyis másfél évvel a Hadtudományi Társaság előtt. A megalakításához vezető elképzelések hasonlóak voltak, mint idősebb testvére, a Kiss Károly Hadtudományi Klub létrehozását megelőző gondolatok: egy eszmecserékre szolgáló fórum szükségessége a haditechnika problémakörében.

A Láhner György Haditechnikai Klub olyan szervezeti egység, amelynek tagsága és választott vezetősége is van. Első elnöke Csűrös János volt, 1991 óta Turcsányi Károly tölti be ezt a tisztséget. A klub – felismerve az idők szavát és a jobb működési feltételek biztosításának szükségességét – 1991-ben csatlakozott a Magyar Hadtudományi Társasághoz. A Haditechnikai Klub 1995-ben vette fel az egyik aradi vértanúnk: Láhner György nevét.

A klubélet nem merül ki a szokványos szakmai-tudományos fórumok (szemináriumok, kerekasztal-beszélgetések stb.) szervezésében; a klub tagjai és szimpatizánsai évről-évre egy-egy autóbusz-kiránduláson vesznek részt a szomszédos országokban, ahol a nevezetességek sorában kivétel nélkül minden alkalommal katonai vagy történelmi emlékhelyeket – elsősorban természetesen magyar vonatkozású emlékeket – is felkeresnek.

És végül, teljesen újszerű elemként jelent meg a Társaság keretén belül, de a Társasághoz csak áttételesen kötődő *Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klub*, amelynek felvállalt rendeltetése az összekötő kapocs szerepe a Hadtudományi Társaság és a hadtudomány iránt érdeklődni kezdő fiatal szakemberek között. A klub névadója – Kiss Károlyhoz és Lahner Györgyhoz hasonlóan – a 19. század kiemelkedő hadtudósa. Szívből reméljük és kívánjuk legfiatalabb szervezeti egységünknek, hogy a két másik klubhoz hasonló sikeres pályát fusson be!

Visszatérve szervezeti életünk sajátosságaihoz külön kívánok szólni a két jelenleg is működő területi tagozatról. Ezek a szervezeti egységek nem szakmai irányultság alapján, hanem területi elv szerint alakultak meg, rendszerint egy-egy aktív, kezdeményezőképző tagtársunk közreműködésével.

A *Debreceni Tagozat* 1999-ben alakult Jakobinyi Béla tagtársunk kezdeményezésére, aki első elnöke is lett. A tagozat kezdettől összefogta a helyi alakulat aktív katonáit, a környék nyugállományú katonáit és a Debreceni Egyetem hadtudomány iránt érdeklődő hallgatóit. Jelentős szerepet játszott a honvédelem ügyének népszerűsítésében, például iskolai vetélkedők rendszeres megszervezésével.

Egy évtized elteltével személyi válságba került a tagozat, amelyből a kiutat Huli Gábor elnökké választása jelentette. Majd az újabb elnökválasztás az egyetemre helyezte át a tagozat súlypontját, de ez csak átmeneti megoldásnak bizonyult. A jelenlegi, szintén válságos helyzetből a debreceni dandár bázisán keressük a kiutat.

A *Dél-Dunántúli Tagozat* – amely Dávid Ferenc aktivitásának köszönhetően 2004-ben alakult meg – éppen ellenkező jellemzőkkel rendelkezik: tagjai szinte kivétel nélkül a Pécsi Egyetem hallgatói közül kerülnek ki. A tagozat *Hadtörténeti esték* összefoglaló címmel nagysikerű előadás-sorozatot hozott tető alá, és az előadások javát *Fejezetek a hadtörténelemből* sorozattal címmel nyomtatásban is megjelentették. Aktivitásuk dicséretet érdemel.

Az egyetlen említhető negatívum a tagozattal összefüggésben, hogy lényegében nem sikerült kapcsolatot teremteniük más szervezeti egységeinkkel, elsősorban a

Határőr Szakosztály pécsi szakcsoportjával. Pedig egy eredményes együttműködés mindkét félnek hasznára válhatott volna.

Érdekességgként megemlítem, hogy a Hadtudományi Társaság története során más területi tagozatok is léteztek, többségük csupán rövid ideig. Így 1991-ben, tehát a Társaság intenzív növekedési szakaszában alakult meg a Székesfehérvári (szárazföldi) Területi Tagozat, amely 1995-ig létezett, és amelynek újjáteremtésén évek óta eredménytelenül fáradozunk, illetve a Szolnoki Területi Tagozat. Ugyancsak létezett egy Veszprémi (légvédelmi és repülő) Szekció, amely 1994-ben alakult meg, illetve egy 1993–94 között működött Kecskeméti (repülő-orvosi) Szekció. A szekciókat esetenként a szórványosan fellelhető dokumentumok szakcsoportokként említik, amelyeket a szakosztályok vagy területi tagozatok tagjai érdeklődési körükkel összhangban hoznak létre. Sajnos működésük részleteiről, megalakításuk illetve megszűnésük körülményeiről nagyon keveset tudunk.

A dokumentumok, írásos emlékek egyébként több ponton bizonytalanok, olykor ellentmondóak. Az 1991. március 23-ai közgyűlésen elfogadott alapszabály például kimondta, hogy az elnökség tagjainak létszáma legfeljebb 18 fő, és automatikusan tagjai a szakosztályok elnökei. Viszont a Társaság alapító közgyűlésén megválasztott elnökség tagjai közül csak ketten voltak szakosztály-elnökök, ugyanakkor úgy tudjuk, hogy a Társaság megalakulásakor, azzal egyidejűleg 12 szakosztály kezdte meg a működését.³

A *szakosztályokról*, a szakmai-tudományos tevékenység tényleges műhelyeiről egyébként jelen születésnap i köszöntőben két okból sem kívánok részletesen megemlékezni. Egyrészt a Hadtudomány című folyóiratnak a Társaság 20-éves jubileuma alkalmából megjelent ünnepi száma szakosztály-centrikusan taglalta működésünknek ezt a lényegi területét, másrészt a Kronológia című rovatban jelen kötet is tartalmaz róluk bővebb információkat. Ezzel együtt legalább a felsorolás szintjén illik őket is megemlíteni, tehát jelenleg a Hadtudományi Társaságban a következő szakosztályok működnek, léteznek:

- a Belügyi;
- a Biztonságpolitikai;
- a Civil-katonai Kapcsolatok;
- az Elektronikai, Informatikai és Robotikai;
- a Geoinformációs;
- a Haditechnikai;
- a Hadtörténelmi;
- a Határőr;
- a Hírszerzés-történeti;
- a Humánerőforrás-fejlesztési;
- a Katasztrófa- és Polgári Védelmi;
- a Katasztrófa- és Védelem-egészségügyi;
- a Légierő;
- a Műszaki;

3 Lásd A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság (Budapest, 2000. november, 9–10. oldal).

- a Nemzetbiztonsági;
- a Szárazföldi Műveleti;
- a Tüzér;
- a Vegyvédelmi és Környezetbiztonsági;
- a Védelemgazdasági és Logisztikai;
- a Védelmi Infrastruktúra Szakosztály.⁴

Történelmünk során hosszabb-rövidebb ideig más szakosztályok is léteztek, illetve néhány esetben névváltozásra került sor, esetenként pedig szakosztályok egyesültek vagy váltak szét.

Egyébként 1991 végére összességében már 16 szakosztály, 2 területi tagozat és két klub működött. Ez a mutató 2008-ban (és a megelőző, illetve azt követő években is) 22 szakosztály, 2 területi tagozat és 2 klub volt. Jelenleg pedig 20 szakosztály, 2 területi tagozat és 3 klub.

*

Az érvényben lévő szabályozás szerint szakosztály alakításához legalább tíz fő szükséges, illetve egy szakosztály megszűnik, ha taglétszáma öt fő alá csökken. Egyébként a Társaság tagjai között vannak néhányan „szakosztályon kívüliek”, akiknek például megszűnt a szakosztályuk, de nem kívántak másikkhoz csatlakozni. Ezen tagjaink nem élhetnek olyan demokratikus jogokkal, mint például a küldöttgyűlésen szavazati joggal történő részvétel, mivel a küldötteket csak a szervezeti egységek delegálhatják. Éppen ezért az elnökség szorgalmazza, hogy minden MHTT-tag csatlakozzon valamelyik szakosztályhoz, de ennek elmaradása nem jár, nem járhat semmiféle retorzióval.

*

A Társaság legmagasabb szintű döntéshozatali fóruma az első évtizedben a (tisztújító) közgyűlés volt, de ezzel párhuzamosan létezett a küldöttgyűlés intézménye is. Az első, 1991-ben elfogadott alapszabály előírta, hogy háromévenként tisztújító közgyűlést, a közbeeső években pedig (beszámoló) küldöttgyűlést kell tartani. 1999-ben egy rendkívüli, alapszabály-módosító közgyűléssel véget ért ez a rendszer, a legmagasabb döntési fórummá a *küldöttgyűlés* vált. A küldötteket egyébként a kezdetektől fogva a szervezeti egységek (szakosztályok, területi tagozatok, klubok) választották, mindmáig változatlanul minden tíz megkezdett MHTT-tag után egyet.

A Társaság teljes tevékenységének (a szakosztályok, klubok és tagozatok munkájának) koordinálását az *elnökség* végzi. Ennek a döntéshozó-irányító szervnek a tagjai a szervezeti egységek mindenkori elnökei, továbbá hét választott tisztségviselő (elnök, alelnök és öt elnökhelyettes), akiket a küldöttgyűlés választ meg három évre (nálunk, eltérően a Hadtudományi Bizottságtól, a kezdetektől hároméves volt a tisztújítási ciklus). Az elnökség általában negyedévenként ülésezik. Küldöttgyűlést – a „civil törvény” előírásaival összhangban – évente tartunk, általában február–márciusban. Ezen az elnökség beszámol az előző évben végzett munkáról illetve a pénzügyi helyzetről, és elfogadjuk az adott év munkatervét valamint költségvetését is.

4 Összesen tehát 20 szakosztály, részletesebben lásd a Kronológia című rovatot.

Az elnökségi ülések közötti szünetekben a napi tevékenység irányítását a héttagú *intéző bizottság* (IB) végzi. A bizottság és az elnökség munkáját a felügyelő, az etikai és a díjbizottság segíti.

*

A legközelebbi múltban nagy feladatot vállalt magára az elnökség, amikor – a 2013. évi küldöttgyűlés határozatának megfelelően – lényegében újra alkotta a Társaság teljes szabályzati rendszerét (lásd a Kronológia című rovat vonatkozó részét). Az *alapszabály* módosításán túl újrafogalmazta a Magyar Hadtudományi Társaság *szervezeti és működési szabályzatát*, illetve annak mellékleteit, az úgynevezett másodlagos szabályzókat. 2015 tavaszán a küldöttgyűlés tudomásul vehette, hogy történetében talán első ízben a Társaság tevékenységének minden lényeges szelete – a pályázatoktól az elismeréseken át a szerkesztőbizottság működéséig – korszerűen és naprakészen szabályozott.

Ugyancsak a közelmúlt eseménye, hogy hozzáláthattunk tagságunk nyilvántartásának korszerűsítéséhez. A korábbi tagnyilvántartás részben nem tartalmazott időközben fontossá vált személyi adatokat (például az e-mail cím), részben pedig már nem volt megújítható a számítógépes szoftver elavultsága miatt. Holy Péter tagtársunk önzetlen segítsége révén egy új, jól kezelhető nyilvántartási rendszert fektettünk föl, amelynek feltöltése jelenleg is folyik, és amely nagyon sokféle visszakeresési lehetőséget rejt magában.

A tudományos vélemény fórumai

A Hadtudományi Társaság évente általában két központi rendezvényt (konferenciát) szervez, ehhez jön a szakosztályok számtalan szakmai-tudományos rendezvénye. Az alapítás óta csak központi rendezvényekből több mint harmincat szerveztünk, nem beszélve a szakosztályok által tartott több száz szakmai fórumról.⁵ A Társaság által kiírt pályázati felhívásokra – és az utóbbi években rendszeresen jelenik meg pályázati kiírásunk – eddig összesen mintegy kétszáz pályamű érkezett be, többségében színvonalas munkák.

A Társaság életét, tevékenységét leginkább a figyelem előterébe állító központi rendezvényeink keretében, 2009-től egy új sorozatot indítottunk *Napjaink hadtudománya* összefoglaló címmel. Ezen konferenciák témájául a hadtudomány időszerű kérdéseit választjuk, így szerepeltek már a napirenden az új kutatási irányok, a béke-missziók, a nemzetbiztonsági kihívások, a robothadviselés stb. Legutóbb – a sorozat tizedik elemeként – ez év áprilisában rendeztünk ilyen konferenciát a repüléstudomány témakörében, a Légierő Szakosztály közvetlen szervezésében.

A Napjaink hadtudománya konferencia-sorozat minden egyes rendezvényének jellemzője, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság közösen szervezi a Nemzeti Közszerológiai Egyetemen (illetve egyik jogelődjével, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi

⁵ A központi rendezvényekről készült kimutatás megtalálható ugyanezen folyóirat Kronológia c. fejezetében.

Egyetemmel) és az MTA Hadtudományi Bizottságával, de esetenként további társszervezőt is bevonunk (például a Biztonságpolitikai Szakkollégiumot). A konferenciákat a témától függően egy, esetleg két szakosztály „patronálja”, vagyis részt vállal az előkészítésből, a lebonyolításból, de főleg – előadók biztosításával – a tartalmi kivitelezésből.

Egy másik kezdeményezés időben két, egymástól független szakaszra bontható. 2001-ben a Társaság a Magyar Honvédség Művelődési Házában szabadegyetemi előadás-sorozatot indított, az előadások heti gyakorisággal követték egymást. A kezdeti sikerek ellenére egy idő után a kezdeményezés veszített lendületéből, és végül kifutott. Tanulva a korábbi tapasztalatokból a Társaság 2011 márciusában újraindította az előadás-sorozatot *Mindenki hadtudománya* összefoglaló elnevezéssel, ugyancsak a Honvéd Kulturális Központtal együttműködésben, de havonta csupán egy előadás gyakorisággal. Úgy tűnik, az új forma megfelel az igényeknek, a Társaság képes előadókat biztosítani és látogatókat mozgósítani, így a sorozat a mai napig is sikeresen folytatódik.

Az MHTT égisze alatt jelenik meg évente négyszer (vagy ha a szűkös anyagi lehetőségek nem teszik lehetővé, akkor kevesebbszer) a *Hadtudomány* című folyóirat, amely fórumot kínál katonai, biztonsági és más tudományos elemzések számára. Széleskörűen publikáljuk fiatal kutatók, doktoranduszok cikkeit. Az eddig megjelent számokban több mint ezer cikk, tanulmány, publikáció került közlésre, amelyek felölelték a hadtudomány és a csatlakozó tudományágak szinte teljes spektrumát. Szerzőink száma megközelíti a kétszázat, miközben vannak rendszeresen publikáló kollégáink is. A *Hadtudomány* 1998 óta megjelent számai teljes egészében felkerülnek a honlapunkra.

A folyóirat elválaszthatatlan magától a Társaságtól. Első száma 1991 augusztusában jelent meg, tíz hónappal a Társaság megalakulás után, 1000 példányban. Még ugyanabban az évben megjelent a második szám is. 1992-ben még csak három szám jelent meg (a 3. és 4. szám összevontan), 1993–98 között minden évben négy. 1999-ben történt, hogy a 3. és a 4. számot összevontan adtuk ki, 2000 és 2002 között ismét négy szám jelent meg évente, majd 2003-ban és 2004-ben is a 3. és 4. szám összevontan. Ugyancsak összevontuk a két utolsó számot 2006-ban is. 2008 és 2009 már igazán szűk esztendőknél számítottak, ekkor össze kellett vonnunk mind az 1. és 2., mind pedig a 3. és 4. számot. Formabontó módon 2010-ben és 2011-ben az első két számot vontuk össze, majd ismét szűk esztendők következtek, 2012-től már csak két összevont számot jelentetünk meg. Az igazsághoz tartozik, hogy köteteink ezekben az években jóval terjedelmesebbek, így a nyomdai megjelenésű anyagok mennyisége nem csökkent drasztikusan. Ugyanakkor pedig 2008-tól megjelenik évi egy folytatólagosan feltöltött on-line szám is, amely jól kiegészíti a nyomdai megjelenést.

Időről időre felmerült a gondolat, hogy mondjunk le a nyomdai kivitelezésről és térjünk át a kizárólagos on-line megjelentetésre. Nem adtunk teret ennek az elképzelésnek, elsősorban azért, mert a nyomdailag előállított számokat tagjaink mindenkor térítésmentesen megkapták a tagdíj befizetése esetén. Főleg az idősebb korosztályba tartozó MHTT-tagok kimondottan igénylik a *Hadtudomány* papír-alapú számait.

A szerkesztőbizottság első elnöke Simon Sándor volt, aki nagyon sokat tett a *Hadtudományi Társaság*, különösen a *Hadtudomány* című folyóirat létrejöttéért.

A későbbiekben a szerkesztőbizottság elnöke hivatalból a Társaság mindenkori alelnöke lett, akinek ily módon egyik legfontosabb feladatává a folyóirat szerkesztésének elvi irányítása vált. A szerkesztőbizottság tagjainak – akiket mindig úgy próbáltunk felkérni, hogy a bizottság összetétele leképezze a Társaság tevékenységének minél nagyobb hányadát – lelkes és önzetlen munkája nagymértékben hozzájárult a folyóirat színvonalának biztosításához.

A tényleges szerkesztők az első időben Horváth István és Molnár István voltak, utóbbi korai halála után Horváth István egy személyben gondozta és szinte jelképezte is a folyóiratot, amelynek két évtizeden keresztül szerkesztője, majd főszerkesztője, mindvégig lelkiismeretes robotosa volt. Meg kell említenem, hogy a nyomdai kivitelezést a legelső szám óta folyamatosan Bausz Sándor vállalata végzi, mindannyiunk meglegedésére.

A folyóirattal kapcsolatos fontos változás, hogy 2013-tól nem vagyunk kizárólagos „tulajdonosok”: a Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságával közös folyóiratként jelenik meg.

Esetenként korábban is előfordult, hogy takarékosági megfontolásból nem tudunk honoráriumot fizetni szerzőinknek, de 2005-től kezdődően – immár nem eseti alapon – teljesen beszüntettük a tiszteletdíj fizetését. Reméltük, hogy a Hadtudományban megjeleni önmagában is megtiszteltetést jelent, és a honorárium megszüntetése nem fogja visszavetni a publikálási hajlandóságot. Reményeinkben szerencsére nem kellett csalatkoznunk.

A negyedéves folyóirat mellett eseti kiadványokat is jelentettünk meg, ezek közül már említés történt a Hadtudományi Lexikonról (1995). Egy másik jelentős kiadványunk 2000-ben, a Társaság tízéves jubileumán jelent meg *A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság* címmel. A mintegy 200 oldalas, képekkel gazdagon illusztrált könyv részletesen beszámolt a Társaság és a szervezeti egységek első tíz évének történetéről. Az alapítás 20. évfordulóján viszont nem külön könyvet jelentettünk meg, hanem a Hadtudomány 2010/3. számát „léptettük elő” jubileumi számmá, amit az előlap eltérő megformálása is jelképezett. Jelen lapszámunkkal is így teszünk.

Kapcsolatok

A Társaság integráló jellegű szervezet, amely a szélesen értelmezett védelmi szférát fogja össze: tagjai között vannak nemcsak katonák, hanem rendőrök (köztük volt határőrök), vám- és pénzügyőrök, a titkosszolgálatok és a katasztrófavédelem képviselői. Ennek megfelelően szerveződnek a szakosztályok és ugyancsak ennek megfelelően tartunk kapcsolatot állami szervekkel (a HM és a Magyar Honvédség vezetőin kívül például a Katasztrófavédelem Országos Parancsnokságával). Ugyancsak kapcsolatban állunk különböző állami szervek (például a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat) Tudományos Tanácsával, civil szervezetekkel, kutatóintézetekkel illetve az MHTT-hez hasonló tudós társaságokkal.

Partnereinkkel arra törekszünk, hogy kapcsolatunkat intézményesítsük, írásban rögzítsük, ezért csaknem húsz – két-, illetve többoldalú – megállapodás szabályozza az együttműködés részleteit.

Igen jó kapcsolat és szoros együttműködés fűz bennünket a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, utóbb Nemzetvédelmi Egyetem jogutódjához, a Nemzeti Közszerológati Egyetemhez illetve az egyetem doktori iskoláihoz (Hadtudományi illetve Katonai Múszaki Doktori Iskola). Részt vállalunk oktatási feladatok végrehajtásából is, elsősorban a doktori képzés keretében. Kissé előreszaladva megjegyzem, hogy egyik leg-sűrgetőbb feladatunk az együttműködés kiépítése az egyetem olyan karaival, mint a Rendészettudományi, a Közigazgatás-tudományi Kar, a nemrégiben alakult Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar, továbbá azok – már meglévő vagy felállítást alatt álló – doktori iskoláival. A Hadtudományi és Honvédtiszt-képző Karral hagyományosan jó a kapcsolatunk.

A működés anyagi feltételei

Munkánkat, létezésünket anyagilag támogatja a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, illetve hozzájárul a Honvéd Vezérkar által létesített *Hadtudományi Alapítvány*. Ugyanakkor – lévén a Társaság civil szerveződés – jelentős szerepet játszanak működésünk anyagi biztosításában az olyan tételek, mint a tagdíj, a pályázati bevételek, a szponzori hozzájárulások vagy a személyi jövedelemadó 1%-a.

Zárszó helyett

Rövid, negyedszázados történelmünk nem szűkölködik sajátos kezdeményezésekben, történetekben. Ezek sorában mindjárt az első egy súlyos pénzügyi megrázkód-tatás volt 1995-ben, amikor egy meggondolatlan pénzkihelyezés válságba sodorta a Társaságot. A válság nem járt tragikus végkifejlettel, de több millió forint veszteséggel zárult, amelynek következményeit nem egykönnyen heverte ki a Társaság.

Hasonlóan súlyos helyzetbe sodort bennünket a 2010-es évek elején egy szám-vevőszéki ellenőrzés, amely – a Honvédelmi Minisztérium támogatásának nem rendeltetésszerű felhasználására hivatkozva – közel kétmillió forint visszatérítésére kötelezte a Társaságot. Hosszas értelmezési vita után a visszatérítendő összeg mintegy egymillió forintra csökkent, de ezt a tételt valóban vissza kellett fizetnünk.

A bonyolult kérdések közé tartozott a Hadtudományi Lexikon elkészült példányainak tulajdonjoga. Ma már nehéz kibogozni a történeteket, de évekig tartó levelezés zajlott a Honvéd Vezérkar, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Magyar Hadtudományi Társaság között, mire végül nyugvópontra jutott a probléma, a lexikonok egy része az egyetem tulajdonába került, a másik – kisebbik – része fölött a Társaság diszponált. Ma már mindössze körülbelül ötven példány van a birtokunkban, ezeket elismerésképpen adjuk át tagjainknak vagy más személyeknek.

Érdekes kísérlet volt a Stratégiai Felmérő Bizottság néven ismertté vált kezdeményezés. A küldöttgyűlés 2009 tavaszán felkérte négy köztisztviselőben álló tagunkat (Holló József, Pataky Iván, Turák János és Várhegyi István tagtársainkat), hogy mérjék fel a Társaság általános helyzetét, szervezeti felépítését, költségvetési arányait, kapcsolatrendszerét és perspektíváit, és tegyenek javaslatokat a jövőre nézve. A bizottság rendkívül alapos és szerteágazó munkát végzett, és a 2010. évi küldöttgyűlés elé terjesztette beszámolóját és javaslatait (például a szakosztályok közötti párhuzamosságok

kiküszöbölésére vonatkozóan). Még további, körülbelül egy évig dolgozott az elnökség és az intéző bizottság a javaslatok elemzésén, amelyek közül a leginkább megvalósíthatókat beépítettük tevékenységünkbe.

Vissza-visszatérő kezdeményezés, hogy az intéző bizottság rendszeresen foglalkozzon egy-egy szakosztály helyzetével, egyáltalán fűzze szorosabbra a kapcsolatot a szervezeti egységekkel. Egy időben próbáltuk megvalósítani, hogy az IB tagjai között felosztottuk a szakosztályokat, minden IB-tag közvetlen kapcsolatot tartott átlagban három szervezeti egységgel. Minden módszernek gátat szab azonban a választott tisztségviselők leterheltsége.

*

Ha már az előzőekben szó esett a kronológiai áttekintésről, jelezni kívánom, hogy mintegy kétéves munka eredményeképpen született meg folyóiratunknak ez az eseti rovata. 2013-ban kezdeményezte az intéző bizottság egy hasonló anyag összeállítását, amely a Magyar Hadtudományi Társaság életének és tevékenységének különböző aspektusait foglalja össze a kezdetektől napjainkig. Bevontuk a munkába a szervezeti egységek vezetését, és lehetővé tettük a Társaság minden tagja számára, hogy a kronológiát megismerhessék, sőt, felkértük tagjainkat, hogy egészítsék ki, az esetleges pontatlanságokat javítsák. Végül igazi kollektív tevékenység eredménye az összeállított anyag, amely azonban még így sem teljes, még mindig vannak benne fehér foltok. És nem is öleli fel tevékenységünk minden aspektusát, például teljesen hiányoznak belőle szórványos, de mégis jelentős nemzetközi kapcsolataink. Nem egyértelmű, hogy mely rendezvényeket tekintünk „központi” rendezvénynek, ezért felsorolásuk pontosításra szorulhat. Van tehát mit tennünk ezen a téren az elkövetkező években is.

*

A Hadtudományi Társaság 1990 óta létezik, és az azóta eltelt 25 évben mindvégig töretlenül követte az alapítók szándékát: összefogja a hadtudomány és a kapcsolódó tudományterületek iránt érdeklődő, azokat gyarapítani kívánó, azok fejlődéséért tenni akaró szakembereket, kutatókat; fórumot biztosít írásbeli és szóbeli megnyilvánulásaiknak; szervezi a tudományos élet e szakterületét és biztosítja a kapcsolatot más szakterületekkel.

Mint a Társaságunk közeljövőben leköszönő elnöke a fentiekben – és bizonyos mértékig a Kronológiában – próbáltam összefoglalni mindazt, ami az életünk lényegének tekinthető. Ha nem is 25 évekre, de a legközelebbi jövőre örökölni hagyom a „megőrizni és megújulni” eddigi bevált szellemét.

Boldog születésnapot, további sikeres évtizedeket, Magyar Hadtudományi Társaság!

Nagy László

EMLÉKEZÜNK

Elhunyt

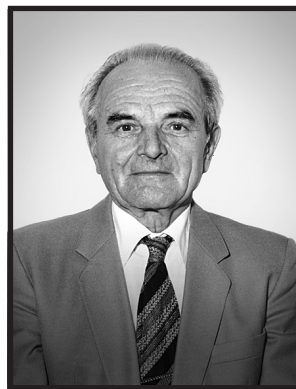
Horváth István

nyugállományú ezredes,

a Hadtudomány

egykori főszerkesztője

(1928 – 2015)

1949-ben vonult be a hadseregbe, '50-ben tisztté avatták, majd csapatoknál szolgált alegység-parancsnoki beosztásokban. 1953 és '56 között elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát. 1957-től a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökségének Hadművelési Csoportfőnökségén teljesített szolgálatot. 1958-tól, három évtizeden át szerkesztette, majd főszerkesztő-helyettesként, főszerkesztőként gondozta a HM központi elméleti folyóiratának, a Honvédelemnek a kiadását.

Szerkesztői tevékenysége mellett részt vett a Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer (HSZIIR) kialakításában, a szakkönyvtárak együttműködési hálózatának szervezésében.

A Magyar Hadtudományi Társaság megalakulását követően a Társaság folyóiratának létrehozásában szerzett érdemeket, mint a Hadtudomány szerkesztője, majd 1993-tól főszerkesztője. A munkát 2010 végéig folytatta, amikor a főszerkesztői feladatot gondosan kinevelt utódjának adta át. Felhalmozódott szakmai tapasztalatait a 2010/3., jubileumi lapszámban megjelent tanulmányában összegezte. Munkáját az MHTT 1999-ben Tanárky-díj, 2010-ben a Szerkesztőbizottság örökös tagja cím adományozásával ismerte el.

A folyóiratnak szerkesztőségi apparátusa nincs, így a húsz év alatt megjelent közel száz kiadvány mintegy kétezer cikkét, tanulmányát egymaga gondozta. A szerzőkkel, a lektorokkal, a műszaki szerkesztőkkel harmonikusan együttműködött, de a minőségből sohasem engedett. 2011-től már „csak” a szerkesztőbizottság tagjaként vett részt a lapszámok összeállításában, a folyóirat rovatrendjének pontosításában.

A cikkekkal és a szerkesztőségi dokumentumokkal kapcsolatos észrevételei mindig helytállóak voltak. Ezzel is hozzájárult, hogy az általa magasra tett mércét megtartva folytassuk azt a munkát, amelyet örökiül hagyott ránk. Gyengülő egészségi állapota ellenére a legutolsó lapszámgig együtt dolgozhattunk vele.

Hosszan tartó betegség után, életének 87. évében, 2015. április 15-én elhunyt.

Emlékét megőrizzük!

Gócze István

A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata – 2. rész

A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.21

Minden tudományággal szemben elvárt követelmény, hogy meghatározza saját, belső struktúráját. Jelen tanulmány egy kutatássorozat részeként hozzá kíván járulni ahhoz, hogy a hadtudomány művelői, illetékes grémiumai viszonylag objektív következtetéseket, valamint döntéseket hozzanak tudományágunk belső felépítéséről. Ennek érdekében a szerző a hazai mértékadó hadtudományi folyóiratok empirikus vizsgálatát és elemzését végzi el. Jelen tanulmány egy kétrészes elemzés második része.

A tudományok rendszerével, illetve azoknak megalkotásával számos külföldi és hazai tanulmány foglalkozott már. Korábbi cikkemben [Gócze, 2014] arra a következtetésre jutottam, hogy a tudományok végleges és a tudományos közösség által egyértelműen preferált klasszifikációja nem lehetséges. Ezt állapította meg Munk Sándor is tanulmányában. [Munk, 2015] Megítélésem szerint azonban ez nem azt jelenti, hogy e kérdéskörrel nem is kell foglalkozni, többek között azért, mert a tudományok rendszerének számos, korábban már bizonyított „feladata” van. [Gócze, 2014]

Természetesen a tudományok „globális” rendszerén túl nagyon fontos az egyes diszciplínák sikeres önmeghatározása is. Ezen azt értem, hogy túl a tudomány-rendszertani alapkategóriákon (például fogalomrendszer) az adott tudományág a saját belső struktúráját is képes – a tudományos közösség által többé-kevésbé elfogadott módon – definiálni. Erre sor kerülhet kvázi mesterségesen is, ami rögzített követelmények illetve célok alapján „működő” tudományágazatok, tudomány-szakterületek létrehozását eredményezi.

Mielőtt továbbfolytatnám ezt a gondolatmenetet, röviden szólnom kell arról a kialakult helyzetről is, amely tulajdonképpen a tudomány-rendszertan egyik alapkategóriáját képezi: a tudományok belső struktúraelemeinek az elnevezéséről. Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalom, a tudományos közélet eltérően és sokrétűen használja a különböző kategóriákat. Ha csak az UNESCO fogalomhasználatát nézzük,

találkozhatunk tudományterületekkel, melyekhez több tudományág tartozik, és ezek több tudományágazatot foglalnak magukba. [UNESCO, 1973] De ugyanez a szervezet 1988-ban megjelentett kiadványában már a tudomány főágairól, ágairól és alágairól értekezik. A hazai terminológia-használat sem teljesen kiforrott. E tekintetben elég, ha csak az MTA fogalomalkalmazását, illetve a Felsőoktatási törvényt (Ftv.) vizsgáljuk meg. Mindkettő tudományterületekről, mint a legátfogóbb kategóriáról „beszél”. Ezek tudományágakat foglalnak magukba. Az Ftv. a további csoportosítást mellőzi, az Akadémia még megemlíti a tudományszakokat is. [MTA, 2011. pp. 11.]

Mindezt azért szükséges tisztázni, mert alapvetően tudomány-rendszertani illetve tudományszervezési szempontból nélkülözhetetlenek ezek a kategóriák. Célszerűnek tartom minimum e kutatássorozat kapcsán egységesen értelmezni, valamint használni ezeket a csoportokat. Ennek tükrében alapnak az MTA besorolását tekintettem, de azt – napjaink tudományágainak széles spektruma miatt – célszerűnek találok kiegészíteni a tudományágazat kategóriával. Ez a dimenzió tulajdonképpen megfelel az UNESCO által alkalmazott tudomány alágnak, de úgy gondolom, hogy a tudományágazat jobban kifejezi a kapcsolatrendszert, amely nem hierarchikus, azaz nem jelenthet alá-fölé rendeltséget. Ennek értelmében tudományterületről, tudományágról, tudományágazatról és tudomány-szakterületről értekezem.

Visszatérve eredeti mondandómhoz, a klasszifikáció másik módja az empirikus kutatásokon alapuló elemzés és értékelés, továbbá az adekvát következtetések levonása. Munk Sándorral megkezdett vizsgálatunk célját kutatótársam a Hadtudomány 2015/1–2. számában megjelent tanulmányában részletesen ismertette,¹ ezért én jelen írásomban csak annyiban térek ki erre, amennyire a részterületi vizsgálatok, elemzések megkövetelik. Mint az előbb hivatkozott tanulmányból is kiderül [Munk, 2015] a „normál” tudomány legfőbb minőségi ismérvei közé tartozik, hogy:

- rendelkezik *paradigmával* (többek között önálló kutatási tárggyal);
- van kutatási *módszertana*;
- rendelkezik kutatási, illetve oktatási *intézményrendszerrel*;
- vannak *művelői*, azaz kutatói.
- A jelen írás szempontjából a legmeghatározóbb, hogy van *tudományos irodalma*, azaz biztosított a tudományos eredmények kommunikáció útján való áramlása, a kutatók az adott diszciplína tudományos kommunikációs csatornáin publikálhatják elért eredményeiket.

Ez utóbbiról elfogadhatjuk Francis H. C. Crick² ismert mottóját, miszerint a „*tudomány lényege a kommunikáció*” [Garvey, 1979. pp. 9.]. Az előzőeknek megfelelően e cikk fő célja, hogy a hazai hadtudományi folyóiratokat, illetve azok szak specifikus rovatait megvizsgálja, majd ezek alapján megállapítsa, hogy milyen markánsabb ágazatok, kutatási szakterületek jellemzik a tudományos kommunikálás formális csatornáit. Ennek

1 A témával foglalkozó cikksorozat első része Munk Sándor: *Hadtudományi kutatók és kutatási területeik 1. rész: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata* című cikke a Hadtudomány 2015/1–2. lapszámban jelent meg.

2 Angol molekuláris biológus, biofizikus, neurobiológus. 1962-ben James Watsonnal és Maurice Wilkins-szel közösen orvostudományi Nobel-díjban részesült a DNS szerkezetének megfjtéséért. http://hu.wikipedia.org/wiki/Francis_Crick (a letöltés ideje: 2015. 02. 23.)

kapcsán: bemutatom a megvizsgált és elemzett tudományos folyóiratok körét; ezek alapján behatárolom a hazai hadtudományi publikációs (illetve az annak megfelelő kutatási) területeket; a tudományos folyóiratok, illetve rovataik alapján elemzem és feltárom a hadtudományi kutatások külső tudományági kapcsolatrendszerét.

A kommunikációs csatornák behatárolása

Mindenekelőtt szeretném hangsúlyozni, hogy a legfontosabb feladat a releváns kommunikációs csatornák egyértelmű behatárolása. A tudományos kommunikációnak alapvetően két nagy csoportját különbözteti meg a szakirodalom. Egyrészről vannak az úgynevezett „nem hivatalos”, azaz az *informális*, másrészről a „hivatalos”, azaz a *formális* csatornák. Előbbiek közül – megítélésem szerint – a legjellemzőbbek:

- az értekezések, disszertációk;
- a tudományos konferenciák kiadványai (proceedings);
- a szakmai lektorálás előtti tudományos publikációk (preprint);
- a jelentések (report);
- tudományos rendezvények előadásai (szóbeli közzététel).

A formális csatornákat a tudományos folyóiratok, a szakkönyvek, illetve a különnyomatok jelentik. Jelen kutatás során a tudomány szempontjából meghatározó formális csatornák közül egyértelműen a tudományos folyóiratokra koncentráltam, ugyanis meghatározott módon ezek esetében jelentkezik követelmény szintjén a minőség iránti elkötelezettség.³ E megállapításnak két fontos oka van:

- a folyóirat a kutató munkaeszköze, a tudományos információáramlás legfontosabb formális csatornája; folyamatosan, a megkívánt részletességgel, pontossággal, tartalmi és formai követelményeknek való megfeleléssel, továbbá naprakészséggel kell beszámolni a tudományos eredményekről;
- a folyóiratokban megjelenő cikkek a kutatási eredmények, illetve a tudományos kommunikáció legfontosabb megnyilvánulási formái. [Szilágyi, 2003. pp. 11.]

Természetesen e vizsgálat meghatározó kérdése a vonatkozó folyóiratok körének a definiálása. Első és legfontosabb kritérium a tudományos jelleg. Először célszerű tisztázni, hogy milyen minimum-kritériumoknak kell megfelelnie egy tudományos periodikának:

- alapvetően *primer folyóiratok* lehetnek, azaz olyan kiadványokról van szó, amelyek döntő részben primer információkat tartalmaznak, vagyis olyan új tudományos eredményeket, amelyeket első alkalommal ezekben a periodikákban publikálnak;
- *szervezeti követelmények*: a folyóirat rendelkezik szerkesztőkkel, illetve szerkesztőbizottsággal;
- *minőségi követelmények*:
 - = lektorálás: a cikkeket lektoráltatni kell, amelynek során a bírálók értékelik a kézirat tudományos jellegét; a kézirat tudományos megalapozottságát;

3 A tudományos folyóiratokat, jellegüket tekintve három nagyobb csoportba sorolhatjuk:

(a) *általános* és széles tudományos érdeklődésre számot tartóak;
 (b): *szűkebb* szakmai körnek szólók;
 (c) *speciális*, szűk területet érintőek.

- a kézirat, illetve a folyóirat tematikai, stilisztikai valamint színvonalbeli harmóniáját;
- = *tartalmi követelmények*: alaposság, megfelelő módszertan, logikus érvelés és következtetések, eredetiség, új ismeretek valamint eredmények közlése; a kézirat legyen ellátva magyar és angol nyelvű címmel, összefoglalóval (abstract), kulcsszavakkal;
- = *formai követelmények*: legfontosabb a bibliográfiai idézések és hivatkozások szabályainak maximális betartatása.
- *megjelentési követelmények*: legyen nyilvános, legyen beazonosítható és megtalálható, ezért rendelkezzen ISSN-számmal, jelenjen meg rendszeresen, évente legalább négy alkalommal; hivatalosan terjesztett (hagyományos és/vagy elektronikus úton).

A minőségi kritériumok összefoglalása után célszerűnek tartom a releváns, azaz a *hadtudománnyal kapcsolatos* szakterületek vizsgálatát, illetve azok – a kutatás szempontjából fontos és lehető legkorrektebb – meghatározását. E kérdéskör elemzésekor alapvetésnek Munk Sándor megállapítását vettem alapul, miszerint „... a *hadtudományhoz kapcsolódás megítélésére – a hadtudomány eltérő értelmezései közötti állásfoglalást elkerülendő – felhasználható (...) a tudományos kiadvány témaköre*”. [Munk, 2015] A témakörök tekintetében – megítélésem szerint – az adott periodika rovatai, illetve ezek hiányában a folyóirat alapító okiratában deklarált tudományági, ágazati, szakterületi orientáltság a meghatározó.

Az előzőekből kiindulva a legpontosabb képet akkor kapjuk, ha a vizsgálandó folyóiratok körét csak a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (a továbbiakban Osztály) Hadtudományi Bizottságának (Bizottság) állásfoglalása és határozata alapján definiálom. Természetesen ezeken a folyóiratokon kívül léteznek, illetve léteztek még más hazai hadtudományi folyóiratok is, de ezek vagy még nem felelnek meg teljes mértékben a mértékadó követelményeknek, vagy a tudományos kritériumok terén akadnak esetleg apróbb hiátusok, vagy már nem jelennek meg. Ebből kifolyólag nem is tudnak ugyanolyan jelentős hatást gyakorolni a tudományra. Ezek többek között a következők: Akadémiai Értesítő, Akadémiai Közlemények, Belügyi Szemle, Bolyai Hírek, Hallgatói Közlemények, Hírvillám, Kard és Toll, Katasztrófavédelem, Nemzetbiztonsági Szemle, Rendészeti Szemle, Védelem.

A fenti határozat értelmében a Bizottság az Osztály felkérésére 2003 szeptemberében összeállította a hadtudományi doktori eljárások során mértékadónak tekintett folyóiratok listáját. Emellett a határterületi témák esetében a Bizottság mértékadónak fogadta el az MTA más tudományos bizottságai által, a saját szakterületükön mértékadónak tartott folyóiratokat.

A határozat definiálja a folyóiratokkal szemben támasztott követelményeket,⁴ rögzíti azt is, hogy erre a listára felkerülhetnek elektronikus folyóiratok is, amelyekre szintén vonatkoznak a követelmények. A mértékadó folyóiratok listáját a Bizottság évenként felülvizsgálja, szükség esetén pontosítja, továbbá a felvett periodikákat

4 Ezek a követelmények részét képezik annak a kritériumrendszernek, amelyet a korábbiakban már rendszereztem és ismertettem.

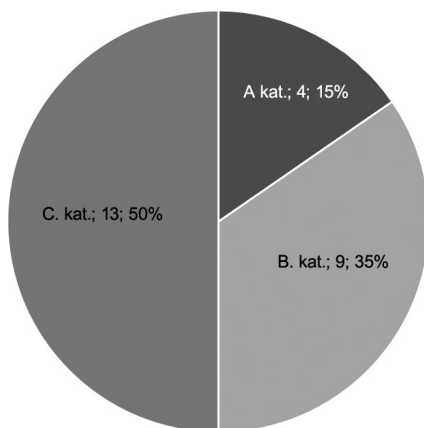
A-tól C-ig kategorizálja. [MTA HB, 2007] A határozat tételesen felsorolja a hadtudományi és a szoros értelemben vett határterületi periodikákat.⁵ A vizsgálat szempontjából csak a meghatározó hazai folyóiratokat, illetve azoknak is az aktuális állapotát elemeztem.

Amint az előzőekből is kitűnik, a Bizottság évente felülvizsgálja a listát. Továbbá vannak olyan folyóiratok, amelyek a vizsgálat kezdeti időpontjaként választott 1999-ben még nem is működtek.

A lehetőségek függvényében megvizsgálva a periodikákat megállapítható, hogy alapvető változások nem történtek az egyes folyóirat rovatok tekintetében. Ennek megfelelően jelen tanulmány terjedelmi korlátai miatt nagyon nehéz lett volna 1999-től napjainkig részletesen felmérni, majd értékelni a periodikákat, ezért a vizsgálat során csak a fent jelzett hazai hadtudományi tudományos folyóiratokat vettem alapul. Az alábbi elemzések valamint eredmények erre a folyóirat-körre vonatkoznak!

Ezek alapján rátérek a hadtudományi folyóiratok, valamint rovataik konkrét és részletes elemzésére.

A Hadtudományi Bizottság által preferált 26 folyóirat közül 4 „A”, 9 „B” és 13 „C” kategóriás.

1. grafikon

A hadtudományi mértékadó folyóiratok kategória szerinti felosztása

(készítette: Gőcze István)

5 Academic and Applied Research in Military and Public Management Science (Academic and Applied Research in Military Science); Bolyai Szemle; Felderítő Szemle; Haditechnika (Haditechnikai Szemle); Haditechnikai Füzetek; Hadmérnök; Hadtörténelmi Közlemények; Hadtudomány; Hadtudományi Füzetek; Hadtudományi Szemle; Hadtudományi Tájékoztató; Határrendészeti / Határőrségi Tanulmányok; Honvédervos; Honvédségi Szemle (Honvédelem, Új Honvédségi Szemle); Humán Szemle; Katasztrófavédelmi Szemle; Katonai Logisztika (Hadtápbiztosítás); Műszaki Katonai Közlöny; Nemzet és Biztonság; Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények (Akadémiai Közlemények); Polgári Védelmi Szemle; Repüléstudományi Közlemények; SeregSzemle; Szakmai Szemle; Társadalom és Honvédelem; Védelmi Tanulmányok. (Zárójelben a jogelőd folyóiratok találhatók – a szerző)

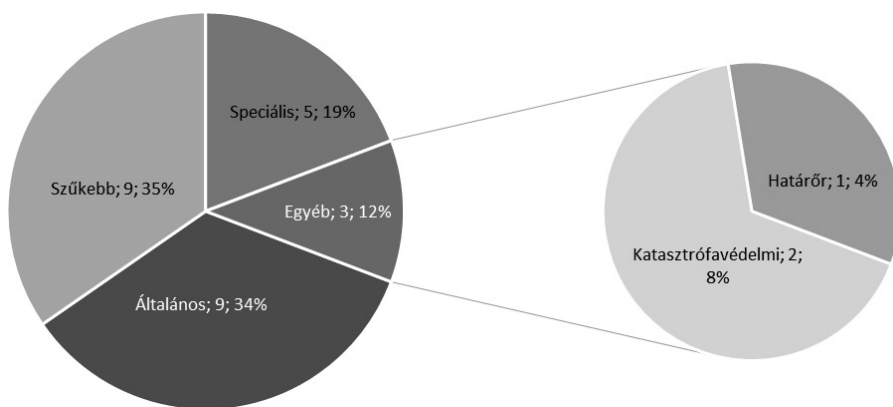
A bizottság határozata szerint:

„A»A«kategóriásnak – alapvetőnek – az a folyóirat tekinthető, amely (a) a hazai hadtudomány egészére vagy egy meghatározó tudományterületére vonatkozóan széles körűen ismert, (b) rendszeresen közreadja a hadtudomány eredményeit, (c) magasra értékelt és lektorált;

»B«kategóriásnak az a folyóirat tekinthető, amely (a) egy-egy tudományterületen ad közre cikkeket a hadtudományok témakörében, (b) rendszeres időközönként jelenik meg, (c) elismert és elfogadott, valamint (d) lektorált;

»C«kategóriás az a folyóirat, amely (a) a hadtudományhoz kapcsolódó részterületen (ágazatban) publikál, (b) más szakmában elfogadott, (c) szűkebb szakmai körben ismert, (d) lektorált;

»Egyéb kategóriába« tartoznak azok a folyóiratok, kiadványok, konferencia-közlemények, amelyek ritkábban jelennek meg, ISBN számmal rendelkeznek, a hadtudományokkal kapcsolatos szakcikkeket tartalmaznak, lektoráltak, tájékoztató, népszerűsítő jellegűek.” [MTA HB, 2007]

2. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok besorolása jellegük szerint

(készítette: Gőcze István)

A 2. grafikon esetében alkalmazott besorolások kialakításánál a tudományos folyóiratok jellegére jellemző kategóriákat vettem alapul. Természetesen e folyóiratoknak maximálisan ki kell elégíteniük a tudományosság által támasztott követelményeket, ezért az egyes csoportoknál ezeket külön-külön nem is tárgyalom. Ennek értelmében négy csoportot hoztam létre. Ezek a következők:

- *Általános*: a hadtudomány egészére vonatkozó – általános és széles tudományos érdeklődésre számot tartó – periodikák.
- *Szűkebb*: ezek a hadtudomány egyes ágazataihoz tartozó – szűkebb szakmai körnek szóló – folyóiratok.
- *Speciális*: a hadtudomány egyes speciális, szűk szakterületét érintő folyóiratok.
- *Határterületi*: a hadtudományhoz (szorosan) kapcsolódó tudományágak, ágazatok, szakterületek kompetenciájába tartozó lapok.

A két besorolás közötti különbségeket az okozza, hogy a Bizottság határozatának kialakítását befolyásolták az MTA tudományszervezési iránymutatásai, amelyek limitálják, hogy egy tudományág esetében mekkora arányban lehetnek „A” kategóriás folyóiratok. A jelleg szerinti csoportosítás esetében alapvetően a folyóiratok

tartalmából, pontosabban rovataiból, továbbá önmeghatározásukból (alapító okirat) indultam ki. A továbbiakban a mértékadó folyóiratok átfogó és részletes besorolását, csoportosítását mutatom be.

A hadtudományi folyóiratok átfogó és részletes csoportosítása

A folyóiratok besorolása során – pontosan a tanulmány sorozat céljaként deklaráltam miatt – nem feltétlenül a vonatkozó tudományágak, ágazatok, szakterületek klasszifikációs rendszerét vettem alapul, ugyanis a tudományos közösségek által egységesen elfogadott csoportosítások nem mindig állnak rendelkezésünkre. [Munk, 2015] [Gőcze, 2014] Ebből fakadóan a folyóiratoknak, illetve azok rovatainak besorolásakor kutatásom kiindulási alapját a hadtudomány, valamint az azzal szoros kapcsolatban álló (egykor annak még részét képező, de mára már esetleg önállóvá vált) tudományágak keretén belül megvalósuló tevékenységek, az azokban részt vevő speciális erők és eszközök képezték. [Munk, 2015]

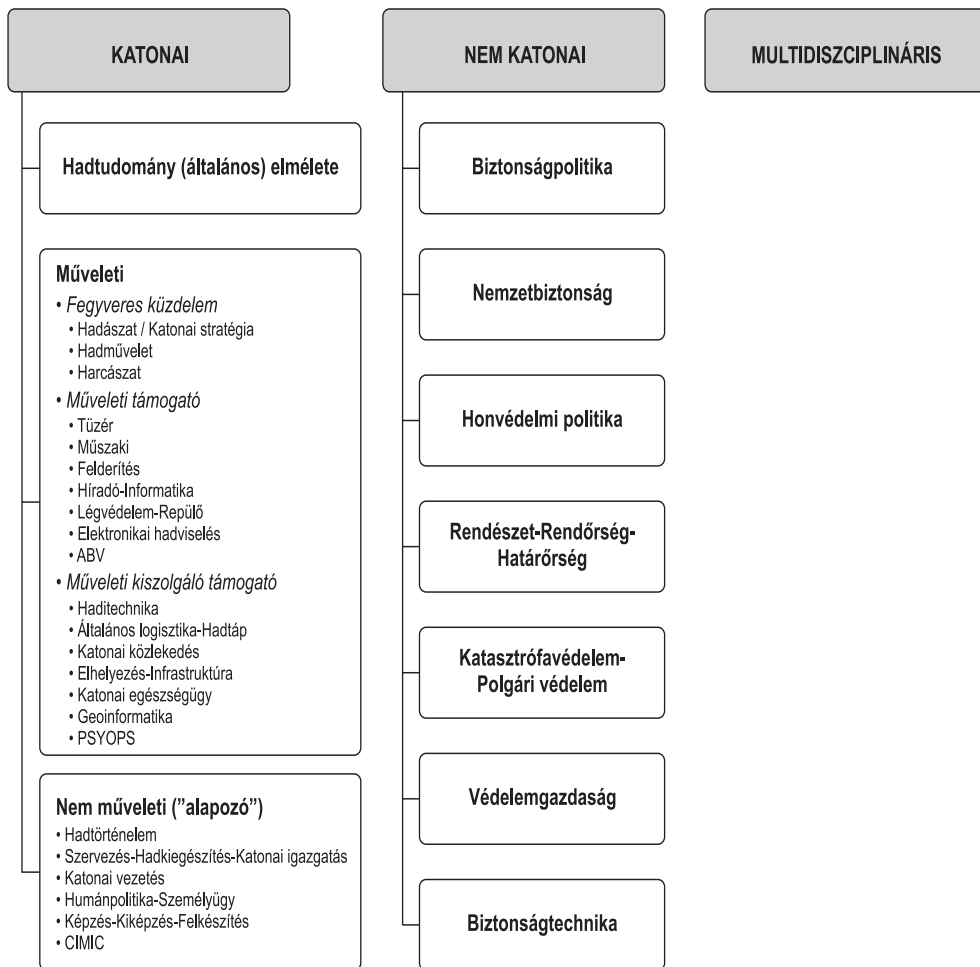
A konkrét kategóriák kialakításánál a kutatás első cikkében rögzítetteket tekintem fő argumentumnak. [Munk, 2015] E szerint az MTA Hadtudományi Bizottsága a doktori eljárásokra vonatkozó korábbi, illetve hatályos ügyrendje értelmében meghatározta, hogy a jelölt a cím megszerzése érdekében milyen területen fejtsen ki kiemelkedő tudományos tevékenységet. A korábbi ügyrend szerint: alapvetően a hadtudományban, illetve a tágabb értelemben vett védelmi szférában (biztonságpolitika, katonai védelem, rendvédelem, katasztrófavédelem stb.). [MTA HB, 2003. pp. 4.] A jelenlegi alapján: a honvédelem, a haderők, a hadügy, a haditechnika, a katonai biztonság, továbbá áttételesen a katasztrófavédelem területén. [MTA HB, 2013. pp. 1–2.]

Mindezeket túl kísérletet tettem olyan főcsoportok, csoportok és alcsoportok kialakítására, amelyek – megítélésem szerint – jellegüknél, illetve tartalmuknál fogva a legoptimálisabban, a legátfogóbban és adekvátan rendszerezik a vizsgált rovatokat.⁶ (A folyóirat rovatok csoportjait az 1. ábra szemlélteti.) Mint az látható, alapvetően három nagy csoportot hoztam létre: konkrét *katonai* (szűkebb értelmezésű hadtudományi) tevékenységek, erők, eszközök területe; *nem katonai* (tágabb értelmezésű hadtudományi) rovatok, és végül az előzőekhez szorosan be nem sorolható, több tudományág ismeretrendszerét feldolgozó *multidiszciplináris* rovatok. A főcsoportok további egységeket valamint alcsoportokat foglalnak magukba.

A konkrét katonai rovatok esetében három csoportot különítettem el. Az első meghatározóan elméleti kérdésekkel foglalkozik: ez a *hadtudomány (általános) elmélete*. A további kettő alapvetően alkalmazott kutatási eredményeket tesz közzé: *műveleti*, illetve a műveletekkel nem szoros kapcsolatot és együttműködést mutató, de fontos szerepet betöltő, ún. *alapozó, nem műveleti* rovatok. A szoros értelemben vett műveleti rovatok esetében további alcsoportokat definiáltam: (a) *fegyveres küzdelem*; (b) *műveleti támogató*; (c) *műveleti kiszolgáló támogató* kérdéskörökkel foglalkozó rovatok. A szakterületek további behatárolását külön itt most nem emelem ki, azok jól beazonosíthatóak az 1. ábrán.

6 A klasszifikáció természetes velejárója a szubjektivitás!

A rendszerezés metodikáját, illetve a csoportok felvázolását követően az egyes csoportok egzakt számszerű vizsgálata következik. A katonai főcsoportba 89, a nem katonába 27, míg a multidiszciplinárisba⁷ 10 rovatot soroltam. A főcsoportok, a csoportok és az alcsoportok részletes adatait az alábbi összefoglaló táblázatok, valamint grafikonok szemléltetik.⁸

1. ábra

A folyóirat-rovatok csoportosítása

(készítette: Gőcze István)

7 Multidiszciplína: olyan új ismerendszer, amely több, független tudományág eredményeit ötvözi egy meghatározott nézőpont érdekében.

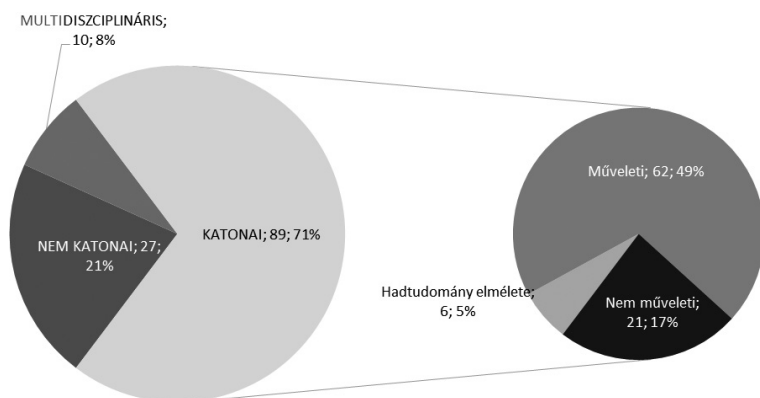
8 A Multidiszciplináris főcsoportot összetettsége, míg a Hadtudomány elmélete csoportot egyszínűsége miatt tovább nem célszerű specifikálni. A multidiszciplinaritás kapcsán azonban a későbbiek során meghatározom az érintett tudományágakat.

Ö	Rovat/Csoport (terület)	K A T O N A I														
		Hadtudomány elmélete	Műveleti											Nem műveleti		
			Fegyveres küzdelem	Műveleti támogató						Műveleti kiszolgáló támogató						
6																
3	Hadászat - Katonai stratégia															
3	Hadművelet															
3	Harcászat															
2	Tüzér															
4	Műszaki															
3	ABV															
4	Híradó-informatika															
7	Légvédelem - Repülő															
4	Elektronikai hadviselés															
3	Felderítés															
7	Haditechnika															
2	Közlekedés															
1	Elhelyezés infrastruktúra															
3	Katonai egészségügy															
6	Ált. logisztika – Hadtáp – közlekedés															
5	Geoinformatika															
2	Pszichológiai műveletek															
3	Katonai szervezés – kiegészítés - igazgatás															
3	Katonai vezetés															
3	Humánpolitika / Személyügy															
5	Képzés, kiképzés-felkészítés															
6	Hadtörténelem															
1	Civil-katonai kapcsolatok															

1. táblázat

A katonai főcsoporthoz tartozó csoportok és alcsoportok megoszlása

(Készítette: Gőcze István)

3. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak főcsoportjai.

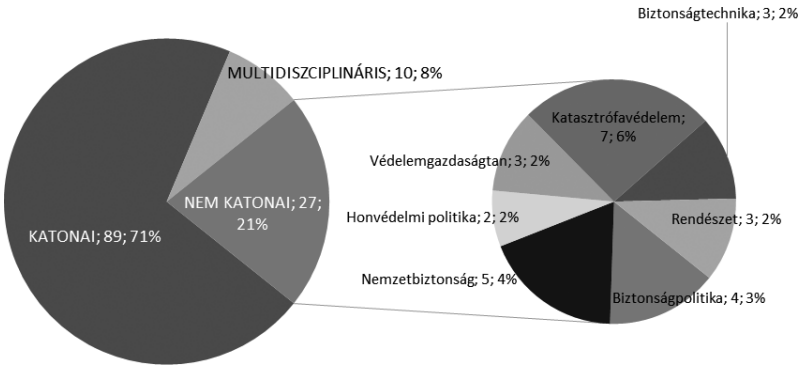
Kibontva a katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

(készítette: Gőcze István)

Rovat / Csoport (terület)	N E M K A T O N A I							MULTIDISZCIPLINÁRIS
	Biztonságpolitika	Nemzetbiztonság	Honvédelmi politika	Rendészet – Rendőrség – Határőrség	Katasztrófavédelem	Védelemgazdaság	Biztonságtechnika	
Összes	4	5	2	3	7	3	3	10

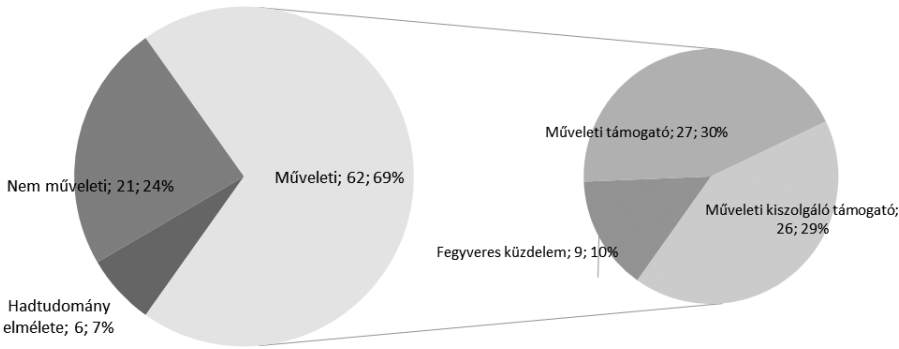
2. táblázat

A nem katonai főcsoportokhoz tartozó csoportok és alcsoportok, illetve a multidiszciplináris rovatok megoszlása
(Készítette: Gőcze István)

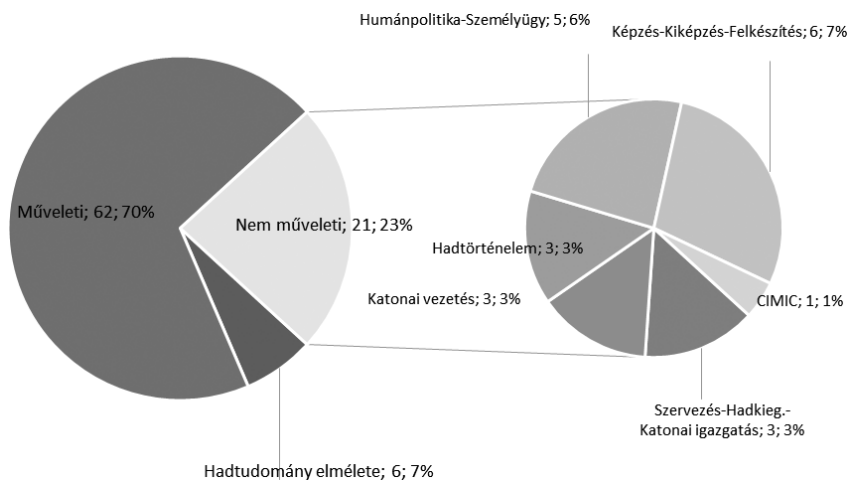
4. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak főcsoportjai.
Kibontva a nem katonai főcsoport (csoport/darab/arány)
(Készítette: Gőcze István)

5. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak csoportjai.
Kibontva a műveleti csoport (csoport/darab/arány)
(Készítette: Gőcze István)

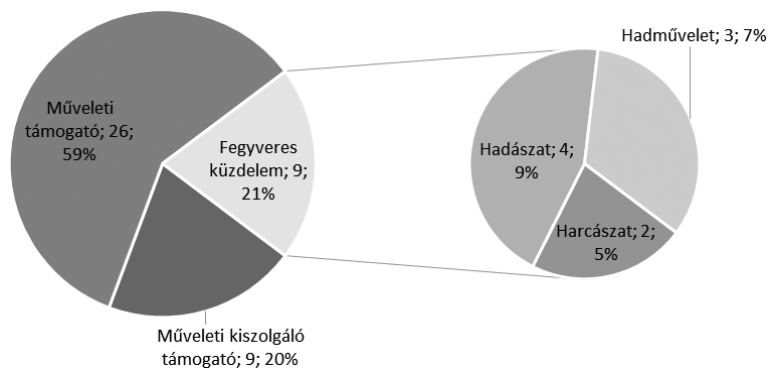

6. grafikon:

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak csoportjai.

Kibontva a nem műveleti csoport (csoport/darab/arány)

(készítette: Gőcze István)

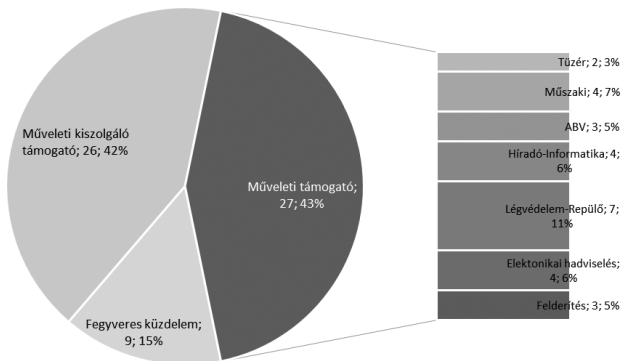

7. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak alcsoportjai.

Kibontva a fegyveres küzdelem alcsoport (csoport/darab/arány)

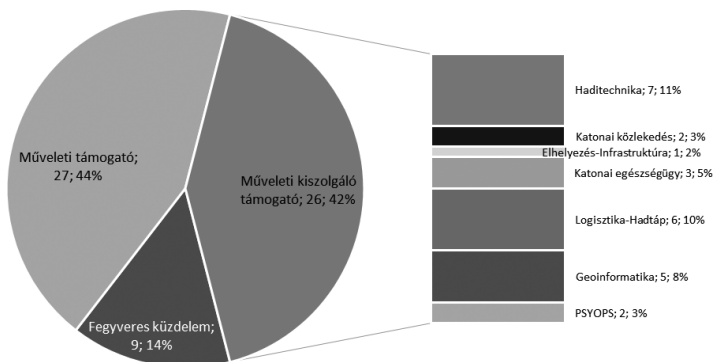
(készítette: Gőcze István)

8. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak alcsoportjai.
Kibontva a műveleti támogató alcsoport (csoport/darab/arány)

(készítette: Gőcze István)

9. grafikon

A mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak alcsoportjai.
Kibontva a műveleti kiszolgáló támogató alcsoport (csoport/darab/arány)

(készítette: Gőcze István)

A 3. grafikon alapján megállapítható, hogy a mértékadó hadtudományi folyóiratok rovatainak meghatározó részét (89 darab, 71%) a katonai jellegűek alkotják. A nem katonaiak (27 darab, 21%) a második, míg az multidiszciplinárisak (10 darab, 8%) a harmadik helyet foglalják el. A diagramok elemzéséből – a hadtudományi kutatások szempontjából – az egyik legfontosabb következtetés, hogy a katonai rovatokon belül jelentős a műveleti jellegűek „főlénye” (62 darab, 70%) a hadtudomány elmélete (6 darab, 7%), illetve a nem műveleti rovatokkal (21 darab, 23%) szemben.

Mint az a tudományos közélet által is elfogadott, a hadtudomány önálló ismeretrendszer, amely szervesen illeszkedik a tudományok átfogó rendszerébe. Ugyanakkor az is jellemző tudományágunkra, hogy kutatási spektruma sajátosságainak megismerésében szignifikánsan az empirikus tudományok: a társadalom-, illetve az élő

és az élettelen természettudományok eredményeit használja fel. Mindezek alapján megállapítható, hogy *a hadtudomány olyan, multidiszciplináris jellemzőkkel rendelkező ismeretrendszer, amely a társadalomtudományok része, de más tudományágakkal is széles körű kapcsolatokkal rendelkezik.* Ennek értelmében egyesíti magában a társadalomtudományok, az élő, illetve az élettelen természettudományok (például műszaki) tudományágainak sajátos eredményeit, valamint behatóan vizsgálja a haderő, a hadügy fejlődését, továbbá ezek helyével foglalkozik a társadalmi, politikai, gazdasági és műszaki összefolyamatokban.

Hasonlóan magához a tudományághoz, a vizsgált hadtudományi folyóiratok esetében is elkülöníthetők a külső kapcsolatrendszer reprezentáló multidiszciplináris rovatok. Ezek kutatási témájuk szerint egyetlen (az előzőekben behatárolt) konkrét főcsoportba, illetve csoportba sem sorolhatóak be egyértelműen. Tudomány-rendszer-tani szempontból több klasszifikáció is létezik. [Gőcze, 2104]

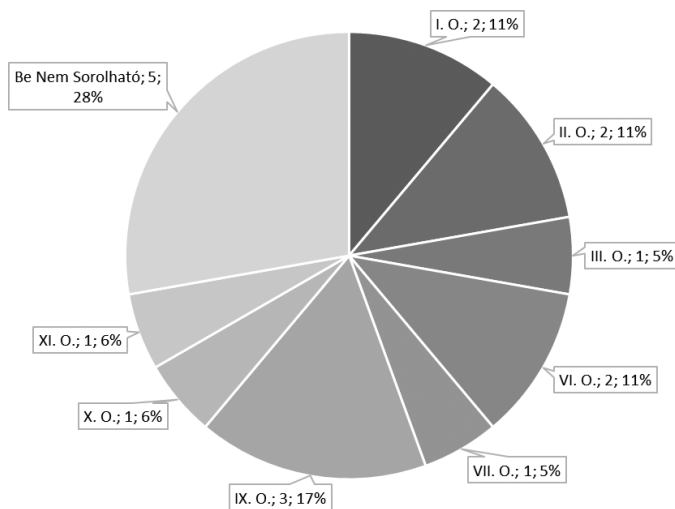
Jelen tanulmányban – kapcsolódva a kutatás részeként elkészült előző cikkhez – én is az MTA által elfogadott tudományágakat tekintettem kapcsolódási alapnak.⁹ [Munk, 2015] A vizsgálat és elemzés során megállapítottam, hogy a mértékadó hadtudományi folyóiratok esetében összesen 10 rovat tekinthető multidiszciplinárisnak. Ezek alapján az I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályához 2, a II. Filozófiai és Történettudományok Osztályához 2; a III. Matematikai Tudományok Osztályához 1; a VI. Műszaki Tudományok Osztályához 2; a VII. Kémiai Tudományok Osztályához 1; a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályához 3; a X. Földtudományok Osztályához 1; a XI. Fizikai Tudományok Osztályához 1 rovat sorolható be. Azonban még itt is fellelhetők olyanok, amelyek nem sorolhatóak be egyetlen más tudományággal realizálódó kapcsolatrendszerbe sem (például az általános, a multidiszciplináris stb. rovatok).

Összegzés, következtetések

Az elemzés és értékelés során az MTA IX. Osztálya Hadtudományi Bizottsága által mértékadónak kiválasztott, illetve különböző kategóriákba sorolt 26 hazai hadtudományi folyóiratot vizsgáltam meg. Mint azt már korábban megállapítottam, a folyóirat-rovatok besorolása során nem küszöbölhető ki teljes mértékben a szubjektivitás, ez hatványozottan jelentkezik a multidiszciplináris rovatok esetében. Ennek ellenére természetesen törekedtem a lehető legobjektívebb klasszifikációra, amelynek fundamentumát az egyes „felölelt” és kutatott tudományágak vizsgálati tárgya képezte. Egy némiképp marginális megjegyzést szükségesnek tartok itt is rögzíteni: az egyes folyóiratok Bizottság általi besorolásakor illetve felülvizsgálatakor célszerűnek tartanám a diszciplináris impakt faktort figyelembe venni.¹⁰

9 Mint ismeretes, az MTA tudományos osztályai (ezekből összesen 11 van) egy vagy több – egymáshoz viszonylag közelálló – tudományág szerint szervezett egységek.
<http://mta.hu/cikkek/tudomanyos-osztalyok-102911> (a letöltés dátuma: 2015. 03 02.)

10 Közeli célkitűzésem, hogy egy tanulmány keretében ezt részletesebben kidolgozzam, illetve megállapítsam az egyes érintett periodikák diszciplináris impakt faktorát.

10. grafikon

*A multidiszciplináris rovatok kapcsolatrendszere az MTA tudományos osztályaival
(tudományágaival) (csoport/darab/arány)
(készítette: Gőcze István)*

A hadtudományi folyóiratok rovatai között többségben vannak az olyanok, amelyek egyértelműen besorolhatóak a hadtudomány egy-egy tudományágazatához. De természetesen akadnak olyanok is, amelyek több tudományág, tudományágazat „hatáskörébe” tartozó ismereteket dolgoznak fel, majd ezekből hoznak létre új eredményeket. Az elemzésből és értékelésből levont következtetések rámutatnak, hogy a hadtudomány belső klasszifikációs rendszere nem jelent(het) alá-fölérendeltséget az egyes tudományágazatok valamint tudomány-szakterületek között. Munk Sándor szintén hasonló következtetésre jutott a hadtudományi kutatók kutatási területét fel dolgozó publikációjában.

Megítélésem szerint a hadtudomány egyetemleges, korszaktól független alapkategóriája a katonai művelet, amelyhez szorosan kapcsolódik annak az előkészítése, végrehajtása, továbbá támogatása és kiszolgálása. Természetesen e műveletek sikeréhez nélkülözhetetlenek a hadtudománynak az előkészítés kategóriájába sorolható különböző tudományágazatai illetve tudomány-szakterületei. Véleményem szerint az előzőekben behatárolt, illetve a különböző szinteken megvalósuló műveleteket és az azokhoz szorosan kapcsolódó tevékenységeket tekinthetjük a hadtudományi kutatások kutatási tárgyának.

A jelen kutatássorozat korábbi [Munk, 2015], illetve jelen publikációja is rávilágít arra a szükségszerűsége, hogy a hadtudományi közélet kialakítsa diszciplinánk belső, a kor elvárásainak megfelelő struktúrájára vonatkozó egységes (már amennyire ez megoldható) állásfoglalását, ami megítélésem szerint alapvetően műveletorientált, és nem hierarchikus felépítésű. Úgy gondolom, hogy ez a cikk hozzájárulhat a klasszifikáció jövőbeni megalkotásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV (a letöltés dátuma: 2015. 03. 12.)
- GARFIELD, E. (1972): Citation analysis as a tool in journal evaluation. *Science*, 178, 471–479.
- GARVEY, G. W. (1997): *Communication: the Essence of Science*. Oxford: Pergamon Press Ltd.
- GŐCZE I. (2014): Lehet és kell-e rendszerezni a tudományokat? *Hadtudományi Szemle*, VII 3, 232–250.
- HIRST, G. (1978): Discipline Impact Factors: A Method for Determining Core Journal Listst. *Journal of the American Society for Information Science*, 29 4, 171–172.
<ftp://ftp.cs.toronto.edu/pub/gh/Hirst-78.pdf> (a letöltés ideje: 2015. 02. 26.)
- MTA (2011): A Magyar Tudományos Akadémia Doktori Szabályzata.
http://mta.hu/data/cikk/12/28/61/cikk_122861/doktori_szabalyzat_modositasokkal_egyseges_szerkben_20111206_%282%29.pdf (a letöltés dátuma: 2015. 03. 10.)
- MTA HB (2007): MTA Hadtudományi Bizottság Határozata a mértékadó folyóiratok listájával kapcsolatos feladatokról. www.mtahtb.zmne.hu/mertekadolap.htm (a letöltés dátuma: 2015. 02. 22.)
- MTA HB (2013): Ügyrend az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága közreműködéséről az MTA Doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban.
- MTA HB. (2003): Ügyrend az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága közreműködéséről az MTA Doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban.
- MUNK S. (2015): Hadtudományi kutatók és kutatási területeik. (A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata 1.). *Hadtudomány*, 2015/1–2. szám, 4–16. old.
- SZILÁGYI T. (2003) (szerk.): A tudományos írásművekkel szemben támasztott követelmények. Budapest: ZMNE.
- UNESCO (1973): *The Proposed international standard nomenclature for fields of science and technology*. Paris: UNESCO <http://skos.um.es/unesco6/> (a letöltés dátuma: 2015. 03. 11.)
- UNESCO (1988): *Proposed International Standard Nomenclature for Fields of Science and Technology*. Paris: UNESCO

Porkoláb Imre

Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?

10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36

A cikk megvizsgálja, hogy az új (vagy újonnan ismét szerepet kapó) irreguláris szereplők milyen adaptációs folyamat eredményeképpen jutottak el a mai integrált formáig, ez milyen hatással lehet a hadviselésre. A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy az irreguláris szervezetek célkitűzései között nem csupán azokra kell odafigyelni, amelyek egy adott államhatalommal szemben a hatalomátvételre törekednek, hanem azokra is, amelyek folyamatos káosz fenntartásával próbálnak társadalmi egyenlőtlenséget teremteni. Az irreguláris szereplőkkel szemben egy összkormányzati összefogást feltételező hibridellenes stratégia kialakítása szükséges, amelyre javaslatokat is megfogalmaz a szerző.

A közelmúlt ukrainai eseményei és az Iszlám Állam térnyerése rávilágítottak arra, hogy a háború művészete nem statikus. Jelenleg tanúi lehetünk egy újabb átalakulásnak, amely alapjaiban változtathatja meg az elképzelésünket a háború megvívásával kapcsolatban. Nem meglepő tehát, hogy a 2014. szeptemberi walesi NATO-csúcstalálkozón is foglalkoztak ezzel a témával a tagországok, és szinte biztos, hogy a közelgő varsói csúcstalálkozó egyik kiemelt témája lesz a hibrid hadviselés és az azzal kapcsolatos NATO és nemzeti reakciók megvitatása.

A háború művészete (ahogyan azt jelenleg ismerjük) adaptációs folyamat eredménye. Történelmi távlatban megfigyelhetjük a hadviselés dinamikusan változó karakterét, melyből napjaink leginkább szembeötlő jelensége az *integráció*. Miközben a NATO kiemelt figyelmet fordít erre a folyamatra, a tagállamok is elgondolkodnak a hagyományos katonai erő fejlesztésén, hatékonyabb alkalmazásán, amely szinte minden bizonyítással újabb képesség-fejlesztéseket és a jelenleg ismert hadviselési elvek további adaptációját eredményezi majd, illetve hatással lehet a jelenlegi stratégiai elképzelésekre is.

A hadviselés területén a különböző módozatok (kinetikus és nem kinetikus) együttes használata, valamint a háború formáinak összemosódása egyaránt megfigyelhető. Katonai szemszögből nézve nehéz nem észrevenni a haderőnemek, a hírszerző szervezetek, valamint a különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek szorosabb együttműködését, az irreguláris hadviselés különböző formái (gerilla-hadviselés és terrorizmus) összemosódását és újabban a hagyományos és irreguláris erők integrált használatát. Ezen területek és formák közös stratégia által

vezérelt használata és összehangolása *hibrid hadviselést* eredményez, amely a hagyományos elveket valló haderővel szemben különösen hatásosnak bizonyul.

A hibrid hadviselés jelenlegi formájának kialakulásához hosszú út vezetett és az alkalmazott eljárások, amelyekkel a hadszíntereken szembesülünk napjainkban, külön-külön nem új keletűek. Úgy tűnik azonban, hogy a hadviselés karakterisztikája változóban van, amely több problémát is felvet. Ezek közül ebben a cikkben két fő kérdésre szeretném felhívni a figyelmet. Az első a lerövidült reakcióidő,¹ a másik pedig a válaszreakció megfelelő kalibrációja.² A problémafelvetés önmagában persze nem lenne elegendő, éppen ezért célul tűztem ki azt is, hogy cikkemben javaslatot tegyek egy hibrid hadviselés elleni stratégia megalkotására, és konkrét elképzelést is felvázoljak e stratégia megvalósításához.

Előzetesen szükség van azonban arra, hogy röviden áttekintsük a sokszor elhanyagolt irreguláris hadviselés fejlődését. Továbbá, hogy megértsük, milyen adaptációs folyamaton keresztül jutott el a jelenlegi állapotához, amelynek során teljes mértékű integrációt képes elérni a hagyományos hadviselést folytató erőkkal, illetve hogyan képes a – látszólag minden tekintetben erőfölényben lévő – NATO-hatalmakkal szemben egy hibrid típusú ellenfél teret nyerni. Napjainkban az irreguláris szervezetek között nem csupán azokra kell odafigyelni, amelyek egy adott államhatalommal szemben a hatalomátvitelre törekednek, hanem azokra is, amelyek folyamatos káosz fenntartásával próbálnak társadalmi egyenlőtlenséget teremteni.

Cikkemben tehát megvizsgálom, hogy az újonnan kiemelt figyelmet kapó irreguláris szereplők milyen hatással lehetnek a hadviselésre, milyen módszerek alkalmazásával kerülhetnek újra előtérbe, továbbá bemutatom a lerövidült reakcióidőből és a válaszreakció kalibrációjának szükségességéből adódó lehetőségeket és kihívásokat, illetve – egy hibrid-ellenes stratégia elemeinek felvázolásával – arra hívom fel a figyelmet, hogy összkormányzati összefogásra van szükség egy hatékony és működőképes stratégia megvalósításához.

Az irreguláris hadviselés adaptációja

Az irreguláris hadviselés a kisméretű kötelékek leleményes módon történő alkalmazásával nagyon sokat fejlődött az évszázadok folyamán, egyre hatékonyabban felvéve a harcot a hagyományos hadviselést folytató államhatalmi szervezetekkel szemben. [Arquilla 2013] Magának a „hagyományos” (regular) kifejezésnek a használata viszonylag újkeletű, hiszen a hagyományos fegyveres erők kifejezést az 1925-ös Genfi egyezményt követően kezdték el használni.

1 A hibrid hadviselési forma alkalmazásával jelentősen lecsökken az előrejelzés ideje (vagy akár felderíthetlenné is válhatnak az előkészületek), ami szükségessé teheti az azonnali reagáló erők készenléti szintjének és létszámának további növelését, illetve a politikai vezetés döntéshozatali folyamatának újragondolását annak érdekében, hogy (a NATO esetében) konszenzusos fellépést tegyen lehetővé záros határidővel.

2 A válaszreakció kalibrálásának tekintetében elmondható, hogy a hibrid típusú fenyegetésekkel szemben egy teljesen másfajta szemlélet és hozzáállás szükséges a legfelsőbb vezetés részéről, amely jelentősen befolyásolja az alkalmazott erők tevékenységét. Az ukrainai események is alátámasztják, hogy a hibrid típusú fenyegetésekkel szemben a hagyományos katonai erő alkalmazása nem a leghatékonyabb megoldás.

Az irreguláris szervezetek hatékonysága elsősorban azért növekszik, mert a technológiai fejlődésnek köszönhetően a hadviselés költségei egyre csökkennek (vagyis egyre kevesebb ráfordítással lehet komoly veszteségeket okozni), illetve az információs technológia fejlettségének köszönhetően egyre könnyebb hálózatokat szervezni, amelyek egy ideológia gyors elterjedését és egy nehezen lekövethető, szinte elpusztíthatatlan szervezeti forma létrejöttét eredményezik. [Jobbágy 2015. 76–78.] Éppen ezért vannak olyan irreguláris csoportok, amelyek egyre kiemeltebb szerepet kapnak a hadszíntereken.

Az irreguláris hadviselés legismertebb formái a terrorizmus és a gerilla-hadviselés, de napjainkban egyre kiemeltebb szerepet kapnak a félkatonai szervezetek, a magánhadseregek, illetve a bűnszervezetek is. Ezen szervezetek eltérő célkitűzésekkel rendelkezhetnek. Vannak olyanok is, amelyek a jelenlegi államhatalmi berendezkedés megtartását segítik elő.

A kutatási adatok azt támasztják alá, hogy az irreguláris hadviselés legtöbbet kutatott formája: a gerilla-hadviselés, az esetek közel felében ért csak el sikert az erőforrás-fölényben lévő államhatalommal szemben és legtöbbször bizonyos előfeltételeknek teljesülnie kellett ahhoz, hogy a gerillák sikeresek lehessenek.³ [Boot 2013. 569.] Az irreguláris hadviselésre az elmúlt ötven évben a folyamatos adaptáció volt a jellemző, és számos környezeti tényező változása miatt egyre nagyobb hatásokkal volt képes érdekérvényesítésre, így a lenézett hadviselési formából szépen lassan egy közkedvelt hadviselési formává vált.⁴

Az adaptáció alkalmazkodási folyamatot jelent. Az adaptációs folyamat tulajdonképpen az adott organizmus vagy szervezet illeszkedését szolgálja a megváltozott környezetbe. [Jobbágy 2014. 389–396.] A hadviselés a történelem folyamán szintén egy adaptációs folyamaton keresztül fejlődött olyanná, ahogy azt jelenleg ismerjük, és alapjában véve két viszonylag jól elkülöníthető kategóriára volt bontható: hagyományos hadviselésre és irreguláris hadviselésre. Ez a két kategória emberemlékezet óta jelen van a hadviselés történetében. A legitim államhatalmak által előnyben részesített hagyományos hadviselés vált egyeduralkodó, legitim kategóriává a Vesztfáliai béke (1648) óta, amikor a nemzetállamok monopolizálták a jogot arra, hogy hadat üzenjenek más entitásoknak. Ez a terület a leginkább kutatott a szakirodalomban is. Az irreguláris hadviselés a közelmúlt konfliktusainak döntő többségében megjelenik, és egyre komplexebb formát ölt.⁵

3 Ilyen előfeltétel a lakosság bizonyos szegmenseinek elégedetlensége, egy hatásos ideológia, amely támogatja a lakosság mozgósítását és felhasználható propaganda célokra, illetve lehetőség szerint külső támogatás és menedékek, amelyek biztosítják a gerillaharc elhúzódó és hosszú ideig fenntartható jellegét.

4 Ezt a kijelentést támasztja alá számadatokkal Jones és Johnston cikke is, amelyben az elmúlt ötven év irreguláris összecsapásait alapul véve kimutatja, hogy az irreguláris összecsapások százalékos aránya 55,77%, míg a hagyományosé 32,05% volt.

5 Ahogyan azt a közelmúlt legkiemeltebb médianyilvánosságot kapó hadszínterein (Irakban és Afganisztánban) megfigyelhettük, az aszimmetrikus, vagy irreguláris összecsapások során sem egyetlen gerilla-szervezet, hanem több tucat (egyes kutatók szerint közel száz) csoport együttes tevékenységét figyelhettük meg. Egy aszimmetrikus konfliktusban tehát napjainkban nem egy egységes haderővel, de még csak nem is egy egységes gerilla-erővel szemben kell fellépni, hanem több tucat, vagy több száz különböző csoport tevékenységét kell figyelembe venni a stratégia megalkotása során.

Az egyik tényező, amely hozzájárul az irreguláris hadviselés térnyeréséhez: a közvélemény szerepének felerősödése. Az irreguláris hadviselési elveket valló felek rendkívül leleményesnek mutatkoztak abban, hogy a helyi lakosságot és a nemzetközi közvéleményt megnyerjék az ügyüknek, támogatottságot szerezve maguknak. A hagyományos hadviselést képviselő felek mindig lassabban értették meg ennek a tényezőnek a fontosságát és a lakossággal szemlélet helyett sok esetben továbbra is az ellenségre fókuszálva próbáltak konfliktusokat megoldani. Ez a szemléletbeli különbség tette lehetővé az irreguláris hadviselést folytató felek számára, hogy egyre jobban összemoszák a határvonalakat a gerillaharc és az irreguláris hadviselés egy másik, egyre inkább teret kapó formája, a terrorizmus között. Napjaink konfliktusaiban már csak nagyon nehezen lehet különbséget tenni és szinte lehetetlenség szétválasztani egy gerillaszervezet, nemzetközi bűnszervezet és terrorszervezet összefonódásából létrejött integrált irreguláris forma egyes összetevőit.

Az integráció azonban nem állt meg az irreguláris szervezetek összekapcsolódása terén. Viszonylag új trend a hagyományos és az irreguláris kategóriák összekapcsolása. Ez a fajta alkalmazás nem új találmány, hiszen stratégiai szintű koordinációra a múltban is számos példa volt már [Huber 1996], de napjainkban a két forma szinte teljes integrációjának lehetünk szemtanúi, amely egy hibrid hadviselési formát eredményez.

Az irreguláris csoportok (akár önállóan tevékenykedve, akár egy hibrid hadviselési stratégia részeként), arra törekednek, hogy indirekt megközelítési stratégiát alkalmazzanak annak érdekében, hogy semlegesítsék az ellenfél erőforrás-fölényét. Ezt a fajta indirekt megközelítési módszert (célkitűzések szerint) több csoportba lehet osztani, de alapvetően vagy az államhatalom megdöntésével hatalomátvételre törekednek, vagy pedig folyamatos egyensúlytalanság (káosz) fenntartására törekednek.

Ha egy irreguláris szervezet kellő ideig és intenzitással képes fenntartani az egyensúlytalanságot a társadalomban, az idővel elégedetlenséghez és megosztottsághoz vezet. Ennek a stratégiának az alkalmazásával kisméretű irreguláris csoportok is képesek (harcászati szintű támadásokkal) a kiszemelt lakossági réteg, vagy szimbolikus célpontok véleményének formálására, végső soron pedig a hatalmon lévő államhatalom ellehetetlenítésére. Éppen ezért vált egyre veszélyesebbé és a konfliktusok során közkedvelté az irreguláris hadviselési forma és az indirekt megközelítés alkalmazása.

Az irreguláris szervezetek pontosan tudatában vannak a velük szemben álló államhatalmak erőforrás-fölényének. Az államhatalommal szemben folytatott harc során az egyik széleskörűen alkalmazott és hatékony módszer a rendszerek rongálása: az olyan tevékenységek, amelyekkel a hálózatban működő rendszerekben zavart kelthetnek, ezzel jelentős gazdasági kárt okozva, továbbá aláásva az államhatalmak biztonságot garantáló funkcióját, legitimitását.⁶

6 A kritikus infrastruktúrát támadó szabotázs-tevékenységek azért veszélyesek, mert (ha komplex rendszereket érintenek) képesek olyan mértékű gondokat okozni, amely az állam gazdaságát alapjaiban veszélyezteti, és ezzel aláássa a legitimitást. Példának okáért az iraki háborúban egyetlen szabotázsakció, amely az olajkitermelést gátolta napi 370 000 hordónyi olaj kiömlését és egy hatalmas fekete tó felgyülemelését okozta. Ez az akció, amely több milliárd dollárnyi veszteséget okozott, a szabotázs-tevékenységet végrehajtó szervezetnek csupán néhány száz dollárjába került, így ha gazdasági szempontból vizsgáljuk a tevékenységet több ezerszeres „hasznot” hozott az akció.

A legnagyobb veszélyt tehát nemcsak azok az irreguláris szervezetek jelentik, amelyek le szeretnék váltani az államhatalmat és ennek érdekében fejtenek ki tevékenységet, hanem azok, akik tartós káosz fenntartására törekcszenek és ezzel folyamatos egyensúlytalanságot gerjesztenek a társadalomban.

Összességében megállapítható, hogy az irreguláris hadviselési forma adaptációja egy folyamat, amelynek egyik jelentős állomása a napjainkra kialakult hibrid hadviselési forma. Ezen hadviselési forma elemei nem új keletűek, összességében azonban mégis hatékonyan alkalmazhatók a hagyományos hadviselést folytató formával szemben, mivel az integrált, indirekt megközelítést alkalmazó hibrid forma eredményeképpen jelentősen lerövidült a reakcióidő és alapos vizsgálatot (és folyamatos felülvizsgálatot) követel a megfelelő válaszreakció kiválasztása és alkalmazása is.

Lerövidült reakcióidő

Az irreguláris hadviselést a hadviselő felek tudatosan választották a múltban, mivel rájöttek, hogy nem áll rendelkezésükre elegendő erőforrás ahhoz, hogy hagyományos módon vívják meg a küzdelmet. Éppen ezért az irreguláris hadviselés jellemzői a kisméretű kötelékek használata, a rejtett/fedett alkalmazás, valamint a meglepetés és kiszámíthatatlanság voltak. [Arquilla 2013.] Szükség is volt a leleményességre, ha náluk jobban felszerelt, vagy túlerőben lévő ellenséggel szemben szerettek volna sikereket elérni.

Az irreguláris hadviselést választó felek mindig is a megszokottól eltérő módszerek alkalmazására törekedtek annak érdekében, hogy meglepetést szerezzenek, és végül diadalmaskodni tudjanak. Ezek a módszerek váratlanul érik a hagyományos elveket valló hadviselő feleket, és egyáltalán nem ritkák. Szinte lehetetlenség lenne felsorolni valamennyi történelmileg regisztrált esetet, amely során irreguláris erők harcoltak.⁷ Az irreguláris hadviselés mindig is gondot okozott a hagyományos elveket valló hadviselő feleknek, sok esetben pedig győzedelmeskedett is velük szemben. [Johnes és Johnston 2012.]

Az irreguláris hadviselést vívó felek kedvelt módszere volt a történelem folyamán a kinetikus összeütközések kerülése, amely szintén ellentétes a hagyományos értelemben vett hadi cselekményekkel, ahol a haderők kimondottan keresték az összeütközés lehetőségeit és évszázadok óta szemtől szemben igyekeztek megküzdeni egymással. Ez a fajta indirekt megközelítési módszer azonban sokszor azt eredményezte, hogy az irreguláris hadviselés konkrét összecsapások hiányában elhúzódoó folyamatá vált.

Az irreguláris hadviselés egyik legfontosabb elemét, a lakosságközpontú megközelítést kihasználva a múltban az irreguláris forma számára csak egy elhúzódoó, hosszas küzdelem eredményeképpen nyílt esély arra, hogy sikert érjen el. Ennek oka, hogy az irreguláris hadviselést vívó fél erőforrás-hátrányban volt és ezt a hátrányát (a lakosság támogatásával) csak hosszú idő alatt volt képes ledolgozni.

⁷ Egy átfogó és nagy valószínűséggel az egyik legteljesebb összefoglaló Boot könyvében található. Érdekes ezen felül megemlíteni, hogy már Nagy Sándornak is meggyűlt a baja annak idején a gerillákkal, a hunok is alkalmazták gerilla hadviselést és Edward király is hosszasan küzdött a gerillák ellen.

A hibrid hadviselési forma eredményeképpen megfigyelhető azonban, hogy amikor a hagyományos és irreguláris formák egymással egy időben, közös cél érdekében, összehangoltan kerülnek alkalmazásra, ez a folyamat drasztikusan lerövidült.⁸ A hibrid hadviselési forma egyik jellegzetessége, hogy – mivel integrálja az irreguláris és hagyományos formákat – jóval komplexebb, ugyanakkor az eskalációnak köszönhetően a válság spektruma rendkívül gyorsan eléri a lokális tetőfokát. Így a jelenlegi döntéshozatali és válságreakálási modellek csak korlátozottan képesek kellő időben és kellő hatékonysággal fellépni.

Ezt a jelenséget többen előre jelezték már, és a kutatások közül talán a legismertebb a Határok Nélküli Hadviselés koncepciója, amire 1999-ben figyelt fel a nagyvilág. [Liang és Xiangsui 1999.] Ez a koncepció a különböző hadviselési formák integrációjának lehetőségére és a hadviselés területeinek ötvözésére és ezek együttes alkalmazására tett javaslatot. A határok nélküli hadviselés legfontosabb elemei a következők:

- *Mindenirányú* (Valamennyi terület lefedése [kibertér és úrhadviselés is], illetve a háború aspektusai széles tárházának [politikai, gazdasági, kulturális] teljes kiaknázása.)
- *Szinkronitás* (Egy időben valamennyi területen indított műveletek alkalmazása, amelyek hatásai egymást erősítik, és integrált megközelítést tesznek lehetővé a háború formáinak stratégiai szinten történő teljes integrációjával.)
- *Aszimmetria* (Bár az aszimmetria sokak szerint csak erőforrás-aszimmetriát jelent, de a határok nélküli hadviselés nagy hangsúlyt fektet az információs aszimmetria felismerésére és az információs fölény kialakítására annak érdekében, hogy a lakosságot befolyásolni tudják.)

A hibrid formát elemezve felismerhető, hogy bár az erőforrás-aszimmetria döntő lehet egy esetleges konfliktus kimenetelét illetően, de az információs aszimmetria (az információs fölény kialakítása) legalább ekkora jelentőséggel bír. Amennyiben a lakosság gondolkodásmódja a döntő tényező (az erő kifejtés központja) és sikerül az egyik félnek információs fölényt kialakítania, akkor a lakosság befolyásolásán keresztül az irreguláris elemek könnyen támogatókat találhatnak a helyi lakosok között a céljaik megvalósítása érdekében.

Amennyiben ezt a megközelítést ötvözik a hagyományos erők nyújtotta erőforrásokkal, meglepően rövid időn belül sikerül zavart kelteni és a legitim kormányhatalom ellen fordítani egy ország saját lakosságát. A zavarkeltést követően a kialakult konfliktust már viszonylag könnyen támogathatják különböző módszerekkel annak érdekében, hogy a polgárháború látszatát keltve, a háttérből irányítva, a háborús küszöböt át nem lépve (tényleges katonai beavatkozás nélkül) is sikereket érjenek el.

8 A Krím-félsziget megszállása is bizonyítja a hibrid beavatkozás hatékonyságát. Három hét leforgása alatt, anélkül, hogy hagyományos katonai erők átlépték volna a határt, sikerült 190 bázist elfoglalni és nem katonai módszerekkel befolyási övezetté alakítani a területet. A műveletekben elsősorban különleges erők, speciálisan képzett légi szállítási csapatok, pszichológiai hadviselést folytató kötelékek vettek részt és arra törekedtek, hogy nyílt összeütközés és tűzharc elkerülésével, a helyi lakosság és helyi katonai erők befolyásolásával, viszonylag békésen megszállják a területet.

A hibrid hadviselési forma tehát azért is veszélyes, mert rendelkezik az irreguláris hadviselés minden előnyével, mindemellett hihetetlenül gyors lefolyású, ugyanis közel sem igényel annyi időt, mint egy pusztán irreguláris stratégia végrehajtása. Emiatt elsősorban hatékony hírszerző támogatást követel meg, másodsorban elengedhetetlen a képességek felülvizsgálata a stratégiai szintű döntéshozatal és az azonnali reagálásra képes kötelékek terén. Nem csoda tehát, hogy a NATO a válaszadás tekintetében szintén kiemelt kérdésként kezeli napjainkban a reagáló képesség növelését és hatékonyabbá tételét, amelynek a reakcióidő lerövidítésén és a döntéshozatali folyamatok felgyorsításán túl egy másik összetevője, a válaszreakció megfelelő kalibrálása is rendkívül fontos szerepet kap.

A válaszreakció megfelelő kalibrációja

A hibrid hadviselés az irreguláris hadviselés legfontosabb szemléletét alkalmazza, és mivel megnövekedett a lakosság befolyásolásának szerepe, a hibrid hadviselést alkalmazó felek közvetlen katonai beavatkozás helyett indirekt módszerek alkalmazására helyezik a hangsúlyt, kiszélesítik a háború aspektusait és a technológiai aspektusokon túl a kulturális aspektusoknak is jelentős szerepet szánnak.

A hibrid stratégia jelentős elmozdulást tükröz a hagyományos megközelítéstől, mivel az emberi elme befolyásolhatóságát veszi alapul a siker kivívása érdekében. Az új hadszíntér tehát a lakosság gondolkodása. A hibrid módszerek alkalmazásával nem szükséges nagyméretű csapatösszevonásokat végrehajtani, elegendőnek bizonyulhat, ha a befolyásolás módszereit tökélyre fejleszti valaki. Az emberi dimenzió, mint elsődleges hadszíntér, komoly változásokat kíván meg a válaszreakciók kialakítása során és komoly terhet ró a válságkövetben lévő legitim kormányok vezetőire.

A jövő konfliktusai során (beleértve a nemzetek között lezajlóakat is) az információs és pszichológiai hadviselés kiemelt szerepet kap. [Chekinov és Bogdanov 2010, 16.] A hibrid hadviselési forma által alkalmazott indirekt megközelítés kombinálja a politikai, gazdasági, információs, humanitárius és más, nem katonai eszközök széles skáláját annak érdekében, hogy elsősorban információs fölény gyakorlásával semlegesítse az ellenség tevékenységét.

A lakosságért vívott harc minden szintet érint, a határvonal a hadászati és harcászati szintek között elmosódik, az információáramlás pedig kétirányú (alulról felfelé és főlülről lefelé). A hibrid hadviselés során a potenciálisan befolyásolás alá vonható emberi környezet az elsődleges, ami miatt az információ elsősorban lentől kell, hogy áramoljon felfelé úgy, hogy közben széles körben és valós időben elérhető minden szinten a legszélesebb közönség számára. Ez a legjobb információ-források közé emeli a helyszínen lévő csapatokat, a kormányzati és nem kormányzati szervezeteket, illetve a katasztrófavédelmi erőket, ugyanis általában ők a legtajékozottabbak a helyi viszonyokat illetően egy kialakult válság kezelése során.

A hibrid hadviseléssel kapcsolatos válaszreakciók kialakítása során fel kell ismerünk, hogy a hibrid háborúk a lakosság meggyőzésével, nem pedig az ellenség megsemmisítésével nyerhetők meg. [Flynn, Pottinger és Batchelor 2009, 24.] Vagyis a stratégiai célok elérése érdekében a teljes emberi dimenziót kell befolyás alá vonni. [Treverton 2009, 24.] Ez kell, hogy legyen a fő erőképfítés, aminek érdekében átfogó

képpel kell rendelkezni a lakosság szándékáról és hovatartozásáról és képesnek kell lenni ellen-befolyásoló műveletek tervezésére és végrehajtására is.

Annak érdekében, hogy egy esetleges hibrid hadviselést alkalmazó agresszor célkeresztjébe kerülő ország képes legyen előre jelezni a bekövetkező eseményeket, a katonai hírszerzésnek képesnek kell lennie a behatoló, vagy már a területen tartózkodó földalatti mozgalom elemeinek azonosítására és semlegesítésére úgy, hogy ezek érinthetnek lakossági intézményeket is, mint például a médiát, kulturális és vállalási szervezeteket, nem kormányzati szervezeteket és külföldről finanszírozott civil mozgalmakat egyaránt. [Chekinov és Bogdanov 2010]

A hibrid hadviselés kezdeti szakaszában a rendszer minden szintjén problémát jelent az emberi dimenziót érintő, a nem katonai tevékenységek vagy speciális jelenségek okozta bármilyen anomália azonosításához szükséges háttér-információk hiánya. [Flynn, Pottinger és Batchelor 2009. 18.] Az emberi dimenzióra vonatkozóan fellelhető információk pusztán mennyisége miatt különösen fontos a rendelkezésre álló képességek és erőforrások szervezése ugyanúgy, mint a nagy mennyiségű adatok időbeni feldolgozásnak képessége.

Nem könnyű feladat a megfelelő válaszreakció kidolgozása egy komplex válsághelyzetben, ahol a hadviselés valamennyi lehetséges területén egyszerre kell megvívni a harcot, és a hadviselő felek által alkalmazott formák is integráltak, egy célt támogatva vannak jelen.

A hibrid stratégiára történő válaszadást csak még tovább nehezíti az a tényező, hogy a hagyományos fenyegetés veszélye (a válság eszkalációja) állandóan jelen van. A probléma a válaszlépések megfogalmazása során a legitimitás kérdése. Mivel a válság kialakulásának kezdeti időszakában szinte felderíthetetlen a tevékenység, és ezt követően is csak nagyon nehezen azonosítható be, így magának a válságnak a kezelése (a válaszreakciók közös megegyezésen alapuló megfogalmazása és életbe léptetése) rendkívül nehéz feladat.

A válaszreakciók kidolgozásakor (egy hibrid-ellenes stratégia megvalósítása során) nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a hibrid hadviselés egyik alapvető jellemzője a lakosság befolyásolása. Éppen ezért nem a hadviselő felek beazonosítására és azok semlegesítésére, hanem a lakosság befolyásolására kell helyezni a fő hangsúlyt. A katonai dimenzió ebben az esetben nem az egyetlen és nem is feltétlenül a legfontosabb eszköz a válság kezelésében, azt összkormányzati szinten kell megvalósítani, ami viszont a különböző kormánysszervezetek együttes, egy cél érdekében történő, összehangolt tevékenységét feltételezi.

Stratégiaalkotás a hibrid hadviseléssel szemben

A *hibrid-ellenes stratégia*⁹ (HES) lényege a különböző képesség-összetevők integrációja. Fókuszja a szembenálló felek képességeinek és motivációs szintjének befolyásolása és a rendbontó tevékenységek elterjedésének megakadályozása. A HES megvalósítása

⁹ A *hibrid stratégia* megfogalmazásakor a NATO jelenleg még nem jóváhagyott értelmezését használom, amely szerint szorosan integrált hagyományos és irreguláris képességekre van szükség a stratégia megalkotásakor, amely tárcaközi összefogást feltételez a katonai, félkatonai, civil és nem kormánysszervek között.

túlmutat a katonai összetevőn. A katonai képességeket figyelembe véve összhaderőnemi megközelítésre van szükség, de ezen túl szükség van tárcaközi kormányzati és nem kormányzati szervek közötti együttműködésre, illetve nemzetközi együttműködésre is.

A HES megalkotása során az együttműködés feltételeinek megteremtésén túl fel kell készülni arra is, hogy a válsághelyzet elhúzódhat és – amennyiben a HES az ellenfél műveleteinek előkészítő fázisában sikeres – az egyre pusztítóbb képességekkel rendelkező irreguláris szereplők tevékenységeit követően a helyzet eszkalálódhat és hagyományos erők bevetésére is sor kerülhet.

A hibrid hadviselés következtében kialakult válsághelyzet megelőzése rendkívül nehéz, ugyanis az irreguláris összetevő elemeinek időbeni felderítése rendkívül összetett feladat, éppen ezért a HES megalkotására jóval a válság kialakulása előtt intézkedni kell.

Egy hatékony HES, amely a szükséges összetevőket az alapképességek és az azt támogató kiegészítő képességek összességének együttes alkalmazásával oldja meg, egy képességelemzéssel kezdődik, amely feltérképezi a saját képességeinket, illetve a hibrid hadviselést alkalmazó feltételezett csoportok képességeit.

A HES megalkotásához elengedhetetlen az irreguláris hadviselést folytató felek gondolkodásmódjának és harcmódorának mélyreható ismerete. Ezen ismeret birtokában lehet a saját képességeinket számba venni, és a rendelkezésre álló képességeket fókuszáltan alkalmazni a szembenálló fél éppen aktuális tevékenységének megfelelően. A képességelemzésnek ugyanakkor fel kell derítenie a képességhiányokat is, és azok kiküszöbölésére azonnali lépéseket kell tenni.

A folyamat egyszerűnek tűnik, de ha figyelembe vesszük, hogy nem csupán összhaderőnemi, hanem tárcaközi szinten kell a képességeket felmérni, illetve nemzetközi képességeket is össze kell hangolni saját képességeinkkel a megfelelő hatások elérése érdekében, könnyen érthető, hogy ez a legkomplexebb tervezési feladatok egyike.

A HES hatékony megvalósítása tárcaközi összefogást feltételez. A megvalósítást két időszakra lehet felosztani: a felkészülés időszakára, amelynek a feladatait haldéktalanul meg kell kezdeni, valamint a válság időszakára, amelynek az intézkedéseit a válsághelyzet kialakulását követően kell foganatosítani. A képességek (és képességhiányok) ismeretében a HES megalkotásakor az alábbi tevékenységeket kell fontolóra venni:

A válság kialakulását megelőzően:

- A válaszreakciók kalibrációja során a hangsúlyt elsősorban az előrejelzési képességek fejlesztésére,¹⁰ valamint az ellenálló-képesség¹¹ fejlesztésére kell helyezni. Mivel a nemzeti összefogás és egység elengedhetetlenül szükséges egy hibrid típusú hadviselést alkalmazó agresszorral szemben, így a lakosságot már az előkészítés fázisában fel kell készíteni arra, hogy észrevegye az

10 Az előrejelzési képesség javításához az indikátorokat kell megváltoztatnunk. [Porkoláb I., Sonkoly T. 2014]

11 Számos jelenlegi kutatás középpontjában az emberi ellenállóképesség fejlesztése (reziliencia) áll. [SIEBERT 2005] [SOUTHWICK és CHARNEY 2012]

árulkodó jeleket és képes legyen megvédeni magát az ellenséges propagandával szemben.

- Az hibrid hadviselés politikai jellege megnehezíti a pontos információk begyűjtését és elemzését. Az irreguláris hadviselést folytató szervezetekkel szembeni politikai hadviselés valamennyi elemét a tervezés időszakában szinkronizálni kell az összkormányzati szinttől kezdődően egészen a katonai harcászati szintig, meg kell határozni az egyes képesség-össztevők feladatait.
- A kommunikációs és információ-megosztási szabályzókat át kell tekinteni és törekedni kell arra, hogy a rendelkezésre álló információt (és az azok alapján készített elemzéseket) minél szélesebb körben és valós időben tegyék elérhetővé. A hírszerző szervezeteknek törekedniük kell az elemzések megalkotásakor arra, hogy azok a lehető legszélesebb körben elérhetőek legyenek.
- A nemzetközi szintén is be kell vonni valamennyi demokratikus államot és meg kell vizsgálni, milyen módon képesek támogatni a hazai tárcaközi erőfeszítéseket. A nemzetközi szintén a bizalomépítést jóval a válság kirobbanása előtt meg kell kezdeni, hiszen a már meglévő bizalom lesz az alapja az esetleges támogatásnak.
- A HES megalkotásakor, a szervezeti struktúra felépítése során, törekedni kell arra, hogy olyan képességeket sorakoztassunk fel, amelyek hatékonyan képesek akadályozni a szembenálló fél szerteágazó és komplex tevékenységét, valamint dinamikusan alakíthatóak a követelmények függvényében. Ehhez a képesség-alapú elemzést még a tervezési folyamat legelején végre kell hajtani és azt rendszeresen felül kell vizsgálni. Szem előtt kell tartani, hogy a védelmi tevékenységek fókuszja egy hibrid fenyegetéssel szemben a befolyásoláson alapuló műveletek teljes spektrumának kihasználásán alapul.
- Olyan szervezeti formák és vezetési rendszerek kialakítását kell előtérbe helyezni, amelyek adaptív válaszreakciókat adhatnak az előre nem várt helyzetekben. Ennek részeként fejleszteni kell a vezetők gondolkodásmódját és a vezetői képzés integrált részeként törekedni kell arra, hogy rendszeresen fejlesszük a személyes adaptációs képességet,¹² a mentális rezilienciát.

A válság kialakulásakor:

- A tárcaközi összefogás kialakításához folyamatosan gyakorlatokat kell szervezni, amelyek kifejezetten a hibrid hadviselés során alkalmazott tevékenységek indikátorainak felderítésére és azok ellen fogantatosított tevékenységek meghatározására irányulnak. A gyakorlatok során meg kell határozni azokat az indikátorokat, amelyeket követően konkrét harctevékenységet folytatunk, és ezeket kommunikálni is kell a hatékony elrettentés érdekében.
- Egy, a NATO Alapokmányának V. cikkelye szerinti helyzet kialakulásához a válság kialakulása során hosszú út vezethet, éppen ezért meg kell vizsgálni az elhúzódnó válsághelyzetek alatt előálló változatokat (információs műveletek

12 Jarno Limnáll, a McAfee képviselőjének előadásában a 2014-ben Tallinnban a CCD Kiválósági Központ által rendezett CyCon konferencián hangzott el a 'mental resilience' kifejezés, amely azóta újabb kutatások tárgyát képezi.

során alkalmazott propaganda, megfélemlítés, kibertámadások stb.) és minden egyes változattal kapcsolatban válaszreakciókat kell megfogalmazni, illetve amennyiben szükséges, foganatosítani.

- A katonai összetevő feladatainak meghatározásakor ki kell használni a különleges műveleti erők speciális gondolkodásmódját, képességeit és mélyreható ismereteit az irreguláris hadviselés területén. Mivel a HES proaktív kell, hogy legyen, éppen ezért a szembenálló felek szándékának és gondolkodásmódjának pontos ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy magunkhoz ragadjuk és megtartsuk a kezdeményezést.
- A katonai összetevő kialakításakor rugalmas összhaderőnemi alkalmi harci kötelékek létrehozására van szükség, amelyekben közös vezetésre kell törekedni, amely mind különleges műveleti, mind hagyományos szakembereket is magába foglal. A kialakításra kerülő szervezet fontos összetevője, hogy igény szerint méretezhető legyen és kiegészíthető legyen további szükséges képesség-összetevőkkel.
- Az összhaderőnemi szervezetet integrálni kell a tárcaközi szervezet munkájába annak érdekében, hogy a különböző elemeket egymással szinergikusan tudjuk alkalmazni. A szervezetek feltöltésekor a képességek növelése érdekében valamennyi lehetőséget figyelembe kell venni, és az információs valamint a befolyásoláson alapuló műveletek területén jártas összes fegyveres testületi, válságreakálásban jártas, kormányzati és nem kormányzati szervezetben szolgáló szakembert, az oktatás területén elismert elméleti szakértőt be kell vonni, és tudásukat a legteljesebb mértékben fel kell használni a felmerülő probléma megoldásához.

A hibrid hadviselésre való felkészülés és egy hibrid-ellenes stratégia megalkotása természetesen nem azt jelenti, hogy el kell feledkeznünk a hagyományos hadviselésről, hiszen előfordulhat a jövőben is, hogy bizonyos nemzetek/államok hagyományos módon vett hadviseléssel érvényesítik akaratukat, illetve egy hibrid hadviselési forma is eszkalálódhat, ha az előkészítő fázisban nem ér el megfelelő sikereket a lakosság befolyásolásának tekintetében.

A NATO jelenlegi erőfölénye a hagyományos hadviselés területén arra enged azonban következtetni, hogy a Szövetségen kívüli nemzetállamok és nem kormányzati csoportok előszeretettel és egyre nagyobb mértékben alkalmaznak a jövőben irreguláris (és számos irreguláris elemet tartalmazó hibrid) hadviselést NATO-országokkal szemben, ha politikai akaratukat érvényesíteni akarják. Éppen ezért sokkal mélyebben meg kell értenünk a hibrid hadviselés irreguláris összetevőjének képességeit, az információn és befolyásoláson alapuló műveletek működési mechanizmusait, és haladéktalanul meg kell kezdeni egy hibrid-ellenes stratégia kidolgozását.

Következtetések

Az irreguláris és a hagyományos hadviselés évezredek óta együttesen, de viszonylag jól elkülönülten megfigyelhető a hadviselésben. [Jobbágy 2015. 74–76.] Ezen két hadviselési forma egészen mostanáig egymás mellett élt és létezett, a jövőben viszont egyre nagyobb gyakorisággal számítani lehet arra, hogy e két forma házasságából

egy új, lényegesen komplexebb hadviselési forma születhet, amely arra kényszeríti a stratégiai döntéshozókat, hogy ártértékeljék a jelenlegi elképzeléseiket és új képességeket valamint válaszreakciókat dolgozzanak ki a válságok megelőzése és kezelése érdekében.

Ezen változások ismeretében fontos, hogy felülvizsgáljuk a képességeinket és álláspontunkat, hogy értelmezni tudjuk, pontosan mi történik a környezetünkben. Szun Ce óta minden stratégiai gondolkodó igyekszik tisztában lenni saját erejével és korlátaival, a gyorsan és dinamikusan változó környezet és az ellenség képességeinek tükrében ezek a tényezők ugyanolyan fontossággal bírnak a harc sikeres megvívása szempontjából.

A jövőben egy hibrid fenyegetéssel szemben egyértelműen csak a gyors adaptáció jelent néminemű védelmet. A lerövidült reakcióidő következtében koalíciós keretekben folytatott ország-védelem esetén a döntéshozatali folyamatok áttekintése elengedhetetlenül szükséges, ugyanakkor szükség lehet az ország-védelmi lehetőségek mélyebb felülvizsgálatára is. Vitán felül áll, hogy ha egy nemzet sikeres akar lenni a jövő konfliktusaiban, az adaptáció nem csupán lehetőség, hanem követelmény. Az alkalmazkodás a vezetői gondolkodás és a különböző szervezetek szervezeti kultúrájának harmonizációja terén elengedhetetlen.

Egy jövőbeni, korlátok nélküli hadviselés során a jelenlegi képességeinket, szabályrendszerünket, szervezeti felépítésünket és vezetési módszereinket rendszeresen felül kell vizsgálnunk annak érdekében, hogy képesek legyünk adaptív módon reagálni a váratlan helyzetekben, illetve időben észrevehessük a hibrid hadviselés rejtett, előkészítő időszakában az árulkodó jeleket.

A HES alkalmazásakor a válaszreakciók között tárcaközi összefogással a gazdasági szankciók, diplomáciai eszközök, jogi eszközök, információs illetve stratégiai kommunikáció mellett a katonai feladatok fontos részét képezik a stratégiának. A katonai összetevő azonban csak egy szelete a hibrid-ellenes stratégiának, és nem szabad elfeledkezni arról, hogy a küzdelem politikai jellege miatt valamennyi összetevőt a politikai célkitűzés érdekében kell szervezni és alkalmazni.

A Magyar Honvédség azzal tehet a legtöbbet jelenleg, ha olyan összhaderőnemi gyakorlatokat szervez, amelyek célul tűzik ki az MH különböző képességei feladatrendszerének harmonizálását egy hibrid típusú fenyegetettséggel szemben, illetve ezeken a gyakorlatokon az átfogó megközelítési¹³ elvet alkalmazva nagy létszámban vesznek részt a kormányzati szervek és nem kormányzati szervezetek képviselői is. A gyakorlatok tapasztalataira támaszkodva az interoperabilitás kiterjesztése, a doktrínák felülvizsgálata és a feladatkörök tisztázása egy adaptív fenyegetéssel szemben elengedhetetlen feladat. Természetesen mindezen feladatok meghatározásakor figyelembe kell venni azt is, hogy a Magyar Honvédség nem önmagában, hanem egy átfogó összkormányzati együttműködés részeként kell, hogy megvalósítsa a katonai aspektusra vonatkozó feladatokat.

Mivel a hibrid hadviseléssel szemben a Magyar Honvédség önállóan csak nagyon korlátozottan képes fellépni, így szükségessé válhat egy összkormányzati

13 Az angol nyelvű szakterminológiában a 'comprehensive approach' kifejezést használják.

szintű hibridellenes képesség megteremtése. Ezen képesség megteremtése katonai szemszögből feltételezi a jelenlegi védelmi stratégia felülvizsgálatát és kiegészítését a hibrid fenyegetésre adott válaszreakciókkal. Amennyiben erre döntés születik, ezek a válaszreakciók kiegészítik a stratégiai döntéshozók opcióinak tárházát az egyre kiszámíthatatlanabbá váló nemzetközi környezetben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arquilla J.: *Insurgents, Raiders and Bandits: How Masters of Irregular Warfare have Shaped Our World*. Chicago: Ivan R. Dee, 2013.
- Arquilla J. és Ronfeldt D.: *Cyberwar is coming! Comparative Strategy*. 1993, 12. szám.
- Bárány Z.: *A hadművelési szinten végrehajtott művelettervezés folyamata*. Honvédségi Szemle 2014/2. szám.
- Boot M.: *Invisible Armies*. New York: Liveright Publishing Corporation, 2013.
- Campbell A.: *Guerrillas*. New York, The John Day Company, 1968.
- Chekinov S.G., Bogdanov S.A.: *The Nature and Content of a New-Generation War*. *Military Thought* 4.szám, 2013. Internet: http://www.eastviewpress.com/Files/MT_FROM%20THE%20CURRENT%20ISSUE_No.4_2013.pdf. (Letöltés időpontja: 2015. március 16.)
- Flynn M. T., Pottinger M és Batchelor D.: *Fixing Intel: A Blueprint for Making Intelligence Relevant in Afghanistan*. *Voices from the field*. Center for a New American Security (Washington, DC, 2010).
- Gartzke E.: *The Myth of Cyberwar: Bringing War in Cyberspace Back Down to Earth*. *International Security*. 2013, 38 évfolyam, 2. szám, 41–73. Internet: ; (Letöltés időpontja: 2015. január 16.)
- Huber T.: *Compound Wars: The Fatal Knot*. Fort Leavenworth: Command and General Staff College, 1996.
- Jobbágy Z.: *A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere*. *Hadtudomány* 2015/E, 67–78.
- Jobbágy Z.: *On Adaptation in Military Operations: Tinkering and Bottom-Up Perspectives*, *AARMS*, 2014/3, 389–396.
- Liang Q., Xiangsui W.: *Unrestricted warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.
- Liff A. P.: *Cyberwar: A New Absolute Weapon? The Proliferation of Cyberwarfare Capabilities and Interstate War*. *Journal of Strategic Studies*. 2012/3. 401–428.
- McDermott R.: *Russia's Information-Centric Warfare Strategy: Re-defining the Battlespace*. *Eurasia Daily Monitor*, The Jamestown Foundation. 2014/123. Internet: <http://goo.gl/QaiEe3>. (Letöltés időpontja: 2015. március 21.)
- Porkoláb I.: *Aszimmetrikus hadviselés: Ortodox és Gerilla hadikultúrák összecsapásai*. *Hadtudomány*, 2005/4. 125.
- Porkoláb I.: *A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért*. *Hadtudományi Szemle* 2014/3. 56–70.
- Schmid A. P. és Jongman A. J.: *Political Terrorism*. Amsterdam, North Holland Publishing Company, 1988.
- Johnes S.G., Johnston P.B.: *The Future of Insurgency*. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36. évfolyam, 1. szám. 2013 (internetes kiadás dátuma 2012). Internet: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1057610X.2013.739077> (Letöltés időpontja: 2015. június 10.)
- Siebert A.: *The Resiliency Advantage: Master Change, Thrive Under pressure, and Bounce Back From Setbacks*. San Francisco, Berett-Koehler Publishers, 2005.
- Stone J.: *Cyber War Will Take Place!* *Journal of Strategic Studies*. 2013/1. pp. 101–108.
- Southwick S. M. és Charney D. S.: *Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges*. Cambridge University Press, 2012.
- Treverton G. F.: *Intelligence for an Age of Terror*. 1. kiadás. Cambridge; Cambridge University Press (New York, 2009) p. 24.

Szabó Miklós

A tiszti alapképzés folyamatos korszerűsítését kikényszerítő nemzetközi események és a magyar tiszti „minőség” fontosabb elemei az 1960-as évek első felében

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.49

Magyarország politikai vezetése 1956. november–decemberében úgy döntött, hogy a Magyar Néphadsereg romjain egy új, korszerű haderőt teremt. Ebből adódóan, illetve politikai okokból tömeges méreteket öltött a tisztek leszerelése. Ugyanakkor, az 1960-as évek első felében különös mértékben megnőtt a hidegháborús feszültség, a III. világháború veszélye. Ez mindkét oldalon további fegyverkezést, korszerűsítést igényelt. Ehhez a Magyar Néphadseregben is egy korszerű műveltséggel és képzettséggel rendelkező tisztikart kellett teremteni. Ennek az útnak a legfontosabb elemeit mutatja be a szerző, ami elvezetett a katonai főiskolák 1967 őszi felállításához.

1956. októberi vihara a Magyar Néphadsereget is tragikus helyzetbe sodorta. A katonai felső vezetés döntő részének tehetetlensége, a „Tegyen belátása szerint!” szegyenletes parancsai széttzilálták mind a haderőt, mind annak – történelmi okokból – amúgy is alacsony társadalmi tekintélyét.

*

A Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség 0066/csf. – 1958. 01. 06. számú irata szerint¹ Uszta Gyula² vezérőrnagy, hadsereghadparancsnok már 1956 novemberében javaslatot terjesztett elő dr. Münnich Ferenchez,³ a fegyveres erők miniszteréhez a Magyar Néphadsereg újjászervezése tárgyában. Az új Magyar Néphadsereg (MN) katonaiállományát 50 ezer főben javasolták meghatározni, mintegy 10–11 ezer tiszttel, 2500–3000 tiszthelyetessel és 36 000–37 500 légénységi állományúval. Ezt a kontingenst

1 Hadtörténeti Levéltár, Magyar Néphadsereg (a továbbiakban: HL MN) 1967/T–244. ó. e. (1956. 11. 29.)

2 „Uszta Gyula (1914–) altábornagy, miniszterhelyettes, a Magyar Honvédelmi Szövetség országos elnöke. Erdőőr volt. 1943 óta tagja a pártnak. Részt vett a Szovjetunióban, Fjodorov egységében, majd a Kárpát-Ukrajnában működő Rákóczi-csapat parancsnokaként a Magyarország felszabadításáért folyó antifasiszta partizánmozgalomban. A felszabadulás után felelős pártfunkciókat töltött be; egy ideig Zemplén megye főispánja volt. 1948-tól a néphadsereg tisztje. Országgyűlési képviselő, az Elnöki

egy, 13–14 ezer fős polgári alkalmazotti állomány egészítené ki, illetve a fentiekén kívül terveztek létrehozni egy-egy egyesített katonai akadémiát, egyesített katonai tiszti iskolát, valamint repülő hajózó és repülőgép-technikus tiszti iskolát. Minderre, mintegy 2 milliárd Ft-os költségvetést tartottak elegendőnek.

Az új, lényegesen kisebb haderővel kapcsolatos elképzeléssel összefüggésbe december 4-én készült el Soós Sándor ezredes, kiképzési és mozgósítási osztályvezető előterjesztésében egy jelentés.⁴ Ebben – jelen témánk szempontjából – szükségesnek tartotta rögzíteni, hogy egyetlen katonai akadémiát (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia – ZMKA) kell létrehozni összefegyvernemi, nevelőtiszti és hadmérnöki tagozattal. Az új hadsereglétszámból adódó – mintegy 50–60 fős fölösleget, főleg a 3. évfolyamról – a csapatokhoz kell irányítani. Ami az alapképzést illeti, az Egyesített Tiszti Iskola (ETI) végezze az összes fegyvernemi tiszti képzést. Az itt várható, kb. 200–270 fős pluszlétszámot a leggyengébbek leszerelésével kell felszámolni.

Ez az egész MN-re vonatkozó előterjesztés – amiből itt csak a tisztképzésre vonatkozó rész emeltetett ki – mint egy későbbi iratból⁵ kikövetkeztethető –, lényegében a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) 1956. december 8-ai határozatát,⁶ valamint a Honvédelmi Tanács (HT) december 22-ei 1/101/1956. számú határozatát készítette elő.

*

Ezeket a döntéseket – perspektívájukban – szinte azonnal felülírta a feszült nemzetközi helyzet, s a Varsói szerződés (VSZ) vezetőinek erre hivatkozó mind határozottabb igénye. Így, Ugrai Ferenc⁷ ezredes, vezérkari főnök, valamint Lakatos Béla ezredes, szervezési és mozgósítási csoportfőnök 1957. március 16-án terjesztett elő egy

Tanács tagja. Az MSZMP Központi Bizottságának tagja (1957-től).” Új Magyar Lexikon, Akadémiai Kiadó, Bp. 1962. 565. o.; „Uszta Gyula: altábornagy. 1956–1970 között a honvédelmi miniszter első helyettese, 1970-től a Magyar Partizánszövetség főtitkára, 1966-tól az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának tagja. 1969-től az Ellenállók Nemzetközi Szövetsége (FIR) vezetőségi tagja. Tagja az Elnöki Tanácsnak, országgyűlési képviselő.” Uo. Kiegészítő kötet, 1981. 633. o.; „Uszta Gyula: altábornagy. 1982-ig volt a Magyar Partizánszövetség főtitkára. 1982. jan.-tól a Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetségének alelnöke.” Uo. Kiegészítő füzet, 1983. 15. o. 1995-ben halt meg (Sz. M.).

- 3 Dr. Münnich Ferenc (1886–1967) jogász, politikus. 1911-ben tiszti vizsgát tett, 1915-ben orosz hadifogságba esett. 1917-ben lett tagja a bolsevik pártnak, majd 1918-ban részt vett a polgárháborúban. Hazatérte után jelentős szerepet vállalt a KMP létrehozásában. A Tanácsköztársaság idején a Hadügyi Népbiztosság szervezési osztályának a vezetője, majd a budapesti Vörös Őrség, illetve a VI. hadosztály politikai biztosa, június végétől pedig, a szlovák Vörös Hadsereg parancsnoka volt. Augusztusban Bécsbe menekült, majd 1920–1921-ben Kárpátalján ténykedett, 1922-től Moszkvában élt. 1936-ban a 15. spanyol hadosztály vezérkari főnökeként, később a 11. nemzetközi brigád parancsnokaként vett részt a polgárháborúban. 1946 májusától rendőr altábornagyként Budapest rendőrfőkapitánya. Az 1949–1956-os években különböző nagyköveti posztokon szolgált. 1956. 10. 24-től az MDP KV tagja; 26–31-ig a Nagy Imre-kormány belügyminisztere; 1956. november – 1958. január között miniszterelnök-helyettes volt, s mint ilyen, felügyelte a fegyveres erőket. Az 1958–1961. években a Minisztertanács elnöke. 1961-től a második Kádár-kormány államminisztere volt, 1965-ben nyugdíjazták. Markó László: Ki kicsoda a magyar történelemben. Helikon Kiadó, 2005. 212. o.

4 HL MN 1967/T–223. ő. e. 0015/Szerv. O.(1956. 12. 17.)

5 HL MN 1967/T–241. ő. e. (1957. 09. 26.)

6 HL MN 1958/T–26. ő. e. 0549/HM Titkárság (1958. 05. 13.)

jelentést⁸ a Magyar Néphadsereg fejlesztési tervéről. Ebből megállapítható – sok más mellett –, hogy a Magyar Népköztársaságnak (MNK) perspektivikusan (1962-re, illetve 1965-re) békében 100 ezres, háborúban pedig 300 ezres hadsereggel kell rendelkeznie.

A nemzetközi helyzet alakulására való tekintettel, a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága (MSZMP Pol. Biz.) 1957 szeptemberében elvi döntést hozott, miszerint „a hadsereget alkalmassá kell tenni arra, hogy belső funkciójának teljesítése mellett képes legyen egy esetleges külső támadás elhárítására”.⁹ Ennek megfelelően, a Honvédelmi Tanács október 1-jére tűzte ki a Néphadsereg 1957–1960. évi fejlesztési javaslatának megvitatását.¹⁰ Ennek a hadseregfejlesztésre vonatkozó egyik fontos eleme a létszámviszony volt:

1. táblázat

Állomány-kategória	1957 őszén	1958 őszén	1959 őszén	1960 őszén
Tiszt	14 800	14 800	?	?
Tiszthelyettes	4 236	4 960	?	?
Honvéd	39 764	43 290	?	?
Összesen	58 800	63 050*	66 850	73 050

A Vezérkar 1958. augusztus 27-én adta ki a Magyar Néphadsereg 1958. évi szervezési intézkedését.¹¹ Ennek egyik rendkívül fontos, a minőségi tisztképzés hosszú távú biztosítására káros döntése szerint, – hiszen az 1980–90-es évtizedekben, különösen a rendszerváltás felelősségteljes éveiben az egykori „Rákócisták” adták a hadsereg felső vezetőinek döntő többségét – szeptember 15-ével befejeződött a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola teljes felszámolása. Ugyanakkor, „A néphadseregben belüli teljes konszolidáció 1958-ban befejeződött. Egyidejűleg az országban és a hadseregben megteremtődtek a hadseregfejlesztés nélkülözhetetlen feltételei.”¹² – állapította meg egy szakkönyv.

Ennek lehetett egyenes következménye, hogy az MSZMP 1959. november 30. és december 5. között üléselő VII. kongresszusa megerősítette egy hosszú távú honvédelmi politika irányelveit, a hadsereg fejlesztésének és korszerűsítésének konkrét programját. Ezzel kapcsolatban a kongresszusi beszámolóban az fogalmazódott meg, miszerint: „Nincs szándékunkban az ország fegyveres erőinek – ideértve a hadsereget, a belső karhatalmat és a határőrséget – növelése. Ugyanakkor mindaddig, amíg azt a helyzet megköveteli, korszerűsítés tekintetében minőségileg fejleszteni kell azt.”¹³ Tehát szakítottak

7 Ugrai Ferenc (1922–2006) altábornagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, miniszterhelyettes, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) „Pro Militum Artibus” (A hadtudományért) kitüntetettje.

8 HL MN 1967/T–241. ő. e. (1957. 03. 16.)

9 Magyarország hadtörténete. Főszerkesztő: Liptai Ervin. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985. 2. kötet, 570. o.

10 HL MN 1967/T–241. ő. e. (1957. 09. 26.)

11 HL MN 1967/T–244. ő. e. (1958. 08. 27.)

12 Magyarország hadtörténete... i. m. 566. o.

a korábbi mennyiségi szemlélettel és a hadseregfejlesztés komplex, a mennyiségi és minőségi követelményeket egyaránt figyelembe vevő módját tűzték ki célul.

*

Talán, a minőségi követelmény megfogalmazásával összefüggésben tekinthető érthetőnek az a pozitív tény, hogy míg az ezekben az években meglehetősen gyakorisággal született tábornoki-tiszti statisztikák sok mutatója között nem találhatók az iskolai végzettségre vonatkozó adatok, 1960-ban már e téren is tapasztalható változás. Ugyanis, e fent jelzett minőségi követelmények teljesíthetőségét lényegesen meghatározta a hivatásos állomány általános helyzete, ezért az 1960 tavaszán, a Szervezési és mozgósítási csoportfőnökség által a honvédelmi miniszter számára – az 1960. január 10-ei helyzet alapján – összeállított 17 oldalas jelentés a Magyar Néphadsereg katonáállományának statisztikai adatairól, már tartalmaz ilyen tényeket is!¹⁴ Ezek szerint, ami a tisztikar iskolai végzettségét illeti: 1959/60-ban 69,6%-a (1958/59-ben 71,8%) nem végzett katonai iskolát, illetve szakaszpáncsnoki, vagy annál alacsonyabb képzettségű volt; 21,9%-a (21,5%) rendelkezett század-zászlóaljparancsnoki képesítéssel; 8,5 (6,7) %-a viszont már akadémiai végzettségű, illetve diplomás volt. Ezt a tudásnövekedést azonban kevésnek ítélték, figyelembe véve a tisztikarral szemben támasztott, egyre növekvő követelményeket. (330. fólió)

Nagyobb mérvű a pozitív eltolódás a polgári végzettség terén: a tisztai állomány 69,7%-a (1956. januárban 80,6%) rendelkezett 8 általános iskolai, vagy ettől alacsonyabb végzettséggel; 25,2 (10,8) %-a 4 középiskolát végzett, illetve érettségizett; 5,1 (8,6) %-a rendelkezik egyetemi/főiskolai végzettséggel. (332. f.)¹⁵ Most viszont remény nyílt arra, hogy a belátható időn belül lényegesen javuljon ez az arány. Ugyanis a Műszaki Egyetemen 125 (ebből 52 nappali ösztöndíjas); az Orvostudományi Egyetemen 1 nappali ösztöndíjas; a Közgazdaságtudományi Egyetemen 42; a Tudományegyetem Jogi Karán 170, Bölcsész Karán 77, a Természettudományi Karán 21; az Agrártudományi Egyetemen 4; a Pedagógiai Főiskolán 7; a Testnevelési Főiskolán 10, a Számvetési Főiskolán pedig 2 fő tanult. Ugyanakkor, amikor örömdetesnek ítélték ezt a létszámot, megállapították, hogy a választott tudományágak aránya nem teljesen egyezik a Magyar Néphadsereg szükségleteivel. Ezt jól tükrözi a következő oldalon található táblázat (332/a f.)

Mint látható, valóban indokolatlan volt a nagyszámú jogászképzés, részben a közgazdaképzés; egyértelműen hasznosíthatatlannak tartották a hadseregben belül a mezőgazdászokat, miközben meglehetősen reménytelen vállalkozásnak tűnhetett az orvosok és a testnevelők pótlása.

(Csak a „társadalmi köztudat”, de inkább az önmagukat „tisztára mosni” szándékozók állításainak enyhe árnyalására: még ekkor, a kemény diktatúra véres

13 Uo. 570. o.

14 HL MN 1962/T-77. ő. e. 00582/HM Titkárság (1960. 03. 28.)

15 A diplomások arányának visszaesése az 1956/57. évi tömeges leszereléssel/leszereltetéssel függhetett össze, valamint azzal, hogy a mérnökök, orvosok számára kevésbé volt problematikus a civil szférában való egzisztencia-teremtés – Sz. M.

2. táblázat

Megnevezés	Meglévő létszám	Diplomát igénylő beosztások	Tanulmányokat folytatók létszáma
Mérnök	276	390	125
Orvos	176	250	1
Jogász	85	120	170
Közgazda	?	26	42
Testnevelő	?	54	10
Mezőgazdász	?	?	4

időszakában, illetve vége felé, még a hadseregben *sem* volt kötelező a párttagság – mint ahogy sok karrierista gondolta! Ugyanis ekkor a tábornokoknak és tiszteknek csak 78,8%-a volt párttag, bár ez növekvő tendenciát mutatott – ami összefügghetett a konszolidáció kibontakozásával is: 1956-ban 72,7; 1957: 75,8; 1958: 1959: 78,1%. Ebben az esetben a fent említettektől eltérő a tendencia: a csapatoknál szolgáló tisztek 71–75%-a volt párttag, míg a Honvédelmi Minisztériumban és közvetleneinél lévők 94–87%-a.) (334. f.).

*

A párt-, állami és katonai vezetőknek 1960-ban a fenti statisztikai mutatókat és fejlesztési elképzeléseket is figyelembe kellett venniük – sok más mellett –, amikor megtervezték a Magyar Néphadsereg nagyütemű modernizálásának éveit-évtizedeit, hiszen a hadügyben végbe menő mélyreható változások eredményeként a honvédelem mindinkább állami feladattá vált. Ezt fejezte ki az Országgyűlés a honvédelemről szóló 1960. évi IV. Törvénnyel, amely szabályozta a különböző szervezetek honvédelmi kötelezettségeit. Ebben fordult először elő, hogy külön fejezetben szabályozta a fegyveres erők hivatásos állományával szembeni követelményeket – egyebek mellett – kimondva: „A hivatásos állomány tagjainak önként vállalt élethivatásuk alapján kötelessége a haza és a néphatalom fegyveres szolgálata és védelme, amelyet hűséggel és az önfeláldozásig terjedő odaadással kötelesek teljesíteni.”¹⁶ (Azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy a tisztikar döntő többsége mind a mai napig becsülettel megfelel ennek a kötelezettségnek, bár ma már a „haza” mellé nem kell odatenni a néphatalmat is! – Sz. M.)

Nos, a fenti statisztikai adatok, s az ebből adódó legfelső szintű döntések is közrejátszottak abban, hogy 1960 késő őszén – pár héttel az egyéves csapatszolgálatuk letöltésére bevonulásukat követően – az I. éves ETI-s növendékeket felkeresték az illetékes szakemberek, azzal a kérdéssel, hogy hozzájárulnának-e ahhoz, miszerint egy évvel meghosszabbodna a tisztí alapképzésük, de emellett tanárképző főiskolai diplomát is szereznek a tisztí mellett. Szerencsére, a többség rábólintott erre a lehetőségre, így rendkívüli jelentőségűvé válhatott a honvédelmi, valamint a művelődésügyi miniszterek 1961. június 21-én megjelent együttes rendelete, mely szerint az

16 Mucs Sándor–Zágoni Ernő: A Magyar Néphadsereg története. Második, bővített kiadás. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1984. 268. o.

Egyesített Tiszti Iskola (ETI) hallgatói az 1961–1962. tanévtől kezdődően – a képzési idő 1 éves meghosszabbításával – egyszakos tanári, illetve szaktechnikusi oklevelet szerezhetnek.¹⁷ Ennek köszönhetően – az 1963. évi tiszttavatás „kihagyását” követően –, 1964. szeptember 5-én felavatták az első „négyéves” tiszteket. E lényeges minőségi változást – a tapasztalatszerzés érdekében némi késéssel – az egyik napilap¹⁸ *Tanár a laktanyában* címmel tette közhírré.¹⁹ De ettől fontosabb tény – bizonyítandó e döntés korszakos jelentőségét –, annak számbavétele egykoron, hogy például az 1964–1967 között avatottak közül hányan váltak a későbbi évtizedekben a hadsereg felső vezetőivé!

*

A tisztikar műveltségi helyzeténél – bár az ekkor beindított, soha nem látott haditechnikai fejlesztésnek is nélkülözhetetlen előfeltételévé vált – fontosabb szerepet játszott az egyre veszélyesebb nemzetközi helyzet. A II. világháborút követő ún. hidegháborús évtizedeken belül négy „mélypont”, extra feszültségi periódus alakult ki, s ebből a harmadik éppen 1960–1962-ben, amit olyan események „fémjeleztek”, mint az U–2 amerikai kémrepülőgép lelövése a szovjet légtérben (1960); a kubai és a berlini válság (1961); a „Karib-tengeri-válság” (1962) stb. Emellett, bár amerikai részről 1961-ben lemondtak az ún. *Tömeges elrettentés* (Massive Retaliation) stratégiájáról, de ez a NATO esetében 1967-ig érvényben maradt. Eme nézetrendszert az 1961–1971 közötti évtizedben (a NATO-ban 1967-től) a *Rugalmas Reagálás* (Flexible Response) stratégiája váltotta fel.

Ezzel az amerikai, illetve NATO-stratégiával állt szemben egészen 1964-ig az a szovjet (VSZ) doktrína és hadászati elvrendszer – különösen Nyikita Szergejevics Hruscsov²⁰ hatalomra kerülését követően, aki nagy szerepet tulajdonított a rakéta-atomfegyvereknek –, miszerint az elkövetkező világháború kimenetelét ezek az eszközök fogják eldönteni, tehát az új haderőnemet: a hadászati rakétacsapatokat a többi rovasára is fejleszteni kell! A katonai teoretikusok kiemelt figyelmet szenteltek a háború kezdeti időszakának a vizsgálatára, hiszen a korszerű tömegpusztító fegyverek tömeges, meglepetésszerű alkalmazása már a háború kezdetén elérhetővé teszi az alapvető politikai és katonai célokat. Azonban az 1964–1985-ig érvényben lévő új szovjet (VSZ) katonai doktrínát a Nyikita Szergejevics Hruscsovot le-, illetve felváltó Leonid Iljics Brezsnyev²¹ és az őt támogató katonai erők elgondolásai határozták meg. Így, ebben a periódusban – a hadászati rakétacsapatok mellet – ismét egyenrangúnak ismerték el és fejlesztették fokozottan a szárazföldi, a légi, illetve a haditengerészeti haderőnemeket is. Az új szovjet (VSZ) doktrína szintén elismerte

17 Csendes László–Gellért Tibor: Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1993. 243. o.

18 Tanár a laktanyában. Népszava, 1965. augusztus 8. 3. o.

19 Egy szerénytelen adalék: én is azon szerencsések egyike vagyok, akiket érintett ez a döntés. Néhány héttel tiszti szolgálatom megkezdése után, mint az egi 6. gl. ezred tisztesképzésének parancsnokát a lökiképzési elméleti foglalkozásomat ellenőrző Virágh László alezredes, ezredparancsnok-helyettes a következő tiszti gyűlésen ódákat zengett kiforrott módszertani fogásaimról – én, meg égtem, mint a rongy, s csak azért nem bújtam a szék alá, mert felállított –, pedig én csak azt tettem némi automatizmusmal, amit az ETI-n 3 év alatt belém vertek! Igaz, ennek áldásos következményeit máig élvezem! Sz. M.

20 Hruscsov, Nyikita Szergejevics (1894–1971) az SzKP első titkára (1953–64), miniszterelnök (1958–64) <http://www.rev.hu> (A letöltés ideje: 2007. 01. 18.)

mind a világ-, mind a helyi háborúk lehetőségét, amelyeket tömegpusztító, vagy hagyományos fegyverekkel vívhatnak meg. A két világháború közötti háborút viszont csak koalíciós jellegű világháborúként tudták elképzelni, ahol a hadviselő felek az atom-, rakéta-, biokémiai és sugárfegyverek, valamint kozmikus és egyéb katonai eszközeik teljes arzenálját bevetik. Az atomcsapásokat elsőként végrehajtó fél meghatározó hadászati előnyhöz juthat, ezért döntő jelentőségű az erők és eszközök magas szintű harckészültsége. Ugyanakkor egy elkövetkező világháború kezdődhet hagyományos eszközökkel, amit követhetnek az atomfegyverek korlátozott, később korlátlan alkalmazása, majd a befejező haditevékenységek.

*

Nos, ilyen körülmények között és ilyen céllal kellett hatalmas ütemben fejleszteni a Magyar Néphadsereget, s kialakítani az azt minden szinten eredményesen vezetni képes tisztikart. Új fegyvernemek születtek, megszüntetett szakcsapatokat állítottak ismét rendszerbe, ami kihatott a tisztképzési paletta színesítésére is. Például – több más mellett – megkezdődött a légvédelmi rakétacsapatok, illetve – részben folytatódott – a felderítőcsapatok tisztjeinek alap- és felső szintű képzése.²² E magasabb szintű képzés garanciáját képezte az az 1961. december 14-én kelt 0749. számú honvédelmi miniszteri parancs,²³ mely szerint a kormány kinevezte az Egyesített Tiszti Iskola rendkívül népszerű parancsnokát, Köteles Jenő²⁴ vezérőrnagyot az MN kiképzési főcsoportfőnökének, a Katonai Tanács tagjának.

Időközben tovább növekedtek a szövetséges igények, amik óhatatlanul kihatottak a tisztképzésre is. Így, a Czinege Lajos vezérezredes által a Politikai Bizottság számára szeptember 6-án 00603/962. számon felterjesztett jelentésből²⁵ szerezhetünk tudomást arról, hogy a magyar honvédelmi miniszter és vezérkari főnöke augusztus 22-én, valamint 24-én Moszkvában konzultált Grecsko marsallal – egyebek között – az MN harckészültségének erősítésére, perspektivikus fejlesztésére vonatkozó elgondolásokról. Ennek során – sok más mellett – a szovjet védelmi miniszter azzal a javaslattal állt elő, hogy az MN 1964. őszig 85 500 főben engedélyezett békelétszámát 1965 őszére fel kell fejleszteni 88 000–90 000-re, 1970-re pedig a 92 000–95 000 főre. Természetesen, az „M”-hadrendnek is ennek megfelelően kell változnia.

*

21 Brezsnyev, Leonid Iljics (1906/az új naptár szerint 1907–1982) politikus, a Szovjetunió marsallja és négyzeres Hőse. 1964–1982: az SZKP főtitkára; 1960–1964, illetve 1977–1982: a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke. http://hu.wikipedia.org/wiki/Loonyid_Brezsnyev (A letöltés ideje: 2007. 01. 18.)

22 Somkutas Róbert: Álcaruhában. Fejezetek a hadműveleti-harcászati és csapatfelderítés történetéből (1945–2000) Zrínyi Kiadó, 2014. 110. o.

23 HL MN 1967/T – 95. ő. e. (1961. 12. 14.), illetve HL HM Titkárság 1961/35/10. ő. e. I. cs. A HM 44. sz. Tisztí Parancsa (1961. 12. 15.)

24 Köteles Jenő (1914–1966) altábornagy, a Magyar Néphadsereg egyik legnépszerűbb tábornoka, az Egyesített Tiszti Iskola parancsnoka, majd kiképzési főcsoportfőnök, a honvédelmi miniszter első helyettese, a ZMNE „Pro Militum Artibus” posztumusz kitüntetésje.

25 HL MN 1962/T – 1. ő. e. (1962. 09. 06.)

A Magyar Néphadsereg jövője szempontjából meghatározó jelentőségű volt, hogy az 1962. november 20–24-e között üléselő MSZMP VIII. kongresszusa határozatban kívánta rögzíteni a fegyveres erők fejlesztésével kapcsolatos feladatokat. Ennek előkészítése jegyében a HM felterjesztette a „JELENTÉS A MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK a Magyar Néphadsereg helyzetéről és a további feladatokról.” című anyag „Tervezet”-ét.²⁶ E részletes okmány meglehetősen nagy terjedelmű foglalkozott a „káderhelyzettel” is. Czinege vezérezredes a hivatásos és tartalékos tiszti hiány megszüntetésével, valamint a mennyiségi és minőségi káderképzéssel összefüggésben fogalmazta meg javaslatát. Ezek lényege: mivel egyre nő a polgári élet munkaerő-szükséglete, így évről évre szűkül a hivatásos állomány utánpótlási bázisa. Ezért szükséges, hogy a párt, az állami és a társadalmi szervezetek aktív bevonásával jelentősen megjavuljon az ez irányú toborzómunka. Ennek érdekében szükséges középiskolai katonai kollégiumok folyamatos létrehozása is, illetve az Egyesített Tiszti Iskola befogadóképességét mintegy 2500–3000 főre növelni. A tisztképzés (elsősorban technikai) színvonalának emelése érdekében, az eddig csapatszolgálatra fordított 1 évet is a szakoktatásra kell fordítani; az állandóan növekvő mérnökszükséglet biztosítása érdekében az évente egyetemre küldendő 60 tisztet kívül, célszerű további 50–60 egyetemistával ösztöndíjszerződést kötni. Ennek következtében, az egyetemről 1967-ig kibocsátandó több mint 400 mérnöktiszttel együtt a hadsereg mérnökszükséglete 1964-től folyamatosan biztosítva lesz. A mérnökképzést továbbra is az egyetemekre tervezik, míg a hadmérnöki és a mérnökparancsnoki szakosított képzést az egyetemisták a hadseregen belül kapják meg; mivel a hivatásos tisztek szervezett továbbképzése mind létszám, mind színvonal tekintetében elmarad a követelményektől, szükséges megszervezni az akadémiát végzett tisztek és a mérnökök továbbképzését is.

1964 februárjában a Személyügyi Főcsoportfőnökség az MN tiszti állományának adta alapos elemzését.²⁷ Ebben megállapította, hogy a rendszeresített 17 647 hivatásos tiszti keret 89,5%-os feltöltöttségű. Ezen belül még nagyobb volt a probléma, hiszen – csak részben érthető módon – éppen a kulcsterületeken volt nagyobb a hiány: így például a rakéta- és légvédelmi rakétatüzérségnél 23,2%; a híradóknál 23,4%; a páncélos- és harcjárműszolgálatnál 19,6, illetve a légierőnél 15,1%. A meglévő nagymérvű hiány pótlása céljából, bár növelték a tiszti iskolák növendéki létszámát, de az 1800 fő csak fokozatosan lép be 1968-ig, illetve az alhadnagyi tanfolyam 50 fője sem végez 1965 előtt. A beiskolázási létszám, illetve a várható természetes fogyaték figyelembevételével, mindössze 1970-re érhető el a 96–98%-os feltöltöttség.

A Személyügyi Főcsoportfőnökség 1964 júniusában 001277/1964. számon ismét összeállítást készített az MN tiszti és tiszthelyettesi állományának helyzetéről.²⁸ Itt most csak egyetlen fontos táblázatot célszerű idézni, hiszen jelentős sikereket mutat a tisztek műveltségi szintjének emelésére irányuló erőfeszítések terén, bár egy kicsit „elkapkodták” a közreadását, hiszen szeptember közepén már érzékeltethették

26 HL MN 1962/T – 5/b. ő. e. (1962. november)

27 HL MN 1964/T – 12. ő. e. (1964. 02. 12.)

28 HL MN 1964/T – 12. ő. e. (1964. június)

volna a „négyéves képzésben” részt vett első tisztí „sorvány” pozitív hatását is, különösen a felsőfokú végzettségűek vonatkozásában!

3. táblázat

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>1956-ban</i>	<i>1959-ben</i>	<i>1964-ben</i>	<i>1956-hoz viszonyítva</i>
6 általános	26,7%	19,0%	7,2%	-73,1%
8 általános, vagy 4 közép	52,0%	60,1%	49,2%	-5,4%
érettségizett	12,2%	16,5%	35,9%	+294,2% *
egyetem, főiskola	9,1%	4,4%	7,7%	-15,4%

* Az iratban tévesen 194,2%

A jelentés szerkesztői azonban siettek hozzáfűzni, hogy érzékelhető javulás várható mind az érettségizettek (a tisztek mintegy 12%-a jár középiskolába, így 3–4 éven belül a tisztikar közel fele rendelkezik majd érettségivel), mind az egyetemet, főiskolát végzettek (ekkor 1290 tiszt tanult felsőoktatási intézményben) terén. (425. f.).

Hasonlóan pozitív a tendencia a katonai műveltség megszerzése terén is (426. f.).

4. táblázat

<i>Katonai végzettség</i>	<i>1956-ban</i>	<i>1959-ben</i>	<i>1964-ben</i>	<i>1956-hoz viszonyítva*</i>
Szovjet akadémiai	0.5%	1.2%	1.6%	3.2x
Hazai akadémiai	2.0%	6.0%	11.8%	5.9x
Főtisztí, ezred-, illetve magasabb parancsnoki tanfolyami	2.2%	2.8%	4.7%	2.1x
Továbbképző tisztí iskolai	15.4%	18.3%	12.2%	0.79x
Fegyvernemi tisztí iskolai	54.8%	50.8%	48.8%	0.89x
6 hónapnál rövidebb tanfolyami	22.2%	18.4%	13.8%	0.62x
Nincs katonai végzettsége**	2.9%	2.5%	7.1%	2.4x

* Az eredetitől eltérő viszonyszámok

** Ez a nagyszámban beáramló orvosoknak, mérnököknek tudható be

A katonai műveltség „megugrása” annak köszönhető, hogy 1959–1964 között 13 fő végezte el a „Vorosilov” Vezérkari Akadémiát, 51 tiszt különböző szovjet akadémiaikat, 991 fő a Zrínyi Akadémiát, valamint 576 fő valamilyen egyetemet, vagy főiskolát.

*

Nos, elérkezett az oly’ régen várt 1964. szeptember 5-e! Ezen a napon avatták tisztté – első alkalommal, a magasabb műveltségű tisztí generáció biztosítását garantálandó –, a 4 éves képzésben részt vett, s a tisztí diploma mellett általános iskolai tanári, illetve szaktechnikusi oklevéllel rendelkező tiszteket.²⁹ Az ezzel összefüggésben 1964. szeptember 5-én kiadott 29. számú miniszteri parancs³⁰ is hangsúlyozta: „*Néphadseregünk alakulatai fokozott várakozással tekintenek Önökre, hiszen az Egyesített Tisztí Iskola első alkalommal bocsát ki olyan tiszteket, akik nemcsak tisztí, hanem felsőfokú technikai, illetve*

tanári képesítéssel is rendelkeznek.” (Elnézést a szerénytelenségért, de az a megtiszteltetés ért, hogy az újonnan avatott tisztek nevében én mondhattam erre a válaszbeszédet. S, a „minőség”? Például az ekkor végzett 20 fős L–41 szakaszból – néhány társunk korai halála ellenére – 1 ért el főhadnagyi, 2 őrnagyi, 5 alezredesi, 11 ezredesi és 1 altábornagyi rendfokozatot. – Sz. M.)

Ennek ellenére a tiszti minőség javítása folyamatosan napirenden volt. Így, például Csémi Károly vezérőrnagy, vezérkari főnök, miniszterhelyettes, a honvédelmi miniszter 020/1965. évi parancsa alapján, a december 14-én 04120/VK.1. Csf-ség-65. számon a HM. Katonai Tanácsa elé terjesztette az 1966–1970-ig terjedő Hadtudományi Kutatómunka Távlati Tervét.³¹ Ezt az MN-ben folyó tudományos kutatómunka alapvető tervezési okmányául szánták, s mint ilyen, minden szintre és szervezetre kötelező érvényűnek. Ebben – sok más mellett – a IV. fejezet keretében tárgyalták a tiszti kiképzés és továbbképzés rendszerének korszerűsítését.

*

A Vezérkar „3” (Szervezési és Mozgósítási), valamint a „4” (Anyagtervezési) Csoportfőnökségeinek adatai alapján, 1966. januárban 0040/Kgs.-1966. számon, egy „KÜLÖNÖSEN FONTOS! SZIGORÚAN TITKOS!” összeállítás készült az MN helyzetének fontosabb mutatóiból.³² Ebből kitűnik, hogy a tiszti beosztások feltöltöttsége 1966. január 1-én 90,7%-os (16 200 fő) volt. (Ezen belül – talán nem is annyira érdekes módon –, amíg a „harcoló csapatoknál”, azaz az 5. Hadseregnél 86,5, illetve az Országos Légvédelmi Parancsnokságnál 85,7%-os volt a feltöltöttség, addig a kiképzési főcsoportfőnök alárendeltjeinél 171,5 (!), a pénzügyi főnökénél 100, a politikai főcsoportfőnök alárendeltjei esetében 97,3%-ot tett ki ez az érték. (88. f.) – Sz. M.). E tiszti hiányok rövidebb-hosszabb távú megszüntetése érdekében a jelzett időpontban a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 966 nappali, vezényelt és levelező hallgató, valamint 1683 növendék az Egyesített Tiszti Iskolán és további 230 növendék tanult a Kilián György Repülőtiszti Iskolán. (96. és 89. f.).

Az is kezdett mind egyértelműbbé válni, hogy bár a négyéves, kétdiplomás képzés bevezetése jelentős kezdeti sikereket hozott a kibocsátott tisztek műveltségének fokozása, valamint a pálya vonzóbbá tétele terén, ennek ellenére az is bebizonyosodott – a kor egyik legnépszerűbb költője, Váczi Mihály szavaival –, hogy „Még nem elég!” Magát a tiszti alapképzést is főiskolai szintre (rangra?) kell emelni!

* * *

Az 1960-as évtized első felében talán ezek voltak azok a legjelentősebb nemzetközi politikai viszonyok, valamint a Magyar Néphadsereg tiszti „káderhelyzetének” legfontosabb elemei – esetleg azok részei –, amelyek parancsolólag hozták létre 1967 őszén a három katonai főiskolát.

29 Csentes – Gellért: i. m. 273. o.

30 HL MN 1965/Ny – 20. ő. e. (1964. 09. 05.)

31 HL MN 1965/T 101. ő. e. (1965. 12. 14.)

32 HL MN 1966/T – 2/I. ő. e. (1966. január)

Boda Mihály

Célzott emberölés és igazságos háború

Része-e a célzott emberölés (targeted killing) az igazságos háborúnak?

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.59

A 2000-es évek eleje óta Izrael vagy az Egyesült Államok hadserege fokozódó mértékben támad célzottan egy-egy korábban azonosított és megfigyelt terrorista vezetőt vagy a terrorizmusban komolyabb szerepet játszó személyt. Ennek a folyamatnak egy kiemelkedő eseménye volt az Oszama bin Laden ellen irányuló sikeres támadás 2011. május elején. Ezeknek a küldetéseknek, amelyekben egy-egy nevesített személy ellen hajtottak végre halálos támadást, a legelterjedtebb elnevezése a „célzott emberölés”. A célzott emberölést magukban foglaló küldetések a végrehajtó felek igénye szerint az általuk igazságosan viselt háború részét képezik. A következőkben azt a kérdést vizsgálom meg, hogy a célzott emberölés tényleg része-e az igazságosan viselt háborúnak. A kérdés direkt vizsgálata és megválaszolása előtt szükségesnek tartom tisztázni az igazságos háború fogalmát, illetve a célzott emberölés fogalmát.

Az igazságos háború elméletének az a szerepe, hogy morálisan megítélhetővé tegye a katonai fegyveres konfliktusokat, miszerint azok igazságosak vagy igazságtalanok-e. Erre akkor van lehetőség – és ez egy fontos előfeltételezése az elméletnek –, ha legalább elvben lehetséges a katonai fegyveres konfliktus igazságosságáról vagy igazságtalanságáról dönteni, függetlenül a hadviselő felek saját törvényeitől.

Az igazságos háború elmélete kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt nemzetközi jogi szempontból, amikor a gondolkodás története során kialakult nemzetközi jogi szabálygyűjtemény egy részét értjük rajta, illetve másrészt, morális szempontból, amikor a nemzetközi jogi szabályrendszer előbbi részét megalapozó morális elméletet értjük rajta. A továbbiakban, ha külön nem jelzem, akkor az igazságos háború elméletén a morális elméletet értem.

Az igazságos háború

Az igazságos háború elmélete a háború morális megítélésének az egyik elmélete. A háborút legalább háromféleképpen lehet morális szempontból megítélni: a pacifizmus, a realizmus és az igazságos háború álláspontjából.¹ A legegyszerűbben úgy

határozhatjuk meg az elméleteket, hogy a pacifizmus szerint minden háború rossz, a realizmus szerint minden háború jó, és az igazságos háború elmélete szerint nem tudunk minden háborút egyaránt jónak vagy rossznak ítélni, mert bizonyos háborúk jók, mások rosszak.

Az igazságos háború elmélete szerint egy háború morális megítélése annak a következménye, hogy a háború megfelel-e az igazságos háború mércéinek. Az igazságos háború mércéit az elmélet szabályok formájában fogalmazza meg. A szabályokat három csoportba szokás sorolni, attól függően, hogy a háború melyik szakasza számára szolgálnak mércéül. Ennek megfelelően beszélhetünk a háború igazságos indításának, a háború igazságos viselésének és a háború igazságos befejezésének a szabályairól. Egy adott háború igazságosságnak a megítélése mindhárom szabálytípustól függ.²

Tárgyunk szempontjából elsősorban a háborúviselés igazságos szabályainak van jelentősége, ezért a másik két szabálytípust nagyrészt figyelmen kívül hagyom. Ugyanakkor megemlítem az egyik olyan szabályt, amelynek nem csupán az egyik szabálytípusban van helye, hanem az igazságos háború indításának és viselésének a szabályai között is. Ez a szabály az önvédelem szabálya. Az önvédelem szabálya úgy szól, hogy katonai erőszak csak önvédelmi esetben alkalmazható.³ Ennek a szabálynak egyrészt helye van a háború indításának a szabályai között, amikor a szabály úgy pontosítható, hogy háború csak igazságos céllal kezdeményezhető, és az egyik legfontosabb igazságos cél az önvédelem. Ez alapján egy állam vezetése abban az esetben szállhat háborúba, ha az állam által viselt katonai harc célja az állam védelme, illetve azon belül leginkább, de nem kizárólag az állam civil, nem harcoló tagjainak a védelme. Az önvédelem ebben az esetben azt indokolja, hogy az állam a békés állapotból háborús állapotba menjen át. Természetesen az önvédelmi harcok nem kizárólag a *de facto* békés állapotból kiindulva kezdődhetnek. Az önvédelemre alapozva a háború indítására akkor is lehetőség van, ha az agresszor már átlépte az államhatárt, azaz a *de facto* már kirobbant háború esetében is. Ebben az esetben ugyanis a megtámadott állam a háborúban *de jure* még nem vesz részt, amit megtehet az önvédelemre hivatkozva.

Az önvédelem szabályának – másrészt – helye van a háború viselésének a szabályai között is, amikor a szabály úgy fogalmazható meg, hogy a háborúban harcoló katonák csak abban az esetben vehetik el az ellenséges katonák életét, ha az ellenséges katonák fenyegetést jelentenek rájuk.⁴ Ebben az esetben az önvédelem során egy *de facto* és *de jure* is zajló háborúban a katonák közvetve saját magukat védik, közvetlenül pedig az államot. Mivel ennek a szabálynak a későbbiekben komoly szerepe lesz, ezért érdemes jobban részletezni.

1 Vö. például: Ceadel, Martin: Thinking about Peace and War. In Oxford, 1989. OUP.; Cady, Duane L.: From Warism to Pacifism. A Moral Continuum. Philadelphia, 2010. Temple University Press.

2 Vö. például: Frowe, Helen: The Ethics of War and Peace. London, 2011. Routledge.

3 Vö. például: Frowe, Helen: Defensive Killing. Oxford, 2014. OUP.

4 Nagel, Thomas: War and Massacre. In Philosophy and Public Affairs (1), 1972., 133. sk.; Zohar, Innonence and Complex Threats: Upholding the War Ethic and the Condemnation of Terrorism. In Ethics (114), 2004., 737–738. o.

A háborúviselés önvédelmi szabálya azon alapszik, hogy a harcolók esetében különbséget lehet tenni a speciális háborús tevékenység és az emberi tevékenység között. A speciálisan emberi tevékenység az, amit a civilek tesznek, jellemzően az emberi létmóddal járó tevékenységek, például az étkezés vagy a higiénias tevékenység. A harcolók ilyen tevékenységet végezve, a civilekhez hasonlóan, nem jelentenek fenyegetést a másik félre. A speciálisan háborús tevékenység az a tevékenység, amelyben a harcolók fenyegetést jelentenek a másik félre.

A fenyegetés maga is többféle lehet. Például aktív, ha a fenyegetés morális kár (például civil életek támadása) okozásának a szándékos kísérlete (például támadás), vagy passzív, ha a fenyegetés az aktív fenyegetéssel való szándékos, de csupán helyben állásban vagy mozgásban megvalósuló együttműködés, amely azonban korlátozza az aktív fenyegetés elkerülésének a lehetőségeit (például a hátunk mögött állomásozó, de nem támadó ellenséges hadsereg, ha előlről egy másik ellenséges hadsereg támad).⁵ Lehet közvetlen, ha a fenyegetés közvetlenül fenyeget morális kárral (például az életet fenyegető csapás), vagy közvetett, ha a fenyegetés létében vagy mozgásával csökkenti valamilyen morális kár elkerülésének az esélyét (például az önvédelemben akadályt jelentő civilek).⁶ A passzív és a közvetett fenyegetés közötti fontos különbség, hogy amíg a passzív fenyegetés mindig része egy olyan összetett fenyegetésnek, amelyben egy aktív fenyegetés is megtalálható, addig a közvetlen és a közvetett fenyegetés között nincs ilyen összhang.

Ezeket a fenyegetéstípusokat jellemezhetjük egy másik terminológiában is, azaz a materiális és a morális ártatlanságukkal vagy *nem-ártatlanságukkal*.⁷ A materiális ártatlanság annak a kérdése, hogy vajon a fenyegetés oksági szempontból veszélyes-e, vagy sem, a morális ártatlanság pedig annak a kérdése, hogy a fenyegetés morálisan felróható-e (például szándékos-e, gondatlan-e), vagy sem. Ebben az értelemben az aktív és a passzív fenyegetés materiálisan és morálisan egyaránt nem ártatlan (bár amíg az aktív fenyegetés önmagától, addig a passzív fenyegetés csak származékosan, az aktív fenyegetéssel való összhangja miatt, rendelkezik ezekkel a tulajdonságokkal), a közvetlen fenyegetés materiálisan nem ártatlan, de morálisan lehet ártatlan és nem ártatlan egyaránt (utóbbi esetben aktív fenyegetéssé válik), végül a közvetett fenyegetés materiálisan ártatlan és morálisan lehet ártatlan és nem ártatlan is. A fenyegetés típusait és az egyes típusok jellegzetességeit a következő oldalon lévő 1. táblázat foglalja össze.

Visszakanyarodva a háború viseléséhez, a háború igazságos viselésének a szabályai annak a szabályai, hogy miként lehet morálisan elfogadható módon harcolni egy háborúban. A háborúviselés szabályai két nagy csoportra oszthatók: azoknak a viselkedéseknek a szabályaira, amelyeket az igazságosan harcolók a háborúban megtehetnek, és azokra a fegyverekre vonatkozó szabályokra, amelyek az igazságos háborúban bevethetők. Az igazságos viselkedés szabályai hagyományosan ismét három

5 Zohar, Noam J.: Innocence and Complex Threats: Upholding the War Ethic and the Condemnation of Terrorism. In *Ethics* (114), 2004., 742. skk.

6 Frowe, Helen: Self-Defence and the Principle of Non-Combatant Immunity. In *Journal of Moral Philosophy* (8), 2011., 535. skk.

7 Vö.: McMahan, Jeff: Innocence, Self-Defense and Killing in War. In *The Journal of Political Philosophy* (2), 1994., 193. o.

<i>Fenyegetés</i>	<i>Materiálisan</i>	<i>Morálisan</i>
aktív	nem ártatlan	nem ártatlan
passzív	nem ártatlan (származékosan)	nem ártatlan (származékosan)
közvetlen	nem ártatlan	ártatlan
közvetett	ártatlan	nem ártatlan /ártatlan

1. táblázat
A fenyegetés típusai (1.)

típusba oszthatók, a *nem harcolókkal* (általában a civilekkel) szembeni viselkedés szabályaira, amiket diszkriminációs szabályoknak is nevezünk, a harcolókkal (általában a katonákkal) szembeni viselkedés szabályaira és az előbbi két szabály szabályszerű kivételeire.

A háborúviselés szabályainak alkalmazását illetően fontos kérdésként merül fel a harcolók és a nem harcolók közötti fogalmi különbség (diszkrimináció) feltárásának a lehetősége. A különbség konkretizálása egyrészt azért fontos, hogy világos legyen, kivel szemben milyen szabályokat kell alkalmazni a harc során, másrészt pedig azért, hogy kiderüljön, vannak-e esetleg olyan személyek, akik valamilyen módon, távolról vagy közelről, de összefüggésben állnak a harccal, és nem férnek bele egyértelműen sem a harcoló, sem a nem harcoló kategóriába.

A harcoló–nem harcoló különbség azon alapul, hogy kiket lehet igazságosan támadni a háborúban, és kiket nem. A nem harcoló oldalról közelítve a distinkciót mondhatjuk azt, hogy a támadás igazságtalan célpontjai az ártatlanok, azaz őket nem lehet támadni, mivel ők semmilyen módon nem vállaltak vagy vállalnak szerepet a harcokban, így semmilyen felelősséggel sem rendelkeznek. Az ártatlanok ellentéte a felelősök, akik igazságosan támadhatók a háborúban, mivel valamilyen szempontból előidézői vagy fenntartói a harcoknak. Azonban, az ártatlan-felelős ellentétpár nem fedi tökéletesen a nem harcoló–harcoló különbségét, mivel a harcok nyilvánvaló alanyai és célpontjai – a katonák – a legtöbb esetben nem bírnak olyan típusú felelősséggel, amiből arra lehetne következtetni, hogy őket igazságos támadni. A katonák (legalábbis a harcoló katonák) ugyan okai a harcnak abban az értelemben, hogy végül is ők azok, akik kilövik az első puskagolyót, vagy akik válszólnak a kilőtt puskagolyóra. Pusztán ez a felelősség azonban morálisan nem annyira lényeges, hogy általa olyan morális ítéletet lehessen megalapozni, mely szerint a katonák morális értelemben felelősek a háborúért és ezért őket igazságos támadni. Egy másik probléma, hogy a harcok kezdeményezésében és fenntartásában a katonáknál sokkal nagyobb felelőssége van az egyébként ténylegesen nem harcoló politikusoknak, így az ellentétpár értelmében ők is támadhatók lennének.

A „harcoló” oldalról közelítve a kérdést mondhatjuk azt, hogy a támadás igazságos célpontjai elsősorban a katonák, mivel a katonák azok, akik, manapság és főszabály szerint, a jelentőséggel bíró információk birtokában a saját akaratukból és a hadsereg hivatalos jóváhagyásával, vállalják az állam fegyveres védelmét. Valaki katonának állva vállalja, hogy adott esetben az ellenséges katonák elvehetik az életét, illetve elfogadják, hogy adott esetben neki kell elvennie az ellenséges katonák életét.

A katonákkal szemben állnak a civilek, akik főszabály szerint saját akaratukból nem vesznek részt a harcokban, így nem vállalják azt, hogy másokra támadjanak, vagy, hogy mások támadják őket. Azonban a katona–civil ellentétpár sem fedi teljesen a harcoló–nem harcoló megkülönböztetést, mivel vannak olyan civilek, akik harcolnak. A harcoló civilek ugyanis nem lesznek katonák, hiszen hiába köteleződnék el saját akaratukból a harcnak, nem rendelkeznek a katonai kiképzés során elsajátítható sajátos elméleti, gyakorlati, érzelmi, erkölcsi és morális tudással, illetve a katonaság hivatalosan nem hatalmazza fel őket az állam védelmére.

A harcoló–nem harcoló megkülönböztetést így talán érdemes úgy érteni, hogy azok a személyek támadhatók igazságosan a háborúban, akik fenyegetést jelentenek, azok a személyek azonban, akik nem jelentenek fenyegetést, nem. Ebben az esetben igen sok múlik a fenyegetés értelmezésén, illetve az olyan felelősségtípusok körvonalazásán, mint az aktív, passzív, közvetlen vagy közvetett fenyegetés. Csak ezt a négy fenyegetéstípust vizsgálva azt mondhatjuk, hogy igazságos támadás csak az aktív, passzív és a morálisan ártatlan közvetlen fenyegetés ellen irányulhat, de a közvetett fenyegetés egyik típusa ellen sem (rossz szándékú vagy nem rossz szándékú akadályozó civilek).

A kérdés ezzel úgy alakul át, hogy meghúzható-e a határ a közvetlen és a közvetett fenyegetés között, azaz hogy léteznek-e olyan személyek, akik egyszer közvetett fenyegetést jelentenek, másszor pedig közvetlen, passzív vagy netán aktív fenyegetést. Amennyiben a határ nem húzható meg egyértelműen, akkor az azért van, mert a háborúhoz valamilyen közeli vagy távoli módon kapcsolódó személyek nem egyértelműen oszthatók harcolókra és nem harcolókra, és így a harcoló–nem harcoló megkülönböztetés sem teljesen kielégítő. Mielőtt folytatnám ezt a gondolatmenetet, röviden kitérek arra, hogy miként értem a célzott emberölés fogalmát a tanulmányban.

A célzott emberölés

A célzott emberölés a terrorellenes háború része, és mint ilyen a terroristavezetők vagy a terrorista szervezetekben komoly szerepet játszó személyek likvidálásának a módszere. A módszer többféleképpen is alkalmazható (távolból, drónok és irányított rakéták segítségével, vagy közletről, speciális taktikai katonai egységek által). Mielőtt rátérek a módszer morális értékelésére, érdemes pontosabban is körülírni, hogy mit is takar maga a módszer.

A módszerre nem kizárólag célzott emberölésként (targeted killing), hanem merényletként (assassination)⁸ vagy személy szerinti emberölésként (named killing)⁹

8 Pl. Gross, Michael L.: Assassination: Killing in the Shadow of Self-Defense. In J. Irwin (ed) War and Virtual War: The Challenges to Communities, Amsterdam, 2004. Rodopi.

9 Pl. Lieber kódex 148 §. A kódexben egész pontosan nem a „named killing” szerepe, hanem az, hogy „proclaiming either an individual belonging to the hostile army, or a citizen, or a subject of the hostile government, an outlaw” (http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp#sec9). A „proclaiming” fordulatra azonban manapság „named killing”-ként hivatkoznak. Vö.: például Gross, Michael: Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? In Journal of Applied Ethics (23), 2006., 325. skk.

is hivatkoznak a témával foglalkozó szerzők. A három kifejezés ugyan bizonyos értelemben hasonló módszert takar (ti. elvenni egy előre kiválasztott vezető személy életét), azonban csak legfeljebb részben azonos jelenségre utal.

A merénylet elsősorban a politikai célokat szem előtt tartó emberölés, amelynek az angol nyelvű szakirodalomban van egy sajátos, az árulást és a hűtlenséget magába foglaló felhangja is.¹⁰ Amennyiben elhagyjuk ezt a felhangot, a „merénylet” kifejezés akkor sem pontosan arra utal, amire a célzott emberölés. A célzott emberölésnek, bár van politikai dimenziója, azonban ennek a dimenzióknak jelentősen kisebb a súlya, mint a releváns jogi vagy morális dimenzióknak. A merénylet esetében pedig pontosan fordítva áll a helyzet, a jogi és a morális jelleg sokkal kevésbé fontos, mint a politikai jelleg. (A cikk végén visszatérek még arra a kérdésre, hogy vajon lehet-e valamilyen fogalmi kapcsolatot találni a célzott emberölés és a merénylet egy sajátos formája, a zsarnokölés között.)

A „személy szerinti emberölés” kifejezés mentes a merénylet felhangjától. A „személy szerinti emberölés” kifejezés a katonai fegyveres konfliktusok egyik első szabályozásában, a nemzetközi jogi szempontból igen jelentős *Lieber kódex*ben fordul elő.¹¹ A kódex határozottan tiltja a személy szerinti emberölést, mint amely személy szerint nevesíti a célszemélyt, ezzel kiemeli őt a katonai fegyveres konfliktust vívó személyek, a katonák (harcolók) közül, és bűnözőként állítja be. A „nevesítés” a kódex szerint nem más, mint bűnözőként való nevesítés, a „személy szerinti emberölés” pedig ítélet-végrehajtás. A katonai fegyveres konfliktusokban azonban (legalábbis a Lieber kódex megszületésének idején, 1863-ben) katonák vesznek részt, akik egy közösség, az állami hadsereg tagjaként teszik azt, ami tesznek. A személy szerinti emberölés módszerének alkalmazása így önkényes, egyetlen indoka az, hogy a megnevezett személy az ellenség egyik katonája. A módszer elterjedt alkalmazása azzal járhatna, hogy a hadviselő felek önkényesen törvényen kívül helyeznék az ellenség meghatározó személyiségeit, illetve bárkit az ellenség soraiból. Ez pedig egyenértékű lenne azzal, hogy megszűnne a katonai fegyveres konfliktusok sajátos szabályozása, és a katonai fegyveres konfliktusok szabályozására csak a saját államok (adott esetben különböző és egymásnak ellentmondó) törvényeinek alapján lenne mód. Mivel az igazságos háború elméletének az az egyik előfeltételezése, hogy lehetséges a hadviselő felek törvényeitől függetlenül megállapítani, hogy a konfliktusban mi számít igazságosnak vagy igazságtalannak, ezért ebben az esetben az igazságos háborúnak ez az előfeltételezése is alaptalanná válna.

A „célzott emberölés” kifejezés mentes az árulás és hűtlenség felhangjától, a módszer pedig mentes a katonák (harcolók) bűnözőkké való átminősítésének a hibájától. A célzott emberölés azonban csak korlátozottan alkalmazható, nem lehet minden, a háborúval közelebbi vagy távolabbi kapcsolatba hozható személy ellen alkalmazni. A célzott emberölés módszere egyrészt nem alkalmazható a nem harcolók ellen, illetve egy bizonyos értelemben a harcolók ellen sem.

10 Vö.: A Merriam-Webster Dictionary értelmezésével: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/assassinate>. Továbbá: Gross, Michael L.: *Assassination: Killing in the Shadow of Self-Defense* In J. Irwin (ed) *War and Virtual War: The Challenges to Communities*, Amsterdam, 2004. Rodopi, 100–102. o.

11 Lieber kódex 148 §. (http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp#sec9).

A nem harcoló személyek ellen alkalmazott célzott emberölés célpontjai például a politikusok lennének. A politikusok azonban nem katonák, így – a katonákkal szemben – nem is vállalták annak a lehetőségét, hogy az ellenséges katonák elvegyék az életüket, illetve ezzel párhuzamosan nem vállalták fel annak a lehetőségét sem, hogy adott esetben nekik kell elvenni az ellenséges katonák életét. A politikusok így bizonyos védettséget élveznek a fegyveres harcok alatt, mert nem szabad őket támadni, sem a hagyományos módszerekkel, sem a célzott emberölés módszerével.

A harcolók, például a fronton harcoló katonák ellenében alkalmazott célzott emberölés kérdése nem ennyire egyértelmű. Ugyanis a háborúban, bizonyos értelemben, lehetséges, hogy egy-egy katonai küldetés célja az ellenséges főhadiszállás bombázása, és így az ellenséges katonai vezetés megbénítása. Továbbá, többé-kevésbé elfogadott vagy legalábbis igen hasznos módja a hadviselésnek mesterlövészek alkalmazása, akiknek a városi hadviselésben komoly szerep jut. Ezekben az esetekben azonban a cél nem egy személyében érintett katona életének az elvétele, hanem sokkal inkább egy-egy katonai szerepet (például katonai vezető, katonai felderítő vagy behatoló egység tagja) betöltő ember életének az elvétele.¹²

A célzott emberölés azonban ebben az esetben is csak bizonyos értelemben igazságos. A katonák viselkedését ugyanis az igazságos háború elmélete mellett szabályozza annak a hadseregnek az erkölcsi kódexe, a harcosok erkölcsi kódexe, amelyben a katona szolgálatot teljesít. A harcosok erkölcsi kódexe olyan szabálygyűjtemény, amely a katonai hagyományok alapján és nem a háború viseléséről kialakult tágabb morális nézetek (azaz az igazságos háború elmélete) alapján szabályozza azt, hogy a katonák miként viselkedhetnek másokkal, ideértve a katonatársakat, a fellebbvalókat, a saját államának civiljeit és az ellenséges állam civiljeit. Ennek a kódexnek az alapján a katonák becsületével sokszor nem fér össze az ellenséges katonai vezetők elleni közvetlen támadás vagy a városi hadviselésben igen hasznos mesterlövészek alkalmazása. Mivel azonban a harcosok erkölcsi kódexe a hagyományokon alapszik, ezért az eltérő katonai hagyományok eltérő erkölcsi kódexet eredményezhetnek, amelyek különböző – egymással ellentétes – szabályokból állhatnak. Némely erkölcsi kódexben a célzott emberölés szerepelhet az ellenséges katonákkal szemben alkalmazható eszközök között.

Mindent összevéve, a célzott emberölés módszerét a továbbiakban úgy fogom érteni, mint amelynek az egyértelmű célpontjai a terroristavezetők vagy a terrorista szervezetekben komoly szerepet vállaló személyek, de nem a nem harcolók vagy a katonák.

Része-e a célzott emberölés az igazságos háború viselésének?

Terroristák: harcolók és nem harcolók között

Annak az elképzelésnek, hogy a célzott emberölés célpontjai nem lehetnek nem harcolók vagy katonák, hanem csak terroristák, az egyik velejárója az, hogy a terroristákat általában nem tudjuk besorolni sem a harcolók közé, sem a nem harcolók közé.

12 Statman, Daniel: Targeted Killing. In Theoretical Inquiries in Law (5), 2004., 190. o.

Harcolóknak, pontosabban a katonáknak a nemzetközi jogban azokat a személyeket tekintik, akik tagjai egy hierarchikus szervezetnek, akik legalább bevetésen nyíltan hordják fegyvereiket, és akik betartják a háború viselésének a szabályait. A terroristákra ezek közül csak a második feltétel áll, általában, hogy fegyvereiket a bevetés alkalmával nyíltan hordják, az első és a harmadik feltétel azonban nem. A harmadik feltétel azért nem áll fenn, mert a terroristák célpontjai elsősorban a nem harcoló civil lakosság, pontosan azok a személyek, akiket a háborúviselés igazságos szabályainak értelmében nem szabad támadni. Az első feltétel pedig azért nem áll fenn, mert a terrorista szervezetek felépítése és működése a nemzetközi terrorizmus igényeihez alkalmazkodva sejtszerűvé vált, azaz a terrorista szervezetek olyan kis csoportokból állnak, amelyek egymástól és a szervezet vezetésétől is bizonyos függetlenségben cselekszenek.¹³ A terrorista szervezeteknek ez a jellegzetessége fontos lesz majd a célzott emberölés morális megítélésében.

A terroristák így általában egy harmadik, a harcolók és nem harcolók közötti köztes kategóriába tartoznak, a nem legális harcolók kategóriájába. Ez a köztes kategória nem egy teljesen új kategória, hanem a két másikból tevődik össze, a kategória tagjai ugyanis néha harcolók, néha nem harcolók. Abban az esetben, amikor fegyvereiket nyíltan viselve fenyegetést jelentenek, harcolók, amikor azonban fegyvereiket elrejtik, és nem jelentenek fenyegetést, nem harcolók. Ez azonban azt is jelenti, hogy amikor a terroristák harcolók, akkor a háború viselésének a szabályai szerint megengedett elvenni az életüket, amikor azonban nem harcolók, akkor nem.¹⁴

*A célzott emberölés morális igazolása:
a törvénynek való érvényszerzés (law enforcement)*

A célzott emberölés morális igazolásának a nehézségét az okozza, hogy amikor a célszemély életét támadják a célzott emberölés módszerének a segítségével, akkor a legtöbb esetben a célszemély nem harcoló státusban van. Amennyiben a támadás a célszemélyt akkor érné, amikor ő fegyvert ragadva éppen terrorista akciót kíván végrehajtani, azaz éppen harcoló státusban van, akkor az igazolás semmilyen nehézségbe nem ütközne. Hiszen harcolóként harcoló vagy nem harcoló életet fenyegetne, így a háborúviselés szabályaival összhangban elvehető lenne az élete. A legtöbb esetben azonban, mint Oszama bin Laden esetében is, a célszemély a lakásában van, és például tévét néz, vagy éppen utazik valahová a családtagjaival. A nem harcoló státus azonban első pillantásra biztosít számára bizonyos morális védelmet a halálos támadások ellen.

A célzott emberölés morális igazolásának ebben az esetben is legalább két módja lehet. Az egyik, ha az igazolásnál nem ragaszkodunk az igazságos háború szabályaira való hivatkozáshoz, ekkor a célzott emberölésre úgy tekinthetünk, mint a törvénynek való érvényszerzés (law enforcement) módjára, a másik, ha továbbra is

13 Mi a terrorizmus? http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=32.

14 Vö.: A nézet alátámasztására lásd: Meisels, Tamar: *The Trouble with Terror*, Cambridge, 2008. CUP, 142. o. A nézet kritikájára lásd: Frowe, Helen: *The Ethics of War and Peace*, Oxford, 2011. OUP, 190. skk.

fontosnak tartjuk az igazságos háborút elméletét az igazolásban, és a célzott emberölés módszerét úgy tekinthetjük, mint önvédelmet. Az igazolás e két formája között első pillanatra az az egyik különbség, hogy amíg az első igazolás szerint a célzott emberölés célpontja büntetesként megérdemli azt, hogy célpont legyen, addig, a második igazolás szerint, a célpont az önvédelmi szituációt létrehozva lemond arról a jogáról, hogy ne öljék meg.¹⁵ Ez alapján első pillanatra úgy tűnhet, hogy amíg a törvénynek való érvényszerzés esetében valamilyen korábbi rossz tette hivatkozva igazolható a célzott emberölés, addig az önvédelmi esetben egy valamivel későbbi rossz tette hivatkozva.¹⁶ Az alábbiak alapján azonban látjuk majd, hogy egy ehhez hasonló különbség ugyan felfedezhető a két igazolás között, de nem pontosan ez a különbség. Úgy vélem, hogy amíg a törvénynek való érvényszerzés esetében az igazolás alapja tényleg a múltbeli rossz tett, addig az önvédelmi esetben az igazolás alapja mind a múltbeli, mind a jövőbeli tettek együttevén, és nem pusztán egy jövőbeli tett. Az alábbiakban a két igazolási kísérletet tárgyalom.

A törvénynek való érvényszerzés abban a cselekvési folyamatban áll, amelyet például a rendészeti szervek folytatnak le az ellen, aki bűncselekmény gyanújába keveredik. A gyanúba keveredett személyt, információszerzést és hatósági felhatalmazást követően a nyomozó és fegyveres egységek felkeresik és őrizetbe veszik. Az őrizetbe vételt követően a gyanúsítottat megvádolják, és bíróság elé állítják, ahol a gyanúsított ügyvédje segítségével tisztázhatja magát. Ha ez nem sikerül, a gyanúsítottból vádlott lesz, s amennyiben a vádlottnak sem sikerül magát tisztáznia a vádak alól, akkor a bíróság kiszabja rá a megérdemelt büntetést, amit a fegyházban végrehajtanak. Ezzel a vádlott bűnelkövetővé vált. Fontos pontjai ennek a folyamatnak, hogy a bírósági ítélet előtt a gyanúsított még nem bűnelkövető, és így például nem lehet rajta ítéletet végrehajtani, illetve hogy a bírósági ítélet után a bűnelkövetőn az ítéletet fegyházban hajtják végre.

A törvénynek való érvényszerzés e jellegzetességei miatt különbözik a személy szerinti emberölés (named killing) fent tárgyalt módszerétől. A személy szerinti emberölés esetében ugyanis az ellenséges személy megnevezése egyben azzal is jár, hogy őt bírósági vizsgálat nélkül bűnelkövetővé nyilvánítják, kiszabják rá a halálos ítéletet, és lehetővé teszik az élete elvételét az ő tartózkodási helyén. A személy szerinti emberölés, megkülönböztetve a törvénynek való érvényszerzéstől, a törvénynek való érvényszerzési folyamaton kívüli kivégzés. A törvénynek való érvényszerzés értelmében vett célzott emberölés és a személy szerinti emberölés azonban összeomlódhat, ha jogi lehetőség van olyan bírósági tárgyalás lefolytatására, ahol a vádlott nincs jelen, és távollétében lehetőség van a bírósági ítélet meghozatalára. Ebben az esetben ugyanis lehetőség nyílik a törvénynek való érvényszerzés folyamatán belüli kivégzésre. Ezzel a lehetőséggel, és a távollétben lefolytatott elítélés lehetőségével nem foglalkozom a továbbiakban.

15 Uo.: 137. o.

16 Vö.: McMahan, Jeff: Targeted Killing: Murder, Combat or Law Enforcement? In Finkelstein, J. D. Ohlen, A. Altman (eds) Targeted Killing. Law and Morality in an Asymmetrical World, Oxford, 2012. OUP, 138. skk.

A törvénynek való érvényszerzés igazolási módszere a terroristák esetében arra az eshetőségre támaszkodik, hogy az országon belüli gyanúsítottak esetében előfordulhat, hogy a gyanúsított ellenáll a letartóztatásnak, azaz hogy ő vagy a társai fenyegetést jelentenek a nyomozó és fegyveres egységekre. Ebben a helyzetben az országon belüli esetekben megengedett a fegyverhasználat a letartóztatás kivitelezése (és az önvédelem) végett. Az elképzelés szerint a célzott emberölés igazolása teljesen hasonlóan működhet. Amennyiben a speciális egységek megfelelő jogkörrel rendelkező tagjai megfelelő információkkal rendelkeznek egy-egy fontosabb terroristavezető hollétéről, akkor őt megkísérelhetik őrizetbe venni. Ekkor a kérdéses terroristáról már összegyűlt annyi bizonyító anyag, hogy megalapozott gyanú álljon fenn a terrorista bűnösségére és a vád megalapozására. Amennyiben a terroristavezető vagy társai ellenállnak az őrizetbe vételnek, akkor a nyomozó és fegyveres erők a törvénynek érvényt szerezhetnek, aminek során a terrorista elvesztheti az életét.

A célzott emberölésnek ez a leírása nem teljesen rossz, de mint igazolás, nem teljesen azt igazolja, amit várunk tőle. Az a tény talán elfogadható, hogy az őrizetbe venni kívánt terroristavezetők és/vagy társaik többnyire nem fogják magukat egyszerűen megadni, nem fogják vállalni az őrizetbe vételt, hanem valószínűleg ellent fognak állni, aminek során sokszor elvesztik az életüket. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a törvénynek való érvényszerzés igazolja annak a helyzetnek a kialakítását, amelyben az őrizetbe venni kívánt terrorista nem adja meg magát, akkor úgy tűnhet, hogy a törvénynek való érvényszerzés igazolja a célzott emberölés módszerét. Ez azonban nem így van.

A törvénynek való érvényszerzés ugyanis igazolásként (és nem az ilyen esetek egy általánosító és összegző leírásaként) azt támasztja alá, hogy a kérdéses terrorista fegyveresen felkereshető és őrizetbe vétel alá vonható, akár fegyveres kényszerítést is használva. Ez az igazolás nem tartalmazza a terrorista élete elvételének igazolását. Tény, hogy bizonyos esetekben a nyomozók nem tudnak mást tenni, mint hogy elveszik az őrizetbe venni kívánt személy életét. Az emberölést azonban ekkor nem az igazolja, hogy ezzel szereznek érvényt a törvénynek, hiszen a törvény a jelen esetben csak az őrizetbe vételt írja elő. A törvény akkor írná elő az őrizetbe vételt vagy az emberölést, ha korábban született volna olyan bírósági határozat, amely a távollétében halálra ítéli a terroristát, és lehetőséget teremt a fegyintézetben vagy a tartózkodási helyén való kivégzésére. Ez azonban, mint láttuk, a személy szerinti emberölés verziója a törvénynek való érvényszerzésnek. Amennyiben a kivégzésre nincs lehetőség, akkor csak az igazolhatja a terrorista életének az elvételét, hogy az őrizetbe vételt végrehajtó nyomozók védik a saját életüket.

Végezetül érdemes megjegyezni, hogy nem is tűnik túl élethűnek úgy gondolkodni, hogy küldjünk nyomozókat a terrorista tartózkodási helyére, hátha nem áll ellen az őrizetbe vételnek. A helyzet sokkal inkább képzelhető el úgy, hogy speciális felhatalmazással rendelkező, azaz az őrizetbe vételre is jogosult, speciális kiképzést kapott katonák támadják meg a terrorista tartózkodási helyét, és kísérlik meg a „fegyveres őrizetbe vételt”, aminek az eredménye azonban a terrorista halála lesz.

A célzott emberölés morális igazolása: az önvédelem

A célzott emberölés másik igazolása az önvédelemre támaszkodik, és úgy fogalmazható meg, hogy a terroristavezetők vagy a terrorista szervezetben fontos szerepet játszó személyek élete önvédelem során elvehető a célzott emberölés módszerével. Az önvédelemre hivatkozó igazolásnak három fontosabb fogalmi része van: az hogy a benne szerepet játszó önvédelem fogalma összetett fogalom, hogy az önvédelem megelőző jellegű, és végül, hogy a célszemélynek speciális kapcsolata van a megelőzni kívánt tettel vagy tettekkel.

Fent szó volt róla, hogy az igazságos háború elméletében az önvédelem fogalma kétféleképpen kaphat szerepet. Vagy a háború indításának igazságos okaként, amikor az állam önvédelméről és sok esetben ténylegesen az állam nem harcoló tagjainak a védelméről van szó, vagy a háború viselése során, amikor a harcolóknak a saját magukat védő akciójáról van szó. A célzott emberölés esetében az önvédelem célja ugyan az állam és az állam nem harcoló tagjainak a védelme, azonban ez az önvédelem nem a háború indításának az igazságos oka. A célzott emberölés alkalmazása ugyanis egy olyan katonai akció, amely egy már folyó háborúban megindított katonai művelet. Az igazolásban szerepet játszó önvédelem-fogalom így olyan önvédelmi hadművelet, amelynek a célja egy *de facto* és *de jure* is zajló háborúban az állam nem harcoló polgárainak a védelme egy további terrortámadástól. A célzott emberölés igazolásához szükséges önvédelem-fogalomnak így az egyik eleme az, hogy annak célja az állam és a nem harcoló állampolgárok védelme, a másik eleme pedig az, hogy az a katonai akció, amelynek az igazolásában az önvédelemre lehet hivatkozni egy *de facto* és *de jure* is zajló háború.

Az igazoláshoz szükséges önvédelem-fogalom, továbbá, nem tényleges önvédelmet takar, amikor egy már megkezdődött agresszió ellenében van szükség a katonai akcióra, hanem megelőző jellegű, amikor egy (vagy több) küszöbön álló és másként el nem hárítható agresszió megelőzéséhez van szükség a megelőzni kívánt kárhoz mérten arányos katonai akcióra. A célzott emberölés igazolásához szükséges megelőző önvédelem fogalma morális szempontból nagyon hasonlít a háborúindítás során hivatkozott megelőző önvédelem fogalmához. Mindkét esetben arról van szó, hogy az agresszió ugyan még nem kezdődött el, de annak megindítása bármikor várható és másként el nem hárítható, csak az arányos megelőző támadással. A megelőző önvédelem fogalmának három fontos összetevője, hogy az agresszió a küszöbön álljon, hogy annak elhárításához szükség legyen a megelőző támadásra, és hogy a megelőző támadás arányos legyen azzal a kárral, amit a megelőzni kívánt agresszió vélhetően előidézne. A megelőző önvédelem fogalmának ezek a részei a küszöbön állás, a szükségesség és az arányosság fogalma.¹⁷

Az agresszió akkor áll küszöbön a háború indítása esetében, ha adott az agresszió ellenséges szándéka, ha adottak a fegyverek az agresszióhoz, és ha adott a fegyverek használatához szükséges emberi erő mozgósítása. Ha e részfeltételek

17 Vö.: Dever, James – Dever, John P. Jr.: Making Waves: Refitting the Caroline Doctrine for the Twenty-First Century. In *Quinnipiac Law Review* (31), 2013.

közül valamelyik nem adott, akkor nem megelőző, hanem megakadályozó támadásról beszélünk. A megakadályozó támadás arra irányul, hogy ne jöjjön létre az az állapot, hogy az ellenség agressziója a küszöbön áll. A megakadályozó támadás a megelőző támadással szemben nem igazolható az önvédelemre hivatkozva. Ennek megfelelően az igazságos háborúviselés részeként alkalmazott célzott emberölés is csak megelőző lehet, megakadályozó nem.¹⁸

Az önvédelem szükségességének a feltétele azt jelenti, hogy a megelőző támadásnak – legyen akár hagyományos támadás, akár célzott emberölés – szükségesnek kell lennie ahhoz, hogy a fenyegetést jelentő agressziót elhárítsák. A háború indításának az esetében a megelőző csapásnak meg kell akadályozni az ellenséget abban, hogy kibontakoztassa saját támadását, és hogy ténylegesen fenyegetse az önvédelmet folytató állam nem harcoló lakosságát. A célzott emberölés a szükségesség feltételének bizonyos esetekben úgy felel meg, hogy a terrorista életének a közvetlen támadása által megelőzi az elkövetni kívánt terrorcselekményt, más esetben (amit alább a szimbolikus terroristavezető esetének fogok nevezni) pedig úgy, hogy csökkenti a tervezett és elkövetett terrorcselekmények számát. Az utóbbi esetben a célzott emberölés egyáltalán nem egy adott terrorcselekmény elkövetésének a megelőzéséhez szükséges, hanem sokkal inkább terrorcselekmények sorozatának a megelőzéséhez.

Végül, a célzott emberölés esetében az önvédelem részeként az arányosság fogalmának akkor van jelentősége, ha a célzott emberölés során nem csupán a terrorista élete kerül veszélybe, hanem más harcoló és nem harcoló személyek élete is.¹⁹ Ilyen eset, ha irányított rakétatámadással veszélyeztetik a terroristavezető életét, aki más, kevésbé jelentős terroristák és a családja társaságában egy autóban utazik. Az arányosság ebben az esetben azt kívánja meg, hogy a támadás ne torkolljon mészárlásba, hogy céljában ne a nem harcolók ellen irányuljon, illetve, hogy előre látottan ne okozzon jelentős kárt az ellenséges nem harcolók életében. Ezek a feltételek a célzott emberölésnél teljesülnek. A célzott emberölés módszere azért is tűnhet csábítónak első pillantásra, mert alapvetően gazdaságos módszer, mind abban az értelemben, hogy a támadáshoz használt erők minimálisak, mind abban az értelemben, hogy az ellenségnek okozott kár minimális, összehasonlítva egy hagyományos támadással.

Úgy vélem, hogy a célzott emberölés igazolásához szükséges önvédelem-fogalom igazán lényeges része az önvédelmi katonai akció célpontja, a terroristavezető vagy a terrorszervezetben jelentős szerepet játszó személy és a küszöbön álló terrorcselekmény közötti kapcsolat. Ez a kapcsolat jelöli ki ugyanis az adott terroristát, mint a

18 Frowe, Helen: *The Ethics of War and Peace*, London, 2011. Routledge, 72. skk.

19 Amíg a harcolók életének a veszélyeztetésére az igazságos háború elméletén belül az arányosság elvének az alkalmazásával van lehetőség, addig a nem harcolók életének veszélyeztetésére a kettős hatás elvét alkalmazva van lehetőség, és nem az arányosság elvén keresztül. Ez az arányosságfogalom a szűk arányosság fogalma. A kettős hatás elve szerint, amely szintén magába foglalja az arányosság fogalmát, a nem harcolók élete csak abban az esetben veszélyeztethető, ha a támadás célja valamilyen katonai cél, aminek az elérése előre látott, de nem szándékolt és a cél eléréséhez képest arányos nagyságú nem harcoló áldozatokkal is jár. Az egyszerűség kedvéért fent mind a harcolókra, mind a nem harcolókra irányuló fenyegetés nagyságának a meghatározásához az arányosság elvét használok. Ez az arányosságfogalom a tág arányosság fogalma. Vö.: McMahan, Jeff: *Killing in War*, Oxford, 2009. OUP, 20–21. o.

célzott emberölés célpontját. A kapcsolat meghatározása azért is bír komoly jelentőséggel, mert a kérdéses terroristák általában nem végrehajtói a terrorcselekménynek, hanem csupán távoli levezénylői vagy szimbolikus vezetői a terrorcselekményt végrehajtó terrorista csoportnak.

A megakadályozandó terrorcselekmény és a terrorista között legalább háromféle kapcsolat állhat fenn. Ha a terrorista maga az elkövetője a terrorista cselekménynek (például egy mesterlövész vagy öngyilkos támadó), akkor a kapcsolat közvetlen oksági kapcsolat. A terrorista ebben az esetben közvetlenül saját maga idézi elő a terrorcselekményt, ugyanis ő az, aki meghúzza a ravaszt, vagy felrobbantja a bombát. Ha a terrorista a távoli levezénylője a terrorista cselekménynek, akkor a kapcsolat közvetett oksági kapcsolat. A közvetett oksági kapcsolat egy hierarchikus rendben kiadott parancsokon keresztüli kapcsolati láncban áll, aminek a segítségével a távolról felügyelő terrorista levezényli a terrorcselekményt. Nem szükséges, hogy a távolról vezénylő közvetlenül utasítson valakit a ravasz meghúzására vagy a bomba felrobbantására, előfordulhat, hogy a kapcsolati lánc több elemből áll. Ugyanakkor lényeges, hogy ennek a terroristának a parancsa szükséges legyen a terrorcselekmény végrehajtásához. Úgy vélem, hogy ezekben az esetekben, szem előtt tartva az önvédelmet, minden további nélkül igazolható a célzott emberölés, azaz a végrehajtó vagy a távolról vezénylő terrorista elleni közvetlen támadás.

Végül, a legkevésbé egyértelmű esetben, a terrorcselekmény és a célzott emberölés célpontja közötti kapcsolat nélkülöz minden oksági elemet, és kizárólag szimbolikus tartalmakra épül. A most vizsgált kapcsolatban a terroristavezető egyáltalán nem ad ki parancsot terrorcselekmény végrehajtására. Ugyanakkor a tömegkommunikációs és egyéb közvetítő csatornákon keresztül nyilvánvalóvá teszi azokat az értékeket, amelyekért ő érdemesnek tartja a harcot, illetve azokat a módszereket is, ahogyan ő érdemesnek tartja a harcot. A terroristavezető kiállhat az értékek és a módszerek mellett közvetlenül, népszerűsítve az értékeket, vagy közvetve, egy korábbi terrorcselekményt utólag felvállalva. Mindkét esetben arról van szó, hogy a terroristavezető azonosul valamilyen értékrenddel, illetve ennek az értékrendnek a követésére buzdítja híveit. Fontos hangsúlyozni, hogy az ilyen terroristavezető nem maga követi el a terrorcselekményeket és parancsokat sem ad terrorcselekmények elkövetésére. Ugyanakkor fontos figurája az adott terrorista csoport működésének, mivel személyisége és a személyiségével azonosított értékek sok más, potenciálisan terrorcselekményt elkövető személyt ösztönöznek terrorcselekmények végrehajtására. Személye nélkül a többi terrorista kevésbé lenne motivált terrorcselekményeket elkövetni. Az ilyen terroristavezető a terrrorszervezetben elsősorban szimbolikus szerepet tölt be, mivel az ő személye azonosítja azokat a célokat és azokat a módszereket, amelyeket az őt követő és példaképként tisztelő személyeknek ténylegesen követniük, illetve alkalmazniuk kell. Ő az, aki terroristák számára szimbolizálja mindazt, amiért a terroristák harcolnak. Az ilyen terroristavezető kapcsolata a terrorcselekményekkel, ebben az értelemben, szimbolikus.

A terrorcselekményekkel szimbolikus kapcsolatban álló vezető akkor kerülhet a terrrorszervezetben belül fontos szerepbe, ha már van bizonyos története a terrorizmuson vagy magán a terrrorszervezetben belül, ami által megalapozta saját személyének a fontosságát. Ennek megfelelően a terroristavezető nem lehet csupán egy

karizmatikus *homo novus*, hanem épp annyira fontos az, amit a múltban tett, mint az, amit a jövőben fog tenni.

A terrorcselekmény és a terroristavezető közötti szimbolikus kapcsolat alapot ad arra, hogy a terroristavezetőt, az önvédelmet figyelem előtt tartva, a célzott emberölés célpontjának tekintsük. A terroristavezető ugyanis nem ad ki közvetlen parancsot, és így nem felügyeli a tettek végrehajtását, azonban pontosan ugyanaz a tágan vett akarat van meg benne, ami a tetteket távolról felügyelő terroristában. Ez az akarat azonban ebben az esetben nem oksági viszonyon keresztül hatékony, hanem szimbolikus viszonyon keresztül.

A szimbolikus kapcsolat természetének a megértéséhez érdemes egy rövid kitekintést tenni a morális kötelességek egy morális elméletére, a teológiai voluntarizmusra. A teológiai voluntarizmus elmélete szerint a morális kötelességek Isten akaratából származnak. Az elmélet szerint Isten akaratát kétféleképpen alapozhatja meg a morális kötelességeket. Isten akaratából egyrészt úgy származhatnak morális kötelességek, hogy Isten parancs formájában kifejezi akaratát, hogy ezt vagy azt a tettet meg kell tenni. A Bibliában Isten akaratának a kifejezése a Tízparancsolat és a szeretet törvénye. Isten akaratából azonban, másrészt, azáltal is származhatnak morális kötelességek, hogy Isten bizonyos értékekkel és módszerek választásával, szándékával vagy kívánságával azonosul.²⁰ Az előbbi esetben Isten akaratát egy konkrét tett végrehajtására vonatkozik, az utóbbi esetben azonban a tettek és módszerek egy meghatározott típusára, amellyel Isten személyében azonosul. A teológiai voluntarizmus értelmében, mindkét esetben ugyanannyira morális kötelesség Isten akaratának a végrehajtása.

A terrorcselekményekkel szimbolikus kapcsolatban álló terroristavezető helyzete, a vizsgált problémát tekintve (egy konkrét vonatkozásban) hasonló Isten helyzetéhez a második esetben. Sem Isten, sem a terroristavezető nem ad parancsot, azonban Isten is, és a terroristavezető is elköteleződik választásával, szándékával vagy kívánságával bizonyos értékek és módszerek mellett. Természetesen mind a biblikus Isten, mind Allah teljesen más célok és módszerek mellett köteleződik el, mint a terroristák. Ami közös az isteni akarat és az Istent követő személyek tettei, illetve a szimbolikus terroristavezető és az őt követő terroristák tettei között, az az akaró személy és a személyt követő más személyek kapcsolatának a természete.

A terroristavezető értékeknek és módszereknek való elköteleződése által mindazok a személyek, akik követik a terrorista vezetőt, pozitív megerősítéshez jutnak azt illetően, hogy a terrorcselekményt végre kell hajtani. A terroristavezető ezért olyan fenyegetést jelent, amely fenyegetés a követők tettei által realizálódik. Ez a fenyegetés a szimbolikus fenyegetés.

A szimbolikus fenyegetés

Mindhárom, a terrorcselekmények és a terroristák között fennálló, most vizsgált kapcsolatban az a közös, hogy a kapcsolatokban szereplő terroristák egyaránt harcolók,

20 Murphy, Mark: Theological Voluntarism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/voluntarism-theological/>.

mégpedig aktív fenyegetések. A harcolókon azokat a személyeket értjük, akik fenyegetést jelentenek az ellenség katonáira, az aktív fenyegetésen pedig azt a személyt, aki a fenyegetéssel szándékosan morális kár okozására törekszik. A ravaszt meghúzó vagy a bombát felrobbantó terrorista és a terrorcselekményt távolról levelezéni a terrorista azért minősülnek aktív fenyegetésnek, mert a terrorcselekménnyel egy konkrét morális kár okozására törekszenek, és csak akkor, amikor éppen a károkozásra törekszenek, egyébként nem.

A szimbolikus terroristavezető jelentette szimbolikus fenyegetés is aktív fenyegetés. A szimbolikus fenyegetés azért minősül aktív fenyegetésnek, mert a terroristavezető a terrorcselekményekre való buzdítással általában véve törekszik morális kár okozására. Az ilyen terroristavezető mindig aktív fenyegetésnek minősül, akár zajlik hozzá köthető terrorcselekmény, akár nem. A szimbolikus vezető ugyanis nem feltétlenül jelöl ki egy konkrét célpontot, nem feltétlenül nevez meg egy konkrét módszert, és nem feltétlenül utasít egy konkrét tett megtételére. Pusztán a léte és a létével saját maga és mások által szándékosan azonosított értékek tartalma jelöli ki a célok és alkalmazott módszerek típusát. A kijelölt cél- és módszertípusokat a terroristák konkretizálják, mert a szimbolikus vezetővel azonosított értékek arra sarkallják a többi terroristát, hogy terrorcselekményeket hajtsanak végre, illetve hogy felkészüljenek terrorcselekmények végrehajtására. A felkészülés a terroristavezető aktivitása mellett pedig bármikor elkezdődhet.

Érdemes hangsúlyozni azonban, hogy a szimbolikus fenyegetés sem egészben, sem részben nem kapcsolódik a végrehajtó terroristák tevékenységéhez. Így nem abban áll, hogy a végrehajtó terrorista készül terrorcselekményt elkövetni, vagy, hogy a szimbolikus terroristavezető szellemi vezetése mellett a végrehajtó terrorista készül terrorcselekményt elkövetni. A szimbolikus fenyegetés csak a szimbolikus terroristavezető létehez és tevékenységéhez köthető. Az azonban lényeges, hogy legalább elviekben legyenek olyan személyek, akik számára a terroristavezető léte és tevékenysége pozitív megerősítést jelent terrorcselekmények elkövetésére. Ezen potenciális végrehajtó terroristák hiányában ugyanis nem lennének olyan személyek, akik számára a terroristavezető személye a kérdéses értékeket és módszereket szimbolizálná. Az önvédelemben alkalmazott célzott emberöléshez azonban ezeknek a személyeknek nem szükséges aktivizálódniuk.

A szimbolikus vezető nem csupán passzív fenyegetést jelent, bár a passzív fenyegetés meghatározása szerint többek között a létével fenyeget. A passzív fenyegetés azonban csak kiegészítése egy aktív fenyegetésnek, amivel együtt összetett fenyegetést képez. Ilyen például, ha az egyik katona elállja az utat, amíg a másik támadja az ellenséget, aki így az elállt úton nem tud visszavonulni. A szimbolikus vezető esetében a vezető tevékenysége a propagandán kívül fizikailag nem jelentős, ő mégsem passzivitásában jelenti a fenyegetést. Ennek az az oka, hogy egyáltalán nem fizikailag jelenti a fenyegetést, hanem szimbolikusan és így morálisan. A szimbólumok pedig mindaddig aktívan hatnak, buzdítanak és mutatnak utat, amíg vannak olyanok, akik értékelik és követik őket. Ennek megfelelően, a szimbolikus vezető nem is közvetlen fenyegetés, mivel a fenyegetésnek ez a formája is a fizikai fenyegetéshez kapcsolódik. Végül a szimbolikus fenyegetés nem is közvetett morálisan nem ártatlan fenyegetés, mert bár materiálisan mindkettő ártatlan, a két esetben más

jelent a materiális ártatlanság. A szimbolikus fenyegetés esetében a materiális ártatlanság abban áll, hogy nincs neki materiális szerepe, a terroristavezető ugyanis gyakorlatilag elhanyagolható oksági szereppel rendelkezik a morális kár okozásában. A közvetlen fenyegetésnek ezzel szemben bizonyos értelemben van materiális szerepe, ez a szerep azonban közvetett. A szimbolikus fenyegetés illeszkedését a fenyegetés többi típusa közé az 2. táblázat mutatja.

<i>Fenyegetés</i>	<i>Materiálisan</i>	<i>Morálisan</i>
aktív – materiális	nem ártatlan	nem ártatlan (egyeti rosszra irányul)
aktív – szimbolikus	ártatlan (nincs materiális szerepe)	nem ártatlan (a rossz valamilyen típusára irányul)
passzív	nem ártatlan (származékosan)	nem ártatlan (származékosan)
közvetlen	nem ártatlan	ártatlan
közvetett	ártatlan (közvetett materiális szerepe van)	nem ártatlan / ártatlan

2. táblázat
A fenyegetés típusai (2.)

Összefoglalás és kitekintés

A tanulmányban amellet érveltem, hogy lehetséges harcolni az igazságos háborúviselés módszereivel az olyan terroristavezetők ellen, mint Oszama bin Laden. Az egyik ilyen módszer a célzott emberölés módszere, aminek során az önvédelemre alapozva közvetlenül támadható a terroristavezetők élete, ha a terroristavezető szimbolikus kapcsolatban áll terrorcselekményekkel. A terroristavezetők elleni célzott emberölés egy nem állami szervezet vezetőjének élete elleni közvetlen támadás. A témából fakadó további, lehetséges kutatási irány, hogy vajon lehetséges-e az igazságos háború elméletén belül olyan politikai vezetők élete elleni támadás, azaz merénylet, akik a saját nem harcoló polgáraik ellen kívánnak súlyos – például jelentős számú emberéletet követelő – emberi jogsértést elkövetni, vagy folytatni? Ilyen állami vezető volt Hitler, aki a zsidók ellenében, Sztálin, aki a muzsikok ellenében, vagy Szaddam Husszein, aki a síta „mocsári arabok” ellenében követett el emberi jogsértést. Alábbiakban röviden ennek a kérdésnek a létjogosultsága mellett fogalmazok meg néhány észrevételt.

A kérdés először is természetesen adódik a terroristavezetők ellen alkalmazott célzott emberölés morális lehetőségéből. Amennyiben ugyanis lehetséges a saját államunk nem harcoló polgárai életének a védelme a célzott emberölés segítségével, akkor talán erre lehetőség van a politikai vezető saját államának nem harcoló polgárai életének a védelmében is. A saját és az agresszor államának a nem harcolói azonban morális szempontból nem teljesen tartoznak ugyanabba a kategóriába. A saját állam nem harcolóinak a védelme ugyanis annak az államnak, mint államnak a

feladata, amelynek a nem harcolóiról szó van. Más államok nem harcolóinak a védelme azonban elsősorban annak az államnak a feladata, amelyiknek a nem harcolók a tagjai. Mindkét állítás annak a következménye, hogy az államok szuverének, azaz az állam vezetésének a feladata meghatározni azt, hogy mi történjen a területén, illetve megvédeni állampolgárainak közösségét. A vizsgálandó helyzet azonban éppen az, hogy az agresszor éppen a saját nem harcolói ellen kíván elkövetni emberi jogsértést. Az igazságos háború elméletén belül elfogadott humanitárius intervenció elmélete ugyan bizonyos keretek között igazolja az államok elleni hadviselést, azonban kérdés, hogy ebben a harcban lehet-e szerepe a célzott emberölésnek.²¹ Egy fontos részprobléma így, hogy vajon a célzott emberölés alkalmazhatósága kiterjeszthető-e a nem állami vezetőkről az állami vezetőkre.

A részprobléma eldöntésének egyik aspektusa az, hogy a terroristavezetők ellen alkalmazott célzott emberölés igazolása ebben az esetben nem működik. A terrorista-vezetők ellen a fentiek értelmében ugyanis azért lehet fellépni, mert az ő tevékenységük fenyegetést jelent a saját állam nem harcoló tagjaira, azaz az önvédelem alapján. Önvédelemről azonban, első pillantásra, egy másik állam tagjainak a védelmét illetően nem lehet beszélni.

Egy másik állam belügyeibe a másik állam polgárainak a védelmében ugyan lehetséges beavatkozni vagy az államok közötti szövetség alapján, vagy azért, mert a másik állam polgárainak egy közössége kéri ezt a segítséget,²² azonban most tegyük fel, hogy nem ez a helyzet. Ebben az esetben is lehetséges hivatkozási alap a komoly emberi jogsérelem elkövetésének vagy folytatásának a megakadályozása. Ez az eset talán értékelhető úgy, mint a beavatkozó állam saját maga által képviselt igazságos külpolitikai/nemzetközi rendszernek a védelme. Ezzel ugyan elismerjük, hogy jelenleg nem létezik, és talán nem is létezhet, egy olyan világállam, amely a saját belpolitikai szintjén lenne képes kezelni az emberi jogsértéseket. Ugyanakkor a beavatkozó államoknak a katonai – akár a célzott emberölés módszerét is magában foglaló – beavatkozását a súlyosan emberi jogsértő államok tevékenységébe így nem csupán morális, és a politika színpadán másodlagos kérdésként fognánk fel, hanem mint olyan tágabb értelemben vett politikai kérdést, amelyben jelentősége van a beavatkozó állam önvédelmének. Amíg az önvédelem alapján egy állam a saját nem harcoló polgárainak a védelmében, egyféle értelemben belpolitikai feladatokat lát el, addig ugyanezen az alapon egy másik állam civiljeinek a védelmében külpolitikai feladatokat. Amíg azonban önvédelmi alapon egy állam belpolitikai feladata a saját nem harcoló polgárai életének a védelme, elviekben minden egyes állampolgára életének a védelme, addig ugyanezen az alapon az állam külpolitikai feladata más állam polgárai életének a védelme a súlyos emberi jogsértések ellen, azaz az emberi jogok védelme.

21 Vö.: Altman, Andrew – Wellman, Christopher Health: From Humanitarian Intervention to Assassination: Human Rights and Political Violence. In *Ethics* (118), 2008.

22 Vö.: Walzer, Michael: Interventions. In *Just and Unjust War*, USA, Basic Books, 1977/1992.

23 Brincat, Shannon K.: Death to Tyrants: The Political Philosophy of Tyrannicide I-II. In *Journal of International Political Theory* (4)-(5), 2008–2009.

Végül, a célzott emberölés módszerének kiterjesztését illető kutatást az is motíválja, hogy az európai politikai gondolkodásban komoly szerepe volt a rossz uralkodó elleni harc, azaz a zsarnokölés elméletének.²³ A zsarnokok elleni harcnak a korábbiakban az volt a kulcskérdése, hogy milyen feltételek mellett lehet megtagadni az engedelmeskedést az állam vezetése felé, és a közjóra hivatkozva megtámadni azt. Manapság a közjó szintén fontos hivatkozási eleme a zsarnokölés elméletének, azonban amellet egyrészt megjelent az emberi jogsértés fogalma, illetve mellőle eltűnt az engedelmeskedés kötelessége. Ez a változás egyrészt annak köszönhető, hogy a zsarnokölés elméleti problémája manapság, hagyományos értelemben, nem belpolitikai, hanem külpolitikai problémaként merül fel, igazolása pedig az adott állam közjavát súlyosan károsító aktuális vagy potenciális emberi jogsértésre támaszkodik.

IRODALOMJEGYZÉK

- Altman, Andrew – Wellman, Christopher: Health: From Humanitarian Intervention to Assassination: Human Rights and Political Violence. In *Ethics* (118), 2008.
- Brincat, Shannon K.: Death to Tyrants: The Political Philosophy of Tyrannicide I–II. In *Journal of International Political Theory* (4)-(5), 2008–2009.
- Cady, Duane L.: *From Warism to Pacifism. A Moral Continuum*. Philadelphia, Temple University Press, 2010.
- Ceadel, Martin: Thinking about Peace and War. In Oxford, OUP, 1989
- Dever, James – Dever, John P. Jr.: Making Waves: Refitting the Caroline Doctrine for the Twenty-First Century. In *Quinnipiac Law Review* (31), 2013.
- Frowe, Helen: *The Ethics of War and Peace*, London, Routledge, 2011.
- Frowe, Helen: Self-Defence and the Principle of Non-Combatant Immunity. In *Journal of Moral Philosophy* (8), 2011.
- Frowe, Helen: *Defensive Killing*. Oxford, OUP, 2014.
- Gross, Michael L.: Assassination: Killing in the Shadow of Self-Defense. In J. Irwin (ed) *War and Virtual War: The Challenges to Communities*, Amsterdam, Rodopi, 2004.
- Gross, Michael: Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? In *Journal of Applied Ethics* (23), 2006.
- McMahan, Jeff: Innocence, Self-Defense and Killing in War. In *The Journal of Political Philosophy* (2), 1994.
- McMahan, Jeff: *Killing in War*, Oxford, OUP, 2009.
- McMahan, Jeff: Targeted Killing: Murder, Combat or Law Enforcement? In Finkelstein, J. D. Ohlen, A. Altman (eds) *Targeted Killing. Law and Morality in an Asymmetrical World*, Oxford, OUP, 2012.
- Meisels, Tamar: *The Trouble with Terror*, Cambridge, CUP, 2008.
- Nagel, Thomas: War and Massacre. In *Philosophy and Public Affairs* (1), 1972
- Murphy, Mark: Theological Voluntarism, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/voluntarism-theological/>.
- Statman, Daniel: Targeted Killing. In *Theoretical Inquiries in Law* (5), 2004.
- Zohar, Innonence and Complex Threats: Upholding the War Ethic and the Condemnation of Terrorism. In *Ethics* (114), 2004.
- Walzer, Michael: *Just and Unjust War*, USA, Basic Books, 1977/1992.

Szentgáli Gergely

Csendben szolgálni

A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és átalakítása 2010 és 2014 között – 2. rész¹

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.77

„Az már csak úgy van, hogy a vadászok szívesebben vadásznak tigrisre, mint nyúlra.”²

Petra Reski: Maffia

A kétrészes tanulmány jelen összevontjában a magyar nemzetbiztonsági ágazat státusza és reformja áll Orbán Viktor második kabinetjének időszakában. Tekintve, hogy a téma szinte érintetlen a szakértők részéről, célom a reformok és fontos változások bemutatása, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos szakirodalom gazdagítása volt.

A magyar biztonság- és védelempolitikával foglalkozó írások jelentős többsége a Magyar Honvédséget érintő kérdésekre korlátozódik. Az elmúlt politikai ciklusok biztonságot érintő értékelései döntő többségében katonapolitikai kérdéseket taglalnak, a politikai évkönyvek is (feltéve, hogy van biztonságpolitikai témával foglalkozó fejezetük) csupán a haderőreform eredményeire vagy eredménytelenségére fókuszálnak. A nemzetbiztonsági szektor ebből a szempontból még inkább elhanyagolt területnek számít, a szakmai elemzések elsősorban szűkebb (de fontos) problémaköröket vizsgálnak, míg az említett évkönyvekben is csupán a botrányokkal kapcsolatos beszámolók kapnak helyet. A kétrészes tanulmány célja, hogy áttekintse a magyar nemzetbiztonsági szektor helyzetét és az ott történt változásokat 2010 és 2014 között, a második Orbán-kormány hivatali idejére fókuszálva, ezzel is hozzájárulva a nemzetbiztonsági szakirodalomhoz. A jelenlegi (lezáró) tanulmányomban a konkrét átalakításokat veszem górcső alá.

Tanulmányom első részében a nemzetbiztonsági szolgálatok rendszerváltás utáni történelmi háttérét és gyökereit mutattam be, illetve a tárgyalt ciklushoz kapcsolódó releváns politikai és biztonságpolitikai dokumentumokat elemeztem. [Szentgáli 2015.] Világossá vált, hogy a pártpolitikai gondolkodásnak nem képezik

1 Az MHTT 2014. évi pályázatán különdíjjal elismert tanulmány második része.

2 Reski 2009. pp. 226.

kiemelt részét a nemzetbiztonsági szolgálatokat érintő elképzelések. Mindazonáltal a biztonságpolitikai dokumentumok mégis egy sok szempontból megújult és világos keretet adtak ezeknek a szervezeteknek. A folytatásban a nemzetbiztonsági szolgálatokat és az azokat közvetlenül érintő, 2010 és 2014 között történt változásokat fogom megvizsgálni.

Az Alkotmányvédelmi Hivatal

A 2010-es kormányváltás után a nemzetbiztonsági szektorban végbemenő változások – melynek intenzitását jól mutatja, hogy a ciklus alatt 16 alkalommal módosította az Országgyűlés a nemzetbiztonsági törvényt [Solti 2013. pp. 117.] – először a polgári szegmensben történtek: a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvény 3. § (5) szerint a Nemzetbiztonsági Hivaltalt átnevezték Alkotmányvédelmi Hivatalra (AH). Ezzel egyidejűleg törölték a nemzetbiztonsági törvény azon passzusát, amely kizárja a belügyminisztert a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító lehetséges miniszterek köréből. Így elhárultak a jogi akadályok, és a polgári titkosszolgálatokat felügyelő tárca megszűnésével a belügyminiszter irányítása alá került az AH. [Szikinger 2014. pp. 3.] Ezzel a lépéssel a politikai elit megtörte az 1990 óta fennálló nemzetbiztonsági berendezkedés egyik fő irányvonalát, miszerint a szolgálatokat élesen el kell választani a rendőrségtől. Hetesy Zsolt doktori disszertációjában hívta fel a figyelmet az AH és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) rendészeti irányba tolására. Érdeemes pár észrevételt idéznem tőle ezzel kapcsolatban:

- a belügyminiszter rendészetért felelős miniszterként kapja meg az AH-ra és az NBSZ-re vonatkozó jogszabály-alkotási felhatalmazást;
- az AH és az NBSZ belső biztonsági és bűnmegelőzési feladatait a Nemzeti Védelmi Szolgálat (NVSZ) vette át, így az állomány ellenőrzését egy rendőri szerv végzi;
- az AH-nál és az NBSZ-nél folyó oktatási, képzési, továbbképzési és tudományos kutatás irányait a Nemzeti Védelmi Szolgálattal és a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központtal (SZBKK) hangolják össze, az Információs Hivatal (IH) és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) helyett;
- az AH és az NBSZ tábornoki karának immáron rendőrségi egyenruhát kell hordaniuk az addigi honvédségi helyett. [Hetesy 2011. pp. 33.]

Véleményem szerint ez a folyamat az érintett két szolgálat morálja ellen hat. Mindezekon túl jogi szempontból is problémákat szül ez a helyzet, hiszen az említett két szolgálat továbbra is a nemzetbiztonsági törvény rendelkezései alá tartozik, amibe rendkívül belezavarnak a rendészeti elemek (például az, hogy a NVSZ által végzett ellenőrzés a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alapján zajlik).

További gyökeres változás volt még a Hivatal életében, hogy a terrorelhárítással kapcsolatos feladatköre (és a kapcsolódó jelentős állomány) átkerült a 2010. szeptember elsején, a 232/2010. (VIII. 19.) Korm. rendelettel megalapított Terrorelhárítási Központ (TEK) alá. [Tóth 2011. pp. 119.]

Ez a lépés zavart okozott a rendszerben, hiszen a terrorelhárítás-kérdés ebből kifolyólag nemzetbiztonságilag majdhogynem „érintetlen” vált.³ Ez pedig nemcsak a

hazai viszonylatokban problémás, hanem részben ellehetetleníti a nemzetközi együttműködést is, tekintve, hogy a TEK nem nemzetbiztonsági szolgálat. [Kis-Benedek 2013. pp. 105.] További problémákat idéz elő a tény, miszerint a TEK nem rendelkezik nyomozati jogkörrel (a folyamat ezen részét a Nemzeti Nyomozó Iroda végzi), így a rendvédelmi szektorban betöltött szerepe sem teljes.

A ciklus alatt vezetőváltás is történt: a Hivatal 2009-től 2011. december 16-ig Balajti László, a NBSZ korábbi főigazgatója vezette, akit Göbölös László, az NBSZ Információ Feldolgozó Igazgatóságának vezetője váltott megbízott főigazgatóként.⁴ Végleges kinevezése 2012. július elsejétől volt hatályos.⁵

A Hivatal költségvetésének alakulását az 1. táblázatban foglaltam össze:

1. táblázat

Az Alkotmányvédelmi Hivatal éves költségvetése, 2010–2014 (Md Ft)

2010	2011	2012	2013	2014
8,1	7,4	7	7	7,1

(Forrás: törvények az éves központi költségvetésről)

A KNBSZ mellett az AH az egyetlen szolgálat, amelynek csökkent a költségvetése a ciklus alatt.⁶ A költségvetés csökkenésére nincsen hivatalos magyarázat, ellenében a katonai szolgálattal, ahol az összevonásból és az alapvetően is deklarált politikai célból ered ez a folyamat. Vélhetően a terror-elhárítási feladatok kikerülésével hozható összefüggésbe a pénzügyi adatok romlása.

Látható, hogy az elmúlt ciklusban az AH jelentős súlyvesztésen ment keresztül, figyelve a feladatelvonásokat és a finansziális keret csökkentését. Ugyanakkor az elhárítási feladatok ellátására továbbra is égető szükség van, így a Hivatal megerősítése fontos feladat kell, hogy legyen a jövőben.

Az Információs Hivatal

A nemzetbiztonsági szolgálatok közül a második Orbán-kormány hivatali ideje alatt az Információs Hivatalnak (IH) jutott a legnagyobb „reflektorfény”, amely sajnos jelen esetben sem a szakmai párbeszédnek, hanem az irányítási rendszer átalakításával kapcsolatos politikai csatározásoknak engedett csupán teret.

3 Az IH és a KNBSZ továbbra is rendelkezik terror-felderítési feladatokkal, ez azonban nem pótolja a polgári elhárítás ez irányú munkáját. Ez az állapot szemben áll a nemzetközi gyakorlattal. Itt érdemes megjegyezni, hogy a TEK költségvetése felülmúlja a szolgálatokét: 2014-ben 12,4 milliárd forintból gazdálkodhatott a Központ.

4 Göbölös Lászlót 2015. március 31-ei hatállyal mentették fel, a megbízott vezető Földes Gyula, az AH korábbi főigazgató-helyettese lett.

5 A miniszterelnök 72/2012. (VI. 15.) ME határozata az Alkotmányvédelmi Hivatal főigazgatójának kinevezéséről.

6 A 2014-es előirányzott összeg még tovább csökkent 2014 júliusában, amikor Varga Mihály nemzetgazdasági miniszter utasítására 2 milliárd 726 millió forintot zároltak a Belügyminisztériumnál, amiből 400 millió forintnyi összeg hárult az Alkotmányvédelmi Hivatalra.

Az IH irányításáért felelős miniszter személye a 2010-es választások után rövid ideig bizonytalan volt. A kezdeti tervek szerint az elhárítással együtt a belügyminiszterhez került volna, azonban a túlzott hatalomkoncentráció miatt – a brit modell mintájára – a külügyminiszter kapta meg ezt a feladatot. Ez a döntés különösen hasznosnak bizonyult hazánk fél éve, az Európai Unió Tanácsának elnöksége alatt (2011. január 1. – június 30.). A ciklus felénél újabb váltás történt: az egyes törvényeknek a polgári hírszerzési tevékenység irányításával kapcsolatos módosításáról szóló 2012. évi XCVI. törvény és a kapcsolódó kormányrendelet⁷ az IH irányítását 2012. szeptember elsejével a miniszterelnök közvetlen hatáskörébe utalta, aki Lázár Jánost, a Miniszterelnökséget vezető államtitkárt jelölte ki erre a feladatra. Az államtitkár munkáját Kádár Andrea Beatrix helyettes államtitkár által vezetett Nemzetbiztonsági Iroda segítette.

Hasonlóan az Alkotmányvédelmi Hivatalhoz, az Információs Hivatalnál is történt vezetőváltás: 2012. szeptember 14-ei hatállyal Pásztor István, a KNBSZ korábbi főigazgató-helyettese lett az IH új főigazgatója,⁸ aki a 2010. augusztus 16-a óta hivatalban lévő Pető Tibort váltotta.

Az új irányítás (hangsúlyjaiban) új feladatokkal is járt. Lázár János az IH jövőbeni egyik legfontosabb feladatának nevezte az ország pénzügyi stabilitását fenyegető információk felderítését. Azon túl, hogy a Hivatal összegyűjti és elemzi az ország gazdaságát érintő információkat (állami kötvénypiac helyzete, magyar stratégiai nagyvállalatok iránti nemzetközi érdeklődés stb.), egyben figyelemmel követi a nemzetközi pénzügyi átalakulásokat is, ezzel is elősegítve a gazdasági válsággóccok sikeres elkerülését. A gazdaságbiztonsággal egy időben az energiabiztonság kérdése is az IH egyik elsőszámú feladatává vált. Ezen feladatok ellátásában fontos partner lesz a jövőben az AH. [Hetesy 2011. pp. 34.] Mindezekkel együtt napirendre került a Hivatal technikai fejlesztése és létszámkeretének növelése.

A 2. táblázat számaiból jól látható, hogy a 2012-es felügyeletváltás után jelentősen megugrott a szervezet költségvetése, összhangban az IH kibővülő feladatrendszérével és növekvő személyi állományával.

2. táblázat

Az Információs Hivatal éves költségvetése, 2010–2014 (Md Ft)

2010	2011	2012	2013	2014
6,7	8,2	7,7	10,1	11,1

(Forrás: törvények az éves központi költségvetésről)

A 2010 óta tartó pénzügyi növekedés nemcsak a Hivatal bővülő portfóliója miatt volt fontos, hanem az alapvető feladatok ellátása tekintetében is. Pető Tibor, az IH volt főigazgatója, 2010. augusztusi, főigazgató-jelöltként történő, a Nemzetbiztonsági

7 A Kormány 162/2012. (VII. 19.) Korm. rendelete az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet módosításáról.

8 A miniszterelnök 110/2012. (IX. 14.) ME határozata az Információs Hivatal főigazgatójának kinevezéséről.

Bizottság előtti meghallgatásán arról beszélt, hogy a forráshiány a működésképtelenség szélére sodorta a Hivatalt. Ma már, a 2014-es költségvetést figyelembe véve, az IH a második legnagyobb pénzügyi kerettel gazdálkodó szolgálat az NBSZ után.⁹

A Miniszterelnökség deklarált célja, miszerint az IH szerepét meg kell erősíteni a nemzetbiztonsági szektorban, a jobb finanszírozási keretek és bővülő struktúrán túl, komoly ellenőrzési/elszámolási környezetet teremtett. Ennek egyik eredménye a 2013. december 31-ei kormányrendelet,¹⁰ amely szabályozza a Hivatal munkatársainak teljesítményértékelését. A rendelet értelmében évente egyszer a feletteseknek értékelniük kell a beosztottjaikat, míg a főigazgatót a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős miniszter értékeli. A jogszabály a munkatársak esetében hét, míg a vezetők esetében tíz értékelendő kompetenciát határoz meg.

Az elmúlt ciklusban az IH egyértelmű megerősödése figyelhető meg, amely nem csak a politikai vezetés preferenciáját mutatta meg, hanem az átalakuló biztonsági környezet változásából fakadó igényeket is megvilágította (lásd ukrán válság).

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) a legfiatalabb, legnagyobb költségvetéssel rendelkező és tevékenységében a legösszetettebb nemzetbiztonsági szolgálat. [Boda 2012. pp. 124.] Az NBSZ, mint technikai kiszolgáló szerv, egyedülálló jelenség a világon, mondhatni a „magyar modell” megtestesítője a nemzetbiztonsági szolgálatok vonatkozásában, amely a látszat ellenére nem azonos az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség (National Security Agency) által betöltött szereppel. [Solti 2015. pp. 53–54.] A 2010 és 2014 közötti időszakban, a politikai viták tekintetében a leginkább háttérben maradó szereplő maradt, sem botrányok, sem komoly átalakítások nem érintették.

Néhány változás azonban itt is történt. Példának okáért, kibővült a titkos információgyűjtő eszközök és módszerek megrendelésére jogosult szervezetek köre: a 2011. január elsejei hatállyal létrehozott Nemzeti Védelmi Szolgálattal (NVSZ),¹¹ illetve a már tárgyalt Terrorelhárítási Központtal együtt immáron nyolc szervezett alkotja a megrendelői kört. A maradék hat szervezet változatlanul az alábbi: az ügyészség, a rendőrség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, illetve a polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok. A szakszolgálat irányába továbbra is a bűnüldöző szervek felől érkezik a legtöbb megkeresés. [Boda 2013. pp. 56.]

Főigazgatói tekintetben, 2010. július elsejei hatállyal Boda József vette át Dobokay Gábortól, a Nemzetbiztonsági Hivatal korábbi főigazgatójától az NBSZ

⁹ 2015-ben az IH költségvetése tovább nőtt, 11,8 milliárd forintra.

¹⁰ A Kormány 552/2013. (XII. 31.) Korm. rendelete az Információs Hivatal hivatásos állománya teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, a teljesítményértékelés elemeinek alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről.

¹¹ Kormány 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelete a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról.

vezetését.¹² A jelenleg hivatalban lévő főigazgató, Szabó Hedvig, 2014. augusztus elsejei hatállyal vezeti a Szakszolgálatot.¹³

Új feladatként jelent meg a kormányzati kibervédelmi központ üzemeltetése. A 2013. július elseje óta működő Kormányzati Eseménykezelő Központot (GovCERT-Hungary) az állami és önkormányzati szervek elektronikus információ-biztonságáról szóló 2013. évi L. törvény hozta létre, feladat- és hatáskörét pedig a vonatkozó kormányrendelet¹⁴ szabta meg, amely egyben a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot jelölte meg üzemeltetőként.

A CERT¹⁵ koncepciója 1988-ban jelent meg a Carnegie Mellon Egyetemen, az Egyesült Államokban. A lényege egy szakértőkből álló csoport létrehozása azzal a feladattal, hogy elássák a nemzeti hálózatok felügyeletét és valós idejű védelmét (real-time defense). [Szentgáli 2013a. pp. 296.] A CERT-ek azóta számos esetben kormányzati incidenskezelő központként működnek, aktív résztvevőjeként az elsődleges védelmi vonalaknak.

A főigazgató technikai és támogató helyettesének közvetlen alárendeltségében működő központ az elektronikus információbiztonsági törvény 2015 júliusi módosításával a kormányzati incidenskezelés fő szervévé vált, amely az újonnan megalapított szektoriális (a polgári, illetve a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok keretei között működő) és a kritikus infrastruktúrák védelméért felelős incidenskezelő központokkal együttműködésben végzi a feladatát.

Ahogy azt már említettem, az NBSZ dolgozik a legnagyobb költségvetéssel a szolgálatok között. Ez a keret a ciklus alatt végig kiegyensúlyozott volt, míg 2014-ben nagy ugrás figyelhető meg. Az összesített adatokért lásd a 3. táblázatot.

3. táblázat

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat éves költségvetése, 2010–2014 (Mrd Ft)

2010	2011	2012	2013	2014
15,5	15,7	15,3	15,3	17,7

(Forrás: törvények az éves központi költségvetésről)

A kiemelkedő költségvetést alapvetően két dolog indokolja: a titkos információgyűjtés mindig is rendkívül költségigényes tevékenység volt és vélhetően a jövőben is az marad. Továbbá a megrendelők köre és annak bővülése az, amely döntően meghatározza a financiális keretet. Figyelembe véve, hogy immáron nyolc szerv jogosult igénybe venni az NBSZ szolgáltatását, továbbá maga a szakszolgálat is új feladatot

12 A miniszterelnök 55/2010. (VII.8.) ME határozata a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat főigazgatójának kinevezéséről.

13 A miniszterelnök 99/2014. (VII. 31.) ME határozata a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat főigazgatójának kinevezéséről és miniszterelnöki határozat visszavonásáról.

14 A Kormány 233/2013. (VI. 30.) Korm. rendelete az elektronikus információs rendszerek kormányzati eseménykezelő központjának, ágazati eseménykezelő központjainak, valamint a létfontosságú rendszerek és létesítmények eseménykezelő központja feladat- és hatásköréről.

15 Számítástechnikai Sürgősségi Reagáló Egység (Computer Emergency Response Team – CERT).

kapott (GovCERT üzemeltetése), mindenképpen indokolt és elvárt a magas költségvetés jövőbeni megtartása. Mindezek mellett a szolgálat igyekszik egyéb, pályázati forrásokból is finanszírozni a saját működését.

2010 ősze óta létezik a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Etikai Kódexe [NBSZ 2010.], amelyet minden új belépő dolgozó kézhez kap. [Boda 2012. pp. 129.] A kiadvány célja, hogy irányítúként szolgáljon az állomány új tagjai számára és bemutassa a Szakszolgálattal szemben megfogalmazott fokozott etikai elvárásokat és magatartási formákat.

2011-ben alkották meg a teljes állomány bevonásával az NBSZ jövőképét bemutató dokumentumot, amelyet évente kell felülvizsgálni. [NBSZ 2011.] Az abban olvastak szerint az NBSZ az alábbi jövőbeni célokat kívánja elérni:

- speciális szakértelme és szakértői tudása alapján a titkosszolgálati eszközök és módszerek, valamint a különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának megkerülhetetlen központi bázisává válik;
- a nemzetközi szervezetek, külföldi és belföldi nemzetbiztonsági és rendvédelmi partnerek vezetői számára értékes szakmai együttműködő partnerre válik;
- a párhuzamosságok elkerülése érdekében teljes mértékben átveszi a szakterületén a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatos feladatokat;
- nagyobb befolyásra tesz szert a NATO-ban és az EU-ban folyó speciális titkosszolgálati és szakértői tevékenységekre;
- a különleges nyelvi és nemzetbiztonsági informatikai oktatás bázisává válik a szakterület vezetői és szakértői számára;
- a szakterületén a jövő kutatás, a fejlesztés és újítás központja lesz;
- szakmai centrumként – nemzetközi és hazai viszonylatban – a szakértői képzésben és a vezetők technikai képzésében tágongó úrt tölti be;
- kiszolgálja a megrendelő szervek speciális taktikai képzési igényeit;
- megmarad önálló költségvetési és gazdálkodási szervként;
- nemzetközileg is elismert, hatékony intézménnyé válik.

Érdemes visszautalni a Hetesy Zsolt által megvilágított, az Alkotmányvédelmi Hivatal tagláló alfejezetnél citált „rendészesítés” folyamatára. [Vö. Solti 2015. pp. 55.] A 2012-ben megjelent NBSZ Stratégiában a következőt olvashatjuk: „Az NBSZ a rendvédelmi szervek körébe tartozó – kormányzati tájékoztató tevékenységet nem folytató – nemzetbiztonsági szolgálat.” [NBSZ 2012. pp. 1.] Ez a kijelentés hibrid felfogást takar. Az alapvető megközelítés szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek két különálló csoportot alkotnak. A Belügyminisztériumba átkerült irányítás már önmagában véget vetett az irányítástechnikai elkülönítésnek. Az idézett dokumentum pedig azt mutatja, hogy az NBSZ nemzetbiztonsági szolgálatként tekint önmagára, de mindezt nem elkülönülve, egységben a többi szolgálattal, hanem a rendvédelmi szervekhez tartozóan. Bár a megfogalmazás („rendvédelmi szervek köre”) eléggé homályos, mégis, ha a hagyományos megközelítést (rendvédelem és nemzetbiztonság különállását) fogadjuk el, akkor önmagának ellentmondóvá válik. Ez a felfogás megjelenik a már tárgyalt jövőképben is, ahol az NBSZ polgári nemzetbiztonsági szervként, illetve országos hatáskörrel, illetékességgel rendelkező szolgálatot rendvédelmi szervként definiálja önmagát. [NBSZ 2011. pp. 3.]

Ahogy azt már a bevezetőben is említettem, a tárgyalt ciklusban a szakszolgálat kimaradt a politikai botrányok és viták keresztútjából, továbbá az irányításbeli változások és szolid feladatköri bővülésen túl, nem történtek komoly átalakítások. A bemutatott dokumentumok azonban jól mutatják, hogy az állandó munkavégzés mellett, az NBSZ komoly hangsúlyt fektetett az önmaga megújulását célzó irányelvek és elvárások lefektetésére is.

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

A magyar nemzetbiztonsági szektor vizsgálatakor elmondható, hogy a legnagyobb változások a katonai szegmensben történtek: a módosított 1995. évi CXXV. Törvény¹⁶ rendelkezései, illetve a részletes HM utasítás¹⁷ alapján, 2011 decemberében kezdetét vette – ellentétben a Fidesz 2006-os álláspontjával, és összhangban a 2007-es kormányzati elképzeléssel – a két katonai nemzetbiztonsági szolgálat összevonása. [Hetyes 2011. pp. 23.]

2012. január elsején, a Katonai Felderítő Hivatal (KFH) és a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) összeolvadásával létrejött a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ), amelynek teljes szervezeti kiépülése 2012. április 30-án zárult le. [Kovács 2013. pp. 88.]

Technikailag az integráció – figyelembe véve az idézett minisztériumi utasítást – a KFH alapító okiratának módosításával és a szervezet átnevezésével, illetve a KBH beolvasztásával történt meg.¹⁸ A szolgálatot Kovács József vezeti, akit 2011. december elsejei hatállyal nevezett ki a miniszterelnök a KFH főigazgatójává, egyben megbízva a két szervezet integrációjának katonai feladataival.¹⁹

A KNBSZ ellenőrzése is az eddigi gyakorlat szerint zajlik: a kormány továbbra is a honvédelmi miniszter útján irányítja a szolgálatot és írásban szabja meg aktuális feladatait. A KNBSZ főigazgatója köteles évente legalább egyszer beszámolni a szolgálat tevékenységéről mindkét érintett (honvédelmi és rendészeti, illetve nemzetbiztonsági) országgyűlési bizottság előtt.

A feladatok tekintetében két új elemmel bővült a szolgálat tevékenységének köre. Az első feladat a kibervédelmi képesség kialakítása és az ezzel kapcsolatos információk összegyűjtése,²⁰ amely elengedhetetlen az információs társadalmak korában. Ez az új képesség két nagyobb területre osztható fel: egy rendszerfelügyeleti helyettes

16 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény módosításáról.

17 A honvédelmi miniszter 128/2011. (XII. 2.) HM utasítása a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos egyes feladatokról.

18 Elsőre csupán jogtechnikai kérdésnek tűnhet, hogy a Katonai Felderítő Hivatalba olvadt be a Katonai Biztonsági Hivatal, mégis azt gondolom, hogy ez a lépés a jelenlegi (szak)politikai vezetés azon gondolkodását mutatja (összhangban a NATO felfogásával), amely a hírszerzés primátusát hangsúlyozza. Rácz Lajos és Bebesi Zoltán így írnak erről egyik tanulmányukban (2013), a módosított nemzetbiztonsági törvény vizsgálatakor: „A bekezdésenként csoportosított feladatok első szava (felfedi, felderíti, megszerzi) mindenhol a hírszerzésre utal. Csak azt lehet elhárítani, amit felderítettünk. Ezt az alapvető felismerést tükrözi az a bátor intézkedés, ami a KBH megszüntetésében és szervezeti egységei beolvasztásában, a KFH jogfolytonosságának fenntartásában nyilvánult meg (a KNBSZ keretei között).”

19 A miniszterelnök 105/2011. (XII. 1.) ME határozata a Katonai Felderítő Hivatal főigazgatójának kinevezéséről.

s szolgálatra (figyelő-jelentő tevékenység) és egy készenléti szolgálatra (beavatkozó tevékenység). Magyarán a szolgálat elsődleges feladata a honvédségi szervek és hálózatok védelme. [Szentgáli 2013b. pp. 81.] Ahogyan az a honvédelmi tárca 2015-ös feladatait taglaló miniszteri utasításából²¹ kiderül, a KNBSZ célja az, hogy az eseménykezelési képességen túl a kibertérből érkező információk megszerzésére is nagyobb hangsúlyt fektessen. Ahogyan azt a határozat 36. pontja írja: „A honvédelmi szervezetek 2015. évi fő feladatai: [...] a KNBSZ a kibertérből származó információszerző képesség – Cyber Intelligence, CybInt – és a honvédelmi ágazati informatikai biztonsági eseménykezelő képesség – Computer Incident Response Capability, MilCIRC, a későbbiekben Military Computer Emergency Response Team, MilCERT – kialakítására vonatkozó fejlesztéseinek folytatása [...]”

Mindenképpen hasznos a honvédelmi tárca azon törekvése, miszerint elkezdtek felkészíteni a Magyar Honvédséget a kibertérből érkező fenyegetések kezelésére, hiszen a NATO már a 2012-es chicagói csúcstalálkozóján kinyilvánította, hogy a kibervédelem alapvető katonai képességnek számít a modern hadviselés korában. [Szentgáli 2013c. pp. 87.] Ennek a felkészítésnek az első lépése volt a Nemzeti Katonai Stratégia elfogadása és azon keresztül a kibervédelem stratégiai szinten történő prioritizálása. Ezt követte a szándék valóságba való átültetése, a 2013. szeptember 30-án elfogadott MH Kibervédelmi Szakmai Koncepció²² adoptálása. Ezek rendkívül fontos lépések egy olyan korban, ahol legalább 30 ország rendelkezik támadó kiberképességekkel és az ahhoz kapcsolódó doktrínákkal és még ugyanennyi ország rendelkezik ezekkel a képességekkel, vonatkozó doktrína nélkül. [Inkster 2014. pp. 57.] Mind a politikai, mind a katonai vezetőknek fel kell ismerniük (és el kell fogadniuk) azt a tényt, hogy a neves brit hadtörténész, John Keegan szavai, miszerint „a háború nem intellektuális, hanem brutálisan fizikai természetű tevékenység”, többé már nem érvényesek. [Keegan 2005. pp. 636.]

A Szolgálat második új feladata a Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Vezérkar és a Magyar Honvédség állományának kifogástalan életvitel-ellenőrzése lett. [Kovács 2013. pp. 90.]

A politikai vezetők által megfogalmazott költségtakarékosságra vonatkozó igényt²³ is sikerült teljesíteni, ahogyan azt a 4. táblázat számai is mutatják.

20 A nemzetbiztonsági törvény vonatkozó bekezdése értelmében: „A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat [...] g) információkat gyűjt a honvédelmi érdeket veszélyeztető kiber-tevékenységről és szervezetekről, biztosítja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, valamint a Honvéd Vezérkar információvédelmi tervező munkájához szükséges információkat [...]”

21 A honvédelmi miniszter 85/2014. (XII. 23.) HM utasítása a honvédelmi szervezetek 2015. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2016–2017. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról.

22 A honvédelmi miniszter 60/2013. (IX. 30.) HM utasítása a Magyar Honvédség Kibervédelmi Szakmai Koncepciójának kiadásáról.

23 A rendszerváltás óta jellemző tendencia, hogy szakpolitikai területek közül elsősorban a honvédelemnek kell folyamatosan kevesebb pénzből gazdálkodnia. Ennek egyik következménye, hogy a minisztérium saját magán, illetve az alárendelt szervein próbál meg tovább takarékoskodni a működési feltételek biztosítása érdekében. Ezt a folyamatot a 2008-as pénzügyi világválság csak tovább erősítette, tekintve, hogy a politikai döntéshozók gondolkodásmódja szerint onnan kell lecsípni, ahol „nem fáj” és ami a társadalom számára is elfogadható, hiszen „a katonai költségvetés befagyasztása nem vált ki komolyabb szakmai-társadalmi ellenállást.” [Kern 2010. pp. 58-59.] Így végeredményben a megszorítások potenciális célpontja a védelmi költségvetés lett. [Kiss 2012. pp. 195.]

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat éves költségvetése, 2010–2014 (Md Ft)

	2010	2011	2012	2013	2014
Katonai Biztonsági Hivatal	2,5	2,8	–	–	–
Katonai Felderítő Hivatal	9,2	9,5	–	–	–
Összesen	11,7	12,3	–	–	–
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat	–	–	10,3	10,2	10,3

(Forrás: törvények az éves központi költségvetésről)

A szervezeti és vezetési egyesítés és az abból adódó kevesebb vezető és objektum lehetővé tette, hogy kevesebb pénzből tudjon gazdálkodni a szolgálat. S bár érzékelhető költségcsökkenés látható, azonban a szervezet költségvetése kiegyensúlyozott tendenciát mutat mind az összevonás előtt, mind az összevonás után.

Véleményem szerint, szakmai szempontból a területi alapú összevonás, azaz a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat létrehozása helyes döntés volt, tekintve, hogy:

- a katonai nemzetbiztonsági tevékenység a hírszerző és elhárító feladatrendszer egységesített vezetése és koordinációja miatt hatékonyabbá vált, így eredményesebben képes kielégíteni a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar információigényét;
- az összevonás következtében megszűntek a párhuzamosságok és felgyorsult az információáramlás, a két terület közös munkájával egyértelműen nagyobb szakmai tudás halmozódik fel a szervezeten belül;
- a válságkezelő műveletekkel kapcsolatos feladatok (műveletben lévő katonáink hírszerző és biztonságvédelmi támogatása) terén a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok rendelkeznek megfelelő tapasztalattal és kapcsolatrendszerrel, így ezen kihívások kezelése a katonai szegmensben belül történt fúzióval nem sérült;²⁴
- a válságkezelésben való szerepvállalás a polgári és katonai fúziót nem tűri el, műveleti területen a katonai szolgálatok veszik át a polgári feladatait – ezt az európai uniós és NATO-s szövetségi szabályozások is megkövetelik; [Horváth 2007. pp. 95.]
- a katonai nemzetbiztonsági tevékenység az összevonással költségtakarékosabbá vált.

24 A válságkezelő műveletben részvevő katonáink hírszerző és biztonságvédelmi támogatása rendkívül összetett feladat, amelyet kizárólag a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képesek ellátni. Minderről a feladatrendszeréről lásd Magyar 2013. Az ezzel kapcsolatos feladatokra röviden a tanulmányom első részében már megvizsgált Nemzeti Katonai Stratégia 77. pontja is kitér: „A válságok előrejelzésében, a katonai műveletekhez szükséges információk megszerzésében, elemzésében és értékelésében, valamint a válságkörzetekben szolgálatot teljesítő katonák biztonsága érdekében fokozottan szükség van a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat hatékony tevékenységére. Feladata teljesítése során a Szolgálatnak képesnek kell lennie az együttműködésre a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség szerveivel, a hazai társszolgálatokkal, a NATO és az EU hírszerző és elhárító elemeivel, valamint a kölcsönösségi elv alapján a külföldi nemzetbiztonsági szolgálatokkal.”

Következtetések

A globális biztonságpolitikai trendeket figyelve, az alábbi három terület megerősödésével számolhatunk az elkövetkezendő években: *különleges műveleti erők* rendszeres alkalmazása, összhangban az aszimmetrikus hadviselés megerősödésével; *kibertámadások* növekvő száma, állami (hadsereg szintű) szereplők megjelenése és állandósulása a kibertérben; illetve a rohamosan növekvő információigényből fakadóan a *nemzetbiztonsági szolgálatok* szerepének felértékelődése. Ezek a jelek már napjainkban is elég világosan látszanak, ahogyan az is, hogy sok „átfedés” van közöttük.²⁵ Mindhárom területet egy dolog köti össze: az információ központi szerepe. Tény, hogy az információ értéke a jövőben csak felértékelődni fog, így a nemzetbiztonsági szolgálatok különleges eszközrendszere és munkája továbbra is elengedhetetlen lesz a politikai döntések meghozatalához, Magyarország szuverenitásának, alkotmányos rendjének védelméhez és a nemzeti érdekek érvényesítéséhez.

Visszaulva az aszimmetrikus hadviselésre, az Ukrajnában zajló hibrid háború²⁶ rávilágított arra, hogy a hírszerző szolgálatoknak is fel kell készülniük új típusú megközelítések adaptálására. Porkoláb Imre szerint „... az ukrajnai helyzet bebizonyította, hogy a hibrid hadviselési forma alkalmazásával jelentősen lecsökken az előrejelzés ideje (vagy akár felderíthetetlenné is válhatnak), amelyből következtetni lehet, hogy a hírszerző szervek fókuszja nem megfelelő. Ugyanakkor a politikai vezetésnek sincs elegendő ideje arra, hogy konszenzusos fellépést eszközöljön ki, záros határidőn belül. A válaszreakció kalibrálásának tekintetében elmondható, hogy a hibrid típusú fenyegetésekkel szemben egy teljesen másfajta szemlélet és hozzáállás szükséges a legfelsőbb vezetés részéről, amely jelentősen befolyásolja az alkalmazott erők tevékenységét.” [Porkoláb 2014b. pp. 58.] Véleménye szerint a (katonai) hírszerző szolgálatoknak nemcsak katonai, hanem emberi dimenzióban is gondolkodniuk kell, a befolyásolhatóság érdekében értelmezve a konfliktusban érintett lakosság kulturális hátterét, továbbá hatékonyabbá kell tenniük az információáramlást a szervezeten belül.²⁷ Tény, hogy a jelenleg is tartó válság tapasztalatait az Információs Hivatalnak és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnak egyaránt fel kell dolgoznia.

2015 áprilisában az Országgyűlés megszavazta, hogy hazánk egy kontingenssel vegyen részt az Iszlám Állam elleni harcban.²⁸ Ez a szerepvállalás egyaránt érinti a hírszerzést és az elhárítást is. Irakban a KNBSZ és az IH feladata lesz, hogy a szükséges információkat biztosítsa a hadműveleti és politikai vezetés számára, itthon pedig az AH, karöltve a KNBSZ-szel kell, hogy felderítse a lehetséges fenyegetéseket.

25 Jó példa erre az Iszlám Állam vezetői ellen bevetett, és már az iraki háborúban is alkalmazott Task Force Black, amelynek tagjait a brit különleges műveleti erők (SAS) és nemzetbiztonsági szolgálatok (MI5 és MI6), illetve amerikai partnereik (Delta Force, Seal Team 6 és CIA) adják.

26 A hibrid hadviselés lényege, hogy egy időben alkalmazza a politikai/diplomáciai, információs (pszichológiai, illetve kiberhadviselés), katonai és gazdasági erőt. A fogalmat Philip M. Breedlove amerikai tábornok, a NATO európai erőinek főparancsnoka vezette be a köztudatba. Egy ilyen konfliktusban a hagyományos és az irreguláris erők integrált alkalmazása figyelhető meg. [Porkoláb 2014a. pp. 6.]

27 Vö. Porkoláb 2014c. pp. 71–72.

28 Az Országgyűlés 17/2015. (IV. 17.) OGY határozata a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való részvételéről

Magyarországon nem él jelentős létszámú muszlim közösség, és körükben sem jellemző a vallási radikalizmus, hazánk jelenleg nem célpontja az iszlám terrorizmusnak. Az európai önkéntes iszlamista harcosok kis számában, tranzitállamként használhatják ugyan Magyarországot, de tény, hogy ez komoly közvetlen fenyegetést nem jelent az országra. Potenciális fenyegetettséget a nyugat-balkáni régióban terjedő iszlám szélsőséges eszmék jelentenek, pontosabban az a tény, hogy több száz, e régióból származó muszlim harcol az iraki vagy a szíriai hadszíntéren az Iszlám Állam soraiban, ezért fontos, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok továbbra is éberek maradjanak.

Jól látható, hogy a reformok elsődlegesen a szervezetrendszer és az irányítás átalakítására, leginkább a szolgálatok összevonására koncentráltak, a politikai viták fókuszában szinte kivétel nélkül a szolgálatok száma állt, mélyreható reformgondolatok ritkán jelentek meg. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ezzel kapcsolatos elképzelések a ciklus alatt – figyelve a sokszor a nagyobb nyilvánosságot el sem érő „szakpolitikai vitákat” – többször változtak, számos alkalommal minden szakmai alapot nélkülözve. Ez a bizonytalanság (amely például az Információs Hivatalt érintette a 2014-es választások idején)²⁹ – ahogyan azt Hetesy Zsolt is megjegyzi – károsan hat az állomány moráljára és szakmai munkavégzésére, továbbá a társadalmi elfogadottságot sem erősíti. [Hetesy 2013. pp. 24.]

A szolgálatok közötti együttműködés erősítése lesz az egyik legfontosabb feladat a jövőben, mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. Az új típusú biztonsági kihívások (pl. illegális migráció, kiberbiztonság) közös jellemzője, hogy országokon átívelőek, így a partnerszolgálatokkal fenntartott jó kapcsolat elengedhetetlen eleme kell, hogy legyen minden magyar nemzetbiztonsági szolgálat napi gyakorlatának. Hazai tekintetben szintén hasonló a helyzet, a hárompólusú (három tárcát érintő) irányítás alatt lévő szolgálatok rá vannak kényszerítve a folyamatos kommunikációra. Sajnálatos módon ebből a széttagoltságból ered az a rossz szervezeti modell, amelyet a magyar szolgálatok követnek: Kis-Benedek József szerint a hazai viszonyok konkuráló jellegűek, azaz a nemzetbiztonsági szolgálatok egymással versenyeznek, ki teszi le előbb az információt az asztalra. Ez a hozzáállás azonban kontraproduktív, hiszen az említett biztonsági környezet és az abból eredő kihívások miatt, egyértelműen az együttműködő szervezeti modell a leghatékonyabb és egyben legszükségesebb. Jó példa minderre az amerikai hírszerző közösség (intelligence community), amelynek alapeleme és létszükséglete a kooperáció. [Kis-Benedek 2013. pp. 104.]

A hárompólusú irányításból eredő problémákra igyekszik választ adni a miniszterelnök által irányított Nemzetbiztonsági Kabinet, és az azt támogató, a titkos

29 Bár 2012-ben az Információs Hivatal átkerült a Külügyminisztériumtól a Miniszterelnökséget vezető államtitkár irányítása alá, a választások után nem volt teljesen biztos, hogy ott is marad, a sajtóban arról cikkeztek, hogy átkerül a belügyminiszter irányítása alá. A bizonytalanságot végül Lázár János miniszter-jelöltként történő, 2014. június 4-ei, a Nemzetbiztonsági Bizottság előtt tett meghallgatásakor oszlatta el, mondván, hogy „rossz döntésnek bizonyult, hogy az IH-t eredetileg a Külügyminisztérium felügyelete alá sorolták be.” Hozzátette, hogy „egy ország miniszterelnökének már nemzetközi portfóliója van, ezért is indokolt, hogy az összkormányzati munka irányításért felelős Miniszterelnökség felügyelete alá tartozzon a belföldi és a minél szélesebb körű külföldi információszerzés.”

információgyűjtéssel foglalkozó szervek vezetőiből álló Nemzetbiztonsági Munkacsoport,³⁰ amelyek a kormányzati koordináció (amely nem egyenlő a szolgálatok közötti napi szintű együttműködéssel) elsődleges fórumai. Bár a három helyre történő jelentésből adódó anomáliákat nem küszöböli ki teljes mértékben, de lehetőséget teremt egy egységesebb kormányzati kommunikációra és hatékonyabb feladat szabásra. Ugyanakkor hozzá kell tennem, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatainak jelentős része kormányzati ciklusokon átívelő, stratégiai jelleggel bíró tevékenység, a kormányzati döntések megalapozását támogató hírszerzési jelentések készítése csak részben töltik ki a szolgálatok feladatrendszerét.

A politikai elit gondolkodásmódját vizsgálva elmondható – ahogyan azt már részben kifejtettem –, hogy a hírszerzés elsőbbséget élvez az elhárítással szemben, legalábbis az AH relatív súlyvesztése, a KBH a KFH-ba történő integrálása, illetve az IH jelentős megerősödése erre enged következtetni. Ez nem azt jelenti, hogy összevonás várható a polgári szegmensben is, de tény, hogy a második Orbán-kormány hivatali ideje alatt a mérleg a hírszerzés oldalára billent.

Tanulmányom első részében is megvilágítottam, hogy összességében a szolgálatokról alkotott kép az elmúlt negyedszázadban alapvetően nem változott. [Vö. Rolington 2015. pp. 39.] Ahogyan azt a hírszerzés egykori ezredese kiválóan megfogalmazta: *„A magyar titkosszolgálatok történetének legutóbbi két évtizedében a belső környezet (»szükség van rájuk, de még szakmai kompetenciájukat sem bizonyították előttünk«) több szellemi erőt kötött le, mint amennyit a mindenkori információszerzési feladatok végrehajtására itthon és külföldön összpontosítani tudtak. Magyarországon a titkosszolgálatok munkájának alaptételévé vált, hogy a szakmai siker bel- és külpolitika-függő! [...] A nemzet biztonságáról kialakítandó konszenzus hiányában ez valószínűleg a jövőben is így marad.”* [Novák 2013. pp. 49.]

Végezetül le kell szögezmem, hogy az 1995-ös nemzetbiztonsági törvény elfogadásán kívül eddig az összes jelentős reformkísérlet elbukott a rendszerváltás óta. Ezzel szemben a tárgyalt időszakban, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat létrehozásával megtörtént az első igazi átalakítás, ami komoly eredmény. Bár továbbra is számos problémával küzd a rendszer, kétségtelen, hogy sok apró sikeres lépés történt a pozitív elmozdulás felé, továbbá a 2014. június 6-án megalakult harmadik Orbán-kormánynak megvan a lehetősége és eszköze arra, hogy a megkezdett folyamatokat továbbvigye. Feladat maradt bőven, példának okáért, szükséges és üdvözlendő lenne a nemzetbiztonsági stratégia kidolgozása.

Mihail Bulgakov *Morfium* című művét így kezdi: *„Régóta megfigyelték már az okos emberek, hogy a boldogság olyan, mint az egészség: amíg megvan, észre sem veszed.”* Ugyanez igaz a biztonságra is, amely olyan, mint a levegő: jelenléte fel sem tűnik, hiányát azonban hamar megérezzük. A nemzetbiztonsági szervek láthatatlan munkájára, csendes szolgálatára minden államnak szüksége van, hogy a biztonság érzete továbbra is természetes maradjon.

30 A Kormány 1308/2011. (IX. 6.) Korm. határozata a Nemzetbiztonsági Kabinettről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boda József (2012): *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a rendvédelemben*. Pécs.
In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII*. Magyar Hadtudományi Társaság, pp. 113–130.
- Boda József (2013): *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye és szerepe a titkos információgyűjtés rendszerében*. Hadtudomány. 2013/1–2. pp. 41–61.
- Hetesy Zsolt (2011): *A titkos felderítés*. PhD értekezés. PTE-ÁJK, Pécs.
- Horváth Pál (2007): *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során*. PhD értekezés. ZMNE, Budapest.
- Inkster, Nigel (2014): *The Snowden Revelations: Myths and Misapprehensions*. Survival. 2014/1. pp. 51–59.
- Keegan, John (2005): *A háborús felderítés. Az ellenség megismerése Napóleontól az al-Kaidáig*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Kern Tamás (2010): *A 2011-es védelmi költségvetés a gazdasági stabilizáció fogságában*. Nemzet és Biztonság. 2010/10. pp. 52–59.
- Kis-Benedek József (2013): *A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése*. Hadtudomány. 2013/1–2. pp. 100–114.
- Kiss Petra (2012): *Európai haderők a hanyatlás útján. A 2008-as gazdasági válság hatása a védelmi szférára*. Szakmai Szemle. 2012/3–4. pp. 194–213.
- Kovács József (2013): *A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat az egyesülés után*. Hadtudomány. 2013/1–2. pp. 87–90.
- Magyar István (2013): *A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételnek támogatásában*. Hadtudomány. 2013/1–2. pp. 94–97.
- NBSZ (2010): *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Etikai Kódexe*. Budapest, 2010.
- NBSZ (2011): *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat jövőképe*. Budapest, 2011.
- NBSZ (2012): *A Nemzetbiztonsági Szolgálat stratégiája*. Budapest, 2012.
- Novák András (2013): *Kémes ügyek, avagy akcióban a magyar titkosszolgálatok*. H.C.L. Ipari és Innovációs Kft., Budapest.
- Porkoláb Imre (2014a): *A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében*. Honvédségi Szemle, 2014/6. pp. 6–14.
- Porkoláb Imre (2014b): *A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért*. Hadtudományi Szemle. 2014/3. pp. 57–69.
- Porkoláb Imre (2014c): *A különleges műveleti erők és a hírszerzés újszerű alkalmazása az aszimmetrikus fenyegetések kezelése során*. Felderítő Szemle. 2014/2. pp. 65–73.
- Rácz Lajos – Bebesi Zoltán (2013): *A nemzetbiztonsági oktatás tartalmi és formai változásai az NKE megalakulását követően*. Hadtudomány. 2013/1. elektronikus szám.
- Reski, Petra (2009): *Maffia*. Partvonal Könyvkiadó, Budapest.
- Rolington, Alfred: *Hírszerzés a 21. században. A mozaikmódszer*. Budapest, 2015. Antall József Tudásközpont
- Solti István (2013): *A nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés változásai*. Szakmai Szemle. 2013/1. pp. 114–125.
- Solti István (2015): *National security services in Hungary*. Nemzetbiztonsági Szemle. 2015/Special Issue. pp. 49–59.
- Szentgáli Gergely (2013a): *Az Európai Unió kiberbiztonsági törekvései és szervezetei II*. Hadmérnök. 2013/1. pp. 295–305.
- Szentgáli Gergely (2013b): *A magyar kibervédelem anatómiai képe*. Felderítő Szemle. 2013/3. pp. 74–89.
- Szentgáli Gergely (2013c): *The NATO Policy on Cyber Defence: The Road so Far*. Academic and Applied Research in Public Management Science. 2013/1. pp. 83–91.
- Szentgáli Gergely (2015): *Csendben szolgálni. A magyar nemzetbiztonsági szektor helyzete és reformja 2010 és 2014 között. 1. rész*. Hadtudomány. 2015/1–2. pp. 44–56.
- Szikinger István (2014): *A rendőrségre és a titkosszolgálatokra vonatkozó szabályozás változásai 2010-től napjainkig*. MTA Law Working Papers. 2014/48.
- Tóth Csaba Mihály (2011): *Az együttműködés, mint az új kihívások hatására fokozódó követelmény a nemzetbiztonsági szférában*. Felderítő Szemle. 2011/3. pp. 114–122.

Szenes Zoltán

Válság vagy sodródás?

A védelemgazdaság problémái Magyarországon¹

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.91

A szerző a cikkben a védelem és biztonság gazdasági kérdéseivel foglalkozik, amelynek központjába a védelmi szükségletek iránti kereslet és kínálat kérdéseit, illetve az egyensúly megteremtésének lehetőségeit helyezte. Bemutatja, hogy amíg a keresleti oldalon jelentős változások történtek a NATO és EU tagság után, a kínálati oldal hagyományos módon próbálja a szükségleteket kielégíteni. Bár megtörtént a védelemgazdasági stratégiaváltás Magyarországon, a szabályozás nem fejeződött be, a hagyományos ellátási források megújítása elmaradt. A szerző érvelése szerint a honvédelem szellemi lefegyverzését nemcsak a védelemgazdasági reálszféra háttérbe szorulása, forráselégtelensége, hanem a védelemgazdaságtan oktatási-kutatási egységeinek megszüntetése is kifejezi. A változáshoz teljes fordulatra van szükség. A szerkesztőség a cikket egyben vitaindítónak is szánja, hogy teret adjon a védelemgazdaságtan megújítását szolgáló gondolatoknak, kutatási eredményeknek.

A magyar védelemgazdaság jelentős változásokon ment át az elmúlt 25 évben. Bár a szovjet korszakban létrehozott védelemgazdaság átalakult, igazán új még nem jött létre, a régi és az új megoldások egyfajta szimbiózisa létezik.

Magyarország nemzetközi összehasonlításban is keveset költ a védelemre, az akut biztonsági problémák kezelése általában spontán módon történik. Nincs határozott elképzelés arra vonatkozóan, hogy piacgazdasági körülmények között, a megváltozott biztonságpolitikai helyzetben milyen védelemgazdaság szolgálná legjobban a nemzet érdekeit. Közben az ország biztonsági helyzete folyamatosan változik: az ukrán válság tapasztalatai a különleges jogrendi helyzetek tartalommal történő megtöltését sürgetik, az Iszlám Állam elleni harc a Magyar Honvédség, a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok megerősítését igényli, a 2015. évi migrációs hullám a bevándorlási, határvédelmi és polgárvédelmi kapacitások elégtelenségére mutat rá. A védelemgazdaság feladatai között egyre inkább megjelennek a civil válsághelyzetek kezelésének ökonomiai kérdései.

¹ A cikk egy osztrák–magyar védelemgazdasági kutatás (NKE–Bmlv) részeként készült. A teljes tanulmány a kutatás részeként fog megjelenni.

Jelen tanulmány a magyar védelemgazdaság helyzetének rekonstruálására tesz kísérletet, elsősorban a kereslet és kínálat bonyolult összefüggéseinek vizsgálatán keresztül. Bemutatja a rendszer felemás helyzetét, a legfontosabb problémákat, sürgeti a teljes fordulat megtételéhez szükséges döntéseket és intézkedéseket. A védelemgazdaság fejlesztése ugyanis elválaszthatatlan része a biztonságnak és az ország prosperitásának.

A kereslet és kínálat védelemgazdasági problémái

A védelemgazdaság központi problémája, hogy miképpen tudja megtervezni a védelmi szükségleteket, hogyan tudja azokat kielégíteni békében, válság időszakában és háborúban. A kereslet és kínálat kielégítésének módja határozza meg a követendő gazdasági stratégiát, a védelemgazdaság megszervezését, amit számos politikai, katonai, gazdasági és technológiai tényező befolyásol. A rendszerváltás után megszűnt az ország háborúra való felkészítésének szovjet modellje,² teljesen új védelemgazdasági rendszer azonban még napjainkra sem alakult ki. A védelmi szükségletek alakulására pedig jelentős hatással vannak a NATO- és az EU-tagságból fakadó feladatok.

Az átalakítás feladatai közül az egyik legnagyobb problémát a *haderő háborús szükségleteinek tervezése* jelenti, de hasonlóképpen nehéz kalkulálni a széles biztonság-felfogásból származó veszélyek és fenyegetettségek kezelésének gazdasági igényeit is. Bár a szövetségi tagság, a nemzetállami feladatrendszer, a nemzetközi vállalatok és kötelezettségek sok mindent determinálnak, az alapkérdésekben (a szükségletek kalkulálása, a gazdaság honvédelmi célú terhelhetősége, a fegyveres és rendvédelmi erők nagysága, a haditechnikai és hadfelszerelési ellátás rendszere) a nemzeti politikai vezetésnek kell döntenie. A történelmi tapasztalatok szerint e kérdések helyes megítélése kulcsfontosságú az ország jövője szempontjából, mert a rossz erőviszony-felmérés, a helytelen kül- és belpolitikai döntések, a felkészületlen hadba lépés nemzeti sorskérdéssé válhatnak, súlyos veszteségekkel, hatalmas kiadásokkal, a gazdaság és az infrastruktúra pusztításával járhatnak együtt. Semmikor sem könnyű azonban jó politikai döntéseket hozni, a hosszú távon igaznak bizonyuló megoldásokat találni, mert a mai korban az ország biztonságát már nemcsak a katonai szükségletek kielégítése biztosítja. Ráadásul a 21. század új háborúira sincsenek általános receptek, nehéz eldönteni, hogy mire készüljön a nemzeti haderő. A korszerű háború ugyanis lehet modern, posztmodern és premodern, minden változatában lehet szimmetrikus és aszimmetrikus jellegű, lineáris vagy nem lineáris, sőt a fegyveres összecsapás egyre inkább összefonódik a politikai, ideológiai, gazdasági, pszichológiai és kibertérben vívott háborúval.

2 A szovjet elmélet szerint az ország háborús felkészítése magába foglalta a fegyveres erők, a gazdaság, a lakosság és polgári védelem felkészítését. V. D. Szokolovszkij (szerk.): *Hadászat*. Budapest, 1964. Zrínyi Katonai Kiadó, 7. fejezet. A modernkori orosz katonai doktrínák lényegében ma is ezzel a felfogással számolnak. Nagy László: *Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájáról*. Honvédségi Szemle, 2015/3. 134. o.; Deák János: *Oroszország új (pontosított) katonai doktrínájának megjelenése az orosz katonai gondolkodás változásainak függvényében*. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam, 2015/1. 40–45. o.

Napjainkban a politika és a tudomány egyre inkább a hibrid háborúval számol. Ilyen körülmények között a valódi hadviselési igények kiszámítása nemcsak nagy nehézségekbe ütközik, de az utánpótlás megtervezése és megoldása is sokirányú nemzeti és nemzetközi erőfeszítéseket igényel. Amíg a békeidőszak hadseregbeli feladatainak gazdasági igényei relatíve könnyen kalkulálhatók, a válsághelyzeti és háborús alkalmazás feltételrendszerének biztosítása mindig bonyolult, számtalan bizonytalansággal jár együtt. Hasonlóképpen nehéz a keresletet kalkulálni a nem katonai veszélyek és fenyegetettségek elhárítására, az ipari és természeti katasztrófák következményeinek felszámolására. A történelmi tapasztalatok szerint a kereslet mindig meghaladta az előzetesen számolt értékeket. Ennek ellenére – mint ahogyan ezt a védelemgazdaságtan előfutára, Jean- Baptiste Say³ állította –, a várható háborús költségeket mindig meg kell becsülni.

A kereslet generálásának egyik fontos és kalkulálható tényezőjét a békeidőszaki honvédelmi (külső és belső biztonságot szolgáló) kiadások képezik, amelyek megjelennek a központi költségvetésben. De a tárcák kiadásai (Honvédelmi Minisztérium, Belügyminisztérium) csak a haderő és a rendvédelmi szervek közvetlen működését finanszírozzák, a közvetett védelmi kiadások tervezése (védelmi igazgatási feladatok, nemzetgazdasági tartalékok, infrastrukturális beruházások, kutatás és fejlesztés, gyártásfejlesztés-támogatás, állami segítségnyújtás piacszerzéshez stb.) a központi költségvetés más fejezeteinek feladata. Mivel a védelemgazdasági szabályozások általában nem járnak együtt finanszírozási kötelezettségekkel is, a szükséges pénzügyi források tervezése már kormányzati felfogástól, a biztonsági igények és gazdasági lehetőségek összehangolásától, programoktól, aktuális feladatoktól függ.

Meghatározó biztonság- és gazdaságpolitikai kérdés például, hogy milyen módon kívánja az állam a válságkezelésben részvevő szervezeteket ellátni: saját védelmi ipar segítségével, vagy külföldi importból, vagy a kettő kombinációjával? Számol-e a gazdaságmozgósítás lehetőségével, vagy a különleges jogi helyzetekben felmerülő többletfeladatokat a nemzetgazdaság békeidőszaki felkészítése alapján kívánja megoldani? Az ilyen csomóponti témakörök kiemelése azért fontos, mert minden más kérdés (költségvetési támogatás, az ipari, gazdasági és kutatási szakpolitika, nemzetközi együttműködés) eldöntése ezektől a kormányzati céloktól és elvektől függ. A stratégiai gondolkodás és hosszú távú tervezés különösen fontos ezen a területen, hiszen a honvédelem és a biztonság megteremtése jelentős kiadásokkal jár, a kutatás, fejlesztés és innováció hosszú távú projekteket igényel, a jelentős beszerzések, fejlesztések és beruházások meghaladják a szaktárcák lehetőségeit, és közvetlen kormányzati finanszírozást igényelnek.

A védelemgazdaság másik nagy problémája azzal függ össze, hogy a védelmi szükségletek kielégítését az ország milyen módon szervezi meg. Magyarországon a hidegháború alatt a védelemgazdaságot a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) és a Varsói Szerződés (VSZ) országaiban egységesen létezett központi

3 Jean-Baptiste Say (1767–1832) francia közgazdász, a klasszikus közgazdaságtan képviselője, aki az „Értekezés a politikai gazdaságtanról” című munkájában (1803) elsőként hangsúlyozta a háborús költségek számításának fontosságát. <http://www.britannica.com/biography/J-B-Say> (Letöltés: 2015. augusztus 12.)

tervutasításos rendszer tervezte, amelyet a fegyveres erők tervezett háborús alkalmazásának rendelték alá.⁴ Hasonló hidegháborús tervezési metodika működött a NATO-országokban is, de az ellátási rendszer nem volt szövetségi szinten centralizálva, minden tagországnak saját lehetőségei szerint kellett a nemzeti fegyveres erők ellátását megoldani. A VSZ-ben viszont a fegyvereket, hadfelszerelést homogenizálták, a logisztikai biztosítást és a tagországok védelemgazdasági rendszereit azonos módon építették fel. Ennek okát elsősorban a második világháborús szovjet hadigazdálkodási tapasztalatokban kereshetjük.

A háborúban azonban létezett más gazdaságmozgósítási szisztéma is, amely eltért a centralizált hadigazdasági modelltől. Alan Milward a második világháború gazdasági kérdéseinek tanulmányozása során a gazdaság hadviselő képességére kétféle háborús gazdasági stratégiát azonosított be:⁵ az egyik a gazdaságot totálisan alárendelte a háborúnak, ahol egy cél volt csak, a háborúhoz szükséges termelés maximalizálása, a másik koncepció pedig a gazdasági prioritások átsorolásával törekedett a háborús kereslet kielégítésére.

Milward az első esetben a gazdaság abszolút háborús potenciálját a következőképpen írta le:

$$W1 = p + r + s + e - f \quad (1)$$

(A képletben a p a nemzeti termék egy évben, az r a gazdaságban rendelkezésre álló tartalék, az s a békeidőszaki tőkepótlásból elvont megtakarítás, az e a gazdaságba bevonható külső források mennyisége, az f pedig a közigazgatási fennakadások miatt csökkent hatékonyság.)

A második esetben a gazdasági stratégia a termelés véges szintjét határozta meg, de kalkulálta a nem háborús szükségleteket is, amelyek korlátozták a hadipotenciál teljesítőképességét. A brit történész ezt a háborús gazdasági stratégiát az alábbiak szerint jellemezte:

$$W2 = w1 - c - i - d \quad (2)$$

(A képletben a $w1$ a háborús termelési potenciált jelenti, c a háború ellenére fenntartott polgári fogyasztást fejezi ki, az i az új, nem háborús célú, megvalósítható civil beruházások összege, a d pedig a politikai és társadalmi rendszer nem szükségszerű fennakadásait szimbolizálja.)

A teljes gazdaságmozgósítás $W1$ modellje tehát az ország túlélése érdekében minden erőforrást a háborús gazdasági termelésnek vet alá. Egy ilyen stratégia csak az ország teljes létfenyegetettsége esetén lehet sikeres, amikor választani kell a győzelem vagy a teljes megsemmisülés között. Ezt a modellt alkalmazta a második világháborúban Szovjetunió, vagy például Németország 1943-ban, amikor meghirdette a totális

4 Medveczky Mihály: A különleges jogrend egyes kérdései a gazdaságmozgósítás hazai történetéből. MKJHT, 2015. 1. szám <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2015/06/2015-1-Medveczky.pdf> (Letöltés: 2015. július 26.)

5 Alan S. Milward: *Háború, gazdaság, társadalom 1939–1945. A II. világháború háttérében meghúzódó gazdasági események*. Budapest: Aquila Könyvkiadó, 1999. 33–37. o.

mozgósítást. Ezt a modellt követte Észak-Korea (1950–51) és Vietnám (1965–1973), de megfigyelhető volt e gazdasági stratégia alkalmazása Izraelben is a háborúk alatt. Ilyenkor a gazdaság és hadigazdaság közötti elvi azonosság igazolható, mivel az egyetlen irányadó szempont a túlélést biztosító háborús termelés maximalizálása. Ha viszont a vereség nem jár biztos megsemmisüléssel, akkor a W2 stratégia a politika számára jobban igazolható, mert a háborús termelés maximalizálása nyomorúságba taszíthatja az egész országot, kockáztatja annak a célnak az elvesztését, amiért magát a háborút vívják.

Mivel a hidegháborús szembenállás miatt a háború kitörésének magas valószínűsége volt, a VSZ-ben a második világháborúban alkalmazott szovjet hadigazdasági modellt alkalmazták, amit „ráoktrojáltak” a szövetséges tagországokra is. Ezen összefüggés hangsúlyozása azért fontos, mert az a gazdasági stratégia Magyarország számára is idegen volt, hiszen a II. világháború alatt az ország a W2 modellt követte, még a hadba lépés után is. A rendszerváltozás után bekövetkező védelemgazdasági szemléletváltozás – tudatosan vagy ösztönösen – visszatérést jelent ehhez a stratégiahoz, amelynek lényegét talán a gazdaságbiztonság előtérbe helyezése jelenti a gazdaságmozgósítással szemben. A kínálat piacgazdasági alapon történő megszervezési módja egyfajta kontinuum a szocializmus előtti háborús gazdasági modellnek.

Ahhoz tehát, hogy a védelemgazdaság két központi kérdésére, a kereslet és kínálat problematikáira jó válaszokat lehessen adni, szükség van a védelem katonai, biztonsági és közgazdasági aspektusainak teljes körű vizsgálatára. Mi a gazdasági tartalma az „elégéses védelem”, a „kicsi, korszerű és finanszírozható haderő” politikai követelményrendszerének? Hogyan lehet megoldani a válságkezelésben résztvevő szervek igényeinek kielégítését, különösen az itthon nem gyártott haditechnikai eszközök és speciális eszközök tekintetében? Milyen szintű szabályozása legyen a gazdaság védelmi célú felkészítésének, hogyan nézzen ki a nemzetgazdaság válsághelyzeti irányítása és vezetése?

Ebben a feladatrendszerben fontos szerep hárul a közgazdasági elemző munkára, amely nélkül nem lehet a makro-szabályozást elvégezni. Tematikusan foglalkozni kell a védelmi kiadásoknak az állami költségvetés szerkezetére, a fizetési és külkereskedelmi mérlegre, illetve a gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásaival. Ezek a kérdések egy-egy nagyobb katonai beszerzésnél (például a svéd Gripen vadászgépek bérlete) még a közvélemény számára is megjelennek (offset /ellentételezés/ nagysága, licenc megoldások, munkaerő piaci hatások stb.). Külön témakört jelent a fegyverek export-import szabályozása, a fegyveres erőktől és szervezetektől kivont haditechnikai eszközök és ingatlanok (inkurrencia) felhasználása és értékesítése, a szövetségi követelmények nemzetközi (két- és többoldalú) keretek közötti együttműködéssel megvalósuló teljesítése.

A kereslet megváltozása

Az euro-atlanti integráció (NATO-tagság 1999, EU-tagság 2004) megvalósulásával Magyarországon a védelmi termékek és szolgáltatások iránt kereslet teljesen átalakult. Amíg az 1990-es évek első felében a kormány megteremtette a „körkörös védelem” hazai keresletét, az integrációs folyamatok sikerével egyre inkább a nyugati szövetségi érdekű igények kielégítése került előtérbe. A fegyveres erők és rendvédelmi

szervek működésének átalakításában előtérbe került a NATO/EU kompatibilitás megteremtésének követelménye, amely fegyverzetek, technikai eszközök, eljárások és doktrínák vonatkozásában egyaránt nyugati megoldásokat igényelt. Megkezdődött a napjainkban is zajló szövetség konform átalakítások sorozata, amelyben katalizátor szerepet játszanak a szövetségi programok (például a NATO Smart Defence [okos védelem] programja, vagy az EU Pooling and Sharing [Erők összevonása és megosztása] kezdeményezés). Ettől kezdve a védelem szellemi, technikai és működési szükségleteinek kielégítésében a szövetségi interoperabilitás megteremtése jelentette a legfontosabb célt, amely most már nemcsak a haderő, hanem a rendvédelmi szervek szempontjából (határvédelem, katasztrófavédelem, bűnüldözés) is működési és fejlesztési követelmény.

Magyarország nyilvánvalóan azért csatlakozott az euro-atlanti szervezetekhez, mert a Nyugathoz való visszatérésében látta a nemzet boldogulásának útját. A politikai elit azzal is tisztában volt, hogy bár a szövetségi tagság kötelezettségekkel is jár, az előnyök meg fogják haladni a hátrányokból fakadó nehézségeket. Külföldi közgazdászok⁶ már a hidegháború időszakában kimutatták a szövetség hasznosságát a tagországok számára. Ezért a tagság előtt illuzórikus várakozások voltak a szövetség védelemgazdaságra gyakorolt hasznosságáról: sokan nagy haditechnikai megrendeléseket, a védelmi ipar fellendülését, a haderő teljes technológiai modernizációját várták a NATO-tól, mások a NATO költségvetéséből remélték a magyar védelmi költségvetés kiegészítését.⁷

Az EU-csatlakozásnál a védelem vonatkozásában már ilyen remények nem voltak, de mindenki bízott a különböző EU-támogatások országgyarapító erejében. A szövetségi tagság igazi haszna azonban nem a támogatásokban, hanem a közös védelemben van, hiszen a nemzetközi szervezet részeként az ország nagyobb biztonságra tud szert tenni, mint önállóan. A kollektív javak közgazdasági elmélete szerint ugyanis a védelem *kollektív jószág*, amelynek előnyeit a közösség minden tagja egyformán élvezheti, függetlenül attól, hogy mennyire járult hozzá az előállításához és fenntartásához. A nem rivális és nem exkluzív védelmi közjavak egy egységének fogyasztása lehetővé teszi más számára is ugyanazon egység élvezetét, és a kollektív jószág élvezetéből senki sem zárható ki. A NATO stratégiai koncepciója ezt az összefüggést a biztonság oszthatatlan jellegével magyarázza. A közös védelem előállítása azonban különbözőképpen mehet végbe, amiben minden egyes tagország hozzájárulása meghatározó fontossággal bír. A NATO védelemgazdasági kérdéseit kutató Todd Sandler és Keith Hartley⁸ szerint egy ország védelmi szükségletét az alábbi tényezők határozzák meg:

$$DEF = f(P, I, Sp, T, Str) \quad (3)$$

(A képletben a DEF a védelmi kiadásokat fejezi ki, P a védelmi termékek árviszonyait tükrözi, az I a nemzeti jövedelmet jelenti, az Sp a szövetséges országok védelmi kiadásait kalkulálja, a T a nem baráti országok védelmi kiadásait mutatja be, az Str pedig a katonai doktrínákat formáló stratégia kiadási hatásait értékeli.)

A védelmi szükségletek kiszámítása nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt a fenti tényezők figyelembevételével történik. A közös védelem előállítása sokféleképpen

valósulhat meg, ami függ a szövetség és a tagországok biztonság- és védelempolitikájától. Mivel a védelmet a tagországok együttesen állítják elő, a szövetségi „közös termékmodellnek” egyszerre kell biztosítani az elrettentési képességet, a védelem megfelelő szintjének fenntartását, de teret kell adni a tagországok egyéni, tag-specifikus védelmi céljainak megvalósításához is.

A védelem előállítása a fenti összefüggés alapján a tagországok számára számtalan cselekvési lehetőséget biztosít. Legegyszerűbb a helyzet a stratégiai elrettentés esetében, mert az így létrehozott katonai képesség előnyeit nemcsak a létrehozó ország vagy országok élvezik, hanem valamennyi ország a kedvezményezettje.

A védelemnek ez a típusa egyértelműen a tiszta védelmi közjószág kategóriájába tartozik. Ilyen például az amerikai nukleáris „ernyő” Európa felett, vagy a jelenleg kiépítés alatt álló hadszíntéri rakétavédelmi rendszer. Mindkét védelmi szolgáltatás növeli Magyarország biztonságát is anélkül, hogy az országnak külön ráfordításai lennének. Ebben az esetben, a képletben szereplő *Sp* és *I* tényezők összeadódnak, hiszen az elrettentési képességet létrehozó országok kiadásai mintegy „megnövelik” a nemzeti védelmi képességet.

Más esetekben azonban nem lehet ilyen könnyen beazonosítani a védelmi kiadások közösségi hasznát, hiszen a tagországok sokféleképpen erősíthetik a közös védelmet. Az erősebb és gazdagabb országok nagyobb hozzájárulása a közös védelemhez többféle cselekvési lehetőséget kínál a kisebb országok számára. A GDP növekedése, valóságos fenyegetések megjelenése, szövetségi és nemzeti haderő-modernizációs törekvések növelik a nemzeti *I* tényezőt, ami javítja a közös védelem tiszta kollektív jószág jellegét a többiek számára is felhasználható képesség formájában.

Ha a szövetség kiadásai növekednek, és a védelem szintje elégségesnek látszik, egyes tagországok úgy is dönthetnek, hogy csökkentik a saját védelmi kiadásokat. Ez a közösségi védelemhez való negatív viszony az alapja a *potyautasságnak*. Mivel a nagyobb arányban hozzájáruló országok teherviselő képessége is véges, a potyautas magatartás egy idő után csökkenti a közös védelem megbízhatóságát, amely így az optimális szint alá eshet. Ennek elkerülésére a szövetség megállapít bizonyos normákat a közös teherviselés, a védelemre biztosítandó erőforrások nagysága tekintetében, mert csak így tudja biztosítani a védelem, mint közjavak fenntartásának folyamatosságát. 2014-ben, a walesi csúcson például előírta, hogy az elkövetkező 10 évben minden tagországban közelíteni kell a katonai kiadásokat a GDP 2%-os arányához, továbbá meghatározta azt is, hogy a mindenkori védelmi költségvetés 20%-át kell fejlesztésre, modernizációra fordítani. A tagországok által befizetett tagsági „díjak” (Magyarország befizetése a NATO civil, katonai és biztonsági beruházási költségvetésekbe a mindenkori védelmi költségvetés 0,65%-át teszi ki) ugyanis csak a szövetség

6 Gavin Kennedy: *Burden Sharing in NATO*. London: Duckworth, 1979, Gavin Kennedy: *Defence Economics*. London: Duckworth, 1983; Mancur Olson, Richard Zeckhauser: *An Economic Theory of Alliances*. Review of Economics and Statistics, 1966, 48, pp. 266–279.

7 Csapody Tamás, Vit László: *Ámokfutás a NATO-ba*. Budapest: Cartafilus Kiadó, 1997. 17–18. o.

8 Todd Sandler, Keith Hartley: *The Political Economy of NATO. Past, present and into the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. pp. 30–41.

működéséhez szükséges közös kiadásokat (parancsnoksági rendszer, kiképzés, integrált légvédelem stb.) fedezik.

A közös védelem hasznosságának megítélése a hagyományos fegyveres erők vonatkozásában már nehezebb, mert a nemzeti célok szerinti fejlesztések nem feltétlenül hordoznak *nem rivális* és *nem exkluzív* jelleget, tehát csak korlátozottan vagy egyáltalán nem is járulnak hozzá a szövetség együttes védelméhez. Például a 2009. évi magyar katonai stratégia az expedíciós katonai képesség-fejlesztését irányozta elő, ami nyilvánvalóan jobban segítette volna a szövetséges védelmi képességek erősödését (a közös kollektív jószágot), mint a 2012. évi hadászati elképzelés, amely elsősorban a nemzeti önerő képességjavítását szorgalmazza. A kizárólagos nemzeti célú fejlesztések nem növelik a többi tagország védelmét, ezért az exkluzív jelleg miatt nem tekinthetők tisztán kollektív jószágnak, még ha az ilyen típusú megoldásoknak is lehet közösségi jellege is.

Az *egyéni és tag-specifikus haderő-fejlesztés* annál inkább szövetségi jellegű, minél magasabb az arány a nemzeti fejlesztés közösségi haszna és a tiszta közösségi védelem között. De a konvencionális haderőfejlesztés másképpen is csökkentheti a szövetségi védelem közös jószág jellegét. Előfordulhat, hogy egy nemzeti fejlesztési elképzelés a közösségi védelmi jelleget kívánja erősíteni (például diszlokációs áttelepítések), de a felhasználásához nem mindenki fér hozzá (megjelenik a kizárólagosság), sőt még járulékos veszteségeket is okozhat. Ilyen ellentmondás figyelhető meg napjainkban azon lengyel és balti követelésekben, hogy a területükön legyenek NATO katonai erők. A javaslat látszólag erősíti a szövetség kollektív védelmét, de a megoldás kizárólagos hasznát csak a keleti szárnyon fekvő országoknak ad, sőt az orosz ellenlépések járulékos veszteséget is okozhatnak a többi tagországnak.

A nemzeti védelempolitikák így válnak nemzetközi jellegűvé a szövetségi rendszerekben, ami a szövetségi és nemzeti törekvések közötti egység állandó újratermelését igényli. Az *Sp tényezőnek* tehát fontos szerepe van a nemzeti védelempolitika alakításában, amely csak akkor veszítené el jelentőségét, ha minden tagország a követelményeknek megfelelően járulna hozzá a kollektív védelmi javakat jelentő közös védelemhez.

A fenti összefüggések tudatában akár jónak is értékelhetjük a magyar politikát, hiszen gyorsan sikerült elsajátítani a szövetségi tagság bonyolult védelemgazdasági összefüggéseit, az első évek védelmikiadás-növelő politikája után az új évezred kormányai hamar áttértek a szövetség „kihasználásának” elvére. Mint az 1. ábra mutatja, a friss NATO-tagság hatására 2001-ig emelkedtek a védelmi kiadások, majd elkezdődött egy tartós csökkentési hullám. Különösen jelentős visszaesés történt 2004 után, amikor az EU költségvetési konvergencia-követelmények miatt a katonai kiadásokat még jobban visszavágták, és a védelmi költségvetés szintje 1,2%-os GDP-aránynál állandósult.

A 2008-as globális pénzügyi válság tovább nehezítette a HM védelmi költségvetés helyzetét, amely különösen 2010 után mutatkozott meg. Amíg a védelmi büdzsé a NATO-tagság után a GDP 1,5–1,8%-os sávjában hullámozott, az EU-tagságot követően már visszaesett 1,2% körüli szintre, 2010 után pedig már a GDP 0,7–0,8%-ra süllyedt. 2015-ben a HM kiadási előirányzata 250 milliárd Ft (905 millió USD), ami 0,79%-os GDP arálynak felel meg. Bár a személyi állomány július 1-től megvalósult

30%-os illetményemelésé ezt az összeget növeli (a bérrendezés kormányzati tartalék-ból valósul meg), a nagyságrend így is messze elmarad a NATO-követelményektől.

A legnagyobb problémát azonban nem a védelmi költségvetés NATO-standardoktól való elmaradása jelenti (a tagországok többsége ilyen helyzetben van), hanem a haderő technikai modernizációjának rendszerváltás utáni (a Gripen vadászgép-lízinget leszámítva) teljes elmaradása okozza. Ma minden kelet-európai ország (szomszédokat is ide értve) előbbre tart a modern fegyverrendszerek különböző kategóriáinak rendszerbe állításában, mint Magyarország. A katonai költségvetésből (de így vannak ezzel a rendvédelmi szervek is, talán a katasztrófavédelmet leszámítva) évtizedek óta 5–10% jut fejlesztésekre.

A kormány látta a helyzet tarthatatlanságát, ezért már 2012-ben elhatározta, hogy 2016-tól kezdve a GDP 0,1%-ával emeli évente a védelmi költségvetést, amíg az el nem éri 2022-re az 1,39%-os szintet. Ennél nagyobb kötelezettségvállalás (a pápai bázisfejlesztést leszámítva) a 2014. szeptemberi walesi csúcson sem történt. Biztató-nak tűnik, hogy a jövő évi jóváhagyott költségvetés már 298 milliárd forintot (1,055 millió USD), a GDP 0,88%-át különítette el katonai kiadásokra. Az ország teljes védelmére és biztonságára szánt források ennél természetesen jóval magasabbak lesznek, hiszen a BM költségvetése 508,6 milliárd forintot (1,800 millió USD) tesz ki, az ország védelmi felkészítésére pedig további 1,7 milliárd forintot (6 millió USD) szán a kormány.⁹ Azonban az emelkedő költségvetés sem számol jelentős haditechnikai fejlesztésekkel (például a helikopter-beszerezést már évek óta lebegteti a honvédelmi kormányzat, de hiányzik a jövő évi költségvetésből is), a szükségletek kielégítését a különleges jogrendi védelemgazdasági megoldásokra hagyja.

Mindezek azt mutatják, hogy Magyarország a NATO-tagság alatt potyautas magatartást követ, a közös védelemhez (talán a nemzetközi békeműveleteket leszámítva) egyre kisebb arányban, a szövetségi átlag alatt járul hozzá. A védelmi szükségleteket meghatározó összefüggésrendszer (4) valamennyi tényezője az ország szempontjából hátrányosan alakult. A modern katonai technológia ára (*P* mutató) az egekbe szökött, ami nem teszi lehetővé, hogy a HM tárca a csökkenő katonai büdzből modern fegyverrendszereket vásároljon. Az ország gazdasági helyzete javul ugyan (a GDP 2014-ben már 103,3 milliárd euró volt), de az államadósság szintje még mindig magas, a GDP 76,9%-t teszi ki. Emiatt a védelemre fordítható támogatás (*I* tényező) az elmúlt öt évben jelentősen visszaesett, és a fejlesztés helyett a haderő működőképességének fenntartása lett a fő feladat.

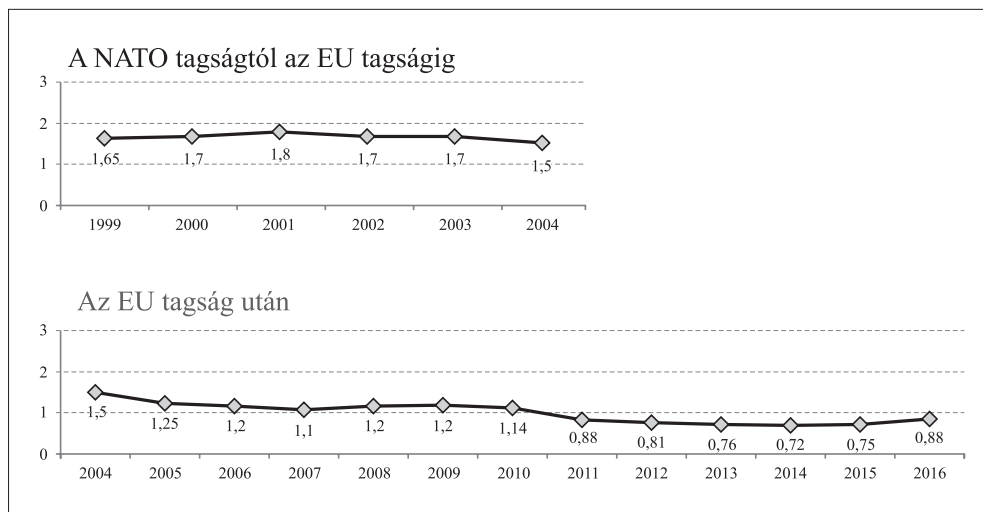
A globális pénzügyi válság azonban nemcsak Magyarországot sújtotta, hanem az egész szövetséget is (*Sp* összetevő), ami miatt a védelmi kiadások csökkenése általánossá vált Európában, az uniós és a NATO-tagországokban egyaránt. Mindez olyan időszakban, amikor a feltörekvő nagyhatalmak (Kína, Oroszország, India, Brazília) viszont növelni tudták katonai kiadásait (*T* tényező).

A közös védelem gyengülésének problémáival a NATO-t a 2014-es ukrán válság szembesítette, amikor Oroszország hibrid háborúval annektálta a Krím-félszigetet, és

⁹ Magyarország 2016.évi központi költségvetéséről szóló T/4730 számú törvényjavaslat.
<http://www.parlament.hu/koltsegvetes-2016> (Letöltés: 2015. július 4.)

tartósan destabilizálta Kelet-Ukrajnát. Így a szövetségnek módosítani kellett a stratégiáját (*Str* faktor), amit a kollektív védelem megerősítésében talált meg. A hozott intézkedések (gyorsreagáló erők létrehozása, a készenlét javítása, a gyakorlatok számának és nagyságának növelése stb.) a védelmi kiadások növelését igénylik, amiben talán a jövőben Magyarország is jobban partner tud lenni.

Ez a folyamat hasonlóképpen néz ki az EU-val kapcsolatban is, azzal a különbséggel, hogy az EU közös katonai védelmet nem épít, inkább a „puha” biztonság területén (most például a menekültügy területén) szeretne globális tényező lenni. Emiatt Magyarország teljesítménye és hozzájárulása a két szervezetben más-más jellemzőket mutat.

1. ábra. Védelmi kiadások a NATO, illetve az EU tagság után

Miután a magyar politikai vezetés tisztában van azzal, hogy az ország a közös védelem fenntartásából kisebb hányadot vállal, mint amit erőpozíciójából fakadóan igazán kellene, az általános finanszírozási elégtelenségeket különböző *közösségi hasznú aktivitással* próbálja „elfedni”, vagy elfogadhatóvá tenni. Az ilyen típusú aktivista közösségi politizáláshoz tartozik a NATO-műveletekben és missziókban történő aktív (az átlagot meghaladó) részvétel, vezető szerep vállalása több magyarországi szövetségi programban, számos közösségi katonai képességfejlesztő projektben való részvétel. E védelmi tevékenységek valamennyi formája erősíti az euro-atlanti közösséget, hiszen a hasznot a teljes szövetség élvezi, de nem pótolja a védelmi képesség fejlesztésében történő lemaradást.

A nemzetközi műveletek védelmi szükségletei nemcsak tartalmilag és strukturálisan újak, hanem kielégítésük sürgőssége szempontjából is. A katonai missziókban az igények biztosítása nemcsak a feladatok végrehajtása szempontjából fontos, de közvetlenül befolyásolhatja a résztvevő állomány életét, fizikai és mentális felkészültségét (Afganisztánban a Magyar Honvédség 7 főt veszített).

A rendvédelmi szervek új típusú szükségletei (például Terrorelhárító Központ, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, rendőrség, katasztrófavédelem) is a változó biztonsági helyzetet tükrözik, amelyek kielégítése általában sürgős megoldással történí hazai piacról vagy speciális import útján.

Magyarország az elmúlt másfél évtizedben minden szárazföldi NATO békétámogató műveletben részt vett, de jelen volt az elmúlt évtized szinte valamennyi CSDP-missziójában¹⁰ is. 2015. júliusban 3 kontinensen, 11 misszióban és 10 országban 630 katoná szolgált, de szövetségi céllal további alegységeket (NATO Reagáló Erők [NFR] 135 fő, EUFOR Althea Azonnali Reagáló [IR] Erők 117 fő) is készenlétben tartottunk hazai területen. A szeptembertől induló balti légtérfelügyelet is új védelmi keresletet (levegő-földi pusztító képesség) generált.

A szövetséges műveletekben való részvételnek nagyon sok politikai és katonai haszna van, ugyanakkor a missziókban való részvétel drága, forrásokat von el a fejlesztésektől. Magyarország 10 év alatt félévi költségvetést, 135 milliárd forintot (478 millió USD) költött békefenntartásra,¹¹ amiből például megoldható lett volna az új helikopterek beszerzése.

A külföldi békefenntartás (az évi 1000 fős ambíciószint) versus képességfejlesztés visszatérő vitatémája a védelmi költségvetésnek, hiszen az uniós tagságunk után évente 9–19 milliárd forintot költöttünk közvetlenül a külföldi katonai részvételre. Mivel az Országgyűlés nemrég döntött arról, hogy Magyarország ez évtől 150 fős kontingenssel fog részt venni az Iszlám Állam elleni harcban (Erbil, Észak-Irak), a kiadások 2015-ben 6,8 milliárd forinttal (24,1 millió USD) növekednek.

A nyugati szövetségi rendszerekhez való tartozás nemcsak a védelemgazdasági reálszférában produkált változásokat, hanem megjelent a stratégia-alkotásban, a szakpolitika-készítésben, a nyugati védelmi know-how átvételében. Magyarország fokozatosan belépett a nyugati válságkezelési gyakorlatok rendszerébe (NATO válság-reagáló [CMX] gyakorlatok, EU többretegű [EEAS ML] válságkezelés), amihez át kellett alakítani a hazai döntéshozatalt, kormányzati együttműködést, tervezési rendszert. 2011-ben egy kormányrendelet¹² intézkedett a szövetségi válságkezeléssel összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer (NIR) megteremtésére, amelynek célja a NATO és magyar politikai és kormányzati szervei között együttműködés és harmonizáció megteremtése. A HM Védelmi Hivatal (HM VH) kidolgozta a válságkezelés nemzeti intézkedéseinek gyűjteményét, amely gyakorlás vagy a különleges jogrend valamelyik esetének életbeléptetése időszakában szabályozza a teljes védelmi igazgatási rendszer működését. Ezt a hatást erősíti még a befogadó nemzeti támogatás (HNS) magyarországi szabályozása, amely az ország területén elhelyezkedő, illetve átvonuló szövetséges erők és a NATO szervezetek számára nyújtandó

10 EU Közös Biztonsági és Védelmi Politikája (CSDP)

11 Képviselői információs szolgálat, Infojegyzet, 2015/7, 2015. március 30.
http://www.parlament.hu/documents/10181/303867/2015_7_MH_missziok/a44d53e2-7a4e-4aa4-bac7-906d2e4b4e00 (Letöltés: 2015. július 6.)

12 278/2011 (XII.20) Korm. rendelet a NATO Válságkezelési Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100278.KOR (Letöltés: 2015. augusztus 18.)

polgári és katonai segítségnyújtás mértékét tervezi. A NATO igényei szerint összeállított HNS képesség-katalógus közvetlenül megmutatja, hogyan kell Magyarország védelméhez szükséges anyagi-technikai kínálatot megtervezni, békében, válságban és háborúban egyaránt biztosítani.

A kínálati korlátok

Az ország védelmének biztosítása azonban nemcsak a keresleti, hanem a kínálati oldal elemzését is szükségessé teszi. Az új gazdaságmozgósítási rendszer a hangsúlyt a nemzetgazdaság védelmi célú felkészítésére helyezi, ami azonban önmagában nem hozza magával a kínálati lehetőségek bővülését, sőt a régebbi források új körülmények közötti felhasználása is új erőfeszítéseket igényel. A különleges jogrend esetében felmerülő igényeket az állam folyó termelésből és készletezésből, a meglévő erőforrások felhasználásából, a védelmi célú tartalékokból, illetve importból tudja biztosítani.¹³

A védelmi és biztonsági szükségletek teljesítése szempontjából a kínálati oldal valamennyi eleme fontos, de elsősorban azok a katonai és speciális rendvédelmi eszközök igényelnek figyelmet, amelyek előállítására vagy biztosítására többségében nem oldható meg hazai forrásokból. A civil vagy a kettős rendeltetésű termékek (ipari, mezőgazdasági termékek és szolgáltatások, élelmiszerek, energiahordozók, készletek) ugyanis biztosíthatók a folyó termelésből, a különleges jogrendi időszakban jelentkező igények teljes körűen kielégíthetők. Hasonlóképpen rendelkezésre állnak a nemzetgazdasági termékek és szolgáltatások, polgári objektumok és szakemberek, amelyek és akik, megfelelő tervezéssel, nyilvántartással, kijelöléssel védelemgazdasági célokra aktivizálhatók. E feladatok végrehajtásába a teljes védelmi igazgatási rendszer, a központi, területi és helyi szintű szervezetek egyaránt bevonásra kerülnek. Bár a 2012–2020 időszakra szóló védelmi tartalékolási stratégiát a kormány nem fogadta el, a korszerű, válsághelyzetek kezeléséhez szükséges védelmi tartalékokat viszonylag gyorsan létre lehet hozni, ha megfelelő forrásokat különítenek ki erre a célra. Az igazi probléma – a múlthoz hasonlóan – a haditechnikai termékek és szolgáltatások iránti igény kielégítése, amely napjainkban már kiegészül speciális rendvédelmi (kényszerítő, büntfelderítő, titkosszolgálati) eszközökkel is. E szükségletek kielégítése ugyanis csak speciális import révén lehetséges.

A magyar védelmi ipar lehetőségei ugyanis igen korlátozottak. Nemcsak azért, mert Magyarországon a rendszerváltozás előtt sem gyártottak repülőgépet, helikoptert, harckocsit vagy tüzérségi löveget, hanem mert a politikai, gazdasági és katonai változások miatt a védelmi ipar gyakorlatilag összeomlott. A megrendelések radikális visszaesése, a hadiipari vállalatok privilegizált helyzetének megszűnése és a spon-tán privatizáció miatt ma az ágazat csak töredéke a régi nagyságának.

A nyugati szövetségekhez való csatlakozás reményt adott a nemzeti védelmi ipar megújításához, olyan várakozások alakultak ki, hogy a NATO- és EU-tagság

13 Princz László: *Katonai műveletek támogatása a nemzetgazdaság erőforrásai által*. In: Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatása (Szerk: Keszely László). Budapest, 2013. Zrínyi Kiadó, 150–151. o.

dinamizálja ezt a területet is. Ezek a kilátások azonban nem „jöttek be”, bár a kormány többször rászánta magát, hogy valamit kezd a védelmi iparral. Legutóbb 2010 után lendült neki a probléma megoldásának, amikor elhatározta a védelmiipari stratégia kidolgozását (2012), meghirdette a HADIK programot (2012), illetve erőteljesebb együttműködést kezdeményezett a Visegrádi Csoport országaival (2013).

Az NGM által 2012-ben készített védelmiipari stratégia¹⁴ koncepciózus elképzelésekkel akarta lábra állítani a magyar védelmi ipart, amelyet ágazatokon átnyúló, diverzifikált, stratégiai iparágként határozott meg. Az ágazati koncepció egy specializált, high-tech színvonalú, exportorientált védelmi és biztonsági ipar létrehozását tűzte ki célul, amelyhez meghatározta a működési körülményeket és feltételeket. A dokumentum egy tucat olyan intézkedést javasolt (állam szerepének erősítése, hazai beszerzésű termékek és szolgáltatások meghatározása, programköltségvetés bevezetése, a védelmi K + F + I erősítése, jogszabályi környezet javítása stb.), amelyek már a szakirodalomból ismertek voltak. Sajnos a stratégiáról nem született kormányhatározat, ezért a végrehajtási terv sem készült el.

Persze lehet, hogy túlságosan ambiciózus volt a stratégiai koncepció. A magyar védelmi ipar 2012-ben 1726 főt foglalkoztatott, 21,2 milliárd forintos forgalmat bonyolított,¹⁵ ugyanannyit, mint 1988-ban, de az akkori termelési érték ma 230 milliárd forintnak felelne meg. Az év során 493 cégnek volt hadiipari tevékenységi engedélye, 169 vállalkozás rendelkezett külkereskedelmi engedéllyel. Hazai gyártásból a Magyar Honvédség elsősorban lőszereket, pirotechnikai termékeket, szárazföldi járműveket, felépítményeket és tartozékokat, radartechnikai, kommunikáció- és híradástechnikai berendezéseket, szoftvereket, speciális biztonsági rendszereket, vegyvédelmi felszereléseket, áramellátó berendezéseket, valamint ruházati és védőfelszereléseket szerzett be. A rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok beszerzési igényei hasonlóak voltak, amelyek kiegészültek kényszerítő és titkosszolgálati eszközökkel.

A gyártott termékek külkereskedelmi forgalma 15,4 milliárd (26%) volt és 884 millió forint aktívumot mutatott. A magyar cégek szárazföldi járművek alkatrészeit, lőszereket, elektronikai berendezéseket, más katonai szolgáltatásokat exportáltak 34 országba, többségében Európába. Azonban csak az export 70%-a tevődik össze gyártásból, a többi értéket re-export, brókertevékenység és hadrendből kivont eszközök (6%) értékesítése adta. Hasonló összetételt (a fegyverek, lőszerek aránya valamivel magasabb volt), külkereskedelmi értéket és földrajzi relációkat mutat a behozatal is, bár az állami szervek megrendelése 31%-ra estek vissza. Viszont úgy tűnik, hogy a védelmi ipar magához tért a 2008-as válság utáni dermedtségéből, mert a termelési érték 42%-al, a külkereskedelmi export 48%-al, az import tevékenység pedig 39%-al emelkedett az előző évhez viszonyítva.

14 Szakágazati iparstratégiák 2012. Védelmi és biztonsági ipar. Nemzetgazdasági Minisztérium, 2012. Kézirat.

15 Tájékoztató a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság tevékenységéről, 2012. Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal. 202013. 21. o.
http://www.sipri.org/research/armaments/transfers/transparency/national_reports/Hungary/hun_2012.pdf (Letöltés: 2015. augusztus 12.)

A készülő stratégiával összhangban dolgozta ki a HM a Hadik-tervet, ami egy hadfelszerelési iparkorszerűsítési terv mozaik nevét jelenti. A kissé bonyolult elnevezés is mutatja, hogy az alkotók a program nevét összekapcsolták a XVIII. század leg-híresebb magyar katonájának nevével, abban reménykedve, hogy a terv legalább annyira sikeres lesz, mint Hadik tábornok volt a maga korában.¹⁶

A tervnek kimondottan az volt a célja, hogy az ország védelmi képességének növelését és a technikai szükségletek kielégítését magyar hadiipari bázison valósítsa meg. Az elképzelés tulajdonképpen a nemzeti önerő erősítésének hadiipari „lába” volt, de inkább a HM ambícióit tartalmazta, mint az NGM fejlesztési elképzeléseit. A tervet hivatalosan nem publikálták, tartalmát a sajtótudósítások alapján lehet rekonstruálni.¹⁷

A koncepció prioritásokat határozott meg (jármű, fegyver és elektronikai ágazat), tervbe vette egy magyar hadiipari csoport (például Rába Zrt., HM EI Zrt., HM Arzenál Elektromechanikai Zrt.) megerősítését, a meglévő hadiipari műszaki kultúra fejlesztését. A terv azonban 2015-ig jelentős hatást nem ért el, az „arccal a hadiipar felé” politika kevés eredményt (pilótánélküli repülőgépek, Komondor harc-jármű-család, víztisztító konténer stb.) hozott, a piaci ösztönző kedvezmények (adó-mentesség, állami támogatású kereskedelmi politika stb.) nem valósultak meg.¹⁸

A védelmi ipar megújításához az utóbbi időben a kormány megpróbálja a V4 csoporttal való együttműködést is felhasználni, amihez a katonai alapot az első közös EU-harcscsoport 2016. első félévében történő szolgálatba lépése nyújtja. Bár a „visegrádi országok” védelemgazdasági együttműködése inkább a kudarcokról híres (közös vadászgép-beszerzés elmaradása a '90-es években, Mi-24-es harci helikopterek együttes javításának kudarca 2003-ban), az utóbbi években minden tagország szerepelteti elnökségi programjában ezt a politikai célt. A közös beszerzés ugyanis nagy előnyökkel járna (jelentős árkedvezmény érvényesítése, teljes interoperabilitás elérése, együttműködési lehetőség gyártás és logisztikai támogatás területén, kiképzési szinergiák biztosítása), de megvalósítása nagyon nehéz, mert vitális nemzeti védelemgazdasági érdekeket érint.¹⁹ Úgy tűnik, hogy a regionális együttműködésnél

16 Hadik András (1710–1790) magyar huszár tábornok és császári tábornagy. Részt vett a török elleni háborúban, egy merész portyázás során Berlint is megsarcolta (1757). 50 évesen már a német birodalmi és császári sereg fővezére, de egy időben ellátta a budai katonai kormányzó és az erdélyi katonai főparancsnoki feladatokat is. Az erdélyi kormányzók vezetőjeként – Magyarországon elsőként – kezdeményezte a jobbágysereg felszámolását. A Habsburg-birodalomhoz csatolt lengyel terület első polgári kormányzója volt, majd 1776-tól haláláig ellátta a bécsi Udvari Haditanács elnöki feladatait.

17 A terv legátfogóbb leírását lásd: *Nemzeti ipart lát a kormány a hadiiparban*. NOL.hu. 2012. 02. 28. http://nol.hu/belfold/20120228-hadik-tervvel_az_adossag_ellen-1300447; *A kormány felélesztene a magyar hadiipart*. www.origo.hu. 2012. 02. 28. <http://www.origo.hu/itthon/20120228-a-kormany-felelesztene-a-magyar-hadiipart.html>; *Állami álmok álmodói*. Figyelő, 2012. 07. 10. http://figyelo.hu/cikk_print.php?cid=1007_allami_almok_almodoi (Letöltés: 2015. augusztus 18.)

18 *Szükség van a hazai védelmi iparra*. Interjú Zsitnyányi Attilával, a Gamma Műszaki Zrt. vezérigazgatójával, a Magyar Védelmiipari Szövetség elnökével. Magyarhirlap.hu, 2015. 07. 13. http://magyarhirlap.hu/cikk/30376/Szukseg_van_a_hazai_vedelemiparra (Letöltés: 2015. július 14.)

19 2001-ben egy V4-es szakértői konferencia az alábbi nehézségekben látta a védelemgazdasági együttműködés problémáit: 1. A sikeres védelmi ipari együttműködés csak igazi ipari együttműködésen alapulhat. 2. Hosszú távú védelmi ipari vízióra van szükség; 3. El kell dönteni, hogy mit akarnak a visegrádi

biztatóbb alternatívát jelent a NATO vagy az Európai Védelmi Ügynökség keretében történő kooperáció, mert ott a visegrádi védelmi ipari cégek közvetlenül kooperálhatnak a fejlettebb technológiai szintet képviselő nyugati partnerekkel.

Látható tehát, hogy a védelem kínálati lehetőségei – különösen a speciális harci-technikai és rendvédelmi eszközök vonatkozásában – rendkívül korlátozottak, bővítésük, fejlesztésük és lebiztosításuk komplex kormányzati intézkedéseket igényel. A hazai és külföldi védelmiipari igények mielőbbi tisztázása és megtervezése nélkül azonban a szükségletek kielégítésének módját sem lehet megtervezni. A kormánynak pótolni kell a védelemgazdaság elmaradt szabályozását (gazdaságbiztonsági stratégia, tartalékolási stratégia, védelmiipari stratégia) és hozzá kell látni a rendkívüli időszaki igények import útján történő lebiztosításához. Nem szabad elfelejteni, hogy a haditechnikai termékek és szolgáltatások külkereskedelme nemzeti hatáskör és nemzeti felelősség.

Egy diszciplína hanyatlása

A védelem gazdasági kérdéseivel foglalkozó *védelemgazdaságtan* szerepe és jelentősége a világban az elmúlt években erősödött, különösen a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság óta. Ezért is érthetetlen, hogy Magyarországon megszűntek azok az oktatási és kutatási egységek, amelyek jegyzeteit²⁰ nemcsak a civil és katonai közgazdász-képzésben használták, de széles körben ismert volt a hadsereg és rendvédelmi szervek gazdasági szakemberei között is. A tanszékek megszűnésével (ZMNE 2007, BCE 2010) a kutatások már csak egy-egy megmaradt oktatóra hárulnak, illetve a súlypont áttevődött a honvédelmi szférában kutatást végző katona közgazdászokra. Bár számos kitűnő szakember gazdagítja a magyar védelemgazdaságtant²¹ (Gazda Pál, Jászay Béla, Király László, Medveczky Mihály stb.), sajnos az egyéni/munkahelyi kutatási kezdeményezések nem „állnak” össze egy olyan egységes diszciplínává, amit a szervezetszerű oktatási egységek tudtak biztosítani.

Pedig feladat lenne bőven. A védelemgazdaságtan fontos teendője, hogy reagáljon a történelmi változásokra, vizsgálati optikáját a kialakult helyzetnek megfelelően változtassa. A hidegháború alatt a nagyhatalmi fegyverkezési verseny, a nukleáris

négyek közösen csinálni. 4. A védelmi ipar fejlesztéséhez megrendelésekre van szükség. 5. Az iparágakon belüli (intra-industry) együttműködést kell fejleszteni az iparágak közötti kooperáció helyett; 6. Kooperálni csak a fejlett technológia alapján lehet. 7. Ki kell alakítani az együttműködés rendszerét. Lásd: NATO-együttműködés: védelmi ipar, kutatás, technológia és a visegrádi négyek. Nemzetközi szeminárium (Szerk. Földi Tamás). Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány, Budapest, 2011. 173–191. o

20 Gazda Pál: *Katonai gazdaságtan*. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. Akadémiai jegyzet, Budapest, 1989., Gazda Pál: *Védelemgazdaságtan*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE). Egyetemi jegyzet, Budapest, 2002., Turák János (Szerk.): *A védelemgazdaságtan makrofolyamatai. Hadigazdaságtan*. Egyetemi tankönyv, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 1996. 2003 (2. kiadás); Mészáros Sándor, Kunos Bálint, Pálmáiné Takács Rita, Horváth Erika: *A védelemgazdaság mikrofolyamatai. Katonai gazdaságtan*. Egyetemi tankönyv, Budapesti Corvinus Egyetem (BCE), Budapest, 2010

21 A magyar védelemgazdaságtan megalapítóinak Thürmer Gyulát és Janza Károlyt lehet tekinteni. Turák János nevéhez fűződik a védelemgazdaságtan részének tekintett katonai gazdaságtan elméleti megalapozása.

fegyverkezés és a kölcsönösen biztosított megsemmisítés (MAD) katonai-gazdasági kérdései képezték a diszciplína feladatait. A hidegháború vége elvezetett a leszerelés, a hadiipari konverzió és a békeosztalék lehetőségeinek vizsgálatához. Az új évezredben a terrorizmus elleni harc, a globális veszélyek és fenyegetések gazdasági hatásai, a regionális és etnikai konfliktusok költségei, valamint a katonai magánvállalatok műveletekben való alkalmazásának előnyei jelentettek új témaköröket a tudományágazatnak.

A NATO bővítése újabb és újabb volt szocialista országokat tanított meg a szövetség politikai gazdaságtanára. Az Európai Unió létrehozta közös biztonság- és védelempolitikáját, amelynek egyik tevékenységi irányát az egységes európai hadfelszerelési piac (EDEM), illetve védelmi technológiai ipari bázis (EDTIB) megteremtése képezi. A globalizáció ugyanis egyre nagyobb nemzetközi tranzakciókat eredményez termékekben, szolgáltatásokban, technológiában és termelési tényezőkben. Felgyorsult a védelmi ipari cégek összeolvadása, integrációja, nemzetközi kereskedelmi és ellátási hálózatok kialakítása. A nemzetközi válaszok pedig magukkal hozzák a közös programokat, a multinacionális megoldásokat, a „best value for money” technikákat, amelyekkel a nemzetállamoknak szintén szembe kell nézni.

Ráadásul a védelem, a biztonság ellentmondásos közjóságok. Az emberek – így a politikusok és kormányok is – különféleképpen gondolkoznak a kihívásokról, a veszélyekről és fenyegetettségéről, és főleg más lehet a véleményük a biztonság „áráról”, amikor versenyeztetni kell az erőforrásokat. Még a tudományos szakirodalomban sincs egyetértés arról, hogy az „erős védelem” vezet-e el a fegyverzet-ellenőrzéshez, leszereléshez és a békéhez, vagy fordítva, az ütőképes katonai erő-e oka a veszélyes fegyverek elterjedésének. Pedig az alapvető összefüggés világos: biztonság nélkül nincs erős gazdaság, stabil gazdaság nélkül nincs erős védelem. De rossz az a megközelítés, amely a választást csak a gazdasági nehézségek kezelésében látja és elhanyagolja a védelmet. Ez a „szellemi lefegyverzés” téves politikán alapszik, amely sem a gazdaság, sem a biztonság területén nem lehet sikeres.

Az utóbbi évtizedben egyre inkább megjelenik a védelemgazdaságtan kibővített értelmezése, mely szerint a diszciplínának nemcsak a haderő (fegyveres erők) gazdasági kérdéseit kell kutatni, hanem fókuszálnia kell a szélesebb biztonsági témakörök gazdasági összefüggéseinek vizsgálatára is. A fogalmi átalakulás abból a megváltozott biztonságpolitikai felfogásból fakad, mely szerint az új típusú, összetett válságok, rendkívüli helyzetek (terroristatámadások, súlyos ipari balesetek, nagyméretű migráció stb.) gazdasági feladatainak megoldása ugyanúgy a nemzetgazdaság erőforrásainak mobilizálását igénylik, mint a korábbi háborúk. Az átstrukturálódás kifejezi a belső biztonság fenntartásával foglalkozó állami szereplők differenciáltabb védelemgazdasági felfogását is.²² Ez a változás kifejeződik már a gazdaságmozgósítás újszerű felfogásában, vagy például a *védelmi és biztonsági ipar* szakkifejezés megjelenésében.

22 Ezt a szemléletet fejezi ki a Gazdálkodási és Tudományos Társaságok Szövetsége keretén belül megalakult Hon- és Rendvédelmi /Rendészeti Szervek Tagozat tevékenysége, ahol a vezető szerepet ugyan a BM gazdasági szakemberei játsszák, de HM közgazdászai is részt vesznek a munkában <http://www.gttsz.hu/02rendezvenyek/02index.htm> (Letöltés: 2015. augusztus 7.)

Bár a kiterjesztő értelmezések még nem tudtak elméletileg meggyökeresedni, egyre nagyobb igény van a „boxon” kívüli gondolkodásra: a katonai, rendvédelmi gazdasági és védelemgazdasági kérdéseket egy rendszerben tárgyaló kutatásokra, publikációkra van szükség.

A súlyponti elmozdulás a széles felfogás felé a nemzetközi szakirodalomban is nehezen valósul meg, a publikációk továbbra is a hagyományos – katonai – felfogásban tárgyalják a védelemgazdaság kérdéseit. Kiváló példa erre Keith Hartley angol közgazdász professzor új védelemgazdasági könyve,²³ amely csupán egy önálló fejezetet szán az új biztonsági környezet védelemgazdasági kérdéseinek (terrorizmus elleni harc, a konfliktuskezelés, a leszerelés és a békefenntartás). A védelemgazdaság „haderő-orientáltsága” persze attól is függ, hogy egy országnak milyen erős hadserege van, mennyit fogyaszt, illetve mennyire járul hozzá a GDP-hez, mekkora szerepe van az ország külpolitikájának megvalósításában, illetve az ország belső biztonságának fenntartásában.

A Magyarországon honos felfogás szerint a védelemgazdaságtan *a gazdaság és a védelem kölcsönhatásait átfogó viszonyrendszert tárgyalja*. A diszciplínán belül még mindig erős a hadigazdaságtan és a katonai gazdaságtan fogalmi megkülönböztetése (lásd Gazda Pál, Turák János, Mészáros Sándor és társaik tankönyveit), pedig ma már a válságok, terrorfenyegetettségek, hibrid veszélyhelyzetek megoldása nem a gazdaság mozgósításával, hanem különleges kormányzati és gazdasági intézkedések meghozásával, jogszabályok megalkotásával történik. Erre az elmúlt években számos példa volt (2011-ben a vörösiszap-katasztrófa, 2013-ban a „márciusi tél”, 2014-ben a dunai árvíz, 2015-ben a biztonsági zár építése a szerb határon), amely esetek védelemgazdasági szempontú feldolgozása, elemzése még nem történt meg. A diszciplína fejlődéséhez és tartalmi bővítéséhez mindenekelőtt kutatásokra van szükség. A szellemi honvédelembe be kell vonni a közgazdaságtant, a védelemgazdaságtant és a hadtudományt is.

Következtetések

Magyarország a rendszerváltáskor egy szovjet típusú védelemgazdasági rendszert örökölt, amely elsősorban a háborús szükségletek kielégítésére volt hivatott. A régi szisztéma átalakítása már 1992-ben megkezdődött, a transzformáció azonban napjainkra sem fejeződött be, a rendszer a „félfordulat” állapotában van.

Az ország szövetségi védelme és biztonsága megváltoztatta a keresleti és kínálati viszonyokat. A katonai szükségletek mellett egyre fontosabbá vált az ország békeidőszaki működésének biztonsága, amelynek feltételei a különböző krízishelyzetek tapasztalatai alapján egyre inkább javultak. A kereslet kielégítésének forrásai megmaradtak,

23 Keith Hartley: *The Economics of Defence Policy. A new perspective*. Routledge, 2011. London, New York, 2011. http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=qNuvLXIQDCMC&oi=fnd&pg=PR5&dq=keith+hartley+the+economics+defence+policy&ots=XFoMkZ5cjv&sig=uZpa75rO4Ovhe34alcl3ZX5p3xo&redir_esc=y#v=onepage&q=keith%20hartley%20the%20economics%20defence%20policy&f=false (Letöltés: 2013. november 12.)

de a biztosítás lehetőségeinek változó körülmények közötti tervezése és megszervezése még mindig nagyon hiányos.

A gazdaságmozgósítás felfogása az elmúlt két évtizedben a háborús feladatok ellátása helyett a gazdasági biztonság irányába mozdult el, a különleges jogrendi helyzetek, valamint a „háborús küszöb alatti” válságok kezelése képezi az elsődleges feladatokat. Ugyanakkor nincs válasz arra, hogy a haderő tartós alkalmazása esetén hogyan történik a fegyveres erő utánpótlása, a megsemmisült harci-technikai eszközök és hadfelszerelési anyagok pótlása. Bár a gazdasági biztonság új szabályozási elképzelései nagyon fontos szerepet játszhatnak a védelemgazdasági fordulat lezárásában, mégis egy szélesebb, valamennyi ágazatot és területet magába foglaló *komplex országvédelmi stratégia* kidolgozására és megvalósítására van szükség. Enélkül a védelemgazdaság továbbra is inkább sodródik, mint tudatosan építkezik.

Fejezetek a hadtörténelemből

Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2014 között elhangzott előadásából¹

10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.X109

A *Fejezetek a hadtörténelemből* 3. című tanulmánykötet a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézetében 2006. február 22. óta folyamatosan megrendezésre kerülő *Hadtörténeti esték* című előadássorozat egyik kiemelkedő állomása.

A kezdetek 2004 decemberéig nyúlnak vissza, amikor egyetemi hallgatók és oktatók közreműködésével megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság Dél-Dunántúli Tagozata. A szervezet céljai között tűzte ki a hadtörténelmi tárgyú kutatások, rendezvények szervezését, amit 2005-ben, a második világháború befejeződésének 60. évfordulójára megrendezett had- és politikatörténeti konferencia és kiállítás is bizonyított. Ezt követően felmerült az ötlet, hogy egy állandó előadássorozatot kellene indítani az egyetemen, ami lehetőséget nyújt nemcsak történészeknek, oktatóknak, de egyetemi hallgatóknak is, hogy bemutassák hadtörténelmi témájú kutatásaikat. A kezdeményezés támogatásához az egyetem karának történettudományi intézete mellett a hallgatói önkormányzat is csatlakozott, így a 2005/2006-os tanév tavaszi szemeszterében útjára indult a *Hadtörténeti esték*, amely azóta is fórumként szolgál egymás kutatásainak megismeréséhez, és vár minden hadtörténelem iránt érdeklődőt. Az előadások változatos tematikája mellett minden szemeszter programjában tükröződött a szervezők alapkonceptiója, hogy tudományos fokozattal rendelkező oktatók, doktoranduszok és hallgatók egy rendezvényen szerepelhessenek. Ezáltal kialakult egy közösség, amelynek tagjai az előadások mellett folyamatosan kutattak, publikáltak, tudományos konferenciákon vett részt.

Idővel felmerült az igény, hogy az elhangzott előadások írásos formában is megjelenjenek, hozzáférhetővé váljanak a szűkebb szakmai és tágabb nagyközönség számára. Ez vezetett ahhoz, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság Dél-Dunántúli Tagozata (Tagozat) 2011-ben útjára indította a *Fejezetek a hadtörténelemből* című

1 *Fejezetek a hadtörténelemből* 3. Válogatás a Hadtörténeti esték 2010 és 2014 között elhangzott előadásából. Bene Krisztián–Dávid Ferenc–Sarlós István (Szerk.), Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs-Budapest, 2014. 302 o.

kiadványsorozatát, amelyben a Hadtörténeti esték előadásainak, bemutatott kutatási eredményeinek tanulmányra fejlesztett változatai jelentek, illetve jelennek meg. A Tagozat szervezésében megtartott magyar és egyetemes hadtörténelmi témájú előadások közül eddig mintegy kéttucatnyinak az írásos változatát adták közre. A sorozat első kötete a rendezvény korábbi előadásai közül 14 válogatott tanulmányt tartalmaz.² Ezt követte 2013-ban a második kötet, Bene Krisztián: *A Francia Antibolsevik Légio a keleti hadszíntéren* című, 320 oldal terjedelmű monográfiájának megjelenése.³ A most bemutatott, harmadik kötet 2014-ben látott napvilágot, és összesen tíz különböző hadtörténelmi témájú tanulmányt tár a közönség elé.

*

A kötet első tanulmánya a második világháború történetéhez kapcsolódik. Bene Krisztián⁴ *A Waffen-SS francia hadosztálya a pomerániai harcokban* című írása részletesen áttekinti a németekkel való együttműködést választó franciák egyik elitalakulatának katonai szerepvállalását a második világégés alatt. A németek által megszállt Franciaországban 1943. július 22-én jelent meg az a rendelet, amely engedélyezte a francia állampolgároknak, hogy jelentkezzenek a Waffen-SS-be és annak kötelékében harcoljanak. A német hatóságok a toborzást Franciaországon túl kiterjesztették a Németországban dolgozó, francia állampolgárságú munkásokra, illetve a német fegyveres erők kötelékében már korábban szolgálatot vállalt francia katonákra is. A toborzókampány meglepő módon sikerrel járt. Noha az általános hadihelyzet egyértelműen kedvezőtlennek vált a németek számára, néhány hónap alatt több ezer fő jelentkezett a különböző toborzó irodákban. A jelentkezők döntő többsége fiatal munkás és diák volt, akikre nagy hatást gyakorolt a motorizált elitalakulathoz való csatlakozás lehetősége. Az újoncok átlagéletkora 18 év volt. A fiatalok számára jelentős hajtóerőt jelentett a francia belpolitikai helyzettől való menekülés is. A tanulmány kihagyhatatlan a francia hadtörténelem iránt érdeklődők számára, bemutatja a háború alatti francia katonai helyzet komplexitását is, amely olyan bizarr eseményeket eredményezett, mint a német egyenruhában a Vörös Hadsereg ellen harcoló francia katonák jelenléte a keleti hadszíntéren.

2 Fejezetek a hadtörténelemből 1. Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2010 között elhangzott előadásaiából. Bene Krisztián–Dávid Ferenc–Sarlós István (Szerk.), Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2011. 265 o.

3 Bene Krisztián: *A Francia Antibolsevik Légio a keleti hadszíntéren*. Fejezetek a hadtörténelemből 2. Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs–Budapest, 2013. 320 o.

4 Bene Krisztián egyetemi adjunktus, a PTE BTK Francia Tanszék tanszékvezetője, az MTA köztestületének és a Magyar Történelmi Társulatnak tagja. Két monográfia jelent meg eddig a neve alatt. *A francia fegyveres kollaboráció a második világháborúban* című doktori disszertációjának francia nyelvű változatát Franciaországban adták ki: *La collaboration militaire française dans la Seconde Guerre mondiale*. Codex, Talmont St. Hilaire, 2012. 592 o. Második könyve a korábban már említett *A Francia Antibolsevik Légio a keleti hadszíntéren* (Fejezetek a hadtörténelemből 2.). A szerző a témával kapcsolatban számos magyar, francia, valamint angol nyelvű tanulmányt is publikált, mint például *A Vichy-kormány észak-afrikai háborús erőfeszítései a tengelyhatalmak oldalán a Trikolór légiótól az Afrikai falanxig*. In: *Aetas* 2013/1. 61–73. o.; *A Gestapo franciaországi tevékenysége és működése*. In: *Szakmai Szemle* 2013/3. 80–96. o.; *Collaboration militaire française pendant la Seconde Guerre mondiale: Des volontaires français dans la Waffen-SS 1943–1945*. In: *Verbum* 2010/2. 407–420.

Dávid Ferenc⁵ *A magyar katonai hírszerzés 1945-ös újjászervezése* című tanulmányában a második világháború utáni időszak egy kevésbé ismert fejezetét tekinti át. A magyar katonai hírszerzés szervezeti alapjainak második világháborút követő megalakulása a Magyar Honvédelmi Minisztérium, később a Magyar Honvédelmi Miniszter Katona Politikai Osztálya 1945 és 1947 közötti történetének részéhez köthető. A magyar katonai hírszerzés 1945-ös időszaka egy történetileg jól körülhatárolható időintervallumot és témát ölel fel. A tanulmány a mindenkor hatalom támaszául szolgáló államvédelmi szféra katonai ágával, azon belül is a katonai hírszerző szolgálat 1945. márciusi megalakulása és első, 1945. szeptemberi feloszlata közötti hónapok eseményeivel foglalkozik. Az ügyesen megszerkesztett szöveg elsődleges forrásokon alapul és hiánypótló információkkal szolgál mindenki számára. A szerző a téma szempontjából releváns hazai levéltári kutatásokat folytatott a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárában és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, míg a külföldi forrásgyűjtést a londoni National Archivesban és a washingtoni National Archives and Records Administrationben végezte. A tanulmány a magyar katonai hírszerzés második világháborút követő újjászervezésének történetéhez, az 1945 után kialakult államvédelmi struktúra megismeréséhez nyújt alapot. A terjedelmes és informatív jegyzetapparátussal alátámasztott munka hozzájárult a kötet egyébként is magas színvonalához.

Farkas István Gergő⁶ *Távrolról jött harcosok. A római hadsereg szervezet bemutatása a cohorts II és IV Tungrorum ∞ vexillatio dislocatióján keresztül* című tanulmánya a római kori Raetia tartományba kalauzolja el az olvasót. A tartomány területét Kr.e. 15-ben annektálta a Római Birodalom, amikor Augustus császár két hadvezére – Tiberius, a későbbi császár és öccse, Drusus – révén egy nagyszabású hadjáratsorozatban az Alpoktól az Északi-tengerig fennhatósága alá vonta az ottani germán népeket. A római tartományok között Raetia kiemelt katonai szereppel bírt, földrajzi helyzeténél fogva felügyelte az Itáliát a Duna-vidékkel összekötő alpesi átjárókat, így közvetlenül biztosította a Római Birodalom központjának, az itáliai félszigetnek a védelmét. A szerző bemutatja a tartomány hadtörténetét, miközben felhasználja a rendelkezésre álló írásos forrásokat és a térségben végzett régészeti ásatások eredményeit is annak érdekében, hogy fény derüljön két római katonai alakulat korábban alig

5 Dávid Ferenc a Pécsi Tudományegyetem és a Nemzeti Köszolgálati Egyetem oktatója. *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése, 1945–1947* című doktori disszertációját 2015-ben védte meg a PTE BTK Történettudományi Intézetében. Legfőbb kutatási területe: a magyar katonai hírszerzés és elhárítás szervezete és működése az 1945 és 1950 közötti időszakban. Hasonló történeti írásait lásd: *A magyar katonai hírszerzés és elhárítás második világháborút követő megszervezésének körülményei*. In: Sereg Szemle 2012/4. 175–188. o.; „Fából vaskarika”, *avagy: a magyar katonai államvédelmi szervek 1945 utáni újjászervezésének jogi és szervezeti alapjai*. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2014/1. 114–132. o.; *A magyar katonai rádiófelderítés második világháborút követő újjászervezésének szervezeti alapjai 1945–1947*. In: Felderítő Szemle 2014/3. 108–121. o.

6 Farkas István Gergő a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola A Kárpát-medence és az antik világ népeinek története, kultúrájuk és kapcsolataik az ókorban doktori program hallgatója. Diplomás régész, közgazdász. Kutatási területe a római határvédelem és segédcsoportok történelme és régészete, valamint a latin epigráfia. A témában több tanulmánya is megjelent: *Egy legio jelenlétének társadalmi és gazdasági hatása a tartományra: A legio III Italica nem katonai szerepe Raetiában*. In: Res Militares Antiquae: Ókori Hadtörténeti és Fegyvertörténeti Konferencia Tanulmányai, Pécs, 2013. 35–58. o.; *Roman Stamped Tiles from Dunaszekcső (Baranya county, Hungary)*. In: Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 53. 2014. 101–132. o.

ismert történetére. A cohors II Tungrorum és a cohors IV Tungrorum raetiai jelenlétük alatt az Eining (Abusina), illetve a Faimingen (Febianis) melletti segédcsoport-táborban állomásoztak. Raetiába helyezésük idején már mindkét csapat ezres létszámú volt (milliaria), és mindkettő egység nevének állandó eleme volt a „vexillatio” kifejezés, amely kitétel arra utal, hogy nem a teljes létszámú egység állomásozott a tartományban, hanem egy alacsonyabb létszámú, a hagyományos segédcsoportokkal szemben átmenetileg létrehozott részegység.

Farkas Péter⁷ *Nobilium iobagionum exercituantium. Szempontok az egyházi nemesség tatárjárás utáni történetéhez* című tanulmányában a fegyverforgató nemesség egy különleges csoportjának helyzetét vizsgálja meg a 13. század második felében, a vonatkozó szakirodalom és a korabeli források alapján. A magyar történetírás első alkalommal a 19. század közepén tesz említést az egyházi nemesekről, akikre a magyarországi főpapok fegyveres egységeinek alkotóelemeiként tekinthetünk. Az egyházi nagybirtokokon – elsőként a bencés apátságok birtokain – a 11. századtól találkozunk fegyveres szolgálatot ellátó egyházi személyekkel. A szerző tanulmányában kifejti, hogy az egyházi nemesség fő kötelessége a katonai szolgálat teljesítése volt, a kezdetben fellelhető *miles* kifejezés is erre utal. A királyi hadjáratban való részvétel elsődleges szolgálatuknak számított, mindezek mellett más fegyveres szolgálatot is jelentett, mint például a különböző fontos egyházi személyek fegyveres kíséréte. Az egyházi nemeseknek a kondicionárius népektől eltérő privilegizált helyzetük katonai szolgálatukból következett, ezért hadi érdemükért való jutalmazásuk nem volt jellemző. Az egyházak zászlói alatt a főpapok személyéhez kötődő *serviensek* is hadakoztak, akik viszont gyakran kaptak adományt a harcban szerzett érdemeikért. Noha a tárgyalt korszak forrásai nem túl bőségesek, a szerzőnek mégis sikerült számos érdekes következtetést levonnia, amelyek alapvetően új információkat is hordozhatnak a téma iránt érdeklődők számára.

A középkor hadtörténetével foglalkozó tanulmányok között kell említenünk Fedeles Tamás⁸ *Bécsi levelek a nándorfehérvári diadalról* című írását. A szerző Johannes Goldner Nándorfehérvár 1456-os ostromával foglalkozó leveleit mutatja be, aki Bécsből informálta ismerőseit az eseményekről. Az oszmánok előretörését és feltartóztatását Európa-szerte nagy érdeklődés övezte, amelynek kétségkívül az egyik legkiemelkedőbb eseménye a nándorfehérvári diadal volt. A túlnyomórészt magyarokból álló keresztény csapatok győzelme élénken foglalkoztatta a kortársakat, így a hivatalos

7 Farkas Péter a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak 600–1700* doktori program hallgatója. Kutatásainak homlokterében a középkori magyar had- és társadalomtörténet áll, disszertációjának témáját a veszprémi, valamint a győri püspökség és káptalan egyházi nemességének története adja. Hasonló történeti írását lásd: *Bíráskodás a veszprémi püspökség egyházi nemesei felett a 14. században*. In: Kutatási füzetek 19. A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozata, Pécs, 2013. 85–105. o.

8 Fedeles Tamás habilitált egyetemi docens, 2004-től a PTE BTK Történettudományi Intézet Középkori és Koraújkori Történeti Tanszékének oktatója, a Történeti Segédtudományok Szeminárium, valamint a PTE Egyháztörténeti Kutatóközpont vezetője. Kutatási területe a késő középkori magyar történelem, ezen belül az egyház-, társadalom-, had-, és várostörténet. Számos monográfia, tanulmány és szakcikk szerzője. Főbb munkái: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2005. 481. o.; *„Eztán Pécs tűnik szemünkbe”. A város középkori históriája 1009–1526*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2011. 198. o.; *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2012. 256. o.

jelentések, diplomáciai iratok, pápai bullák mellett a magánlevelezésben is helyet kapott. Goldner személye azért is érdekes, mert a kutatások szerint a magánszemélyeket tekintve tőle maradt fenn a legtöbb beszámoló – szám szerint négy levél – Nándorfehérvár 1456-os ostromáról. A szóban forgó levélíró a nyugat-csehországi Cheb városából származott. 1445-ben iratkozott be a bécsi egyetem jogi fakultására, ahol az 1456/1457-es tanév téli szemeszterében kánonjogi doktorátust szerzett. Goldner – levelei tanúsága szerint – 1456-ban a bécsi Szent István-templom dékánja, majd 1457-től egészen haláláig a regensburgi székeskáptalan tagja volt. Az ostromról szóló hírek a legkülönbözőbb csatornákon keresztül áramlottak Európa-szerte, és a korabeli információs hálózat egyik csomópontja történetesen Bécs volt. Johannes Goldner tehát könnyen értesülhetett a keresztény seregek meglepő győzelméről. A tanulmány külön erénye, hogy függeléke az olvasó elé tárja az eredeti, latin nyelvű leveleket is.

Kajtár István⁹ *Lepanto, 1571. október 7. A kereszt és a félhold tengeri ütközete* című írásában a kora újkor egyik meghatározó jelentőségű tengeri ütközetét mutatja be, az 1571-ben lezajlott lepantói csatát. A keresztények flottája és a török hajóhad összecsapása a tengeri háborúk történetének talán legnagyobb gályacsatája volt. A mediterrán térségben a 16. században lényegében az Oszmán Birodalom állandó terjeszkedése, a spanyolok érdekérvényesítésre törekvése, továbbá a Velencei Köztársaság kereskedelmi politikája határozta meg a tengeri stratégiai erővonalakat és preferenciákat. Az 1566-ban megválasztott V. Pius pápa tisztában volt azzal, hogy a törökök ellen csak nagyhatalmi összefogás érhet el sikereket. 1571. május 19-én létrejött a Szent Liga: Spanyolország, Velence és a pápai állam, félretéve érdekellentéteiket, a török elleni defenzív és offenzív katonai fellépésre szövetkezett. A közös flotta kétszáz gályából, száz szállítóhajóból állt, a közös haderőt 50 ezer gyalogos és a szükséges mennyiségű ágyú felvonultatása egészítette ki. A tanulmány nem csupán a stratégiai helyzetet és az ütközetet elemzi részletesen, de kitér az abban résztvevő hajótípusokra és hadvezérekre is, amelyek kulcsfontosságú szerepet játszottak a döntő pillanatokban. Az események végkimenetele kisebb csodának tűnt a kereszténység számára, hisz a török tengeri haderő Lepantónál szinte teljesen megsemmisült. A sok részletet bemutató, bőséges illusztrációval és térképpel rendelkező írás különleges olvasmány a téma iránt érdeklődők számára.

A következő tanulmány az újkor hadtörténete iránt érdeklődőket örvendeztetheti meg. Sarlós István¹⁰ *Az első német hadiflotta története 1848–1853* című munkája

9 Kajtár István az MTA doktora, a PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára, a PTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola alapító tőzstagja. Kutatási területei: a modern állam kialakulásának fejlődése; a tengerek és a tengeri háborúk jogtörténete; jogi kultúrtörténet; önkormányzati jogtörténet. Számos jogi tárgyú monográfia, egyetemi tankönyv és hadtörténeti témájú tanulmány szerzője, mint például a *Német segédcirkálók a második világháborúban: A tengeri kaméleonok*. In: Rubicon 1999/5–6. 82–83. o.; *A császári és királyi haditengerészet jelképei – jogtörténeti háttérrel*. In: Jura 2007/2. 184–188. o.

10 Sarlós István az MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára bajai részlegének levéltárosa, a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Európa és a magyarság a 18–20. században doktori program hallgatója. Kutatásai kiterjednek egyrészt a Duna menti kisvárosok két világháború közötti gazdaságtörténetére, másrészt a 19–20. századi német haditengerészet történetére. Hasonló történeti írásait lásd: *A német flotta a kezdetektől 1905-ig*. In: Hajózástörténeti Közlemények 2006/4. 2. o.; *A német haditengerészet kereskedelmi háborúja az első világháborúban*. In: Fejezetek a hadtörténelemből 1. Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2010 között elhangzott előadásából, Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2011. 195–210. o.

a német hadiflotta megalapításával, történetével és gyors leszerelésével foglalkozik a 19. század közepén. Poroszország korábban geostratégiai helyzetéből adódóan nem volt ráutalva a partvédelmi feladatokon túlmenő hadiflottára, ezért a nagy hagyományokkal rendelkező és sikert sikerre halmozó szárazföldi hadsereg mellett a haditengerészet időszakos és jelentéktelen szerepet töltött be. A fennálló helyzeten az 1848-as forradalmi hullám változtatott, legfőképpen annak külpolitikai eseményei. 1848. április 29-én kitört az első schleswig-holsteini háború, amely során a dán flotta blokád alá vette az észak-német kikötővárosokat. Hatására a frankfurti alkotmányozó nemzetgyűlés 1848. június 14-én megalapította a német hadiflottát, hatmillió tallért szavazott meg kiépítésére, és létrehozta a Haditengerészeti Bizottságot. A flottát a törvény egyszerűen „deutsche Marine” néven említi. A háború egyetlen tengeri ütközetét – a helgolandi csatát – 1849. június 4-én vívták meg, amely után a dán flotta visszavonult, a német városokra nehezedő kereskedelmi blokád pedig megszűnt. Később a szárazföldi dimenzióban gondolkodó német államok politikai vezetői nem értékelték meg a haditengerészet jelentőségét, ezért 1853. március 31-én a hadihajókat leszerelték. E döntésük a korábbi évek munkáját ugyan megsemmisítette, de Adalbert porosz herceg az 1850–60-as években hozzákezdett egy új stratégiai irányvonal megvalósításához, és lerakta a német császári hadiflotta alapjait.

Szalánczi József Krisztián¹¹ *A Brit Birodalom előretolt „antarktiszi” helyőrsége* című írásában az Atlanti-óceán déli térségében fekvő Falkland-szigetek stratégiai és katonai jelentőségét mutatja be, elsősorban Nagy-Britannia 20. századi dél-atlanti politikája tükrében. A Horn-foktól mintegy 480 mérföldre, északkeletre fekvő szigetcsoport körüli brit–argentín szuverenitási vita kezdete 1833-ra datálható, a szigetek azóta – Argentína által el nem ismert módon, és az 1982-es háború időszakát leszámítva – *de facto* Nagy-Britannia fennhatósága alatt állnak. A szigetek földrajzi elhelyezkedésükből kifolyólag kiváló támpontként használhatóak a térség katonai kontrolljára, így mindenkor birtokosa felügyeletet gyakorolhat a dél-atlanti körzet óceáni területei, valamint a Csendes-óceán irányába tartó, illetve onnan érkező hajóforgalom felett. A tanulmányban a szerző rávilágít arra is, hogy a Falkland-szigetek Nagy-Britannia számára a Déli-sarkvidék kapuját jelenti, amely abban az esetben, ha az 1959-ben megkötött Antarktisz-egyezmény a jövőben bármilyen oknál fogva érvényét veszíti, komoly érvként szolgálhat egy új területi felosztás esetén. A Falkland-szigetek minden kétséget kizáróan az 1982-es események révén tettek szert világhírnévre, és kerültek egy röpke pillanatra a történelem színpadára. A háború óta a brit kormány semmilyen konzultációra nem hajlandó a kérdésben. Arra, hogy az Egyesült Királyság önszántából bármiféle engedményt tegyen Argentína számára a terület szuverenitásával kapcsolatban, elenyésző az esély.

11 Szalánczi József Krisztián a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *Európa és a magyarság a 18–20. században* doktori program hallgatója, aki disszertációjában az 1938–39-es német Antarktisz-expedíció nemzetközi és katonai vonatkozásaival foglalkozik. A témával kapcsolatban több írása is megjelent: *Az 1938–1939-es német Antarktisz-expedíció katonai vonatkozásai*. In: Kutatási füzetek 20. A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozata, Pécs, 2013. 217–239. o.; *The French Segment of Antarctica: The question of sovereignty over Adélie Land in 1924*. In: *Entre coopération et antagonismes*, Talmont St. Hilaire, 2014. 121–130. o.

Szöts Dániel¹² *Az oszmán haditevékenység akciórádusza a szulejmáni korszakban (1521–1566)* című tanulmánya egy régi kérdéskört jár körbe történészi alaposítással, nevezetesen, hogy az Európa belseje felé indított török hadjáratoknak volt-e szükségyszerű végpontja, amelyen logisztikai és egyéb okokból nem haladhattak túl. A régóta fennálló kérdést a tanulmány szerzője a történettudományban lefolytatott viták és számítások részletes bemutatásával ismerteti, majd von le következtetést. A török hadjáratok hatósugarát döntően a felvonulási idő, a hadművelési idő és az ellenfél ellenállása határozta meg. A hadjáratokat tavasszal, április végén – május közepén indították meg. A felvonulási idő legjobb esetben is kb. két és fél – három hónap volt, ami nagyban függött attól, hogy mekkora volt a felvonulási terület. A hadműveletekre – a szulejmáni korszak legsikeresebb hadjárataiban, amikor a sereget sikerült hamar összegyűjteni és a lehető legkorábban megindulni – kb. két és félhónapnyi idő maradt. A hadjáratokat pedig hagyományosan *Kászim* napjáig, október 26-ig kellett befejezni. Elméletileg három és fél hónapnyi hadművelési idő is elérhető lett volna, de éppen e korszak megnövekedett felvonulási területe miatt ezt már csak nagyon nehezen és ritkán érhették el. Az Oszmán Birodalom nem tudta teljes egészében elfoglalni a középkori Magyar Királyság területét, csak annak mintegy harmadát sikerült meghódoltnia. A Szulejmán halálát követően megkötött drinápolyi békében (1568) rögzített határokat az azt követő, több mint egy évszázadban a török nem tudta lényegesen kiterjeszteni. A tanulmány számos térképet is tartalmaz, szemléltetve a korszak egyes hadjáratait.

A második világháború történetéhez kötődő tanulmányok között kell említenünk Takács Gyula¹³ *Julier Ferenc második világháborúhoz kapcsolódó tanulmányai a Magyar Szemle*ben című írását, amelyben a szerző a Magyar Szemle hasábjain keresztül mutatja be Julier Ferenc szakírói munkásságát. Julier Ferenc (1878–1944) hivatásos katonatiszt és katonai szakíró volt, aki az első világháború idején szolgált a cs. és kir. Pflanzner-Baltin hadseregcsoport parancsnokságán, a Honvédelmi Minisztériumban, továbbá ő volt a Bruszilov-offenzíva kezdetén a 11. honvéd lovashadosztály vezérkari főnöke. A Tanácsköztársaság idején a III. hadtest vezérkari főnökeként részt vett a felvidéki hadjáratban, majd Stromfeld Aurél utódjaként a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöke lett. Lemondását a tiszai ellentámadást követően nyújtotta be. Később, a Tanácsköztársaság idején betöltött szerepe miatt indított eljárások során személyét ugyan igazolták, de honvédségi állományba nem vették. 1921-ben nyugállományba helyezték, végül 1930-ban nyugalmazott ezredessé léptették elő. Julier Ferenc az 1930–40-es években számos tanulmányt, cikket publikált a korabeli hadviselésről, hadtudományról. Élénk érdeklődéssel figyelte és elemezte a haditechnikai

12 Szöts Dániel 2014-ben diplomázott a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar történelem diszciplináris mesterszakán.

13 Takács Gyula a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *Európa és a magyarság a 18–20. században* doktori program hallgatója, aki kutatásai során elsősorban a Tanácsköztársaság politika- és hadtörténelmével foglalkozik. Korábbi írásait a témával kapcsolatban lásd: *Magyarország honvédelmi vonatkozású nehézségei 1918–1919-ben*. In: *Fejezetek a hadtörténelemből 1. Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2010 között elhangzott előadásáiból*, Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2011. 211–232. o.; *A magyar Vörös Hadsereg honvédelmi harca 1919-ben*. In: *Kutatási füzetek 17. A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozata*, Pécs, 2011. 351–377. o.

és katonapolitikai változásokat, amelyek alapján számos helytálló következtetést vont le. Művei a hadviselés törvényszerűségeinek érvényesülését mutatták be, ezért általában nem a tárgyi részletesség volt az elsődleges szempont, hanem az előzmények, fő jellegzetességek és tanulságok ismertetése. Írásaiban a szakember nézőpontjához ragaszkodott, ugyanakkor közérthető stílusa megkönnyítette a katonai kérdésekben járatlan olvasók helyzetét.

* * *

A *Fejezetek a hadtörténelemből* 3. című tanulmánykötet írásai többnyire igen gördülékenyek, ennek köszönhetően olvasmányosan nyújtanak szakszerű tájékoztatást a szakmai és a nagyközönség számára egyaránt. A tudományos elvárásoknak megfelelően a tanulmányokat pontos, hivatkozásokat és kiegészítő megjegyzéseket tartalmazó lábjegyzetek kísérik. A bibliográfiákkal együtt ezek további útmutatásul szolgálhatnak az olvasó számára a vonatkozó alapvető szakirodalom tekintetében. A kiadvány végén képmelléklet kapott helyet, amely a korábbi kötetek borítói mellett az előadások hangulatát megörökítő fotókat tartalmaz. A képmelléklet előtt időrendi sorrendben felsorolásra került a Hadtörténeti esték 2006 és 2014 között elhangzott valamennyi előadása. A kiadvány a szerzők rövid bemutatása mellett angol, német és francia nyelvű tartalomjegyzéket is tartalmaz.

A kötetről összegzősképpen elmondható, hogy érdekes és hasznos olvasnivalóként szolgálhat mindenki számára, aki érdeklődik a Tagozat rendezvénysorozata és a hadtörténelmi kutatások legújabb eredményei iránt.

Kult László

Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.117

A Magyar Rendészettudományi Társaság (MRTT) Határrendészeti Tagozatának és a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja Szent László Napja (korábban a Határőrség napja) alkalmából, 2015. június 25-én, a Rendőrség Tudományos Tanácsa közreműködésével *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai* címmel nemzetközi tudományos konferenciát szervezett. Helyszínül a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kara szolgált.

A két társaság pécsi szervezetei által évente hagyományosan megszervezett Szent László Napi megemlékezéssel egybefűzött konferenciáinak eddigi eredményei és az idei téma megválasztása alapján a rendezvényt nagy várakozás előzte meg. A szervezők (dr. Gaál Gyula, dr. Hautzinger Zoltán, dr. Zámbó Péter) által a konferencia elé kitűzött cél: *a társadalmi és a természeti változások környezeti hatásaiból adódó veszélyhelyzetek felismerésére, csökkentésére és elhárítására vonatkozó rendészeti módszerek és eszközök tudományos igényű feltárása és megvitatása, a rendészettudományi gondolkodás formálása, valamint a szakmai, gyakorlati protokoll fejlesztése.*

Napjaink konferenciáinak zöme a szervezők által gondosan megtervezett előadásokkal és felkért előadókkal zajlik. A jól bevált pécsi módszertan ettől lényegesen különbözik. Hónapokkal a konferencia előtt felhívásban teszik közzé a konferencia pontos idejét, helyét, címét és a kitűzött célokat. A konferenciára jelentkezőknek lehetőségük van a plenáris ülésen, illetve további négy szekcióban (rendészeti, biztonságelméleti, bűnüldözési, migrációs) a címhez kötődő tárgyban előadást tartani. A referálási szándékot a tervezett előadás címének és tartalmának rövid, vázlatos mellékelésével lehet jelezni. A konferencia színvonalas és időben jól körülhatárolható kereteire tekintettel a szervezők fenntartják a jogot a jelentkezések differenciált befogadására. Erre szükség is van, mert a jelentkezők száma mindig meghaladja a lehetőségeket, s már önmagában az előadás megtartására való kiválasztás is elismerést jelent.

A széles körben közzétett meghívót a tervezett programmal együtt mindkét társaság saját honlapján is közzétette. A 7 plenáris- és 40 szekció-előadás – az utánuk következő viták lehetőségével együtt – tartalmas programot ígért.¹

1 <http://rendeszettud.hu/content/megh%C3%ADv%C3%B3> (2015. 06. 27.);
http://mht.eu/files/2015/PECS_HATARRENDESZ.pdf (2015. 06. 27.)

Történeti előzmények

Az MHTT Határrendész Szakosztálya 1991. augusztus 23-án alakult meg, 1995-től a neve Határőr Szakosztályra módosult. Pécsi Szakcsoportja² 2000. május 17-én kezdte meg működését nyolc taggal. A Szakcsoport 2001-ben, a Határőrség napja alkalmából rendezte meg első konferenciáját, s ebből a csírából mára széles körben ismert nemzetközi tudományos konferencia-sorozat fejlődött ki. A rendezvények témái nemcsak az azóta eltelt időszak főbb történéseit, hanem a rendészettudományi gondolkodás aktuális problémáit is reprezentálják.³

A „pécsi műhely” aktív tevékenysége és eredményei ahhoz is jó alapot szolgáltatottak, hogy az MRTT Határrendészeti Tagozata a Pécsi Határőr Igazgatóság székhelyén jöjjön létre, 2004. október 29-én. A két szervezet szoros kapcsolatához a 2006. november 21-én megkötött együttműködési megállapodás biztosította az intézményes kereteket. Ebben az is szerepel, miszerint mindkét fél „... kötelezettséget vállal arra, hogy egymás támogatásával olyan tudományos rendezvényeket szervez, kiadványokat jelentet meg, és kutatási projekteket folytat, amelyek erősítik a Határőrség hazai és nemzetközi megítélését, jó hírnevét, pozitív külső arculatát, hathatósan segítik elő a határrendészet korszerűsítését, továbbá a Határőrség modernizációját.”

A Határőrség és a Rendőrség integrációja után sem tört meg a közös munka lendülete. A két szervezet közötti kapcsolatotot mi sem példázza jobban, mint hogy többen mindkét szervezetben tagok vagyunk.

A 2015. évi konferencia

A fővédnöki szerepet vállaló dr. Pintér Sándor belügyminiszter levélben köszöntötte a konferenciát. Üzenetében kiemelte, hogy *a társadalom fejlődésével és a technikai modernizációval egyidejűleg a rendészet globális, nemzeti, és helyi szinten is újfajta, és folyamatosan*

2 <http://www.pecshor.hu/MHT%20bio.htm> (2015. 06. 27.)

3 Az eddigi konferenciák címei:

1. A határellenőrzés múltja, jelene és jövője (2001).
2. Határőrség és rendészet (2002).
3. A Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben (2003).
4. Magyar határellenőrzés – európai biztonság (2004).
5. A Határőrség a minőség útján (2005).
6. Határellenőrzés a veszélyhelyzetek tükrében (2006).
7. Határőrség és rendőrség – az integrált rendvédelem (2007).
8. A közigazgatási szervek, önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésének lehetőségei az emberkereskedelem áldozatává válás megelőzésében (2007).
9. A rendészet és a rendvédelem – kihívások a XXI. században (2008).
10. A rendészet kultúrája – kulturált rendészet (2009).
11. Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és biztonság (2010).
12. Rendészeti kutatások – a rendvédelem fejlesztése (2011).
13. A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások (2012).
14. 2013: A változó rendészet aktuális kihívásai.
15. Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok (2014).

A konferenciák anyagai visszamenőleg is tanulmányozhatók (a Magyar Tudományos Művek Tárában is tudományosnak elismert) Pécsi Határőr Tudományos Közlemények (ISSN: 1589-1674) című tanulmánykötetben.

változó kihívásokkal szembesül. Ezekre a kihívásokra megoldásokat kell találnunk, s mindez folyamatos fejlődést igényel. Megítélése szerint rendvédelmi szerveink ennek az elvárásnak kivétel nélkül megfelelnek. Megvan az a belső szakmai indíttatás bennük, hogy lépést tartsanak a biztonságot fenyegető kihívásokkal. Kifejezte meggyőződését, hogy a tudományos konferencián megjelenő előadók és résztvevők közös gondolkodása olyan valós jövőbeni értékeket terem, amelyek hozzájárulnak a rendvédelmi szervek fejlődéséhez, a szakszerű és jogszerű feladatellátáshoz, s ezeken keresztül az állampolgárok biztonságának további erősödéséhez.

A plenáris ülés⁴

Az előadások sorát dr. Irk Ferenc kriminológus, professor emeritus, az MTA doktora nyitotta a *Rendőrség az internetvilág labirintusában* címmel. Gyakorlati példák alapján mutatta be a rendőrség és a média kapcsolatának átalakulását és az ebből származó veszélyeket. Míg régen a média csupán a rendőrség írásbeli közleményeire volt utalva, mára már gyakran a rendőrséget megelőzően ad hírt a bűncselekményekről, s a rendőri tevékenység szabálytalanságai szinte azonnal a társadalmi nyilvánosság elé tárulnak. A rendőrség által adott információk nem mindig érik el a kívánt hatást. Sőt, sokszor új életre kelnek, elferdülnek. A bűnmegelőzési céllal pedagógiai alkalmazásra készült videók illetéktelen és szakszerűtlen felhasználása még károkat is okoz. A rendőrségnek a közelmúlt negatív eseményeiből le kell vonnia a tanulságokat és meg kell újítania médiatevékenységét.

Dr. Janza Frigyes nyugállományú rendőr vezérőrnagy, az MRTT főtitkára *A XXI. század humán kihívásairól* szólva figyelmeztetett, hogy ha nem tanulmányozzuk a rendészet történetét, akkor nem értjük meg jelenlegi helyzetünket és nem tudjuk a folyamatokat sem kezelni. Ugyan a rendészeti tisztképzésben a négyéves képzésre vonatkozó elképzelések még csak most öltönek tervszerű kereteket, már látnunk kell, hogy a társadalmi korfa nemcsak a tisztképzés, hanem a teljes rendészeti utánpótlás számára kedvezőtlenül alakul. Ez új szemléletet igényel. A felvételnél nem a rendőrséggel szembeni általános követelményeket kell számon kérni, hanem az egyes munkakörök által megkövetelt személyiségjegyeket kell vizsgálni. A kihívások közül kiemelte a társadalom rendőrséggel szembeni információs előnyét.

Dr. Ruzsonyi Péter büntetés-végrehajtási dandártábornok, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára számára a vezérfonalat *A börtön, mint veszélyforrás* jelentette. Statisztikai adatokkal és nemzetközi példákkal érzékeltette a probléma jelentőségét. Megállapította, hogy a lakosság tájékozatlan a börtönviszonyokról. Ismernünk kell a veszélyforrásokat, hogy ne féljünk azoktól, hanem fel tudjunk készülni az elkerülésükre.

Dr. Balla Zoltán, az NKE Rendészettudományi Kar Alkotmányjogi és Közigazgatási Jogi Tanszék tanszékvezető egyetemi docense előadásának tárgya *A biztonság, mint a rendészet központi eleme* volt. A rendészet, a biztonság fogalmának meghatározásával

4 Levezető elnök: dr. Zámbo Péter rendőr ezredes.

foglalkozó tudósok gondolatait felidézve azt emelte ki, hogy ők a rendészettudomány bázisát is megteremtették. Vitára, eszmecserére hívta azokat, akik tagadják a rendészet, a rendészettudomány létezését is. Olyan fórumokra van szükség, ahol az ellentétes vélemények egyszerre nyerhetnek kifejtést, ütközhetnek.

Dr. Hajas Barnabás, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Közigazgatási Jogi Tanszék adjunktusa előadásának tárgya *Az általános közigazgatási eljárási szabályok jelentősége a modernkori veszélyek rendészeti kezelésében* volt. A közigazgatás és a rendészet múltbeli kapcsolatából kiindulva bemutatta azokat a kihívásokat, amelyekre az aktuális közigazgatási eljárási kodifikáció során kell válaszokat adni.

Dr. Fenyvesi Csaba, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszék egyetemi docense a tőle megszokott lendülettel, lebilincselő logikával szólt *A kriminálisztika veszélyeiről*. Külföldi és hazai példákkal mutatta be, hogy a kriminálisztikai hibák hogyan vezethetnek (sokszor visszavonhatatlanul tragikus) téves ítéletekhez. Részleteiben is megtervezett demonstrációval támasztotta alá, hogy az emberi érzékelés határai gyakran korlátozottak. A tudomány fejlődése is közrejátszik abban, hogy fény derül a múltbeli kriminálisztikai hibákra.

Dr. Takács Árpád tűzoltó dandártábornok, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság országos iparbiztonsági főfelügyelője *Az iparbiztonság kialakulása és helye a katasztrófavédelmi rendszerben* címet viselő témát választotta. A történeti áttekinthetőségből kitűnt, hogy az integrált katasztrófavédelem létrejötté az iparbiztonságot is növelő tényező volt. Az iparbiztonsági hatóság nemcsak a veszélyesáru-szállítás ellenőrzése felett gyakorol szigorú felügyeletet, hanem a veszélyes üzemek felett is. A katasztrófák kezelése során megvalósuló központi irányításnak fontos feltétele a védelmi igazgatási tevékenység megfelelő szintű szabályozása.

A szekcióülések

Délután négy szekcióban folytatódott a tanácskozás:

- I. Veszélyhelyzetek rendszete
(Szekcióvezető: dr. Gaál Gyula rendőr alezredes)
- II. Biztonság és rendészet lehetséges metszéspontjai
(Szekcióvezető: dr. Varga János nyugállományú határőr ezredes, főiskolai tanár)
- III. A bűnügyi rendészet aktualitásai
(Szekcióvezető: dr. Fenyvesi Csaba egyetemi docens)
- IV. A migráció veszélyei és rendszete
(Szekcióvezető: dr. Hautzinger Zoltán egyetemi docens)

Ezen sorok írója a *Biztonság és rendészet lehetséges metszéspontjai* című szekció munkájában vett részt, így erről van lehetősége személyes benyomásait összefoglalni. A szekcióban több rendvédelmi szerv, hivatásrend képviselője fejthette ki gondolatait, nyilvánvalóan saját szervezetük, munkaterületük és tudományos nézeteik szerint. Ezért a szekcióvezető bevezetőjében a közös gondolkodás vezérfonalául az állam biztonságot szolgáltató funkcióját ajánlotta. A biztonságot átfogó módon

közelítette meg, mely a személyi biztonságtól akár a globális biztonságig (is) terjedhet. Központi problémája az aktuális biztonsági kihívások meghatározása és a lehetséges válaszok vizsgálata, majd a hatékony reagálás. Az állam külső és belső biztonságának szoros egységet kell képeznie.

Dr. Teke András nyugállományú határőr ezredes – miközben a *Funkcionális veszélyelhárítás és/vagy kódolt veszélygenerálás?* kérdésre válaszolt – további elgondolkodtató kérdéseket is feltett: a rendészetről, rendésztudományról, veszélygenerálásról szólva hol érhető tetten a folyamat- és rendszerszemlélet? Mi tartozik a rendészeti rendszerbe? Beszélhetünk-e a rendészeti rendszer megbízhatóságáról? Miért nincs rendészeti stratégia? A külső veszélyeket már sokan leírták, de mi van azokkal, amelyek a rendészeti működésből erednek? Mi a gond a rendészeti képesítéstervezéssel?

Dr. Kóhalmi László a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék tanszékvezető egyetemi adjunktusa a *terrorizmus elleni küzdelem rendészeti aspektusait* fejtette ki. Meglátása szerint, ha a terrorizmus többnyire vallási színezetben is jelenik meg, okai inkább társadalmi jellegűek és sokszor a személyiségből, annak körülményeiből, a szociális helyzetből fakadnak. Magyarországnak fontos lenne a terrorizmussal kapcsolatos információk adatbázisba szervezése. Olyan külső kutatók bevonását látja szükségesnek, akik nem függenek a rendőrségtől.

Dr. Klemencsics Andrea, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nemzetközi Tanszék PhD-hallgatója a *Modernkori rabszolgaság* hét fajtáját is bemutatta. Jogi normák, esettanulmányok alapján megállapította, hogy a fogalmi meghatározásokban nem az emberkereskedelem, hanem a kizsákmányolás a közös pont.

Dr. Tarján Gábor, az NKE Rendésztudományi Kar Alkalmazott Rendésztudományi Tanszék főiskolai docense a menekültügy etikai oldalát, a felelősség és a bűnösség problémáját tárta elénk. Előadásának címe: *Vissza a halálba, avagy kiért tartozunk felelősséggel?*

Dr. Sebestyén Attila büntetés-végrehajtási ezredes, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága rejtjelfelügyelője *Az információvédelem felügyeleti szerepköreinek aktuális kérdéseiről* szólva megállapította: „azon kívül, hogy az informatikát szlogenként használjuk, nem nagyon tudjuk, hogy miről van szó”. A felügyeleti munka jogi környezetének, az összeférhetetlenségnek, a feladat és hatáskör anomáliáinak számbavétele után a szervezeti működés átalakítását és a jogi szabályozás pontosítását sürgette.

Prisznýák Szabolcs büntetés-végrehajtási őrnagy, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója az informatikai rendszereink biztonságát elemezve azt mutatta be, hogy *Miért veszélyes, ha veszélyben vannak az informatikai rendszereink?* További kérdéseire adott válaszainak konklúziója, hogy a technológiai fejlődés ezen a területen is megelőzi a szabályozást.

Sutka Barbara Éva, az Országos Rendőr-főkapitányság Titkársági Főosztály Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya ügyintézője, az NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola hallgatója is érdekes szemléletmódot választott, ugyanis a lakosság oldaláról vizsgálta a *Schengeni Információs Rendszer* (Schengen Information System – SIS) II. helyét és szerepét a társadalmi változások környezeti hatásaiból adódó veszélyhelyzetek felismerésében, csökkentésében és elhárításában.

Szabó Lajos nyugállományú rendőr alezredes, okleveles biztonságtechnikai mérnök, a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kutatásért (REMOK) alapítvány kuratóriumi elnöke rendhagyó módon videó-előadást tartott *az épített környezet meghibásodásairól, katasztrófáinak kezeléséről*. Képei alapján jelentős biztonsági kockázatok vannak ezen a téren. Nem állnak rendelkezésre megfelelő adatok, a rendelkezésre állók sincsenek rendszerbe szervezve. Pedig ez az alapja a veszélyek megbízható értékelésének, a szükséges rendészeti intézkedések megtételének.

*

Az előadásokat követő vita során a jelenlévők azt vizsgálták, hogyan lehetne a tudományos konferenciákon felvetett gondolatokat a tettek mezején is kamatoztatni.

Dr. Sebestyén Attila büntetés-végrehajtási ezredes javaslatot tett az MRTT Informatikai Tagozata létrehozására.

* * *

A konferencia záróakkordjaként a plenáris ülés és a szekciók vezetői összegezték az eredményeket. Ezek alapján úgy ítélték, hogy a 102 résztvevő találkozása és közös munkája nemcsak élményszerű, de hasznos is volt. Fogalmak, vélemények ütköztek, melyeket minden bizonnyal részletesebben olvashatunk a novemberben megjelenő tanulmánykötetben.⁵ Megjegyzendő, hogy a tapasztalatok szerint még Budapestről, az ország távolabbi településeiről, sőt Pozsonyból is megérte ellátogatni a tudomány „pécsi műhelyébe”.

Varga János

⁵ A konferencián elhangzott előadások szerkesztett anyagai a 2015. évtől megújuló Pécsi Határőr Tudományos Közlemények tizenhatodik számában lesznek hozzáférhetők az érdeklődők számára.

A Magyar Hadtudományi Társaság és a Humán Szakemberek Országos Szövetsége együttműködésének tapasztalatai

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.123

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) 2015 októberében ünnepli megalakulásának negyedszázados évfordulóját. Megtisztelő számomra, hogy ebből az alkalomból oszthatom meg gondolataimat az olvasókkal az MHTT és a Humán Szakemberek Országos Szövetsége (továbbiakban: HSZOSZ) együttműködését illetően.

Az MHTT Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztálya titkári feladatainak ellátása mellett tagja vagyok az MHTT Etikai Bizottságának; a társaság szakértőjeként szakterületem a katonai humánerőforrás-menedzselés, humánerőforrás-fejlesztés. 2013 nyarán tagja lettem a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének, ezen belül az Emberi erőforrások gazdaságtana tudományos testületnek,¹ 2014 tavaszán pedig alelnökké választottak a HSZOSZ-ben.

Az MHTT tudományos kapcsolatai igen szerteágazóak. Én a több mint két évtizedes múlttal rendelkező HSZOSZ-szel 2013-ban kötött együttműködési szerződés előzményeivel és két, sikeres közös rendezvénnel kapcsolatos tapasztalataimat szeretném közreadni.

2011-ben fogalmazódott meg a két szervezet közötti szorosabb kooperáció igénye. Ennek eredményeként 2013 áprilisában megszületett az *Együttműködési Megállapodás*, mely szerint az együttműködés során kiemelt figyelmet kapnak a közszolgálati (katonai) emberierőforrás-menedzsment szervezeti, módszertani megújítási törekvései, operatív programjai.

Az MHTT és a HSZOSZ tevékenységének közös célja, hogy minél több, tudományos szempontból is értékes, a tudásbővítést, a tudásmegosztást szolgáló konferencia, szakirányú képzés és fejlesztési projekt valósuljon meg. A szerződő felek – ennek megfelelően – vállalták, hogy tevékenységükkel, a *jó gyakorlatok* HR-szakemberekhez és az érdeklődőkhöz történő közvetítésével hozzájárulnak az emberierőforrás-gazdálkodás területén megvalósítandó paradigmaváltáshoz.

A két szervezet képviselői abban is egyetértettek, hogy a közszolgálati HR-tevékenység egységessé tétele és minőségi fejlesztése érdekében – igazodva a kormányzati

1 Az MTA IX. Osztálya Gazdálkodástudományi Bizottságának munkabizottsága.

törekvésekhez és az együttműködő felek célkitűzéseikhez – közösen kezdeményeznek a fenti célok megvalósítását hatékonyan segítő akciókat.

Egy klubrendezvény tapasztalatai

2011. december 8-án a Nemzeti Közszerológiai Egyetem könyvtárának Tudós kávézó-jában az MHTT Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztálya és a HSZOSZ budapesti klubja közös évzáró rendezvényt szervezett az *önkéntesség évének* alkalmából.

Az előadó Molnár Éva szociológus volt, aki a nonprofit szervezetek tevékenységét mutatta be az önkéntesség jegyében. A nonprofit szervezetek közé sorolhatók – egyebek mellett – a közalapítványok, az érdekvédelmi szervezetek, az egyházak, a pártok és a klasszikus civilszervezetek. A klasszikus civilszervezet valamilyen társadalmi probléma kezelésére létrejövő állampolgári csoport, amelyben a tudomány művelői, a szakemberek és a laikusok együtt, közösen keresnek gyakorlati megoldási lehetőségeket az aktuális problémákra.

A szervezetek működését pályázatokból, tárgyi, pénzügyi adományokból és önkéntes tevékenységekből finanszírozzák. A jogi kereteket az egyesülési törvény, az önkéntes törvény, valamint – a szociális szövetkezeteket illetően – a szövetkezeti törvény biztosítja.

Molnár Éva elmondta, hogy Magyarországon 66 145 szervezet működik, ebből 23 667 alapítványi formában, 42 478 társas nonprofit formában.² Az alapítványok 62%-ának a tevékenysége három területre: az oktatásra, a szociális ellátásra, valamint a kultúrára irányul. A társas nonprofit szervezetek főként szabadidős, sportegyesületi, tudományos és kulturális szervező tevékenységet folytatnak. Az említett civil szervezetek munkáját 130 000 (ebből főállásban csupán 90 000) ember koordinálja. A 427 000 fő önkéntes segítő évente mintegy 60 millió munkaórát teljesít, ami 28 000 főállású foglalkoztatott munkaidőalapjának felel meg.

Az előadó emlékeztetett arra is, hogy Magyarországon a két világháború között számtalan alapítvány, egyesület, egyesület működött, amelyeket a Rákosi-korszakban felszámoltak. A Kádár-rendszerben felülről hoztak létre szervezeteket (például Hazafias Népfront, a különféle gazdaság kamarák), amelyeket központilag irányítottak. Illegális civilszervezet volt a Szegényeket Támogató Alap (SZETA), amely főként a mélyszegénységben élőket támogatta és adományokból működött. Emellett a szamizdat kiadványokból befolyó pénzüsszegek egy részét is többször fordították a SZETA működésére. Az 1992-ben elfogadott új egyesületi törvény szabad utat engedett az állampolgári kezdeményezéseknek. Ennek nyomán gomba módra szaporodtak a civilszervezetek (melyekben jellemző módon főként nők dolgoznak). Az alakuló szervezetek azokra a területekre összpontosítottak, ahol állami szolgáltatás nem létezett vagy elenyésző volt. Ilyen terület volt például az értelmi fogyatékosok támogatása (például a KézenFogva Alapítvány, a Down Alapítvány, az autisták szervezetei, a lakóotthoni szervezetek stb.).

2 2009-es adatok.

Harai Dénes a Nemzeti Közzolgálati Egyetem egyetemi tanára hozzászólásában hangsúlyozta, hogy az abszolutizált humanizmus az elvont (absztrakt) emberből indul ki, és nem figyel a konkrét emberre. Arra, akinek a negatív adottságai, jellemzői sokkal intenzívebben hatnak az ösztönökre, az érzelmekre és a gondolkodásra, ezért válhatnak az előítéletek forrásává is. Gyakran tapasztaljuk, hogy a civil szervezetek megnevezésében a „humán” vagy a „civil” jelző csak maszk, amely mögött homályos indíttatású, éredekotivált szándékok húzódnak meg.

Krizbai János, az MHTT Humánérőforrás-fejlesztési Szakosztály elnöke arra hívta fel a figyelmet, miszerint nagyon fontos szerepet töltenek be a társadalomban mindazok a civil szervezetek és emberek, akik felvállalnak tudományos, karitatív, missziós szolgálatokat, segítő tevékenységeket. Nemcsak azért fontosak, mert megoldanak olyan társadalmi feladatokat, amelyeket a hivatalos intézmények nem tudnak, hanem azért is, mert tevékenységükkel szemléletet formálnak. Ez utóbbi legalább annyira fontos, ha nem fontosabb. Ez a szemléletformálás az alapja annak a társadalmi kohézióknak, mellyel képesek leszünk kezelni az általánostól eltérő élethelyzeteket, a mindig újra termelődő társadalmi problémákat.

*

A rendezvényen jelenlévők egyetértettek abban, hogy ellentmondásos a piaci társadalmak viszonya ezekhez a tevékenységekhez és helyzetekhez, a szélesebb értelemben vett mássághoz és annak kezeléséhez. Egyrésztől azzal, hogy úgymond „civilizáltabbá” lettünk, egyre többen azt mondjuk, hogy kezelni kell dolgokat, mentsük meg a bajba került embereket, állatokat is, ítéljük el az erőszakot. Másrészt ezt legtöbben kellő távolságtartással teszik, és adott szituációban nem tudnak mit kezdeni a konkrét helyzettel. Sokan vannak közöttünk, akik viszolygással tekintenek egy valamilyen szempontból sérült emberre, és inkább elmenekülnek, mintsem hogy kapcsolatba kelljen velük kerülni. Azt is látjuk, hogy ezt a kérdést az egyéb társadalmi szférákban, így a munka világában is így kezeljük. Sok ilyen művészt, tudóst ismerhetünk, de mellettük egyre többen vannak, akik a hétköznapi munkában válnak értékes, egyenrangú szakemberré. Nem kell magunkat kollektíven vádolni, hiszen generációkon keresztül így szocializálódtunk.

Közel a természethez az volt a „természetes”, ha a közösség, önnön túlélése érdekében megszabadult a sérült gyerektől, a tehetetlen betegről, a időstől. A missziókat járt katonák gyakran tapasztalják, hogy amikor a háborús sérült iraki, vagy afgán gyereket a civilizált európaiak a technika összes eszközével próbálják megmenteni – a szülők azért imádkoztak, hogy haljon meg a kezét, lábát vesztett szerencsétlen. Túlpiacosított, az élvezeteket túlzottan előtérbe helyező, gazdagabb világunkban is keményen ütköznek ezek a különböző felfogások. Nagyon sokszor nem tudunk mit kezdeni ma sem ezzel a helyzettel. Az az életfelfogás, mely ezekre a túlzott piaci értékekre és a kapcsolódó szemléletre épít, hosszú távon önmagában is kudarca van ítélve.

Optimizmusra adhat okot nálunk is, hogy – az egyes, gyakorlatban tapasztalt lépésekkel szemben – a fejlett világ társadalmában erősödik egy másfajta társadalom- és természetfelfogás. Ebben a felfogásban a válaszok – már ma is érzékelhetően – jelentősen meghaladják azokat, amiket korábban adtunk. Sokkal jelentősebb, tartalmában

komolyabb a szerepe a civil összefogásnak, az önzetlen segítő munkának, az öntevékenységnek, benne az egymásra való odafigyelésnek. A társadalom gondolkodóinak felelőssége ezen értékek, felfogások közvetítése, mozgósítás egy új típusú kohézióért, melyben mindenkinek megbecsült helye és szerepe van.

Az önkéntesség a tudományos alapon működő civil szervezetek működésének is alapelve. A társadalmi integritással és szolidaritással összefüggésben megjegyzendő, hogy az a bizonyos torta, amelyből a rászorulóknak is adhatunk, napjainkban a válság hatására egyre kisebb lesz. Megítélésem szerint a piacgazdaság jelenlegi működési zavarainak következményeként a szociális védőhálót ma már egyre nehezebb újra és újra kifizéteni a mélyszegénységbe zuhanó tömegek alá.

A globalizáció szinte kizárólag a magas technológiájú munkakörben foglalkoztatható munkavállalókra koncentrál. A képzetlen, nyelveket nem beszélő tömegek e kulturális sokkhatás eredményeként idegenednek el a munkától, csökkentve a gazdasági folyamatoknak a társadalmi integritást, társadalmi kohéziót növelő hatását. A verseny – álláspontom szerint – nem mindenható, bár véleményem szerint is győzni kell, vagy legalább is arra játszani, de nem mindenáron. Ez lehetne manapság a társadalmi szolidaritás, az esélyegyenlőség megteremtésének az alapgondolata is egyben, mellyel növelhetjük az önkéntesség vonatkozásában a humántevekenység értékkeremtő és értékközvetítő szerepét. Az ez irányú szocializációs folyamat semmivel sem pótolható, legfőképpen az empátiát (beleérző képesség) és a másokért érzett felelősség kialakulását illetően. Ezeket az emóciókat nem igazán lehet tanítani, hanem gyakorolni kell, a példa, a minta erejével hatva az utánunk jövő generációkra.

Az első közösen szervezett konferencia

Az egyre mélyülő szakmai kapcsolatok eredményeként rendeztük meg 2014. december 2-án a *HR-megoldások a XXI. században – fókuszban a közszféra és a magánszféra* címet viselő tudományos tanácskozást.

Poór József, a HSZOSZ elnöke a konferencia résztvevőihez intézett köszöntőjében igen fontos kérdést fogalmazott meg: „... *hat év telt el a globális pénzügyi világválság kirobbanása óta. Gyakran felvetődik a szakemberekben a kérdés, hogy mindent megtettünk-e a HR szempontjából a szükséges változások érdekében. Milyen megatrendek vannak vagy lesznek hatással a szakmánkra?*”³ A tanácskozás résztvevői egyetértettek abban, hogy a jövőbe mutató HR-megoldásként kiemelten kell kezelnünk az élet pályamodellbe illesztett karriermenedzselést. A karrierutakat illetően ugyanakkor látnunk kell, hogy a munkaerő-piacon a nonprofit és a forprofit szférában egyaránt megtalálhatóak az erőteljesen, illetve a gyengén karrierorientált alkalmazottak. Az álláskeresők előmeneteli lehetőségei egyre inkább korlátozottak. A munkaszervezetek a közszolgáltatón belül az egyéni karrierjükért felelősséget vállaló mobil, váltani képes „tudás-munkásokat” keresik. A sikeres életpálya akár többirányú karriert, nagyfokú rugalmasságot, mobilitást feltételez, mely nagyban függ a személyi adottságoktól, más

3 http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronius_kulonszam/KOSZONTO.pdf (Letöltve: 2015. 04. 20.)

néven a sikerkompetenciáktól. Ezen jellemzőkre kell figyelemmel lennünk a köz- és magánszféra közötti átjárhatóság, mobilitás kérdésében.

A közszolgáltatón belül a foglalkoztatáspolitikát tekintve különösen aktuálissá vált ez a probléma a tömeghadsergek leépítésének európai folyamatában. A Magyar Honvédséget illetően ennek következményei számos tekintetben folyamatosan éreztetik hatásukat. A megváltozott haderő-szervezési elv maga után vonta az egyes állománycsoportok foglalkoztatási időhorizontjának módosulását. Ennek egyik alapvető oka a katonai munkakörökhöz eltérő módon kapcsolódó, de általában jelentős fizikai, egészségügyi követelményrendszer, melynek csak bizonyos életkorig tud megfelelni az állomány. Más oldalról a technikai jellegű munkakörök széles skálájából adódik, hogy – alkalmazkodva a társadalom megváltozott mobilitási jellemzőihez – bizonyos mértékig növelni kell a haderőkben a horizontális átjárhatóságot. Ez azzal a konzekvenciával jár, hogy a modern, önkéntes haderőben a karrier-modell, a pályakép tervezése nemcsak a szervezeten belüli emelkedést támogatja, hanem az oldalirányú szakmai előmenetelt, illetve a szervezetből való harmonikus kilépés lehetőségét is.

A konferencia másik üzenete, hogy a globális kihívásokra adandó válaszként ki kell alakítanunk a munkavállalókban (állampolgároknak) olyan egészségtudatos magatartást, melynek eredményeként az egészségről, mint munkaerő-piaci versenyelőnyről beszélhetünk. Az a munkavállaló tekinthető mentálisan is egészségesnek, akinek képességei összhangban vannak teljesítményével, a beilleszkedést illetően fejlett adaptációs képességgel rendelkezik; életvitelét a mértékletesség fontosságának belátása és betartása, a magas fokú asszertivitás jellemzi; kommunikatív egyén, aki kész és képes a külvilág történéseit érzékelni, a szépet, a jót észrevenni; pozitív életszemléletű személyiség, aki empátiával, beleérző képességgel rendelkezik. Mindezek közül bármelyik tulajdonság hiánya sikertelenséget eredményezhet, mely az emberi szervezet egyensúlyi állapotának felborulásához vezethet, kompenzációra kényszerítve a pszichét, akár szenvedélybetegséget is előidézve.

Talán a konferencia mottójaként is tette fel a kérdést *Hazafi Zoltán*: vajon mitől lehet vonzó a hazánkban a közszolgálati életpálya? A bemutatott tények, számok és összefüggések alapján a következő lényegesebb feltételeket kell számba vennünk: az illetmények rendezésére feltétlenül szükség van, mert e nélkül nem tehető vonzóbbá a közszolgálat; a jelenlegi előmenetel és illetményrendszer gyakorlatilag elvesztette mindazt, ami jellemző egy kiszámítható és vonzó karrierre; a bérek rendezésére azonban már egy új előmeneteli és illetményrendszer keretében kell sort keríteni, amelyben meghatározó szerepe van a munkakörnek és a teljesítménynek, de a szenioritás szempontjai is érvényesülnek. A munkakörök szerint differenciált díjazás szélesíti a karrierlehetőségeket, s ez megszüntetheti azt a szemléletet, hogy a szakmai előmenetelt kizárólag a vezetővé válás jelenti. Az illetmények mellett újra kell gondolni a béren kívüli juttatásokat is. Olyan formák bevezetését indokolt támogatni, amelyek nemcsak anyagi előnyt jelentenek, hanem ösztönzik a pályán maradást. Különös figyelmet kell fordítani a személyi állomány erkölcsi megbecsülésére.

A konferencia további hangsúlyos kérdésköre volt a szakmai siker és/vagy a család problematikája. Ennek kapcsán generációnként változó módon jelenik meg korunk nagy kérdése, mely különösen igaz a katonanőkre: család vagy *karrier*? Ma ez

az eldöntendő kérdés különösen a női munkavállalók esetében válik kardinálissá, melyben nem könnyű számukra a kielégítő megoldást megtalálni.

* * *

A két, közösen szervezett rendezvény sikere rámutatott arra, hogy civil szervezetként a kötelező módon előírt transzparencia, a tudományos párbeszéd a szakmai műhelyek között, párbeszéd a szakértők és az egyes generációk, a társadalom alrendszerei között a jövő építésének záloga.

A Magyar Hadtudományi Társaság integráns része a magyar tudományos szférának. Az egyes foglalkoztatási csoportokhoz sok szállal kapcsolódva jeleníti meg a hétköznapiakon a hadtudomány interdiszciplinaritását. A közös platform pedig a két szövetség vonatkozásában azt jelenti, jelentheti számunkra, hogy bátran vállaljuk fel a társadalmi kohéziót elősegítő tudományos, problémák megfogalmazását, napirendre tűzését, napirenden tartását.

Hegedűs Henrik

Tanácskoztak a geoinformációs szakemberek

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.X129

„A harmadik évezred küszöbén álló emberiség jelentős, esetenként forradalminak nevezhető változások tanúja és alanya mind a politika és a gazdaság, mind a társadalmi élet más fontos területein, ideértve a biztonság egyént és a társadalmat érintő problémáit is, különösen a világ különböző térségeiben dúló háborúkat és fegyveres konfliktusokat”¹ – fogalmazott napjainkra is időtálló módon Kőszegvári Tibor professzor 1998-ban. Napjainkra ezek a kérdések nagyon is fontossá, szinte elsőrendűvé váltak.

A földrajzi információs rendszer (Geographical Information System – GIS) segítségével a földrajzi helyhez köthető adatokat tartalmazó adatbázisból fontos információk vezethetők le. Olyan számítógépes rendszerekről van szó, amelyeket egy adott földrajzi helyhez kapcsolódó adatok gyűjtésére, tárolására, kezelésére, elemzésére, a megszerzett információk megjelenítésére, a földrajzi jelenségek megfigyelésére, modellezésére dolgoztak ki. Az átalakuló Magyar Honvédségnek egyre nagyobb szüksége van a valós világ háromdimenziós leképezéséből nyerhető tudásbázisra, azaz a geoinformatika, a térképészet, a meteorológia, a csillagászat, az oceanográfia stb. eredményeire. Ezeket az összefoglaló néven földtudományoknak nevezett szakterületeket napjainkban röviden csak geoinformációnak nevezzük.

*

GIS a honvédelemben címmel rendezett közös szakmai konferenciát Budapesten, az MH GEOSZ objektumában 2015. július 4-én a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat és az ESRI Magyarország Kft. (ESRI). A konferencia célja az volt, hogy az a honvédelem szempontjai szerint értékelje, mutassa be a GIS kérdéskörét. A szervezők a lehetőségekhez mérten igyekeztek széleskörű áttekintést nyújtani a térinformatika helyére, szerepére a honvédelemben és közös kapcsolódó pontokat keresni az ArcGIS szoftvercsalád és a honvédelmi felhasználók között.

*

A 2007-től az MH Geoinformációs Szolgálat (MH GEOSZ) keretében működő magyar katonai térképészet közel 100 éves múltra tekinthet vissza. Az MH GEOSZ

¹ Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században (elképzelések, elvek és eszközök) ZMNE jegyzet 1998. [5. oldal]

budapesti, Szilágyi Erzsébet fasori objektuma az 1919-es indulástól kezdve a fellegvár volt e fontos katonai szakterületnek.

A szakma nagy paradigmaváltása a nyolcvanas években kezdődött meg, amikor megjelentek a számítógéppel készített térképek kezdeti termékei. A lehetőség gyorsan és hatékonyan bontakozott ki és a hagyományos analóg térképkészítés mindinkább kiszorult a folyamatból. Az ezredfordulóra már a térképkészítésben teljes mértékben átvette a vezető szerepet a digitális technológia és az analóg térképi termékek már a digitálisan előállított alapok egyik kimeneti végtermékévé váltak.

A szakma elvárásai egyre növekedtek. Elindult az a folyamat, ami már rendszerekben gondolkodott és adatbázisokat hozott létre, először csak a térképi megjelenítés céljából, de később már a megszerzett, tárolt, értelmezett és feldolgozott adatok rendszereként, erős számítógépes hátterek biztosítása mellett.

Új lehetőségek nyíltak meg a térinformatikai adatbázisok létrehozásával, amelyek a feldolgozott adatokat információkká rendezték, vagyis értelmezték. Az adatbázisokban a terep leképződései, az egyértelműen azonosított és értelmezett pontok, vonalak és felületek a méretaránynak megfelelő pontossággal a helyükön található. A pontokhoz, vonalakhoz és felületekhez attribútumok kapcsolódnak, melyek segítségével leírhatók, kiegészíthetők, teljesebbé tehetők az alapelemek, valamint azok tulajdonságai és kapcsolatai.

Az attribútumok szinte a végtelenig bővíthetők és az adott szakma specifikációinak megfelelően használhatók. Ezek a rendszerek nagyon fejlett, nagyteljesítményű számítógépeken és azok hálózatán üzemeltethetők és a felhasználók gyorsan, célirányosan érhetik el munkájukhoz szükséges, adattárakban rendezett, védett módon tárolt információkat.

AZ MH GEOSZ rendeltetése „... földmérési és térképészeti állami alapfeladatok, védelmi érdekeket szolgáló meteorológiai feladatok, továbbá a központi rendelkezések kiadásával kapcsolatos feladatok összehangolt végzéséért felelős országos illetékességgű szeroként az ország térképellátásának érdekében szakmai feladatok végrehajtása és végrehajtása, a honvédelem meteorológiai támogatásának végrehajtása, illetve végrehajtása. Védelmi érdekeket szolgáló földmérési és térképészeti ágazat irányítási szeroként a honvédelem térképellátása, illetve más szervezet intézmény által a Honvédség térképellátása érdekében végzett szaktevékenység irányítása, felügyelete.”² Más szavakkal: a honvédségen belül elsősorban honvédelmi célokat és érdekeket figyelembe véve dolgozik a védelmi célú térinformatikai adatbázisok kialakításán, folyamatos karbantartásán, az információk naprakészen tartásán, frissítésén és bővítésén. Legfontosabb feladata napjainkban ennek a modern és korszerű adatbázisnak az elkészítése, naprakészen tartása, szolgáltatások biztosítása a honvédség – közvetve a nemzetgazdaság – számára. Ehhez a munkához évekkel ezelőtt az ESRI szoftvercsaládot választotta a szervezet akkori vezetése. A választás helyességét igazolja, hogy ez a szoftvercsalád a NATO térinformatikai szoftverkörnyezete is, vagyis a partnerkapcsolatok és a szövetségi elvárások alapján egyszerűen és hatékonyan tudjuk biztosítani a közös gondolkodást, eredményeink kölcsönös és egyszerű felhasználását.

2 MH GEOSZ Szervezeti és Működési Szabályzat, HVKF 2014

„Az 1989-ben alapított ESRI Magyarország Kft. vegyes tulajdonú társaság, melynek célja és alapvető feladata a GIS szoftverek világpiacán vezető ESRI (Environmental Systems Research Institute) termékeinek és kultúrájának magyarországi terjesztése. Az ESRI Magyarország Kft. a térinformatika (GIS) területén nyújt komplett szolgáltatásokat, vállalkozva a határterületi és rendszerintegrációs projektek megvalósítására is. [...] nagyméretű, alapvetően térinformatikai alapú szoftverrendszerek készítésére, integrálására szakosodott vállalat. [...] célja, hogy Magyarországon olyan világszínvonalú GIS szoftverrendszereket és irányítási modelleket építsen ki, amelyek megkönnyítik, hatékonyabbá, szervezettebbé teszik a felhasználók tevékenységét, többek között műszaki, környezetvédelmi, egészségügyi, területhasznosítási, marketing, befektetési, kockázatelemzési, pénzügyi elemzési témakörökben. Az ügyfelek igényei szerint kialakított alkalmazásaink a térképalapú döntéstámogató rendszerektől a különböző műszaki információs rendszereken keresztül a bonyolult lekérdező és jelentés készítő rendszerekig, az információtechnológia számos területén megtalálhatóak”³ – olvashatjuk partnerről az ESRI Magyarország Kft. weboldalan.

A Magyar Honvédség és az ESRI 2014-ben egy hároméves együttműködési szerződést írt alá. Ez biztosítja a honvédség számára a következő időszakban a megfelelő számú és minőségű szoftver használatát és frissítését, a szakemberek, képzését és továbbképzését. Lehetővé teszi másfelől, hogy az ESRI tapasztalatokat gyűjthessen a szakterület speciális igényeiről, majd – ezeket feldolgozva – jobban figyelembe vegye a honvédelem kéréseit, javaslatait. Ennek az együttműködésnek a keretében szerveződött a július 4-én megtartott zártkörű szakmai konferencia.

*

A konferenciát dr. Orosz Zoltán altábornagy a Honvéd Vezérkar főnök-helyettese nyitotta meg és tartotta az első előadást a *Honvédelmi feladatok térinformatikai igényei* címmel. Mondandójában abból indult ki, hogy „... megfelelő és naprakész térinformatikai, illetve geoinformációs támogatás nélkül elképzelhetetlen a hadseregek, így a Magyar Honvédség működése”. A geoinformációs támogatás célja, hogy a parancsnok döntéséhez szükséges, a hadszíntérre, terepre vonatkozó pontos, naprakész topográfiai–földrajzi–meteorológiai információkat szolgáltatson. Mihez is kell ez a támogatás? A válasz egyértelmű: „... miközben a katonai műveletek végrehajtása terepen, a valóságban történik, a műveletek tervezése, a parancsnoki munka pedig a terep modelljén, térképen, virtuális adatbázisban...” történik. A gyakorlati feladatokra is messzemenően igazak ezek a gondolatok. „... A magyar haderő számára napjainkban meghatározó békeműveleti missziók, fegyverzet-ellenőrzési feladatok, katasztrófa elhárítási és megelőzési programok, tűzszerészeti feladatok, a kutatás-mentés és az összes többi feladat egyike sem nélkülözheti a terepre, a harctérre vonatkozó földi információk minél részletesebb ismeretét... Ennek jegyében elképzelhetetlen a feladatok végrehajtása a szükséges analóg térképek, digitális topográfiai adatbázisok, légi navigációs térképek, tematikus térképek, távérzékelési anyagok, katonaföldrajzi termékek, térinformatikai termékek nélkül.” A megfelelő és elvárt szolgáltatáshoz viszont szükséges a megfelelő technikai háttér, a kialakított és elfogadott szoftverkörnyezet és a jól felkészített szakember. Ezen a feltételek biztosításában Magyarországon is élenjár az

3 www.esrihu.hu/hu/menü/rolunk.link

ESRI, és a most megrendezett konferencia ennek a közös munkának egyik lépcsőjeként tekinthető, ahol ennek az együttgondolkodásnak az eredményeiről kaptunk ismereteket.

A NATO által használt térinformatikai rendszereknek való megfelelés elvi alpjairól tartott előadást Oláh Attila, az ESRI Magyarország Kft. ügyvezetője ESRI rendszerek kapcsolata a védelmi szférával, címmel. A NATO szoros kapcsolatot épített ki az ESRI nemzetközi hálózatával. A szoftverek készítői figyelemmel kísérik megrendelők igényeit és fejlesztéseikben a legrövidebb idő alatt megoldásokat kínálnak a felvetődő kérdésekre, megoldandó problémákra, így a NATO-ban felvetett problémákra, vagyis a szövetségi rendszerben együttműködő tagállamok kérdéseire is.

A felderítés és hírszerzés mindig szerves részét képezte a katonai műveleteknek. Az adatok és információk sokféle módon beszerezhetők, de napjainkban az egyik legfontosabb lehetőség a távérzékelési anyagok (Imagery Intelligence – IMINT) használata. Ez a módszer egyre szélesebb skálán biztosítja a beérkező adathalmazt, melyet számtalan formában dolgoznak fel, és nyerik ki az értékes információkat, amelyeket a döntés-előkészítés, végrehajtás nyomon követése, ellenőrzések, hatásvizsgálatok során alkalmaznak. Ennek a napjainkban fénykorát élő megoldásnak a részleteiről adott beszámolót *ArcGIS szoftverek felhasználásának lehetőségei képelemzések végrehajtása során* című előadásában Dékány Ferenc őrnagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Felderítő Csoportfőnökségének munkatársa.

Gombás Zoltán alezredes, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Felderítő Főnökségének munkatársa a *Katonai középvezetői szint elvárása a GIS támogatással szemben* című előadásában szemléletes, érthető megfogalmazásokat mutatott be a középvezetői szint geoinformációs támogatással kapcsolatos elvárásairól. Tulajdonképpen ez az a szint, ahol az elméletet a gyakorlatra kell váltani. Itt a konkrét feladattervezés, a gyakorlati végrehajtás, a hadszíntéren történő alkalmazás a fő feladat. A Magyar Honvédség csapatszinten elmaradásban van a rendszer működtetésében, ezért – tekintettel a feladatok súlyára, bonyolultságára és fontosságára – mind szakemberben, mind technikai háttér biztosítása tekintetében komoly fejlesztéseket kellene végrehajtani.

Egy új felhasználási területet mutatott be Ott Gábor alezredes, HM Hatósági Hivatal munkatársa az *ArcGIS használata a honvédelmi hatósági munkában* című előadásában. Természetesen a honvédség hatósági feladatai sem nélkülözhetik a helyzeti információkat, hiszen ezek a feladatok is a tér egy-egy pontjához, területéhez köthetők. Az előadás a kezdeti fejlesztési időszak felmerülő kérdéseit mutatta be, ezzel segítve a fejlesztők további munkáját.

Bacsa Balázs százados, MH Görgey Artúr Vegyivédelmi Információs Központ munkatársa a *GIS felhasználása az MH GAVIK-nál* című előadásában a gyakorlati oldalról tudott információkat közölni a hallgatósággal, és adott átfogó képet egy megvalósult rendszer működésének nehézségeiről, eredményeiről.

Mi is lehetne fontosabb terület, mint az oktatás. Kiválóan képzett szakemberek nélkül a legfejlettebb rendszerek is csak részben képesek eredményeket elérni. Dr. Kállai Attila alezredes, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar oktatója a *GIS-oktatás az NKE-n* című előadásában erről a területről mutatott be példákat. Itt kell megemlíteni Magyar Hadtudományi Társaságot és azon belül a

Geoinformációs szakosztályt, amely szakmai fórumot biztosít (pl. az ESRI GIS rendszerről és más térképészeti, térinformatikai szakmai eredményekről és eseményekről) azoknak a szakembereknek, akik már kikerültek az MH rendszeréből, vagy nem tagjai annak.

A geoinformációs támogatás szerves része a meteorológia. *Tuba Zoltán* százados, az MH GEOSZ Meteorológiai támogató osztály főtisztje a szakma elvárásaira és fejlesztési irányaira keresett válaszokat a *Meteorológiai támogatás és a GIS* című előadásában.

Kisréti Ákos, az ESRI Magyarország Kft. munkatársa a *Tippek & trükkök geometriai szerkesztésekhez* címet viselő bemutatójában az alapismeretekkel rendelkező felhasználóknak mutatott be olyan kiegészítő gyakorlati fogásokat, amelyek jól használhatók a honvédelmi területet érintő geoinformációs feladatok végrehajtása során.

Az elkövetkező időszak egyik legfontosabb feladata az új állami topográfiai adatbázis kialakítása. Ennek a folyamatnak a lépéseiről, a gyakorlati megoldás kérdéseiről, a megvalósulás folyamatáról tartott előadást *Rostás Sándor* százados, MH GEOSZ Műszaki és információs osztály képviselője, *DITAB50 kialakítása, fejlesztése* címmel.

Az adatgyűjtés egyik eszköze lehet a távérzékelési adatok és információk szerzésben az ESRI Magyarország Kft. által forgalmazott pilótánélküli repülőeszköz. *Barsy Dezső* őrnagy, MH GEOSZ Térképészeti támogató osztály főtisztje a *Trimble UX5 alkalmazási lehetőségei az Magyar Honvédségben* című előadásában a védelmi terület alkalmazásának lehetőségeit vizsgálta és adott felhasználási javaslatokat az új eszköz alkalmazásával.

Összefoglaló előadásnak is tekinthető *Németh J. Andrásnak*, az ESRI Magyarország Kft. munkatársának *Átfogó rendszerjavaslat a Magyar Honvédség feladataira* című bemutatója. Az előadás szinte keretbe fogta az elhangzottakat, útmutatást nyújtva a további lépésekhez. A honvédelem széles skálát ad a fejlesztők számára a megoldandó kérdések kapcsán, de nem működhet visszacsatolás nélkül, tehát az együttműködés, a rendszeres konzultáció mindkét oldal alapvető érdeke és feladata.

* * *

Tóth László ezredes, MH GEOSZ szolgálatfőnöke zárszavában köszönetét fejezte ki az előadóknak, akik mondandójukkal az együttműködés jelenét és jövőjét igazolták. Az ezredes a geoinformációs támogatás fejlesztése, a NATO partnerségi elvárások és a nemzeti befogadó támogatás jegyében hangsúlyozta az együttműködés jelentőségét. A Magyar Honvédségre, azon belül az MH GEOSZ-ra a közeljövőben számos olyan szakfeladat vár, melyek újszerű elvárásokat fogalmaznak meg a már-már rutinszerű szakfeladatok mellett. Az együttműködés ezekre az új kihívásokra is biztosítja a kielégítő megoldásokat és alapozza meg az MH GEOSZ szerepét a jövő katonai elvárásaival szemben.

Nagy Péter

A magyar repüléstudomány 2015. évi seregszemléje Szolnokon

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.X134

Több mint két évtizedes hagyomány folytatásaként rendezte meg 2015. április 9-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Üzemeltető Intézet Katonai Repülő Tanszéke, valamint a Magyar Hadtudományi Társaság Légierő Szakosztálya a nemzetközi Úrhajózás Napjához kapcsolódó repüléstudományi konferenciáját.

A rendezvényen minden olyan hazai felsőoktatási intézmény és országos szervezet képviseltette magát, amelyek közvetlenül a repüléstudományt, vagy annak valamely határterületét művelik a polgári életben, vagy a honvédség képviseletében elméletben és/vagy gyakorlatban.¹

A konferenciát Palik Mátyás alezredes, a szolnoki katonai repülőtanszék tanszékvezetője nyitotta meg, majd Király László, az MHTT alelnöke üdvözölte a résztvevőket.

A mintegy száz résztvevő a plenáris ülésen a magyar katonai és polgári repülés, úrkutatás négy aktuális kérdéskörének kihívásaival, illetve ezek megoldási lehető-

*Dr. Palik Mátyás alezredes, tanszékvezető egyetemi docens
és dr. Király László, az MHTT alelnöke
(fényképezte Szilvássy László)*

1 Így a házigazda Nemzeti Közszolgálati Egyetemen kívül – a teljesség igénye nélkül – megjelentek a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a debreceni, miskolci valamint óbudai egyetemek, tanárai, hallgatói a Légügyi Hatóság, a HungaroControl, a Honvéd Vezérkar, a Honvédkórház, a kecskeméti Repülőorvosi, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézet, a Magyar Légimentő Nonprofit Kft, az ORFK Légierőrendészeti Parancsnokság, a meteorológiai szolgálatok, kutatói, munkatársai is.

*Sokan keresték fel
Herendi Ödön
repülőgépmakett-
kiállítását
(fényképezte
Szilvássy László)*

ségeivel ismerkedhetett meg. Előadást hallhattak a légierő képességfejlesztése, a SMOG-1 kisműhold spektrummonitorozó rendszere, a Koszovó feletti magaslégtér megnyitása, valamint új kihívások az UAV fejlesztés területén – az ötlettől a megvalósulásig témakörökben, az adott területek kiváló, avatott képviselőinek Szűcs Pál, Dudás Levente, Szalai Krisztina és Kazi Károly előadásában.

Délután hét szekcióban több mint negyven előadást hallgathattak meg, vagy a poszter szekcióban olvashattak el a résztvevők.

A konferencia-sorozat hagyományos rendeltetése, hogy megjelenési, bemutatkozási, szakmai kapcsolatépítési platformot biztosítson a fiatal kutatóknak, a tudományos diákköri munkában résztvevő hallgatóknak.

Négy-öt éve megkülönböztetett figyelmet kap Szolnokon a pilótanélküli repülőgépek (UAV, drónok) témaköre is, mivel jelenleg ez az egyik legintenzívebben fejlesztett légijármű-kategória. A témához kapcsolódó pályázat keretében egy kutatócsoport – melynek gerincét a tanszék oktatói adták – eredményeit összegző tanulmánykötetet jelentetett meg 2013-ban.²

A rendezvényen elhangzott előadások szerkesztett formában megjelentek a Repüléstudományi Közlemények című tudományos folyóiratban.³

A 2015. évi konferencia kedves színfoltja volt Herendi Ödön úr által kiemelkedő igényességgel készített repülőgépmakett-gyűjtemény kiállítása, amelyet az alkotó a szolnoki Katonai Repülő Tanszéknek ajándékozott.

A 85 esztendőes „makett ékszerész” korábban műszaki értelmiségiként a Dutra Traktorgyárban, majd a Mezőgép Vállalatnál dolgozott. A repülőgépmakett-építés az '50-es évektől kezdve hobbija. Az általa készített kis remekművek különböző hadseregek számos típusának tökéletes mikrokópiái, amelyek a repülés kezdetétől a II. világháború végéig tartó időszakban repültek. A megajándékozott tanszék főépületének aulájában, speciális vitrinekben, minden érdeklődő számára hozzáférhetően helyezte el a páratlan gyűjteményt.

Óvári Gyula – Szilvássy László

2 Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. (szerk. Palik Mátyás) Budapest, 2013. NKE, 320 oldal. ISBN: 978-963-08-6923-2

3 1. http://www.repulestudomany.hu/index_rtk.html

Tények és adatok a Magyar Hadtudományi Társaság 25 évéről

Az intéző bizottság 2013 tavaszán kezdeményezte egy kronológiai áttekintés összeállítását, amely a Magyar Hadtudományi Társaság életének és tevékenységének különböző aspektusait foglalja össze a kezdetektől napjainkig. Az elképzelés szerint a kronológia felkerül a honlapra, illetve egy facebook-csoport alakul, kifejezetten azzal a céllal, hogy az adatokat minden MHTT-tagnak, minden érdeklődőnek módja legyen kiegészíteni, bővíteni, korrigálni. Az elnökség támogatta a kezdeményezést. Kifejezésre juttatta azt a véleményét is, hogy meg kell menteni az ismeret-szilánkokat az utókor számára, mert az egyes ember emlékezete véges, és még a közös emlékezet is kopik az idő múlásával. Az elnökség valamivel később azt az álláspontot alakította ki, hogy a kronológia készüljön el a Társaság megalakulásának 25. évfordulójára és egyes elemei 2015 őszén kerüljenek be a Hadtudomány jubileumi számába. A nyomdai megjelenéstől függetlenül további pontosításokra illetve kiegészítésekre kérjük tagjainkat.

A Társaság a számok és tények tükrében

Az 1990-ben alakult Magyar Hadtudományi Társaság legmagasabb döntéshozatali fóruma az első időszakban a háromévenként tartandó, tisztújító közgyűlés volt. A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozott az alapszabály elfogadása vagy módosítása, a Társaság szervezeti felépítésének meghatározása és a tisztségviselők megválasztása. Kezdetől nyilvánvaló volt azonban, hogy több száz fős tagság esetében a közgyűlés összehívása nehézkes, ezért második legmagasabb fórummá az évenkénti beszámoló küldöttgyűlés vált. A fórumok küldötteit a szakosztályok választották (minden megkezdett tíz tag után – azóta is változatlanul – egy küldöttet). 1999-től kezdődően – alapszabály-módosítással – a közgyűlés helyett a küldöttgyűlés vált a Társaság legmagasabb döntéshozatali fórumává.

Közgyűlések

1990. október 13.	(alakuló, 130 fő)
1991. március 23.	(tisztújító, alapszabály-elfogadó)
1994. április 29.	(tisztújító)
1995. június 16.	(rendkívüli, tisztújító)
1998. március 20.	(tisztújító)
1999. március 26.	(rendkívüli, alapszabály-módosító)

2000. november 2. (ünnepi megemlékezés
az MHTT megalapításának tízéves évfordulójáról)
2010. november 17. (jubileumi)
2015. október 13. (jubileumi)

Küldöttgyűlések

1992. február 29.	2004. április 2.
1993. február 25.	2005. április 1.
1995. március 24.	2006. március 31.
1996. március 29.	2007. március 30.
1997. március 21.	2008. március 28.
2000. március 31.	2009. március 26.
2001. május 29.	2010. március 29.
2001. szeptember 6.	2011. március 25.
(rendkívüli, alapszabály-
módosító)	2012. február 24.
2002. április 5.	2013. március 1.
2003. március 28.	2014. február 28.
	2015. február 27.

Jelentősebb időpontok, események

1990. május

A Kiss Károly Hadtudományi Klub bizottságot választ Kovács Attila, Lajtos Béla, Pataky Iván összetételben a hadtudományi társaság létrehozásának kezdeményezése céljából.

1990. október 13.

A Magyar Hadtudományi Társaság alakuló ülése. (A 12 szakosztály megalakulása. Tisztségviselők: Móricz Lajos elnök, Szabó József alelnök, Kovács Attila főtítkárs, Lajtos Béla titkárs, továbbá Gyuricza Béla, Harcz Tibor, Kurucz István, Nagy István, Nagy Pál, Opál Sándor, Ősz Sándor, Pataky Iván, Pick Róbert, Pirtyi Sándor, Simon Sándor, Tabák Péter, Tamási Ferenc, Várhegyi István összetételű ideiglenes elnökség, valamint a Várhelyi István elnök, továbbá Turák János és Takács Sándor összetételű felügyelő bizottság¹ megválasztása).

1990

- A Fővárosi Bíróság december 4-én, 3115. sorszám alatt, önkéntes társadalmi szervezetként bejegyzí a Magyar Hadtudományi Társaságot.
- A Társaság előadója: Császi Ferencné.

¹ A Hadtudomány 1991/1. számában közöltek szerinti felügyelő bizottság: Gyarakí Károly (elnök), Hajma Lajos, Héjja István, Nagy György, Turák János

1991

- Megalakul a Hadtudomány szerkesztőbizottsága, elnöke Simon Sándor.

1995

- Megjelenik a Hadtudományi Lexikon (1998-ban CD-n is).
- Átmenetileg honorárium nélküli publikálás a Hadtudományban 1995-ben.

1996

- A szakosztályok felosztása az IB tagjai között a tevékenység figyelemmel kísérése céljából.

2001szeptember

- A továbbiakban az MHTT alapszabály-módosítással közhasznú szervezetként működik (Fővárosi Bíróság 2001. december 17-ei bejegyzése).
- 2001 szeptemberétől szabadegyetemi előadások szervezése

2003

- Nem írtunk ki pályázatot.

2004

- A Hadtudományban a továbbiakban csak lektorált tanulmányok jelenhetnek meg.
- Beszámolás első ízben az MTA HTB előtt (azóta – kihagyásokkal – évente).
- 2004 és 2011 között a Társaság elnöke nem volt a HTB tagja.

2005

- Szakértői igazolvány kiadása (elektronikus kártya).
- Képviselő delegálása a Nemzeti Civil Alapprogramhoz: 2005 Várhegyi István, 2008-tól Csabai Károly (2012-től nincs képviselőnk).
- A Hadtudomány kijelölése a V-4 angol nyelvű összefoglalójába. A folyóirat a továbbiakban angol rezümét is tartalmaz.
- A továbbiakban nem fizetünk szerzői honoráriumot a Hadtudományban megjelenő közlemények szerzőinek.

2006

- Szervezeti egységek beszámolási szempontjainak kidolgozása. (Közreadva első ízben a 2006-os küldöttgyűlés előtt.)

2009

- A *Napjaink hadtudománya* című konferencia-sorozat meghirdetése.
- Novemberben Kiss Károly emléktábla elhelyezése a könyvtár bejáratánál (azóta évenként koszorúzás).

2011. március

- a *Mindenki hadtudománya* című előadás-sorozat meghirdetése

2013-tól

- a Hadtudomány az MHTT és az MTA HTB közös folyóirataként jelenik meg.

2014. február

- Tanárky Sándor emléktáblájának felavatása az egyetemi könyvtár bejáratánál (azóta évenként koszorúzás)

A választott vezető szervek

Az intéző bizottság összetétele

- 1991 Móricz Lajos (elnök), Szabó József (alelnök), Kovács Attila (főtitkár), Harcz Tibor, Kormos László, Opál Sándor, Pataky Iván és Várhegyi István (elnökségi tagok)
- 1994 Móricz Lajos (elnök), Szabó József (alelnök), Kovács Attila (gazdasági elnökhelyettes), Gyuricza Béla (tudományos elnökhelyettes), Opál Sándor (szervezési elnökhelyettes), Hajma Lajos (külső kapcsolati elnökhelyettes), Nagy László (propaganda elnökhelyettes). Megszűnt a főtitkári poszt.
- 1995 *MHTT Elnöki Tanácsadó Testület:* Várhegyi István, Bakos Klára, Csabai Károly, Kiss Jenő, Komáromi István, Ladányi László, Munk Sándor, Pataky Iván, Perlusz András. Még 1995-ben meg is szűnt az alapszabály módosításával. Az elnökség öt tiszteletbeli tagja: Gyarmati István, Gyuricza Béla (elhunyta után, 1999-től Simicskó István), Janza Károly, Komáromi István, Móricz Lajos; megalakult az etikai bizottság

Titkárságvezető: 1991-től Iván Dezső, 1999-től Balogh Csabáné, 2006-tól Kissné Petró Emese

Hadtudományi Alapítvány Kuratóriumának elnöke Réti Tibor (1990–92), Mráz István (1992–1993), Lakatos György (1993–1996), Szabó János (1996–2001), Szilágyi Tivadar (2001–), titkára Bakos Emil (1990–92), Nagy Zoltán (1992–96), Bitá Róbert (1996–)

<i>ELNÖK, ALELNÖK, ELNÖKHELYETTESEK</i>							
	1995	1998	2001	2004	2007	2010	2013
<i>Elnök</i>	Szabó József	Szabó József	Szabó József	Nagy László	Nagy László	Nagy László	Nagy László
<i>Alelnök</i>	Czékus János	Nagy László	Nagy László	Padányi József	Padányi József	Király László	Király László
<i>Elnökhelyettesek</i>	Turák János (gazdasági)	Gruber Nándor (gazdasági)	Gruber Nándor (gazdasági)	Horváth József ²	Fodor Péter	Fodor Péter ³	Gáspár Tamás
	Kovács Jenő ⁴ (tudományos)	Héjja István (tudományos)	Héjja István (tudományos)	Berek Lajos	Felházi Sándor	Felházi Sándor	Felházi Sándor
	Zachar József (szervezés)	Zachar József (szervezés)	Padányi József (szervezés)	Felházi Sándor	Kovács Zoltán	Kis-Benedek József	Kis-Benedek József
	Nagy László (külsőkapcsolati)	Hajma Lajos (külsőkapcsolati)	Kecskeméthy Klára ⁵ (külsőkapcsolati)	Szalánczi Erika	Szalánczi Erika	Kovács Zoltán	Németh András
	Opál Sándor ⁶ (propaganda)	Kovács István (propaganda)	Kovács István (propaganda)	Ványa László	Ványa László	Ványa László	Resperger István

<i>FELÜGYELŐ BIZOTTSÁG</i>									
	1991	1994	1995	1998	2001	2004	2007	2010	2013
<i>Elnök</i>	Gyaraki Károly	Gyaraki Károly	Héjja István	Turák János	Nagy György	Gruber Nándor	Gruber Nándor	Csontos András	Csontos András
<i>Tagok</i>	Hajma Lajos	Báthy Sándor	Kurucz István	Kurucz István	Nagy Pál	Nagy György	Csontos András	Csery-Szücs Péter	Csery-Szücs Péter
	Héjja István	Bodrogi László	Sebesi Béla	Király György	Paskó József	Nagy Pál	Nagy György	Markal Marietta	Markal Marietta
	Nagy György	Héjja István	Nagy György	Nagy György					
	Turák János	Nagy György	Kaizinger Tibor	Székely Zoltán					

ETIKAI BIZOTTSÁG							
	1995	1998	2001	2004	2007	2010	2013
<i>Elnök</i>	Léka Gyula	Várhegyi István	Várhegyi István	Pirityi Sándor	Héjja István	Gligor János	Gligor János ⁷
<i>Tagok</i>	Pirityi Sándor	Pirityi Sándor	Pirityi Sándor	Berger Csaba	Gligor János	Földesi Ferenc	Haig Zsolt
	Kovács Károly	Szternák Görgy	Buknicz Ferenc	Haig Zsolt	Haig Zsolt	Haig Zsolt	Hegedűs Henrik
	Várhegyi István	Zimits Rezső					
	Berka István						

Szabályzók

- 1991 Alapszabály, Gazdálkodási Szabályzat
- 1992 az elnökség Szervezeti és Működési Szabályzata, a Hadtudomány Szerkesztőbizottságának Működési Szabályzata, Tanárky Sándor-díj adományozási szabályai
- 1994 Szakértői cím odaítélésének rendje
- 1995 Pályázati szabályzat, Etikai Szabályzat (Kódex),
- 2001 Korponay János-díj adományozásának rendje
- 2003 Magyar Hadtudományi Társaság szakértője cím megújításának és odaítélésének rendje
- 2004 Elismerések adományozásának rendje (összevont)
- 2007 Számviteli politika,
- 2010 Az önkéntes munka nyilvántartásának szabályzata
- 2014 Fegyelmi és etikai szabályzat (az Etikai Kódex bedolgozásával), a felügyelő bizottság ügyrendje, az etikai bizottság ügyrendje
- Szakértői cím:* 1994-től, a tudományos fokozattal rendelkezők külön minősítő eljárás nélkül, szakértői csoportok, igazolvány és megbízólevél, 1996: 57, 1997–98: 60, 1999: 50 fő, jelenleg 73 fő. (A honlapon folyamatosan frissítve.)

2 Más beosztásba kerülése miatt mintegy másfél évre Antal Erika váltotta.

3 2011-ben új beosztásba került, összeférhetetlenség miatt Gáspár Tamás váltotta.

4 Ciklus közben: Kovács Jenő 1996-ban elhunyt, helyette Hajma Lajos.

5 2003-ban külföldi vezénylése miatt kivált az IB-ből.

6 1997-ben egészségi állapota miatt lemondott.

7 2015-ben lemondott, helyette elnökké választva Haig Zsolt, taggá megválasztva Krajnc Zoltán.

Díjak, elismerések

- 1992-ben a Tanárky-díj megalapítása
- 1998-ban a Tanárky-díjjal 100 ezer forint járt
- 2000-ben a *Javaslattevő Bizottság* elnöke Ungvár Gyula
- 2001 a Korponay-díj megalapítása (MHTT gyűrű)
- 2002 *Tanárky Sándor-díj Javaslattevő Bizottság*: Hajma Lajos (elnök), Csabai Károly, Váncsa Julianna,
Korponay János-díj Javaslattevő Bizottság: Ács Tibor (elnök), Felházi Sándor, Horváth István
- 2003-ban az elismerések egységes rendszerbe foglalása, Életmű-díj (MHTT-gyűrű)
- 2004 *Díjbizottság* (DB): Héjja István (elnök), Hajma Lajos, Horváth István, Kovács Zoltán, Kállai Attila, a DB elnöke meghívottként részt vesz az IB és az elnökség ülésein
- 2005 Első ízben adományoztunk a küldöttgyűlésen elismerő okleveleket.
- 2007-ig a Tanárky-díjjal a Zrínyi-díj összegének meghatározott százaléka járt, ettől kezdve nettó 150 ezer forint (4. és 5. számú küldöttgyűlési határozat, 2007)
- 2008 Korponay-díjjal járó összeg a Tanárky-díj összegének 50%-a (3/2008. határozat)
- 2009 Megújult a Társaság címere.
- 2010 *Díjbizottság*: Felházi Sándor (elnök), Horváth István, Krizbai János
- 2012-től intézményesített felterjesztések központi elismerésre
- 2015-től a Tanárky-díjjal nem nettó, hanem bruttó 150 ezer forint jár

Együttműködési megállapodások

- 1992 Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja
- 1994 Budapesti Nyugállományúak Klubja
- 1997 Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
- 1999 Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
- 2002 Magyar Polgári Védelmi Szövetség (megújítva 2004)
- 2003 HM Kulturális és Szabadidő Központ Közhasznú Társaság
- 2006 Stratégiai és Védelmi Kutatóközpont
- 2006 Biztonságpolitikai Szakkollégium
- 2009 Az Egyetemi Könyvtár és a Biztonságpolitikai Szakkollégium (megújítva 2013)

- 2011 Magyar Rendészettudományi Társaság
- 2012 Felderítők Társasága (Közhasznú) Egyesület
- 2012 Nemzeti Közszerológiai Egyetem
- 2013 Honvédszakszervezet
- 2013 Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
- 2013 Humán Szakemberek Országos Szövetsége
- 2013 Doktoranduszok Országos Szövetsége Hadtudományi osztály
- 2013 Hadtörténeti Intézet és Múzeum
- 2013 Összhaderőnemi Parancsnokság
- 2013 Belügyi Tudományos Tanács
- 2014 Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (még 2014-be felmondva az NBSZ részéről)
- 2014 Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
- 2015 Magyar Katona- és Katasztrófa- orvostani Társaság
- 2015 Kodolányi János Főiskola
- 2015 Gazdálkodási és Tudományos Társaságok Szövetsége

A szervezeti egységek

A Kronológia legkevésbé egységes színvonalú alkotó eleme a szervezeti egységekre vonatkozó összefoglaló. Már azzal is engedményt tettünk, hogy a választott tisztségviselők közül csupán az elnököt és a titkárt vettük be a kimutatásba (mondván, hogy e két tisztség elengedhetetlen). És még így is vannak olyan szervezeti egységek, amelyek saját kronológiája fölöttébb foghíjas. Egyetlen megoldás marad: így, foghíjasan kell publikálni az összegyűjtött adatokat, és a későbbiekben (például a Hadtudományi Társaság 30. születésnapjára) pótolni a hiányosságokat.

A klubokat a névsor elejére tettük, függetlenül attól, hogy az ifjúsági klubunk éppen csak hogy megszületett, viszont a másik kettő hamarabb alakult magánál a Társaságnál is. A területi tagozatokat a névsor végén helyeztük el. A szakosztályok feltüntetése általában abc-sorrendben történik, kivéve a későbbiekben egyesült szakosztályokat.

Kiss Károly Hadtudományi Klub

Alakult 1983-ban, elnök Móricz Lajos (1983–90), Vasvári Vilmos (1990–2001), Berek Lajos (2002–2006), Héjja István (2006–2007), titkár Berek Lajos (1990–2001). 1992-től az MHTT keretében működik, 2001 és 2002 között szünetelt a működése, 2007-ben egyesült a Biztonságpolitikai Szakosztállyal, 2009-től újra önállósult, de azóta nincs saját vezetősége (más szervezeti egységek menedzselik a tevékenységét).

Láhner György Haditechnikai Klub

Alakult 1989-ben, elnöke Csűrös János (1989–91), Turcsányi Károly (1991–), titkára Turcsányi Károly (1989–91), Dobos Endre (1991–95), Pataki István (1996–97), Lengyel János (1998–2003), Hangya Gábor (2003–2011), Kelemen Györgyné Rózsa (2011–). 1991-től az MHTT keretében működik, 1995-ben vette fel Láhner György nevét.

Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klub

Alakult 2015-ben, elnöke Bányász Péter (2015–), titkára Balog Fatima (2015–).

Belügyi Szakosztály

1991-ben alakult, elnöke Párdi Mátyás (1991–93), Borsányiné Czégény Julianna (1993–95), Krőszel Károly (1995–97), Kopasz Árpád (1997–99), Szabó Gyula (1999–2015), titkár Budainé Hamar Gizella (–1997), Szalai Bálint (1997–2013), Horváth Hermína (2013–).

Biztonságpolitikai Szakosztály

Alakult 1991-ben, elnök Kőszegvári Tibor (1991–94), titkár Fülöp Imre (1991–94);

Társadalomtudományi-biztonságpolitikai Szakosztály

Alakult 1991-ben, elnöke Vámosi Zoltán (1991–94), titkára Váradi Géza (1991–92), Csery Péter (1992–94);

Társadalomtudományi és Biztonságpolitikai Szakosztály néven 1994-ben egyesült a két szakosztály, majd 1995-től *Biztonságpolitikai Szakosztály* néven szerepelt. Elnök Vámosi Zoltán (1994–99), Hajma Lajos (1999–2004), Csery Péter (2004–2010), Czene Gréta (2010–2014), Tálás Péter (2014–), titkár Csery Péter (1994–2000), Buknicz Ferenc (2000–2006), Németh József (2008–2014), Kaiser Ferenc (2014–). 2007 és 2009 között felvette a Kiss Károly *Hadtudományi és Biztonságpolitika Szakosztály* nevet (egyesült a Kiss Károly *Hadtudományi Klubbal*).

Civil–katonai Kapcsolatok Szakosztály

Alakult 2007-ben, elnök Boldizsár Gábor (2007–), titkár Hetzmann Diána (2007–2014), Sztankai Krisztián (2014–).

Elektronikai–informatikai (2003-tól Elektronikai, Informatikai és Robotikai) Szakosztály

1990-ben alakult, elnök Nagy Pál (1990–2000), Makkay Imre (2000–2003), Ványa László (2003–), titkár Papp Iván (1990–92), Csikász István (1992–95), Haig Zsolt (1995–97), Ványa László (1997–2003), Kovács László (2003–).

Haditechnikai Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Ósz Sándor (1991–93), Fehérvári Tamás (1993–97), Ráth Tamás (1998–), titkár Amaczi Viktor (1991–98), Szabó Miklós (1998–2001), Hajdú Ferenc (2001–).

Hadművészeti Szakosztály

Elnök Kovács Jenő (1991–94), Háber Péter (1994–97), Pekó József (1997–2006), Magyar István (2006–2009), titkár Hajdú István (1991–96), Magyar István (1997–2006), Nagy György (2006–2009);

Hadműveleti-harcászati Szakosztály 1996-ban alakult, elnök Hajdú István (1996–2000), Szabó György (2000–2006), Juhász József (2006–2009), titkár Horváth András (1996), Szabó György (1996–2000), Juhász József (2000–2006), Téglási József (2006–2009); 2009-ben a két szakosztály egyesült *Szárazföldi Műveleti Szakosztály* néven, elnök Szabó György (2009), Juhász József (2009–2011), titkár Téglási József (2009–2011), 2013-ban újjáalakult, elnök Horváth Tibor (2013–), titkár Haáz Áron (2013–)

Határrendészeti (1995-től Határőr) Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Prókai Béla (1991–93), Sándor Vilmos (1993–96), Kovács István (1996–99), Beregnyei József (1999–2002), Kovács Gábor (2002–2008), Zámbo Péter (2008–2013), Fórizs Sándor (2013–), titkár Virányi Gergely (1993–96), Kónya József (1996–97), Horpácsi Ferenc (1997–2009), Zán Krisztina (2013–). 2009-ben a megszűnéstől a szakosztály pécsi szakcsoportja mentette meg.

Hadtörténelmi Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Rázsó Gyula (1991–97), Szakály Sándor (1997–), Csikány Tamás (2004–2013), titkár Ravasz István (1991–97), Számvéber Norbert (1997–), Lippai Péter (2004), Bágyi Ferenc (2004–). 2013-ban „visszaegyesült” a *Csata- és Hadszintér-kutató Szakosztállyal*, elnök Kovács Vilmos (2013–), titkár Kaló József (2013–);

Csata- és Hadszintér-kutató Szakosztály: 2002-ben vált ki a Hadtörténelmi szakosztályból. Elnök Holló József (2002–2013), titkár Négyesi Lajos (2002–2010), Pintér Tamás (2010–2013). Megszűnt 2013-ban.

Hadtudomány-történeti és -elméleti Szakosztály

1994-ben alakult, 2004-ben szűnt meg, elnök Ács Tibor (1994–2004), titkár Oroszi Antal (1994–2004).

Hírszerző (2007-től Hírszerzés-történeti) Szakosztály

Alakult 2000-ben, elnök Csóka Ferenc (2000–), titkár Zsigovits László (2000–).

Katona-egészségügyi Szakosztály

1996-ban újjáalakult, elnök Harsányi László, titkár Katona Ágnes, 1998-ban átigazolt az MHMH Katonaorvosi Klubjába. Újjáalakult (kivált a Vegyivédelmi és Környezetbiztonsági Szakosztályból) *Katasztrófa- és Védelem-egészségügyi Szakosztály* néven 2008-ban, elnök Kóródi Gyula (2008), Székely György (2008–2010), titkár Bedros J. Róbert (2008–2010). Újra újjáalakult 2010-ben, elnök Szilágyi Zsuzsanna (2010–), titkár Révai Tamás (2010–).

(Katonai) Kiképzési, Nevelési és Felkészítési, 1995-től Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztály

1992-ben alakult, elnöke Mészáros Tibor (1992–1995), Krizbai János (1995–), titkára Bertalan György (1992–2009), Hegedűs Henrik (2009–).

Légvédelmi-repülő (1995-től Repülő, Légvédelmi és Űrhajózási, 1998-tól Légierő) Szakosztály

Alakult 1991-ben, elnöke Kormos László (1991–97), Galovicz János (1997–2006), Óvári Gyula (2006–), titkár Zimits Rezső (1991–97), Óvári Gyula (1997–2006),

Ruttai László (2006–2012), Krajncz Zoltán (2012–, Budapest), Kavas László (2012–, Szolnok).

Közrendvédelmi és Nemzetbiztonsági Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Párdi Mátyás (1991), még abban az évben kettévált Belügyi és Nemzetbiztonsági Szakosztályra; *Nemzetbiztonsági Szakosztály* 1991-től létezett, 1998-tól 2006-ig szüneteltette tevékenységét, elnök Kovács Károly (1991–1998), Kis-Benedek József (2006–), titkár Szalai Mihály (1991–1997), Láng Róbert (1997–1998), Simon László (2006–).

Hadtáp (1999-től Logisztikai) Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Szabó Márton (1991), Szenes Zoltán (1991–93), Báthly Sándor (1993–2007), Horváth Attila (2007–2010), titkár Duchaj István (1991–93), Nebehaj József (1993–99), Fleischhacker Ferenc (1999–2007), Szászi Gábor (2007–2010);

Védelemgazdasági Szakosztály

Alakult 1990-ben, elnök Várhelyi István (1990–1998), Mátyás Mihály (1998–2001), Király László (2001–2010), titkár Tamók Ferenc (1990–), Mátyás Mihály (–1997), Simon László (1997–), Jászay Béla (2001–2010); 2010-ben a két szakosztály egyesült *Védelemgazdasági és Logisztikai Szakosztály* néven, elnök Horváth Attila (2010–), titkár Csaba Zágon (2010–2013), Bányász Péter (2013–).

Műszaki Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Bodrogi László (1991–2003), Szabó Sándor (2004–2015), titkár Szabó Sándor (1991–98), Horváth Tibor (1998–2001), Kovács Zoltán (2001–), tiszteletbeli elnök 1998-tól Léka Gyula. Műszaki Katonai Közlöny 1991-től (Lukács László).

Polgári Védelmi (2011-től Katasztrófa- és Polgári Védelmi) Szakosztály

Alakult 2000-ben. Elnök Sztanek Endre (2000–2005), Varga Imre (2005–2011), Nagy Rudolf (2011–), titkár Tóth Rudolf (2000–2003), Varga Imre (2003–2005), Hornyacsek Júlia (2005–2014), Teknős László (2014–)

Katonaföldrajzi majd Térképész és Katonaföldrajzi (2007-től Geoinformációs) Szakosztály

Alakult 1992-ben, elnök Lánszki János (1992–2001), Weibli József (2001–2007), Mihalik József (2007–), titkár Szánki László (1992–93), Tóth Gábor (1993–97), Bognár Imre (1997–2001), Fűr Gáspár (2001–2007), Radics Kornélia (2007–2008), Péliné Németh Csilla (2008–).

Tűzér Szakosztály

1998-ban alakult, elnök Kálmán Ferenc (1998–2001), Szendy István (2001–2005), Felházi Sándor (2005–2009), Szabó Tibor (2009–), titkár Felházi Sándor (1998–2005), Petrovics Mihály (2005–2008), Berta Gábor (2008–2010), Andóczy Balogh Ádám (2010-től).

Vám- és Pénzügyőrségi Szakosztály

1993-ban alakult, elnök Deli Gyula (1993–2000), Joó Gábor (2000–), Lovas Leila, titkár Joó Gábor (1993–2000) – 2013-tól felfüggesztette a működését.

Vegyvédelmi (2000-től Vegyvédelmi és Környezetbiztonsági) Szakosztály

1991-ben alakult, elnök Halász László (1991–), Simon Ákos (–2000), Págány István (2000–2005), Grósz Zoltán (2005–2008), Berek Tamás (2008–), titkár Bognár Botond (1991–), Págány István (–2000), Grósz Zoltán (2000–), Kiss Károly, Berek Tamás (–2008), Grósz Zoltán (2008–). 2008-ban kivált belőle a Katasztrófa- és Védelem-egészségügyi Szakosztály.

Védelmi Infrastruktúra Szakosztály

2011-ben az Építéstudományi Egyesület Honvédségi szakosztálya kérte kollektív felvételét a Társaságba, elnök Kovács Ferenc (2011–), titkár Jakabné Raskó Mária (2011–).

Székesfehérvári (szárazföldi) Területi Tagozat

1991-ben alakult, elnök Tóth Sándor, titkár Szentes László, 1995-ben megszűnt.

Szolnoki Szekció

(1991): elnök Horváth János;

Repülőorvosi Szekció (Kecskemét, 1993);

Veszprémi Légvédelmi és Repülő Szekció (1994).

Debreceni Területi Tagozat

Alakult 1999-ben, elnök Jakobinyi Béla (1999–2012), Huli Gábor (2012–2013), Forisek Péter (2013–), titkár Viczián József (1999–2012), Pogácsás Krisztián (2012–).

Dél-Dunántúli Területi Tagozat

Alakult 2004-ben, elnöke Dávid Ferenc (2004–2012), Végh Ferenc (2012–14), Bene Krisztián (2015–), titkára Bene Krisztián (2013–14), Ignác Ágoston (2015–).

* * *

1990-ben, a Társaság megalakulásával egy időben 12 szakosztály jött létre, 1991 végére 16 szakosztály, 2 klub, 1 területi tagozat működött. 2000 végén a szervezeti egységek száma 25 volt a következő megoszlásban: 22 szakosztály, két klub, egy területi tagozat. Ez a szám egy területi tagozattal bővült 2004 végére. Jelenleg 20 szakosztályunk, három klubunk és két területi tagozatunk működik.

AZ MHTT taglétszáma

A Magyar Hadtudományi Társaság taglétszámát nehéz pontosan meghatározni. A létszám megállapításához először is felmerül a kérdés, hogy mely időpontban célszerű ezt a paramétert megadni (erre általában a december 31-ei dátum kínálkozott). Másodszer pedig súlyos érv a tagdíjfizetés helyzete.

Kezdetben volt tagsági igazolvány (kartonlap). Ez eleinte nem jogosított az egyetemre való belépésre, később igen.

Az alapszabály kimondja, hogy a tagdíjat a tárgyév első negyedévének végéig kell befizetni. Ugyanakkor azonban az alapszabály azt is meghatározza, hogy a tagok sorából törölni kell azokat, akik egy évi tagdíjjal hátralékban vannak, és a

felszólítás ellenére három hónapon belül nem fizetik azt be. A törlésre a küldött-gyűlés jogosult.

Gyakorlatilag a törlés a „nemfizetéstől” számított második évben realizálódhat. Ily módon a tagok között tartjuk nyilván – átmenetileg – a tagdíjfizetéssel hátralékban lévő „volt” tagjainkat is. Éppen ezért az alábbi kimutatás többnyire külön tartalmazza a teljes nyilvántartott taglétszámot és a tagdíjat fizetett tagjaink számát is (illetve, a legutóbbi évekre vonatkozóan, csak az utóbbiak számát).

Külön érdekességgként szerepel a kimutatásban két év taglétszáma, szakosztályi bontásban. A táblázatok sajátossága, hogy a tagdíjat késedelmesen, esetleg külön felszólításra fizetők is (többnyire utólag) a pozitív megítélésű kategóriába kerültek, ezért a számok nem egyeznek a december 31-én összesített adatokkal.

Ilyen részletes adatok más évekről is rendelkezésre állnak, de nem szeretnénk volna túlszűfölni a kimutatást táblázatokkal.

T A G L É T S Z Á M		
<i>Időpont</i>	<i>Taglétszám</i>	<i>Megjegyzés</i>
1990. 12. 31.	464	
1991 tavaszán	585	
1991. 12. 31.	890	
1992. 12. 31.	1109	
1993. 12. 31.	1030	
1994. 12. 31.	1141	tagdíjfizetésre figyelmeztető levél
1995. 12. 31.	1175	
1996. 12. 31.	1293	a tagdíjfizetésre figyelmeztető levél 1996 júniusában (427 fő törlése, taglétszám 866)
1997. 12. 31.	923	
1998. 12. 31.	787	
1999. 12. 31.	746	tagdíjat fizetett 326
2000. 12. 31.	809	tagdíjat fizetett 383 (579)
2001. 12. 31.	907	tagdíjat fizetett 377
2002. 12. 31.	864	tagdíjat fizetett 403
2003. 12. 31.	778	tagdíjat fizetett 540
2004. 12. 31.	873	tagdíjat fizetett 499 (525)
2005. 12. 31.		tagdíjat fizetett 441
2006. 12. 31.		tagdíjat fizetett 515
2007. 12. 31.		tagdíjat fizetett 529
2008. 12. 31.		tagdíjat fizetett 515
2009. 12. 31.		tagdíjat fizetett 491
2010. 12. 31.		tagdíjat fizetett 493

2011. 12. 31.	tagdíjat fizetett 445
2012. 12. 31.	tagdíjat fizetett 475
2013. 12. 31.	tagdíjat fizetett 461
202014. 12. 31.	tagdíjat fizetett 525

2000. december 31-eki állapot szerint				
Sor sz.	Szakosztály	Tag-lét-szám	Fize-tett	%
1.	Belügyi	42	22	52
2.	Biztonságpolitikai	52	38	73
3.	Debreceni Tagozat	25	22	88
4.	Elektronikai-informatikai	45	38	84
5.	Haditechnikai	23	15	65
6.	Hadművészeti	15	12	80
7.	Hadtörténeti	27	21	78
8.	Hadtudomány-történeti és -elméleti	12	9	75
9.	Hadműveleti-harcászati	14	9	64
10.	Határőr	127	75	59
11.	Hírszerző	9	9	100
12.	Humán erőforrás-fejlesztési	27	16	59
13.	Légierő	84	65	84
14.	Logisztikai	21	15	71
15.	Műszaki	57	44	77
16.	Nemzetbiztonsági	13	12	92
17.	Polgári védelmi	29	27	93
18.	Szakosztályon kívüli	49	24	49
19.	Térképészeti és katonaföldrajzi	23	14	61
20.	Tüzér	32	23	72
21.	Vám- és pénzügyőrségi	12	9	75
22.	Vegyivédelmi és környezetbiztonsági	47	43	91
23.	Védelemgazdagsági	24	17	71
Összesen		809	579	69

2014. december 31-eki állapot szerint				
Sor sz.	Szakosztály	Tag-lét-szám	Fize-tett	%
1.	Belügyi	31	28	90,3
2.	Biztonságpolitikai	59	56	94,9
3.	Civil-katonai kapcsolatok	8	6	75
4.	Debreceni Tagozat	12	9	75
5.	Dél-dunántúli Tagozat	14	14	100
6.	Elektronikai, informatikai és robotikai	49	44	89,7
7.	Geoinformációs	12	10	83,3
8.	Haditechnikai	14	14	100
9.	Hadtörténelmi	31	27	87
10.	Határőr	28	26	92,8
11.	Hírszerzéstörténeti	10	10	100
12.	Humán erőforrás-fejlesztési	15	14	93,3
13.	Katasztrófa- és polgári védelmi	16	15	93,7
14.	Katasztrófa- és védelemegészségügyi	18	12	66,6
15.	Légierő	60	56	93,3
16.	Műszaki	36	26	72,2
17.	Nemzetbiztonsági	26	25	96,1
18.	Szárazföldi műveleti	19	18	94,7
19.	Tüzér	28	25	89,3
20.	Vegyivédelmi és környezetbiztonsági	22	21	95,4
21.	Védelemgazdagsági és logisztikai	45	42	93,3
22.	Védelmi infrastruktúra	22	19	86
23.	Szakosztályon kívüli	6	6	100
Összesen		581	523	90,7

Központi rendezvények, konferenciák

A Magyar Hadtudományi Társaság egyik alaprendeltetése, hogy fórumot biztosítson tagjai, illetve a hadtudomány iránt érdeklődők megnyilvánulásához, vélemény-kifejtéséhez, önmegvalósításához. Az ilyen fórumoknak (konferenciák, kerekasztal-beszélgetések, szimpóziumok stb.) két lényegi szintje van: egyrészt a Társaság egészét érintő központi rendezvények, másrészt egy vagy esetleg több szakosztályt érintő szakosztály-rendezvények. Utóbbiak rendszerezett felidézése meghaladná a jelen áttekintés kereteit, mert számuk a 25 év alatt megközelítette (lehet, hogy meg is haladta) az ezret. Ezért is, de jelentőségük miatt is az alábbiakban csak az ún. központi rendezvények (döntő többségében tudományos konferenciák) összegyűjtésére és felsorolására vállalkozhattunk.

Nem egy esetben szembesültünk azzal a problémával, hogy egy-egy szakmai fórumot nem lehetett egyértelműen besorolni egyik kategóriába sem, mert a két szint között helyezkedett el: nem volt deklaráltan központi (mondhatnánk „össztársasági”) rendezvény, de meghaladta a szakosztályi szintet.

Mint a felsorolásból látható, minden évben volt legalább egy központi rendezvényünk, de némelyik évben kettő, sőt két alkalommal (2005 és 2009) három is. Összesen a 25 év alatt harmincnyolc. Az október 13-án rendezendő közgyűlés és egyben konferencia lesz a harminckilencedik.

2009-ben a Magyar Hadtudományi Társaság elindított egy nagy ívű konferencia-sorozatot *Napjaink hadtudománya* összefoglaló címmel. Ettől az időponttól kezdődően a központi rendezvényeket ennek a sorozatnak a részeként szerveztük meg, minden alkalommal a ZMNE (illetve a jogutód NKE) és az MTA Hadtudományi Bizottsága, mint társrendező a részvételével. A szervezésbe esetenként bevontunk más együttműködő partnert is.

1991. október 26.	Az MHTT I. országos konferenciája:
<i>A hadtudomány hazai értelmezése</i>
1991. november 13.	<i>Gondolatok a honvédelmi hadművelet elveiről és végrehajtásának legfontosabb kérdéseiről</i> (ZMKA és MHTT közös konferencia)
1992. április 28.	<i>A hadtudomány helye a magyar tudományos életben</i>
(ZMKA és MHTT közös konferencia)
1993. nov. 17–19.	Az MHTT II. országos tudományos konferenciája:
<i>Hadtudomány a honvédelemért (biztonság – védelem – emberi magatartás)</i>
1994. november 4.	<i>Katonai gondolkodásunk története az újabb kutatások tükrében</i>
(közös az MTA Tudományos és Technikatörténeti Bizottságával)
1994. november 18.	<i>A környezetünk biztonságára ható veszélyforrások, valamint az azokra való reagálási lehetőségek</i> (az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága és az MHTT közös nyilvános fóruma)
1995. február 15.	<i>A fegyveres erők és a társadalom kapcsolata</i>
(az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságával közös)

1995. május 10. *A gazdaság és a védelem kapcsolata*
(az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságával közösen)
1996. december 12. *A felsőfokú katonai vezetőképzés hazai és nemzetközi tapasztalatai, vezérkari képzésünk továbbfejlesztésének feladatai*
1997. nov. 10–11. *A nemzeti katonai stratégia és az integráció*
(a HM Oktatási és Tudományos Főosztályával közösen)
1998. március 19. *A Magyar Köztársaság katonai stratégiája*
1999. március 25. *Fiatalkutatók, doktoranduszok fóruma* (a ZMNE bevonásával)
2000. február 29. *A Katonai Felderítő és Katonai Biztonsági Szakszolgálat képzési igényei és a ZMNE által biztosított képzési szintek és szakmai követelmények kapcsolata*
2000. március 3. *Az önkéntes haderőre való áttérés kérdései*
2001. április 6. *A Magyar Honvédség feladatai és a fejlesztés irányai*
2001. november 29. *A tömegpusztító fegyverek elterjedésével együtt járó veszélyek elleni védelem, különös tekintettel a lakosság sebezhetőségére*
(Polgári Védelmi Szakosztály, Debrecen)
2002. május 3. *A jog, az erkölcs és az etika összefüggései*
(a ZMNE és az SVKI bevonásával)
2002. december 12. *A haditechnikai eszközök fejlesztésének, korszerűsítésének kérdései*
(közösen a Honvéd Vezérkarral, beszédet mondott a honvédelmi miniszter)
2003. május 8. *Az önkéntes haderőre való áttérés problémái*
(társszervezők: ZMNE, SVKH)
2004. szeptember 21. *A védelmi tervezés gazdasági vetülete* (társszervezők: ZMNE, HM Védelmi Tervezési Koordinációs Iroda, MH ÖLTP)
2004. nov. (n. a.) *Az integrációt követő változások a magyar kül- és biztonságpolitikában*
(társszervezők: MTA Politikatudományi Intézet, Manfred Wörner Alapítvány)
2005. május (n. a.) *A 2. világháború európai befejeződésének 60. évfordulója*
(társ-szervező: Hadtörténeti Intézet és Múzeum)
2005. november 3. *A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején*
(társszervezők: HVK és ZMNE)
2005. december 8. *A védelemgazdasági és katonai logisztikai kutatások aktuális irányai*
(társszervező: ZMNE Bolyai János Katonai Műszaki Kar, Hadtáp, Pénzügyi Közgazdasági Tanszék)
2006. szeptember 27. *A NATO feladatrendszerében az elkövetkező tíz évben várható változások* (társszervezők: HM, ZMNE)

2007. október 10. *A hazai katonai felsőoktatás helyzete, perspektívái és a tisztképzés sajátosságai* (társszervezők: HM, HVK, ZMNE)
2008. május 29–30. *Missziós feladatok védelemgazdasági nézőpontból (a fókuszban Afganisztán) – nemzetközi konferencia* (ZMNE, cseh és német partnerek)
2009. május 11. *Energiabiztonság – 2009* (társszervező: Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja)

* * *

A *Napjaink hadtudománya* előadás-sorozat, közösen a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel (2012-től a Nemzeti Közszerológati Egyetemmel) és az MTA Hadtudományi Bizottságával:

2009. február 26. *Napjaink hadtudománya – a hadtudomány tárgyának kibővítése, új kutatási területek*
2009. november 12. *A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok kölcsönkapcsolata*
2010. február 25. *A békemissziók: helyük a hadtudományban, nemzetközi és hazai jogi hátterük*
2011. május 24. *A külföldön állomásozó csapatok jogállását meghatározó SOFA-egyezmény elfogadásának 60. évfordulója* (bevonva a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaságot is)
2012. május 24. *Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok* (bevonva a Felderítő K Társasága Közhasznú Egyesületet is)
2012. nov. 21–22. *(New Challenges in the Field of Military Science)* *Robothadviselés 2012*
2013. november 28. *30 év a hadtudomány szolgálatában* (bevonva a Biztonságpolitikai Szakkollégiumot is)
2014. november 12. *Az aszimmetrikus hadviselés*
2014. december 2. *HR-megoldások a 21. században – fókuszban a közszféra és a magán-szféra* (bevonva a Humán Szakemberek Országos Szövetségét is)
2015. április 9. *Repüléstudományi konferencia* (társszervezők: NKE HHK KRT és az MHTT Légierő Szakosztály)

* * *

Egyéb jelentős konferenciák (a teljesség igénye nélkül):

2001-től évente: *Határőr konferencia* Pécssett (társszervező 2004-től: MRTT)

2012-től évente: a GTTSZ, az MRTT és az MHTT közös konferenciája

Évi rendszerességgel egy-egy szakosztály szervezésében:

Robotikai konferencia, Repüléstudományi konferencia

*Mindenki hadtudománya szabadegyetemi előadás-sorozat
(közösen a Honvéd Kulturális Központtal)*

Ugyancsak összefügg a Magyar Hadtudományi Társaság alaprendeltetésével, hogy hozzájárul az ismeretek terjesztéséhez, a hadtudomány és végső soron a honvédelem ügyének népszerűsítéséhez. Ezt a célt jól szolgálják a Honvéd Kulturális Központ bázisán szervezett szabadegyetemi előadások.

A 2001-ben indult előadás-sorozat nem bizonyult hosszú életűnek, a hetenként tartott előadások iránt fokozatosan megcsappant az érdeklődés. A Társaság 2011-ben újította fel a kezdeményezést, ezúttal havonta egy előadás szerepel a Kulturális Központ műsorán (a nyári hónapok kivételével), és – úgy tűnik – sikerül szinten tartani az érdeklődést. Alább megtalálhatóak a sorozat eddigi és tervezett előadásainak témái és eladói.

- 2011. március: *Az információs hadviselés* (Haig Zsolt, Kovács László)
- 2011. április: *A hadtudomány új kutatási irányai* (Nagy László)
- 2011. május: *A pszichológiai hadviselés* (Bolgár Judit)
- 2011. október: *A világűr katonai felhasználása* (Szabó József)
- 2011. november: *A közel-keleti helyzet* (Kis-Benedek József)
- 2011. december: *A robothatviselés* (Ványa László)
- 2012. január: *Oroszország és a NATO* (Nagy László)
- 2012. február: *Missziós tapasztalatok, Afganisztán* (Boldizsár Gábor)
- 2012. március: *A Sanghaji Együttműködési Szervezet* (Nagy László)
- 2012. április: *A NATO jelenleg érvényben lévő stratégiai koncepciója* (Szenes Zoltán)
- 2012. május: *Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája, biztonsági szerepvállalás* (Tálas Péter)
- 2012. szeptember: *A modern fegyveres küzdelem humán vonatkozásai, a katonai hivatás sajátosságai* (Krizbai János)
- 2012. október: *A katasztrófavédelem aktuális problémái Magyarországon* (Muhoray Árpád)
- 2012. november: *A NATO partnerségi kapcsolatai* (Kecskeméthy Klára)
- 2012. december: *A nemzetközi biztonság és a Kínai Népköztársaság* (Rácz Lajos)
- 2013. január: *A magyar részvétel tapasztalatai a békemissziókban, Grúzia* (Székely György)
- 2013. február: *A kulturális antropológia szerepe a katonák misszióra való felkészítésében* (Kolossa Sándor)
- 2013. március: *Közszolgálat és etika* (Gligor János)

2013. április: *Békemissziók Afrikában* (Besenyő János)
2013. május: *A modern háború sajátosságai – III. világháborús teóriák* (Szenes Zoltán)
2013. szeptember: *Milyen lesz a világ 2030-ban – biztonságpolitikai trendek* (Kis-Benedek József)
2013. október: *A műveleti logisztika időszerű kérdései* (Baráth István)
2013. november: *Harckocsik szerepe a modernkori hadviselésben* (Turcsányi Károly)
2013. december: *Pilóta nélküli repülőgépek katonai alkalmazása* (Makkay Imre)
2014. január: *A katonai és védelmi infrastruktúra aktuális kérdései* (Kovács Ferenc)
2014. február: *Kína, a feltörekvő nagyhatalom* (Nagy László)
2014. március: *Új elemek az orosz katonai stratégiai gondolkodásban* (Tálas Péter)
2014. április: *Honvédelem 2014 – Pártpolitikai programok a haderőátalakításról* (Szenes Zoltán)
2014. május: *Az első világháború kitörésének 100. évfordulója* (Kovács Vilmos)
2014. szeptember: *Az afrikai (Mali) EUTM misszió katona-orvosi tapasztalatai* (Kiss Adrienn)
2014. október: *Harci helikopter-e a felfegyverzett helikopter?* (Óvári Gyula)
2014. november: *A légideszantok modernkori alkalmazása a légi gépesítés tükrében* (Turcsányi Károly, Hegedűs Ernő)
2014. december: *Katonai repülőgépek összehasonlítása mérnöki szemmel* (Kavas László)
2015. január: *Az I. világháború haditengerészeti hadviselése* (Solymos András)
2015. február: *A vegyifegyverek leszerelésének kérdése* (Meglécz Miklós)
2015. március: *Az al-Kaida és a globális dzsihád új tendenciái* (Kis-Benedek József)
2015. április: *A NATO átalakuló partnerkapcsolatai* (Kecsmeméthy Klára)
2015. május: *Az MH humánerőforrás-gazdálkodása a rendszerváltástól napjainkig* (Hegedűs Henrik)

A 2015 második félévére tervezett előadások:

2015. szeptember: *A második világháború befejezésének évfordulója – stratégiai végelszámolás az európai hadszíntéren* (Számvéber Norbert)
2015. október: *Implóziós detonáció – lehetőség a robbanó harcanyagok hatékonyságának növelésére* (Molnár László)
2015. november: *Az EBESZ kézi- és könnyűfegyver-konceptiója* (Szatmári László)
2015. december: *A háború antropológiája – törzsek háborúja, gerillaháború* (Jobbágy Zoltán)

A Társaság gazdálkodása

	TAGDÍJ ÖSSZEGE (forint)		Megjegyzés
	aktívaknak	nyugdíjasoknak	
1992	500	250	Az éves folyóirat előfizetési díj 400 forint.
1993	500	250	A tagdíj a folyóirattal együtt 800, illetve 500 Ft.
1994–1997	800	500	
1998–2002	1200	800	
2003–2005	2000	1000	A tagdíj tartalmazza a folyóirat előfizetési díját.
2006	2400	1200	
2007–2008	3000	1500	
2009–2011	4000	2000	
2012–	5000	2500	

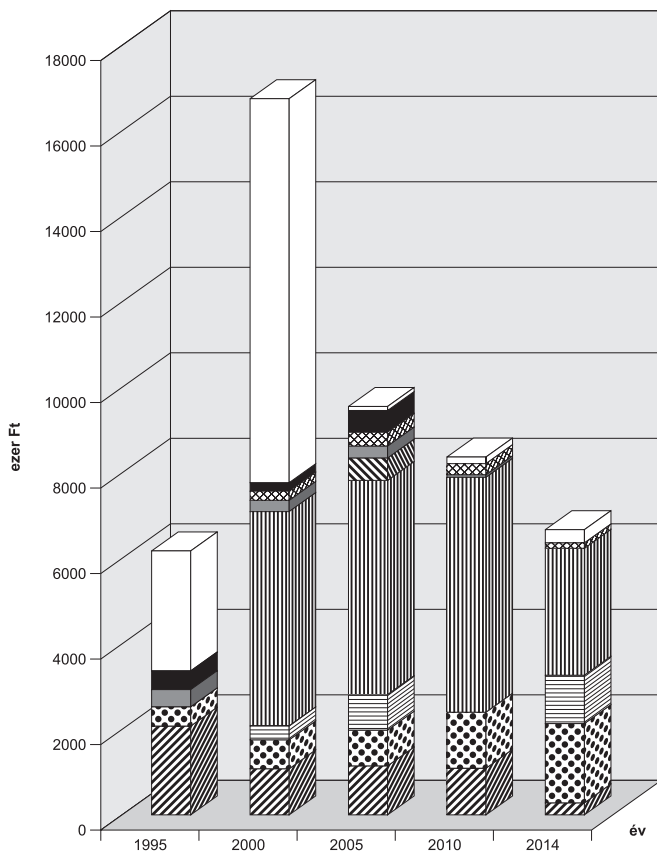
Szakértői igazolvány díja (forint)	
1995–2002	500
2003–2012	3000
2013–2014	5000
2015	az alaptagdíj 200%-a (10 ezer forint)

Titkárságvezető díjazása (forint)	
1996	47 000
1997	55 000
2005–2006	100 000
2007	80 000
2008	85 000
2009–2010	89 000
2011	97 000
2012–	110 800 (az adószabályok változása miatt)

Elnöki tiszteletdíj (forint)	
2001	100 000
2002–2005	110 000
2006–2008	114 000
2009–2012	119 000 (az adószabályok módosulása okán)
2013	110 000 (takarékoság okán)

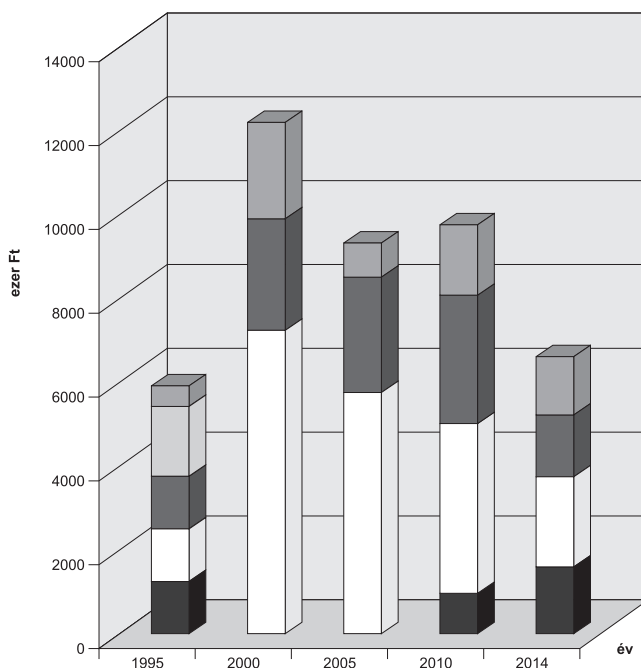
Könyvelő díjazása (forint)	
1996	47 000
1997–2004	55 000
2005–	112 100

TÁMOGATÁSOK (forint)							
	Országgyűlés	HM	Alapítvány	MTA	Szponzorok	Tagdíj	Adók 1%-a
1998	300 000						
1999	500 000						
2001	100 000	5 M	1,50 M	0,700 M	700 000		
2002	90 000	5 M	1,25 M	1,046 M	325 000	0,640 M	
2003		5 M	0,90 M	0,873 M	150 000	1,045 M	376 000

Bevételek

	1995	2000	2005	2010	2014
Egyéb (előző évi áthozatal)	2834	8986	110	128	323
Egyéb költségvetési támogatás	400	190	490		
SZJA 1%		210	329	269	124
Szponzorok	420	280	300	50	
Pályázatok			500		
HM támogatás		5000	5000	5500	3000
MTA		309	830		1100
Tagdíj	435	681	838	1318	1865
Hadtudományi Alapítvány	2100	1100	1170	1100	290

Kiadások

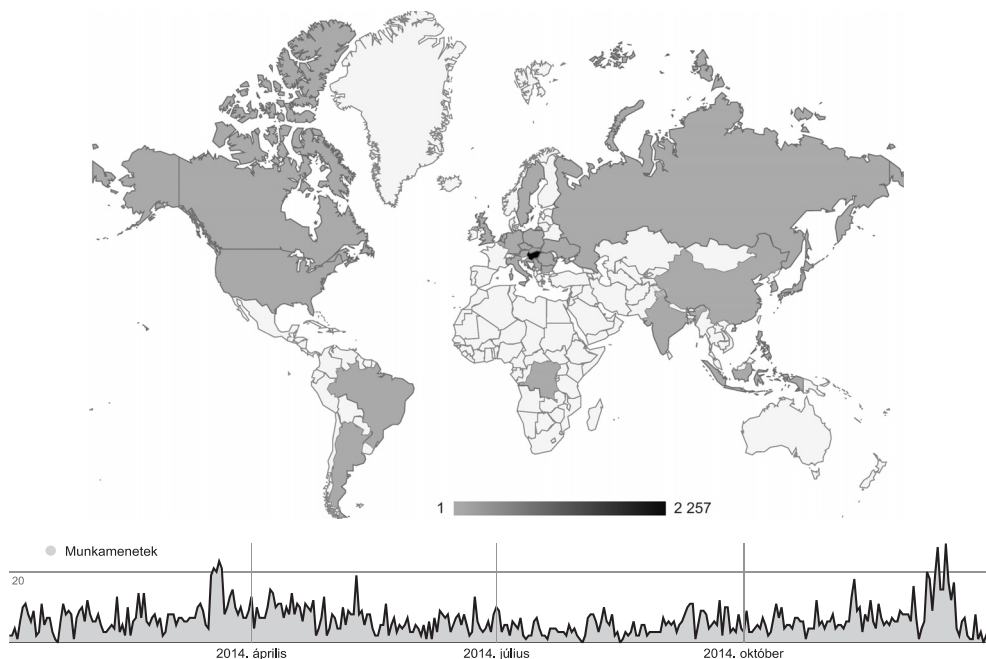
	1995	2000	2005	2010	2014
■ Egyéb (konferenciák, szakosztályok kiadása, posta, irodaszer, stb)	550	2324	873	1689	1335
■ Lexikon	1603				
■ Hadtudomány (nyomda, szerkesztés)	1303	2628	2671	3062	1513
■ Egyéb személyi kiadások (pályázatok, előadók, honlap, könyvelés, elnök, stb)	1190	7214	5801	3972	2116
■ Munkabér+járadékai	1310			1020	1630

<i>Hadtudomány című folyóirat egy lapszámának előállítási költsége (forint)</i>		
2007. évi számok	442 000 + ÁFA	– 128 oldalra és 800 példányra számolva (nem a tényleges költség) – 2005-től pályáztattuk a nyomdai munkák kivitelezését
2008. évi számok	477 000 + ÁFA	
2009. évi számok	510 000 + ÁFA	
2010. évi számok	(n. a.)	
2011. évi számok	540 000 + ÁFA	
2012. évi számok	537 000 + ÁFA	
2013. évi számok	719 000 + ÁFA	192 oldal és 700 példány
	555 000 + ÁFA	144 oldal és 700 példány
2014. évi számok	555 100 + ÁFA	144 oldal és 700 példány

A Hadtudomány című folyóirat főszerkesztői

Molnár István 1991–1993, Horváth István 1993–2010, Bertalan György 2011-től.

A Hadtudomány internetes oldalának látogatottsága

Ország	Akvizíció			Viselkedés		
	Munkamenetek	Új munkamenetek %-os aránya	Új felhasználók	Visszafordulási arány	Oldal / munkamenet	Munkamenet átlagos hossza
	2 398 % a teljesből: 100,00% (2 398)	55,80% Átl. a következő nézethez: 55,80% (0,00%)	1 338 % a teljesből: 100,00% (1 338)	69,31% Átl. a következő nézethez: 69,31% (0,00%)	1,58 Átl. a következő nézethez: 1,58 (0,00%)	00:02:05 Átl. a következő nézethez: 00:02:05 (0,00%)
1. Hungary	2 257 (94,12%)	54,45%	1 229 (91,85%)	68,59%	1,60	00:02:09
2. Slovakia	25 (1,04%)	84,00%	21 (1,57%)	84,00%	1,16	00:00:20
3. Brazil	17 (0,71%)	100,00%	17 (1,27%)	100,00%	1,00	00:00:00
4. Romania	15 (0,63%)	66,67%	10 (0,75%)	80,00%	1,40	00:01:55
5. (not set)	14 (0,58%)	21,43%	3 (0,22%)	71,43%	1,36	00:01:49
6. United States	12 (0,50%)	75,00%	9 (0,67%)	83,33%	1,33	00:00:09
7. Congo (DRC)	7 (0,29%)	28,57%	2 (0,15%)	28,57%	2,14	00:05:19
8. Germany	7 (0,29%)	100,00%	7 (0,52%)	85,71%	1,14	00:00:05
9. Poland	5 (0,21%)	80,00%	4 (0,30%)	40,00%	1,80	00:01:10
10. China	4 (0,17%)	100,00%	4 (0,30%)	100,00%	1,00	00:00:00

MILITARY AFFAIRS

Gőcze, István: *Empirical analysis of subfields of military sciences*

2. Analysis and evaluation of the reliable journals of military science

Defining its own internal structural system is a requirement for every discipline. As a part of a major research project this essay would assist researchers and committees of military science in reaching objective conclusions and making objective decisions about the internal structure of the discipline. For the sake of the above mentioned the author made the empirical analyses and evaluation of the reliable Hungarian journals of military science. This essay is the second part of a more detailed analysis, the first part of which is the study by Sándor Munk in the 2015/1-2. issue of the journal.

Szabó, Miklós: *International events that forced the continuous improvements of the officers' basic training and the more important elements of the Hungarian officers' "quality" in the early 1960s*

In November-December 1956, the political leadership of Hungary decided to build up a new, up-to-date force on the ruins of the Hungarian People's Army. Derived to this, and from political reasons, a mass of officers had left the army. At the same time, the tension of the cold war and the feasibility of the war itself raised significantly in the early 1960s. This led to the necessity of building-up arms and to the continuous modernization. To cope with this, it needed to make a well trained officer corps with modern accomplishment. The Author introduces the most important elements of this journey that lead to the 1967 autumn establishment of the military colleges.

Porkoláb, Imre: *Hybrid warfare: new form of warfare or just an old frenemy?*

In this article the author introduces the recent changes in irregular warfare, and its effect to warfare in general. The author highlights that irregular actors are not only dangerous when they are openly confronting the state, thus trying to gain legitimate control, but also at times, when they are waging a protracted disruptive warfare against state actors. He also suggests a whole of government approach to deal with the hybrid threat and lays out stages and suggestions for a counter hybrid strategy.

**Boda, Mihály: *Targeted Killing and Just War.*
*Is Targeted Killing a part of Waging Just War?***

The number of targeted attacks by the armies of Israel and the USA against terrorist leaders has been increased since the beginning of the 2000's. One of the most important events of this process was the targeted attack against Osama bin Laden at the beginning of May in 2011. These missions consist of attacks with lethal violence against one named person of the enemy, and are called targeted killing. According to the claim of the executive sides, targeted killing is a part of the just war, at least in principal. In what follow I examine the question whether targeted killing could really be a part of just war. In short, according to my answer, terrorist leaders like Osama bin Laden are materially innocent, but morally non-innocent, namely symbolic, threats, and for this reason, they can be attacked justly in self-defense by targeted killing. Before examining the question directly, I briefly clarify the concepts of just war and targeted killing.

NATIONAL SECURITY PROFESSIONAL ACTIVITIES

**Szentgáli, Gergely: *Serving silently.*
*The status and reform of the Hungarian national security sector
between 2010 and 2014. Part II.***

This is the second piece of a two-part study focusing on the status and reform of the Hungarian national security sector during the time of the second cabinet of Viktor Orbán. This topic remains nearly untouched by experts, that was the reason behind my primary goal, which was to enrich the academic literature of the national security services. The paper aims to present the exact reforms and the important changes within this sector.

DEFENCE ECONOMY AND LOGISTICS

**Szenes, Zoltán: *Crisis or drift?*
*The problems of the defense economy in Hungary***

The author is discussing the economic issues of defense and security in this article. He focuses on demand and supply issues for security and defence and developed suggestions to create a balance between them. It shows that while the demand side of defence and security has radically changed after NATO and EU membership, the supply side remained in the old way. Although the strategy of defence economics has changed in Hungary, the legislation to express these changes has not been completed, and even the traditional sources of supply were not regenerated. The author argues that "intellectual defence disarmament" is reflected not only in loosing of the real defence economic sector, or lacking the necessary resources, but it is also featured in the elimination of defense economics education and research units. Total turnaround is required in the defence economics. The editorial board of the journal with publishing of this article intends to open a debate about defence economics issues

A Hadtudomány című folyóirat olvasói nevében szeretnék köszönetet mondani azoknak a kollégáinknak, akik az elmúlt negyedszázadban a tudományos közlemények megalkotásával, lektorálásával, a szerkesztőbizottság tevékenységének szakmai támogatásával segítették a folyóirat megjelenését.

Értékes munkájuk lehetővé tette, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság periodikája a tudományág és a szakma elismert folyóirata legyen.

*Ezúton kívánok mindnyájuknak további tudományos sikereket,
erőt és egészséget.*

*Nagy László
az MHTT elnöke*

MINDENKI HADTUDOMÁNYA

című rendezvénysorozat 2016. évi tavaszi programja

A Magyar Hadtudományi Társaság folytatja szabadegyetemjellegű előadás-sorozatát. A rendezvények minden hónap második csütörtökjén 17 órakor kezdődnek a Budapest Helyőrség Dandár Honvéd Kulturális Központjának (Budapest XIV., Stefánia út 34.) Gobelin termében.

A TERVEZETT ELŐADÁSOK:

2016. január 14.

Dr. Gulyás Géza alezredes

A tűzérség avagy jelenkorunk főnix-madara

Február 11.

Mező András alezredes, Bakos Tamás őrnagy

A magyar katonai szaknyelv megújítása

Március 10.

Dr. Turcsányi Károly ny. mk. ezredes, Molnár Gábor

**A személyi kiegészítés az állandó hadseregek korától
a tömeghadseregek kialakulásáig (1648–1870)**

Április 14.

Tóth László mk. ezredes

Geoinformációs támogatás a Magyar Honvédségben

Május 12.

Dr. Palik Mátyás mk. alezredes

**Robotrepülőgépek: az olcsó műcélról
a (halálosan) megbízható csapásmérő eszközíg**

Az elnökség köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-ának felajánlásával 2015-ben támogatták a Magyar Hadtudományi Társaságot, hozzájárultak sikeres tevékenységéhez.